

Rudolf Steiner

Korunk szociális alapkövetelménye a megváltozott időkben

GA186

Tartalom:

1. Dornach, 1918. november 29.	1
2. Dornach, 1918. november 30.	15
3. Dornach, 1918. december 1.	24
4. Dornach, 1918. december 6.	40
5. Dornach, 1918. december 7.	51
6. Dornach, 1918. december 8.	60
7. Bern, 1918. december 12.	73
8. Dornach, 1918. december 13.	87
9. Dornach, 1918. december 14.	98
10. Dornach, 1918. december 15.	110
11. Dornach, 1918. december 20.	125
12. Dornach, 1918. december 21.	137

1 Rudolf Steiner: Korunk szociális alapkövetelménye a megváltozott időkben GA186/ 1. Dornach, 1918. november 29.

A szociális rendszer számára szükséges hármass tagozódás. Kelet és Nyugat emberei. Kettős tapasztalat a Küszöb Óre előtt. A Golgotai Misztérium jelentősége. Jahve-gondolkodás. Szimptomatológiai történelemszemlélet.

A múltkor azoknak a bemutatott vizsgálódásoknak a segítségével, melyek az idők eseményeiből kiindulva lettek elvégezve, rámutattam egy olyan szociális struktúra létrehozásának szükségességére, amit a mostani idők impulzusai határoznak meg. Amit akkor mondtam, az nem egy olyan program, amelyet szeretnék kidolgozni, és ezt különösen hangsúlyozom. Mert tudják, hogy én nem készítek programokat, a programok mindig absztrakciók. Amit elmondtam önöknek, az nem absztrakciót akar kifejezni, hanem a valóságot. Azoknak a különböző embereknek, akiknek az elmúlt években a kortárs szociális impulzusokról mint szükségszerűségről beszéltem, a következőképpen mutattam be a dolgot. Azt mondtam: amiről itt szó van, az semmiképpen sem egy absztrakt program, hanem történelmi impulzusokon keresztül akar megvalósulni a világban a következő húsz-harminc évben. Lehet választani – így szólhattam azokhoz, akiknek akkor még volt választási lehetőségük, most már nincsen – vagy a gondolkodásukat választják és eligazodnak a dolgok között, vagy megtapasztalják, hogy ezek a dolgok kataklizmákon, forradalmakon és káoszon keresztül fognak megvalósulni. A világtörténelem során nincs más alternatíva ezekre a dolgokra. És ma azzal a követelménnyel szembesülünk, hogy meg kell értenünk azokat a dolgokat, amelyek a világban valósan működő impulzusokból erednek. Ma nincs itt az ideje – amint azt már sokszor hangsúlyoztam – hogy olyan kijelentéseket tegyünk, mint a következő: szerintem ennek vagy annak kell történnie. Nem, ma csak azok tudnak mondani valamit, akik tudnak valami érdemlegeset mondani a kor szükségleteiről, akik képesek pontosan látni, hogy minek kell éppen ebben a korban megvalósulni.

Be kell vallanom, hogy csak vázlatosan tudom elmondani, hogy mi az, ami szükségszerűségként a megvalósulására törekszik. És ma szeretném – mivel szükséges, hogy úgymond egy előszót alkossunk – legalább röviden megismételni, hogy a lényeg az, hogy ezt a kaotikus szociális struktúrát, melynek köszönhetően az egész világ katasztrófális eseményekhez jutott az elmúlt években, hogy ezt a kaotikus struktúrát fel kell váltani, egyszerűen fel kell váltani azzal a háromtagú szociális struktúrával, amelyről a múltkor beszéltem Önöknek. Amint látták, ez a hármas tagozódás abban foglalható össze, hogy az állami szervezet kaotikus, illuzórikus egységének eddigi alapját képező rendszert szétválasztjuk egymástól független szférákra; szétválasztjuk három szférára, amelyek közül az elsőt a politika vagy biztonság szférájának neveztem, a másodikat a szociális szervezet, a gazdasági szervezet szférájának, a harmadikat a szabad szellemi termelés szférájának. Mindhárom szféra önállóvá válik – és az elkövetkező évtizedekben azok számára is ismertté, akik ma még nem akarják megérteni – mindhárom szféra önállóvá válik, a jelzett irányvonalak mentén szétválva. És a nagy veszélyeket – amelyek felé a világ egyébként tovább haladna – csak akkor lehet elkerülni, ha az emberek hajlandóak mindezekben elgondolkodni, ezeket a dolgokat megérteni. Csak akkor lehet őket megérteni, ha erőfeszítéseket tesznek a megértésükért. Annak érdekében azonban, hogy a következőket ne értsük félre, még egyszer hangsúlyoznunk kell: nem akarunk mesterkélt szociális kérdéseket felvetni, vagy egyszerűen csak elméletileg megvitatni azokat. Az utolsó vizsgálatainkból* világossá vált, hogy ezeket tényként kell felfogni, és hogy ezeket a kérdéseket csak úgy lehet megfelelően megérteni, ahogyan azok a reális, valódi eseményekből fakadnak.

Azt is látták, hogy mindaz, amiről múlt vasárnap itt beszéltem, mint a jövő számára szükséges impulzusokról, jogosan, törvényszerűen felül tud kerekedni a múltnak azokon a maradványain, amelyek a szociális struktúránkban a múltból maradtak, és amely mindnyájunkat megviselt. Mindenekelőtt világossá kellett volna válni mindenkinek, ha mélyebben elgondolkodik a múlt vasárnap elmondottak gyakorlati gyümölcsein, hogy ezek a gyümölcsök, az általam említett szociális struktúra gyümölcsei képesek legyőzni, és közben megfelelő módon legyőzni azt, amit az úgynevezett szocialisták nem megfelelő módon akarnak legyőzni, akik inkább illúzióban, mint valóságban élnek.

Amit valóban le kell győzni – ha mélyebben belegondolunk a múlt vasárnap elhangzottakba – az a szociális struktúra osztálytagozódása. Amit abban a korban, melyben élünk, a tudati lélek korának értelmében el kell érünk, az az ember fellépése a régi osztálytársadalom helyett. Ezért végzetes hiba lenne összekeverni azt, amiről itt múlt vasárnap beszéltem, azzal, ami különböző módon viselkedve, a múlt időkből nyúlik át a szociális struktúra modern tagozódásába. A hellenizmusból eredően a szociális struktúránkban megjelenik az emberiségnek a termelők, katonák és tanítók osztályára való felosztása – egy olyan felosztás, amelyet a világ fejlődésének törvényei le akarnak győzni. Ezt éppen azért kell legyőzni, amit múlt vasárnap mondtam önöknek, mert a mai szociális struktúránkban uralkodó káosz oka a rendekre, osztályokra való felosztás. És ezt a felosztást a múlt vasárnap itt elhangzottak szerint le lehet győzni.

Ezek az osztályok el fognak tűnni, teljesen természetes módon fognak eltűnni. Éppen a történelmi szükségszerűség miatt kell ezeket a viszonyokat feldarabolni, és hogy az ember mint emberi lény, mint élőlény, nem mint absztrakció, hanem mint élőlény alkosson köteléket a szociális struktúra három tagja között. Ezért nem termelőkre, katonákra és tanítókra való felosztásról van szó, hanem arról, hogy a viszonyokat a politikai igazságosság, a gazdasági szervezet és a szabad szellemi termelés felé haladva kell tagolni, mert az ember mint olyan nem tartozhat egyetlen osztályhoz sem, ha a viszonyokat valóban ilyen módon daraboljuk fel.

* [„A fejlődéstörténet mint a társadalmi ítéletalkotás alapja. - Történelmi szimptomológia". 17 előadás, Dornach, 1918. október 18-november 24. Dornach, 1962 GA185].

Az ember, mint ilyen, a szociális struktúrán belül kíván állni, és a szétszabdalt viszonyok elemei közötti összekötő tag szeretne lenni. És ebben az esetben nincs külön gazdasági osztály, nincs külön termelői osztály, hanem a gazdasági kapcsolatok struktúrája létezik. Pontosan ugyanígy, a tanítók osztálya is eltűnik, és a kapcsolatok olyanokká válnak, hogy a szellemi termelés önmagában szabaddá válik. Nem lesz külön osztálya a katonaságnak, de az, ami mindhárom tagban zavart akar kelteni, fokozatosan, liberális-demokratikus módon, az első tagba [a gazdasági kapcsolatok rendszerébe. – ford.] fog átkerülni.

A lényeg éppen az, hogy a régi időkből az új időkbe való átmenet miatt szükségessé válik, hogy a világban álló emberekre emberként tekintsük. Annak a lehetőségét, hogy megértsük: mi a korunk igénye? – nem fogjuk megkapni, hacsak nem tanuljuk meg megérteni az embert mint olyat. És ezt természetesen csak a szellemtudomány segítségével lehet megtenni.

Most mindazt, amit önök előtt kifejtettem, egy széles globális történelmi panorámában kell látnunk – ahogyan nemrégiben kifejtettem. Ennek néhány elemét már elmondtam. De ahhoz, hogy tovább lehessen menni azoknak az összefüggéseknek a leírásában, amelyekről múlt vasárnap kezdtem beszélni, még egyszer utalnom kell bizonyos okkult alapelvekre, hogy megmutassam önöknek, hogy a dolgokat, amelyekkel foglalkozunk, nem lehet úgy értelmezni, ahogy azt bárki elgondolja; azokat maguknak a tényeknek a mozgásában kell látni. Itt abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a szociális struktúrát mindenekelőtt a szociális megértésre kell építeni, amely az elmúlt évtizedekben épphogy elveszett. Azt a területet érintjük, ahol a legtöbb hibát követik el. A vezető rétegek túlnyomó többségénél a legcsekélyebb szociális megértés sem figyelhető meg.

Ezért nem meglepő, hogy a Közép-Európában [és Kelet-Európában is - ford] zajló változások mintha a semmiből bukkannának elő, és az emberek teljesen felkészületlenül érzik magukat. Akiknek szociális megértésük van, azok készen állnak rá. De attól tartok, hogy az emberek továbbra is ugyanazzal a gondolkodásmóddal fognak élni, amellyel 1914 előtt voltak áthatva. Ahogy akkoriban a fejük felett lebegő, magától értetődő világháború meglepte őket, ugyanúgy fognak majd a még komolyabb dolgok előtt állni. Azzal, hogy továbbra is alszanak, lehetővé teszik, hogy életre keljen az, ami szociális mozgalomként az egész világot átöleli. Az emberek gondolkodásának jelenlegi lomhasága mellett ezt valószínűleg ugyanolyan nehéz lesz megakadályozni, mint ahogyan egy katonai katasztrófa kitörését sem lehetett megakadályozni, amelyre az emberek nem voltak felkészülve.

Itt mindenekelőtt azt kell felismerni, hogy a Földön élő embereket, amikor egyik vagy másik irányba cselekszenek, nem elvont eszmék vezérik. Abban a pillanatban, amikor cselekedeteiknek szociális hatása van, a világ-megvalósulás impulzusai szerint cselekszenek, amelyek erre készítetik őket. Az emberek még ma is figyelmen kívül hagyják az elemi tényeket. – Ezt saját tapasztalatból mondom, mert az elmúlt években különböző szakmájú és élethelyzetű emberekkel beszélgettem, és tudom, hogyan viselkednek, ha ilyen dolgokról van szó.

Komolyan el kell gondolkodni azon, hogy az emberek Keleten és Nyugaton teljesen különbözőek a rájuk ható impulzusok tekintetében, teljesen különbözőek mindannak tekintetében, amit akarnak. Természetesen, ha csak a közvetlen szociális környezetet vesszük figyelembe, nem lehet egyértelmű ítéletet alkotni arról, hogy mi történik szükségszerűen a világban. Csak akkor fognak tiszta ítéletre jutni, ha a – ismét ezt a szót használom – világtörténelem impulzusai szerint kezdenek el gondolkodni. A következő két-három évtizedben a Nyugat, Nyugat-Európa emberei párbeszédet fognak folytatni a távolkeleti országokkal, de mindannyian más-más nyelven fognak beszélni, mert a földi embereknek más-más elképzeléseik vannak arról, hogy az emberek itt a Földön mit éreznek és mit kellene érezniük emberi méltóságuk és emberi lényük szükségleteként. Erről nem lehet beszélni, ha nincs hajlandóság annak

felismerésére, hogy a jövőben olyan dolgok is előkerülhetnek, amelyekkel az emberek jobban járnának, ha nem találkoznának.

Múlt vasárnap beszéltem már arról, hogy mostantól kezdve egyszerűen nincs értelme hatékony, gyümölcsöző eszméket keresni más utakon, mint amelyek a hétköznapi, fizikai tudatosság küszöbén túli igazság kereséséhez vezetnek. A hétköznapi fizikai tudatban nem található hatékony szociális eszmék. Az igazán hatékony szociális eszméknek úgy kell feltárulniuk az emberek előtt, ahogyan azt múlt vasárnap vázoltam. Ezért a jövőben az embereknek minden erőfeszítést meg kell tenniük, hogy legyőzzék a szellemi világ küszöbének megismerésétől való félelmet. A mindennapi életben és a tudományok területén az emberek még sokáig képesek lesznek a szellemi világ küszöbén botladozni anélkül, hogy ennek tudatában lennének. Ott valahogy ellehetnek anélkül, de a szociális életben nem, ahol soha nem tudnak meglenni anélkül, hogy ne beszélnének állandóan a szellemi világ küszöbéről. A modern emberben ugyanis – ha öntudatlanul is, de egyre inkább hajlamos a tudatba lépni – ott van a késztetés, hogy olyan szociális struktúrát építsen ki, amelyben emberhez méltó módon élhet a Földön az ember.

Még ha meglehetősen homályosan, ösztönösen is, de az emberek Földünk különböző részein érzékelik, hogy mi az az emberi méltóság, emberhez méltó lét és így tovább. Az elvont modern szociáldemokrata úgy véli, hogy egyszerűen, ahogy ők mondják, nemzetközileg meg lehet határozni, hogy mi az emberi méltóság, az emberi jog és hasonlók. De ezt így nem lehet megtenni, mert a meghatározáshoz figyelembe kell venni, hogy a szellemi világ küszöbén túl az emberről alkotott kép megváltozik, hiszen az ember a szellemi-lelki világhoz tartozik. Így egy teljesen helyes, mindenre kiterjedő felfogás arról, hogy mi az ember, csak a szellemi világ küszöbének túloldaláról érkezik. És valóban onnan érkezik. Mert amikor egy amerikai, egy angol, egy francia, egy német, egy kínai, egy japán, egy orosz az emberről beszél, de nem elégséges fogalmakat, nem elégséges elképzeléseket fejez ki, akkor a tudatalattija tartalmaz valami átfogóbbat, de azt még meg kell ragadni. És ami benne van, ez a mindent átfogó, arra törekszik, hogy belépjen a tudatosságba. Azt is mondhatjuk: a világtörténelmi fejlődésben ez a törekvés olyan messzire ment, hogy az ember alakja már az emberi szívben él. És az emberről alkotott kép figyelembevétele nélkül nem lehet szociális megértést kialakítani. Ez a kép él, de a tudatalattiban él. Abban a pillanatban, amikor a tudatalattiból kiemelkedik, abban a pillanatban, amikor valóban belép a tudatba, érthetővé válhat a fogalmi, gondolkodó képességek segítségével, elsajátított egészséges emberi értelem segítségével, ami az érzékfeletti tudat képessége.

A ma szociális törekvésekkel rendelkező emberekben létezik egy emberkép, amely mindaddig öntudatlan, ösztönös maradhat, amíg fel nem ébred benne az igény, hogy tisztázza az egész kérdéskört, amiről beszélünk. Ha tisztán akar látni, csak akkor tudja ezt megtenni, ha a küszöb másik oldaláról érkező fényben vizsgálja meg a dolgot. Akkor a dolog úgy tűnik az objektív szellemi megfigyelő számára, hogy az emberkép, amelyet ösztönösen, kísértetiesen megpillant a lelkekben, nagyon különbözik a Nyugat és a Kelet embereiben. A jövőben ez a különbség végtelenül nagy lesz. De már most is minden valós tekintetben megmutatja magát. Lényeges szerepet játszik az orosz zavargásokban, a közép-európai forradalomban, az egészen Amerikáig húzódó Nyugaton készülődő felfordulásokban. Más szavakkal: ami készülődik, azt akkor érthetjük meg, ha az érzékfeletti tudat fényében tekintünk rájuk. Az érzékfeletti tudat adta képességekkel kell megérteni. Mert az érzékszervi tudatosság számára nincs mód arra, hogy elvezessen annak megértéséhez, ami az ember alakja a Nyugat és a Kelet emberei számára.

Ennek a felismerésnek a kidolgozásához meg kell ismerkedni két dologgal, két különböző alakkal, amelyekben a Küszöb Óre előtt ösztönösen, de határozottan megjelenik valami, ami az emberben lakozik, valami, ami akár meg is szállhatja. Nyugaton és Keleten egyaránt lehet az ember ezáltal megszállott. És amíg ez ösztönös marad, addig az ember megszállottsága lehet ennek, de amikor tiszta tudatosságra jut, akkor ez a megszállottság megszűnik. Csak meg kell ismerkedni azzal, ami most valamilyen módon a

tényleges tudatosságba, az érzékfeletti tudatosságba emelkedik, de amivel a tudatalattiban az ember megszállott lehet.

Az ember kétféleképpen tapasztalja meg a Küszöb Őre előtt azt, ami a tudatalattijában hullámzik, és ami nem ő maga, hiszen ő maga csak az, amit a tudat felfog. Két megjelenése, alakja van azoknak a dolgoknak, amelyek ösztönösen megszállottá teszik az embereket, két alakban jelennek meg a Küszöb Őre előtt. Más szavakkal, amikor a küszöbhez ér, valami, ami az embert ösztönösen megszállottá teszi, vagy az egyik, vagy a másik alakban jelenik meg. Az egyik alak olyan, mint egy kísértet. Az, ami által valaki ösztönösen megszállt, az egyik esetben a Küszöb Őre előtt külső érzékelésként jelenik meg. Ez csak egy hallucináció, de külsőleg érzékelhető, tényként jelenik meg az ember előtt, és külső észlelésnek nyilvánítja magát. És úgy néz ki, mint egy kísértet.

Tehát valami az emberben ösztönösen él, az emberben hullámzik, A Küszöb Őre tudatosan felismeri, mert ott minden ösztönös véget ér, és szabadon betagozódik a szellemi életbe, az, ami ösztönösen él az emberben, a Küszöb Őre előtt kísértetként jelenhet meg. De akkor megszűnik ösztönösnek lenni. Nem kell félni attól, ha valami kísértetként jelenik meg, hiszen csak így lehet felismerni azáltal, hogy objektíven kívülről szemlélhetővé válik, így az, ami belül hullámzik, az valóban láthatóvá válik külsőleg, mint kísértet. Ez az egyik forma.

Egy másik forma, amelyben az említett ösztönösség megjelenik, egy rémálom. Az a forma nem egy külső érzékelés, hanem egy nyomasztó érzés vagy egy látomás, amelyben ennek a nyomasztó dolognak a következményei látszódnak, egy imaginatív tapasztalat, amit rémálomnak éreznek.

Akár rémálom, akár kísértet, az emberben ami ösztönösen él, megjelenhet, ha az ember azt tudatra akarja kelteni. És ahogy igaz az is, hogy az emberben élő minden ösztönnek apránként tudatosságra kell emelkednie, akár kísértetként, akár szörnyűségként, hogy az ember tökéletessé válhasson, mert csak így szabadulhat meg az ösztöneitől, úgy igaz az is, hogy az az emberi méltóságról való emberkép, ami Nyugaton és Keleten tudattalanul, ösztönösen él, így vagy úgy megjelenik az emberek előtt, és mindenekelőtt az egészséges emberi értelem segítségével érthető meg. Egészen valós, hogy a szellem kutatója, a szellem gyakorlati kutatója meggyőződhet róla, hogy egyes dolgok rémálomként, mások kísértetként jelennek meg; de amit tapasztal, azt azután szavakba kell önteni, és olyan történelmi és hasonló ábrázolásokat kell használni, amelyek az egészséges emberi értelem számára érthetővé teszik, azoknak, akik még nem rendelkeznek azzal az okkult képességgel, amellyel az ilyen dolgokat látni lehet.

Az nem lehet kifogás, hogy ezeket a dolgokat nem látjuk. Hiszen amit más lát, olyan ábrázolásokba öltözhöz, amelyek egy egészséges emberi elme számára teljesen érthetőek. És nem arról van szó, hogy vakon kell bízni abban, aki látja ezeket a dolgokat. Elismerik, hogy képes a tudáshoz szükséges ösztönzést adni, de nem kell hinni neki. Mert amit közöl, az nyitott elmével teljesen érthetővé válhat az egészséges emberi elme számára.

A helyzet az, hogy azok az ösztönök, amelyek Nyugaton az ember képmásaként élnek, és igyekeznek behatolni a szociális struktúrába, a Küszöb Őre előtt kísértetként mutatkoznak meg. És az emberkép, amely az európai Keletnek és ázsiai peremvidékének népeiben él, rémálomként jelenik meg. Egyszerűen fogalmazva, az okkult tények a következők: Ha megpróbálsz leírni egy amerikaiat – a legkifejezettebbet –, leírva azt, amit ő a valódi emberi méltóság képének érez, és ha aztán ezt a képet okkult módon átdolgozva elvisszük a Küszöbörhöz, és a Küszöbör előtt elvégzünk rajta bizonyos műveleteket, akkor kísértetként fog megjelenni. És ha megpróbálsz leírni azt, ahogyan egy ázsiai vagy egy művelt orosz hogyan képzelel el az ember képét, rémálomként fog megjelenni, amikor ezt a képet a Küszöbörhöz visszük.

És mindaz, amit most elmondok, az okkult tapasztalat leírása, melynek alapja a történelmi impulzusokban, a történelmi fejlődésben rejlik. Mert ami az emberek szívében és lelkében ösztönösen

kialakul, az történelmi alapon alakul ki. A nyugati népek: az angolok, a franciák, az olaszok, a spanyolok, az amerikaiak szívében, csak bizonyos történelmi impulzusokból gyökerezett meg az emberkép, persze nem teljes, tiszta tudattal, hanem ösztönösen, fejlődésük folyamatában, az ókortól a mai állapotig tartó fejlődésük során, és ezt az emberképet jellemezni is csak történelmi impulzusokból lehet megfelelő módon.

Ezt az emberképet, mind Nyugaton, mind Keleten, egy másikkal kell felváltani, melyet a szellemtudományos vizsgálódás révén lehet megtalálni; és csak ez képezheti a szociális szerveződés alapját, nem pedig egy kísértet vagy egy rémálom. Ha valaki tudással vizsgálja: miért kísértet az ember képe? – ha elgondolkodunk ennek okain, feltételezhetjük, hogy az az ösztön, amely a nyugati világ emberképéhez vezetett, és amely a közelmúltban például az úgynevezett „wilsoni békeprogramhoz”^{*} vezetett, s amely oly sok hívet szerzett, sokkal korábbi időkre vezethető vissza, az ókori Római Birodalom kísértetén alapul.

Mindaz, ami történelmileg apránként fejlődött, és ezért elavult, vagyis luciferi-ahrimáni jellegű, már nem felel meg a modernitásnak, hanem a letűnt idők kísértete – mindez a romanizmus kísértete. Kétségtelen, hogy sok minden van a nyugati kultúrában, aminek semmi köze a romanizmushoz. Az angol nyelv országában például természetesen sok mindent találunk, aminek semmi köze hozzá. Még magukban a romanizmus országában is sok mindent találunk, aminek semmi köze a romanizmushoz. De mi nem erről beszélünk, hanem az emberképről, mivel azt a szociális struktúrába be kell illeszteni. Az összes felsorolt országban az ösztönösséget ma az határozza meg és befolyásolja, ami a latin kultúrában alakult ki. Ez teljes mértékben a latin gondolkodásmód terméke, amely a negyedik Atlantisz utáni kultúrához tartozik. Ez nem élő valami, ez a halottak kísértete. És ez a kísértet jelenik meg az objektív okkult kutató számára, amikor képet akar alkotni magának arról, hogy a Nyugat felől érkező minnek kellene uralnia a világot.

Ezekről a dolgokról nem szabad tudománytalanul beszélni, mivel az emberiség jelenlegi állapota ezt már nem teszi lehetővé. A feladat itt az, hogy egyenesen a tények szemébe nézzünk. A romanizmus kísértete kóborol végig a Nyugat országain, és amikor ismét felhívom a figyelmet arra, hogy mi lesz a Nyugat különböző népeinek, és különösen egy népnek, a franciáknak a sorsa, akkor azt kell mondanom, hogy azt sok tekintetben a franciáknak a romanizmus szellemével való legintenzívebb kapcsolata fogja meghatározni, hogy egész temperamentumuk és jellemük ösztönös tulajdonságai miatt nem lesznek képesek megszabadulni a romanizmus kísértetétől. Ez, mint látják, az ügy egyik oldala, és ez a Nyugathoz kapcsolódik.

A másik oldal Keleten nyilvánul meg, ahol egy bizonyos emberképnek szintén hatékony ereje van, mivel annak be kell lépnie a szociális struktúrába. Ezt a képet általánosságban az jellemzi, hogy olyan feltételek közt léteznek, amikor – mint már említettem – a hatodik kulturális korszak készülődik Európa keleti részén. De ha modern szemszögből nézzük, akkor kiderül, hogy ami ma Kelet-Európában és ázsiai peremvidékén él, az nem az a kép, amit az emberek egyszer majd természetesen kialakítanak a jövőben, és amit már ma is alakítaniuk kell a tudás alapján, hanem az a most élő kép, amelyről ha a Küszöbörhöz közelítünk, és rátekintünk, kiderül, hogy egy rémálom.

Ez a kép azért rémálom, mert az ösztönök, amelyek Keleten e kép meghatározásában érvényesülnek, egy még tökéletlen erőből táplálkoznak.

Csak a jövőben, a hatodik Atlantisz utáni kultúrában fognak teljes mértékben kibontakozni. A fejlődésükhöz való erőnek impulzusokra van szüksége, amelyek támogatják őt. Az erőnek szüksége van – még mielőtt a tudat felébredne, és a tudatnak éppen Keletről kell felébrednie – egy ösztönös támogatásra.

^{*} [Az úgynevezett 14 pontról van szó, amellyel Wilson a nemzetek közötti «igazságos békét» remélte megteremteni]

És ez az ösztönös támasz, amely ma csak a keleti emberekben él, rémálomként hat, amikor az ember képét formálja. És ahogyan a romanizmusból megmaradt összes impulzus, és a régi, elavult impulzusok előre meghatározott módon hatnak az emberkép kialakulásában Nyugaton, úgy Keleten is kell, hogy a rémálomnak legyen támasza, de az emberképnek ott teljesen titokzatos módon meg kell szabadulnia ettől a támasztól. És amikor az ottani rémálomot leküzdötték és elvetették, amikor az emberek megértik, hogyan működik, amikor felébrednek belőle, akkor megértik, hogy valójában mi történt velük.

Az erő, amely most Keleten terjeszti ki tevékenységét, még nem élte túl korát; és épp a modernitásban tevékenykedik igazán. Ez az az erő, amely a brit világhatalomból ered. Ahogy Nyugaton az emberképet a romanizmus impulzusai kísértetté változtatják, úgy Keleten az emberképet az emberek lelkébe úgy pecsételik bele, hogy a rémálommá válik bennük mindaz, ami a brit világhatalom törekvéseként még sokáig fog működni a világban.

Tehát ami a Római Birodalomban tudatos volt, az most a modern Nyugaton kísértétként lesz megtapasztalható, az pedig, ami készülöben van, ami éppen a modernitásban aktív – a brit-amerikai világhatalom impulzusa -, az rémálomként, a rémálom támaszaként marad a világban, hogy Keleten az embereket a megfelelő emberkép tudatos megszületéséhez vezesse.

Az ilyen dolgokat ma már kényelmetlen kimondani, és az emberek kényelmetlenül érzik magukat, ha hallgatják őket. De a világ fejlődésének egy olyan korszakába érkeztünk, ahol bármit el lehet érni, de csak akkor, ha az ember a megismerésből, a teljes tudatosságból kiindulva objektíven nézi a világ dolgait, objektíven ismeri fel őket. Más módon nem lehet tovább jutni. És mindaz, amit a mai világban végeredményben megvalósítanak, azzal a céllal valósul meg, hogy az ember ezt a létesülést egy más irányba fordítsa. Nem folytatódhat úgy tovább, hogy az ember továbbra is hagyja magát a régi módon gondolkodni, mert a Föld bizonyos régióiban a dolgok felülről lefelé teljesen megváltoztak, és arra kényszerítik az embereket, hogy másképp gondolkodjanak.

Manapság találhatunk olyan embereket, akik néhány hét alatt „bátor” – persze idézőjelben – royalistából szélsőséges republikánussá vagy Isten tudja, mi mássá váltak. Egy és ugyanazon emberek! Nyilvánvaló, hogy az ilyen emberek, akiknek régen royalistának kellett lenniük, éppoly kevésbé hasznosak az emberiség számára, mint azok, akiknek ma szocialistáknak kell lenniük, sőt, akik kénytelenek royalistákból bolsevikká válni. De ezt nem szabad megtenni. Az ember vagy az egyik, vagy a másik lehet. Meg kell érteni, hogy csak az hat gyógyító módon, ami egy szabad emberi lélek szabad döntéséből fakad, amiről az ember maga döntött, amire érzése, szíve törekvéseinek mérlegelésével jutott el, megismerve előbb azt a dolgot, amely felé lépni akar. Mindenekelőtt erről van szó. Máskülönben folyton azt tapasztalnánk, hogy a körülmények nyomása alatt a dolgokat hol így, hol úgy ítéljük meg. Ma például valaki Ludendorffot* bűnözőnek nevezi, miután hat héttel ezelőtt még nagyszerű katonai vezetőnek gondolta. Az ilyen ember, akinek sem a korábbi, sem az újabb ítélethez nem volt semmilyen alapja, mivel nem a szabad szív szabad döntéséből született meg, mindkét esetben ugyanolyan értéke van az emberiség fejlődése szempontjából. Mert nem arról van szó, hogy elvontan igazunk legyen – ebben az esetben mind az egyik, mind az azzal ellentétes állítás általában hamis –, hanem arról, hogy fejlesszük ki a képességet arra, hogy valóban saját ítéleteket alkossunk. És a szellemtudomány jó útmutató lehet az önök számára ebben.

Újra és újra szembesülnöm kell azzal a ténnyel, hogy a szellemtudomány területéről, amit valahol elmondtam, kiderül, hogy rosszul érthető. Ez azért van, mert az embereknek nincs meg az a szükséges akaratauk, hogy tökéletesen egészséges emberi értelmüket alkalmazzák arra, amit hallanak. Nehezen értik meg a közléseimet, mert nem találják elég kényelmesnek, hogy belemerüljenek.

* [Erich Ludendorff (1865—1937). Az I. világháború alatt gyakorlatilag a teljes német hadsereg parancsnoka volt, bár hivatalosan nem volt főparancsnok.]

Már többféleképpen beszéltem az elmúlt évek úgynevezett katonai katasztrófájáról, amely még ma is tart. Remélem, most már felfogták, hogy az elmúlt hetek eseményei teljes mértékben azt erősítették meg, amit önöknek és másoknak itt néhány évvel ezelőtt mondtam. Semmi más nem történt, mint amiről akkoriban beszéltünk. És még a térkép** is, amit annak idején ide a táblára rajzoltam – most láthatják, hogy a valóságban is megvalósul.

Az itt említett dolgokat nem egy vasárnapi ebéd utáni prédikáció értelmében kell érteni, hanem abban az értelemben, ahogyan értendők – mint amelyek tényleges impulzusokból származnak, amelyek vagy megvalósulnak, vagy meg akarnak valósulni. Ezért nem tudom megállni – bár néha ismétlésnek tűnik -, hogy ne hívjam fel újra és újra a figyelmet bizonyos módszertani elvekre. Ezek a módszertani alapelvek a legfontosabbak a szellemtudományos megismerés területén, és korunkban semmiképp sem lehetünk meg nélkülük. A szellemtudománynak a lelkünkre gyakorolt hatása sokkal szükségesebb, mint ennek vagy annak az igazságnak az absztrakt, egyéni megismerése. És minden alkalommal láthatják és újra megtapasztalhatják, hogy egy adott külső esemény megértésében a lélekszerkezetnek épp azt a fajtáját használjuk, amely a szellemtudomány révén alakul ki.

Hányszor hangsúlyoztam az évek során, hogy milyen szörnyű, amikor az emberek folyton felteszik a jól ismert kérdést: ki a hibás ezért a világháborús katasztrófáért? Közép-Európa, az Antant vagy ki más? A bűnösség kérdését ugyanis egyáltalán nem lehet megválaszolni. A kérdést egészen másképp kell feltenni. A kérdés helyes megfogalmazása a lényeg. Csak így lehet elegendő, alapos, valódi megértésre jutni. De ma sok embernél reménytelen a megértésre apellálni. Sok minden, amit ma Párizsban írnak, például azt a benyomást kelti bennem, hogy semmi köze sincs a mai szerencsétlenségekhez, hanem valami egészen másról szól, valami olyasmiről, ami korábban Berlinben vagy valahol máshol történt. Egyáltalán nem arról van szó, hogy megítéljük, mi megengedett és mi nem – mindenekelőtt tényszerű ítéletekre gondolok -, hanem arról, hogy ezek az ítéletek szabad megértésből származzanak, szabad lélekben alakuljanak ki. Ez az, ami lényeges.

Ha visszaemlékeznek néhány dologra, amit az elmúlt hetekben itt elmondtam, akkor látni fogják, hogy az időközben bekövetkezett események sok mindent megerősítenek. Mondtam például, hogy a háború kitéréséhez jelentősen hozzájárult az a tény, hogy a központi hatalmak kormányaiban sok idióta volt. Amit itt a legutóbbi előadásaimban idéztem, az ezen a héten teljes mértékben megerősítést nyert, mivel megfontolásaim teljesen egybeestek a bajor kormánytól származó kinyilatkoztatásokkal, amikor a bajor kormány és a berlini bajor követ, Lerchenfeld-Köfering gróf közötti levelezés nyilvánosságra került. Az ilyen dolgokon keresztül egyre nyilvánvalóbbá válik az a kép, amelyet az évek során úgy alkottam meg önök előtt, hogy a dolgokat újra és újra a helyes kérdésfeltevésre szűkítsem. Egyfajta érdem – ezeket a dolgokat ma is hangsúlyozni kell –, hogy Kurt Eisner, aki egyenesen a börtönből indulva ilyen figyelemre méltó módon vállalta a miniszterelnöki posztot, ennek a levelezésnek a közzétételével kezdte meg tevékenységét. Manapság, amikor már sok szó esett azokról az emberekről, akik méltatlanul teljesítették kötelezettségeiket, olyan emberekről is szólni kell, mint a jelenlegi bajor miniszterelnök, akinek nincs szüksége hízelgésre.

Magától értetődik, hogy minden ember, a karmájának megfelelően, és aszerint, ahogyan az a karma őt a világban elhelyezi, képes lesz vagy köteles lesz egyik vagy másik helyen ítéletet hozni. Ha valaki szociális megértésre akar jutni – erről már beszéltem különböző összefüggésekben –, akkor arról kell beszélni, hogyan lehet elsajátítani a személy megértését, hogyan lehet érdeklődést kifejleszteni a személy iránt, érdeklődést a különböző emberek iránt. Az ember megismerésére való törekvés a jövő feladata, a

** [Földrajzi térkép. Az 1918 utáni Európa térképét az angol Labouchere tette közzé a Truth című satirikus hetilapban még 1890-ben. Ezen a térképen Ausztria népszövetségi köztársaság, Csehszlovákia független állam, Németország kis köztársasági államokra osztva; Oroszország helyén pedig „Sivatag” szerepelt. (Megjegyzés Arthur Polzer-Hoditz „Kaiser Karl” című művéből. Zürich, 1928, 19. oldal.)]

jövő legfontosabb feladata. De ehhez meg kell tanulni néhány, mondhatnám úgy is, ösztönt, hogy a szimptomákból kiindulva hozzuk meg ítéleteinket. Ezért tartottam önöknek előadást a történelmi szimptomatológiáról.

Egy olyan személy, mint Kurt Eisner bajor miniszterelnök* különösen érdekes, ha figyelembe vesszük például a következő tényeket. Itt most nem valami aktuális dologra utalok, hanem egy pszichológiai töredéket szeretnék illusztrálni önöknek.

1914 júliusának utolsó napjaiban, amikor még sem jobbról, sem balról nem hangzott el a hadüzenet, Kurt Eisner Münchenben azt mondta, hogy ha most valóban kitörne a világháború, akkor nemcsak a nemzetek szakadnának szét, hanem akkor Közép-Európában minden trón összeomlana. Ez lesz a szükségszerű következmény. – És hű maradt önmagához. Münchenben egy éven keresztül egy kis csoportot gyűjtött össze, amelyet a rendőrség folyamatosan zaklatott, és csoporttal dolgozott. Amikor egy döntő pillanatban sztrájk tört ki Németországban, börtönbe került, de mostanra már azt a bajor miniszterelnöki székre cserélte. Ő a tisztesség embere. Nem akarom dicsőíteni őt, mivel olyan idők jöttek el, amikor az ilyen ember hibát hibára halmozhat. De jellemezni tudok valamit, ami itt az egésznek a lényege. Ez abban áll, hogy képesnek kell lenni arra, hogy minden, a világban megjelenő dolgot, megfelelően értékeljünk, mint szimptomát, és a szimptomákból kiindulva következtetni arra, hogy mi van mögöttük, még ha hiányzik is a képesség, hogy a szimptomák mögött a szellemit lássuk. Arra kell törekedni, hogy legalább közvetve meglássuk a tünetek mögött a szellemit. És a jövőben különösen szükség lesz arra, hogy az ember az embert megértse. A frázisok, programok, leninizmusok nem oldják meg a szociális kérdéseket, hanem csak az ember ember általi megértése, amely akkor jöhet létre, ha az egyén képes a többi embert a benne lévő örökkévaló külső megnyilatkozásaként felismerni.

Láthatják, ha képesek elfogadni, amit arról mondtam, hogy az ember Nyugaton a Küszöb Óre előtt kísértésként, Keleten pedig rémálomként viselkedik, akkor ezzel együtt bizonyos értelemben egy impulzust fognak érezni, hogy a modern kapcsolatokat helyes fényben lássák. Nyugaton az ember leszálló képét látjuk, amely ezért olyan, mint egy kísértet; Keleten a felemelkedő képet, amelyet nem szabad teljesen tekinteni jelenlegi formájában, mivel az csak a rémálom imaginációja, és csak a rémálom leküzdése után veheti fel valódi formáját. Ezért kell mélyebbre ásunk, ha ma egyáltalán szociális problémákról akarunk beszélni. És azok a dolgok, amelyeket mély értelemben látunk, azok mindenekelőtt olyanok, amelyek a gondolkodásnak ahhoz a módjához kötődnek, ami az egész emberből születik, különböző módon születik minden egyes emberben az egész Földön.

Az ok, ami miatt a romanizmus kísértete mostanra ilyen mély befolyásra tudott szert tenni, abban rejlik, hogy az emberi gondolkodásban az ószövetségi világképet valójában nem sikerült legyőzni. A kereszténység a kezdeténél áll. A kereszténység még nem fejlődött ki eléggé ahhoz, hogy valóban áthassa az emberi lelkeket. A katolikus egyház, mely minden teológiai kérdésben teljes mértékben a romanizmus kísértetének befolyása alatt áll, keveset tesz hozzá ehhez. Ez a római egyház, amint arra már többször rámutattam, inkább visszatartja, mintsem bevezeti Krisztus alakját az emberi szívekbe és lelkekbe. A római egyház által a Krisztus megértésére alkalmazott képzetek ugyanis teljes egészében az ókori Római Birodalom szociális és politikai struktúrájának képzetek. Még ha az emberek nem is tudnak róla, ez működik az ösztöneikben.

Azok az eszmék, melyek az Ószövetségben érvényesek voltak, amelyeket az ószövetségi judaizmushoz tartozónak nevezhetünk, a romanizmus szekularizálta. És még ha a romanizmus ellentétes is a judaizmussal, ez csak külsőleg van így, de szellemileg nem. A judaizmus kerülő úton, a Római Birodalmon keresztül érkezett korunkba, és mint egy kísértet, úgy nyilatkozik itt meg. Ezért meg kell keresnünk az emberekben ennek a kereszténységgel nem áthatott ószövetségi gondolkodásnak a valódi

*[Kurt Eisner(1867— 1919), szocialista, író, 1918. november 8-tól bajor miniszter; 1919. február 21-én megölték.]

forrását. Választ kell adni a kérdésre: milyen erők táplálják ezt a gondolkodást, és milyen ez az őszövetségi gondolkodás?

A gondolkodás attól függ, ami a vérrel együtt nemzedékről nemzedékre öröklődik. Az ilyen irányú gondolkodás képessége, amely az Őszövetségre volt jellemző, a véren keresztül öröklődött a nemzedékek egymásutánjában. Az apáinktól örökölt képesség pusztán azzal, hogy emberként születünk, hogy már születésünk előtt embrionális állapotban voltunk, már magában foglalja az őszövetségi gondolkodást, hiszen a gondolkodás képességeit szüleink véréből örököljük, amelyben élnek.

A mi gondolkodásunk két részre, két tagra oszlik. Az egyik gondolkodásmód az, ami a születésünket megelőző fejlődésnek köszönhető, és amit apáinktól és bizonyos mértékig anyáinktól is örökölnék. Azért tudunk úgy gondolkodni, mint az őszövetségi korban, mivel embriók voltunk. Ez az óhéber nép lényéhez tartozik, amikor abban a világban, amelyen az ember születése és halála között keresztülmegy, semmit sem akar megtanulni azon kívül, mint amit embrionális fejlődése során képességként megkapott. Az őszövetségi gondolkodást akkor lehet megérteni, ha úgy közelítik meg, ha azt mondják maguknak: ez az a fajta gondolkodás, amivel az embrió létünkéből adódóan rendelkezünk.

A másik gondolkodás, amelyet ehhez az első gondolkodáshoz adunk hozzá, az a gondolkodás, amelyet az embrionális idő után, az individuális fejlődés folyamatában fejlesztünk ki. Az ember különféle külső dolgokban mindenféle tapasztalatra tesz szert, de ezeket nem használja fel arra, hogy valóban átalakítsa a gondolkodást, így még ma is, sokkal nagyobb mértékben, mint azt gondolnánk, az őszövetségi gondolkodás működik tovább. Az ember a születés és a halál között arra kényszerül, hogy itt, a fizikai földön éljen. De az itt szerzett tapasztalatait nem itatja át azzal a gondolkodással, amelyet valójában ebben a tapasztalatban kap. Ha mégis, akkor azt a legkevésbé, legfeljebb ösztönösen teszi. Nem dolgozik a kapott tapasztalatokkal olyan mértékben, hogy új gondolkodásmód szülessen. Ezt csak a modern értelemben vett okkultista teszi igazán. Úgy használja fel az életet, amit itt él, hogy ily módon új ébredésre jut, ahogyan a megszületett gyermek is új életre ébred. Aki a „Hogyan jutunk el a magasabb világok megismeréséhez” értelmében dolgozik, az ismét felébred, és ez a felébredés úgy kapcsolódik előző életéhez, mint az újszülött élete az embrionális állapotához. De a hétköznapi életben az ember, bár kénytelen tapasztalatokat szerezni, csak azt a gondolkodást, azt az erőt alkalmazza rájuk, amelyet még az embrionális állapotában szerzett. Így élnek az emberek a Földön. Tapasztalatot szereznek, és aztán összekapcsolják a gondolkodásnak azzal a tartalmával, azzal a gondolkodási formával, amelyet az embrionális állapotban kaptak, és amely ezért a véren keresztül öröklődik nemzedékről nemzedékre.

Most pedig érintsünk egy alapvető fontosságú tény. Ez a tény az, hogy a Golgotai Misztérium, mint egyedülálló jelenség, nem érthető meg azzal a gondolkodással, amelyben csak az embrionális fejlődés erői lakoznak. Ezért már rámutattam az e látogatásom alkalmával tartott előadásaimban, hogy a Golgotai Misztérium nem érthető meg a közönséges fizikai gondolkodással. Hogy őszinte legyek, nem is lehet addig felismerni, amíg az ember a fizikai gondolkodást használja. A Golgotai Misztériumot, melyet Krisztus egészen áthat, nem a Hold-, hanem a Nap-erőkben kell felfogni, abból a szempontból, amelyet itt a születés utáni életben fejlesztünk ki. Ez a nagy különbség a Krisztussal áthatott és a Krisztussal át nem hatott emberek között.

Aki nincs áthatva Krisztussal, az a vér által örökölt gondolkodásmóddal rendelkezik. Aki Krisztussal át van hatva, az a világot a világban egyénileg, élettapasztalat útján szerzett gondolkodása révén érti meg, amikor a kapott tapasztalatot a „Hogyan juthatunk el a magasabb világok megismeréséhez” című könyvben leírt értelemben szellemiesíti át.

Fontos megérteni, hogy a gondolkodás, amelyben az embrionális fejlődés ereje él, Isten mint az Atya megismeréséhez vezet. És az a gondolkodás, amely a világban az egyéni életen keresztül már az embrionális fejlődés után kialakul, elvezet Isten Fiúként való megismeréséhez.

A törekvés, hogy csak azt a gondolkodást használjuk, amely Jahve gondolkodása, egészen a tizenkilencedik századig állandó volt. A gondolkodás azonban csak azt képes megérteni az emberben, ami a benne lévő természetes rendhez tartozik. Ez azért van így, mert – tudják, Jahve a hét Elohim egyike -, mert Jahve Isten, mint a hét Elohim egyike uralta az emberi tudatot, és kiszorította a többi Elohimot. Emiatt a többi Elohim az úgynevezett illúziók szférájába került, azaz fantasztikus lényeknek tekintették őket. Így Jahve Isten átmenetileg félrelökte ezeket a szellemeket, és az emberi tudatot azzal hatotta át, ami csak az embrionális fejlődést megelőzőből időből származott.

És ez így ment egészen a XIX. századig. És mivel Jahve Isten megfosztotta trónjától a többi Elohimot, és ők csak Krisztus Individualitása által tudták először megjeleníteni magukat – így ők a jövőben az Ő hatalma által fognak egymás után különböző módokon megnyilvánulni –, ezért az emberi természet alacsonyabb, elemibb szellemi lények befolyása alá került, akik szemben állnak az Elohim törekvéseivel.

Az emberi tudat fejlődése tehát olyan volt, hogy a többi Elohim megdöntésével Jahve Isten egyedi uralkodóként lépett be az emberi tudatba. És mivel a többi Elohimot megdöntötték, az emberi természet végül az Elohimnál alacsonyabb rendű lények befolyása alá került. Így egészen a XIX. századig nemcsak Jahve, hanem más istenek is átvették az Elohim helyét. És amikor a kereszténység elterjedt – folytonosan hangsúlyozom, hogy most a legelején áll – az emberiség nem volt képes megérteni azt, és éppen azért, mert az emberek nem tudták érzékelni az Elohim hatásait, hanem a Jahve-gondolkodástól függték, és ezen kívül még az Elohim ellenfeleinek befolyása alatt maradtak.

És így a XIX. században, vagy inkább a XIX. század 40-es éveiben egy különleges fordulópont következett be, ahogyan azt már sokszor hallották. Jahve befolyását az emberi tudatosságra fokozatosan kezdték legyőzni azok a szellemek, akiket ő maga hívott el. Jahve erőivel az emberben csak azt lehet megérteni, ami a természeti rendhez tartozik benne, ami így a vérrel áll kapcsolatban. De e szellemek hatására a természetben a szellemiek korábbi keresése a szokásos ateista természettudományá, a szokásos ateista természettudományos gondolkodássá, a gyakorlati szférában pedig a szokásos utilitarista gondolkodássá változott. És ez a 40-es években történt, abban az időpontban, amiről már beszéltem*.

És mivel Jahve kiengedte a kezéből az általa elhívott szellemeket, az ószövetségi gondolkodás átment az új idők ateista természettudományába, amely a szociális gondolkodás területén marxizmussá és hasonlókká lett, így a szociális élet területén most a természettudományos színezetű gondolkodás uralkodik.

Mindez sok mindenhez kapcsolódik azokból, ami közvetlenül a mai napokban játszódik le. A mai emberben ott ül a naturalizmussá átalakult ószövetségi gondolkodás. Sem a nyugati, sem a keleti emberkép nem nyújt elegendő védelmet ezzel a gondolkodással szemben. Mert megakadályozza az embert abban, hogy valóban és helyesen megértse a dolgokat.

Ma már kézzel fogható, hogyan akadályozzák meg az emberek maguknak, hogy megértsék, mi történik. Időnként a patológiáig megy a dolog. A úgynevezett háborútörténelem elmúlt két éve – ezt ismét elmondom – pszichiátriai, szociál-pszichiátriai jelenség. A megtörtént események egy olyan ember számára, aki megérti őket, aki képes azokat a megfelelő módon összekapcsolni, a legjobb tünetegyüttes az elmúlt és az elkövetkező évek szociál-pszichiátriájában. Természetesen egy sokkal finomabb pszichiátriáról beszélünk, mint amire a materialista orvostudomány gondol, mert a fakultásokon tanult pszichiátria a legkevésbé sem alkalmazható egy olyan személyre, mint például Ludendorff.

*[Ebben az évtizedben Michael arkangyal az ahrimáni Sárkány elleni harc új fokozatába kezdett]

De meg kell tanulni a közelmúlt történelmének egy jó részét ebben a fényben látni. Néhány barátom talán emlékszik arra, hogy a katonai katasztrófa kezdetén nem egyszer hangsúlyoztam, amikor könnyű szívvel elhangzott ez vagy az: ez a katonai katasztrófa lehetlenné teszi, hogy a történetét dokumentumok és levéltári anyagok alapján megírják. Hogy ez a katasztrófa hogyan következett be, azt csak az értheti meg, aki megérti, hogy a döntő események 1914. július végén és augusztus elején az emberek elsötétült tudatánál történtek. Az embereknek az egész földön el volt sötétülve a tudata, és az ahrimáni erőknek erre az elsötétült tudatra való hatása alatt mentek végbe azok az események. Ez a tények megismerésén keresztül tárul fel a szellemtudomány segítségével. Valamikor majd szükségessé válik, hogy megértsük, mi ment végbe akkor, amit csupán dokumentumok alapján csak Ranke, Bukle, Ranke, Bukle** módján lehetett megírni. Ezt fontos szem előtt tartani!

A szimpátiák és antipátiák önmagukban semmit sem érnek, ha az ember ki akarja dolgozni az ítékezés irányát. Az elmúlt években azonban kizárólag a szimpátiából és antipátiából ítélték, s az elmúlt években és ma is így ítélték. Kétségtelenül a szimpátiák és antipátiák hatása alatt is lehetségesek helyes ítéletek, de az embernek az ítéleteivel a dolgok tényleges állapotába való behatolása szempontjából nincs különösebb jelentőségük. Különösen alaposan meg kell vizsgálni azokat az utakat, amelyeken az ilyen vagy olyan úton orientált ítéletek járványszerű jelleget öltöttek, ha az emberek ítélőképességének fejlődését akarjuk vizsgálni az utóbbi években.

Mit hittek, mit fognak hinni emberek milliói Közép-Európában, amíg ez létezett? És mit hisznek és mit fognak hinni Közép-Európán kívül még hosszú ideig?

A lényeg azonban az, hogy végül hozzászokjunk ahhoz, hogy tanuljunk az eseményekből, hogy megtanuljunk a dolgokat az események alapján megítélni.

Látják, kiderül, hogy az események súlya döntő, meghatározó lehet az emberek számára, különösen a jelen eseményei, amelyek teljesen eredeti módon játszódnak le, olyan módon, ahogyan még soha nem játszódtak le. Sarkalatosan ellentétes dolgok egyesülnek!

Legutóbb felhívtam a figyelmüket arra, hogy a bolsevizmus átültetése Oroszországba Ludendorff jelentős segítségével történt. Ezeket a dolgokat, amelyeket a Központi hatalmak területén kívül természetesen nem volt szükséges elmondani, már elégszer elmondták. De az emberek ezt nem akarják meghallani. Többször is megtapasztaltam egy élményt, amit itt már egyszer említettem, egy különösen fontos élményt! Az általam kidolgozott anyag – már beszéltem róla, de azt akarom, hogy emlékezzenek rá, ezért folyamatosan ismétlem; a világnak tudnia kell, miről van szó – két részből áll. Második része viszonylag visszafogott formában tartalmazza azt, amit akkoriban el kellett mondani, és amit most röviden a szociális viszonyokról elmondok. Az első rész pedig azt tartalmazza, amit szükségesnek tartok megvitatni és tovább terjeszteni az általam jelzett módon*.

Megtaláltam a megfelelő embereket, akik elolvasták, amit írtam, és a következő választ adták: „De ha csak az első pontodat hajtanád végre, a német császárnak máris le kellene mondania!” – Erre csak annyit tudtam mondani: Ha így van, akkor így kell lennie. A világtörténelem megerősítette a következtetésemet. A lemondásnak meg kellett történnie. De ennek nem úgy kellett volna megtörténnie, ahogy megtörtént; egy belső, szabad döntésből kellett volna megtörténni. Ez az első pontból magából következett. Ez a bekezdés természetesen nem arra hívott fel, hogy „A német császár mondjon le!” – de ott egy meghatározott követelmény lett felállítva. Ha teljesült volna, a lemondás egészen más körülmények között történt volna, mint ahogy most történt.

**[Leopold von Ranke (1795-1886). Henry Thomas Bukle (1821-1862)]

*[Ez az 1917-es „Memorandum”. Nyomtatva a „Cikkgyűjtemény a hármas tagozódású szociális organizmusról 1915-1921”, Dornach, 1961].

Nem tudtam elérni, hogy az emberek megértsék, hogy amit ott írtam, az a valóságból fakad. Úgyhogy az első ponttal kapcsolatban sem mentek előre a dolgok. Amikor a külügyminiszternek bemutattam az ügyet, azt mondtam: „Választani kell: vagy okosak lesznek, és most az észérvek alapján cselekszenek, vagy pedig forradalmat fognak megtapasztalni, amelynek az elkövetkező években kell bekövetkezni, és amely egészen a közeljövőben fog elkezdődni”.

És ha igaz volt az, ami a nagy távlatból való rátekintésnél kiderült, akkor helyes volt, hogy a német császár lemondott a trónról, és helyes volt ilyen javaslatot tenni. És ha eközben más, csak a belső köre ismeretein alapuló vélemény lett megfogalmazva, akkor azt egyáltalán nem kellett komolyan közölni.

Természetesen az sem volt szükséges, hogy azok az utóbbi események történjenek, amelyek, mondhatnám, teljes világossággal feltárták Ludendorff agyának beteges lelkiállapotát; de erről is lehetett tudni már jóval korábban. Jóval korábban is rámutattam már erre. De ha a szellemtudományok szférájából nézzük, láthatjuk, hogy az emberek manapság mennyire ódzkodnak tőle, mert félnek tőle.

A lelki félelem olyasvalami, ami nagyon jelentős, kolosszális szerepet játszik manapság az emberek karakterében. Különböző álarcok alatt jelenik meg. A lelki félelem, a vonakodás attól, hogy megközelítsünk valamit, nagyon különleges szerepet játszik. Ha a jelenlegi eseményeket ebben az összefüggésben vizsgáljuk, akkor azok annak tünetei, ami a háttérben rejlik. Vegyük legalább az elmúlt napok eseményeit.

Hogy az események úgy fognak alakulni, ahogyan most alakulnak, ezt már régen tudhatta mindenki, aki a német viszonyokat és a német hadsereget figyelte. Vegyük például Ludendorffot, aki csak 1918. augusztus 8-án jött rá, hogy nincs győzelmi helyzetben. Ő egy „praktikus” ember volt. Emlékezzenek mindarra, amit az évek során a gyakorlati emberekről, a gyakorlati emberek gyakorlatlanságáról mondtam! Egy minden tekintetben tévútra tévedt gyakorlati ember volt, és akinek csak a végén, augusztus 8-án tudatosult, hogy a rendelkezésére álló hadsereggel nem győzhet.

A dolgok mélyére hatoló emberek már 1914. szeptember 16-án felismerték, hogy ezzel a hadsereggel lehetetlen győzni. De hogyan viselkedett Ludendorff 1918-ban? Meghívta Ballint* a házába, és megkérte, hogy menjen el végre a császárhoz, és fejtse ki neki, hogyan állnak a dolgok, mivel Ballin nagyon jó barátságban volt a császárral. Önök ezt kérdezik: De hát nem volt birodalmi kancellár? Dehogynem, de a neve Hertling volt. Vagy nem volt akkor külügyminiszter? Ilyen is volt, de az Paul von Hintze^H volt, aki a legsötétebb udvari lakosztályból lépett elő. Természetesen ott volt még a Reichstag és a népelet tartozékai, amelyekről sajnos nem érdemes beszélni. Ludendorff ezért meghívta Ballint a házába, és utasította, hogy magyarázza el a helyzetet a legfelsőbb katonai parancsnoknak. Ballin útnak indult, oda, ahol a császár tartózkodott, hogy – természetesen figyelmen kívül hagyva a valódi eseményeket (mivel Ludendorff nem találta azokat teljesen kedvezőnek) – hogy jelentse öfelsége számára, a legfőbb katonai parancsnok jelenlétében, hogy bizonyos intézkedések történtek. Ezt a „jelenlétet” természetesen bárki értékelhette, aki ismerte a körülményeket. Röviden: Ballin, aki jól ismerte a császárt és okos ember volt, felment a legmagasabb „Wilhelm-szférába”, hogy a császárnak ismertesse a dolgok állását. Persze ezt csak akkor tehette volna meg, ha szemtől szembe tudott volna beszélni a császárral, ami általában eléggé elérhető volt számára, azonban volt egy alkalom a múltban, amikor Ballin még a háború legelején el akart magyarázni valamit a császárnak, és az egy női legyezővel – igen, ... megveregette az arcát. De a női legyezővel kapott pofon ellenére Ballin ezúttal az események fontossága miatt úgy döntött, hogy elmeséli azokat régi barátjának. Ez utóbbi azonban magához hívatta von Berg urat, aki azonnal rájött, hogy a császár azt akarja, hogy elterelje a beszélgetést, mert nem akarja hallani az igazságot. Így nem került sor a beszélgetésre, melyre sor kellett volna, hogy kerüljön.

*[Albert Ballin (1857-1918), a hamburg--amerika vonal igazgatója]

^H[Paul von Hintze, diplomata, ideiglenes külügyi államtitkár]

Ezt pszichológiai fenoménként hoztam fel. Itt egy olyan embert látunk, aki a legfontosabb események közepette van, és fél meghallani az igazságot, amit egy másik hozott neki, és nem engedi meg, hogy elhangozzon az. Pontosan így néz ki. És ez a jelenség ma rendkívül gyakori. Ballin tehát nem tudta meggyőzni a „legfőbb katonai parancsnokot” semmiről, mert nem tudta neki kifejtetni a lényegét. Ludendorff ekkor meghívta von Hintze urat, hogy megegyezzen vele: kérjen fegyverszünetet az Antantnál. Beszélgetésükre nem sokkal 1918. augusztus 8-a után került sor. Von Hintze úr megígérte, hogy felveszi a kapcsolatot Wilsonnal^{***}, de ezt csak 1918 októberében tette meg, annak ellenére, hogy már akkor világos volt: megtörténhet az, ami meg is történt néhány héttel később, már Max von Baden herceg szerencsétlen sorsú miniszterelnöksége idején^B.

Max von Baden herceg úgy döntött, hogy Berlinbe megy, és ott valamit másképp csinál. De ekkor Ludendorff felhívást tett, hogy 24 órán belül le kell tenni a fegyvereket, különben a legnagyobb szerencsétlenség következik be. És Max von Baden herceg, korábbi döntésével ellentétben, ezt meg is tette. Öt nappal később Ludendorff kijelentette, hogy tévedett, és nem volt szükség fegyverletételre!

Ez egy példa arra, hogy a gyakorlati emberek, akik a legkevesebb tiszteletre sem méltók, hogyan viszonyulnak a világ eseményeihez, milyen hangulattal és milyen gondolati erővel közelítenek hozzájuk. De itt is van az az út is, amelyen tanulmányozhatjuk, hogyan válnak az ítéletek járvánnyá. Mert az az ítélet, hogy Hindenburg és Ludendorff „nagy emberek” voltak, valóban járványszerű erővel terjedt el, miközben a valóságban a legcsekélyebb mértékben sem voltak azok, még szűk szakmájukhoz mérten sem. És éppen ezek a katasztrofális események azok, amelyek különösen jellemzik a hamis vélemények kialakulásának módját. A helyes megértés néha anekdotákban található. Ha most elmennek Berlinbe – a legtöbben valószínűleg nem jártak ott az elmúlt években – akkor egy elképesztő építményt találnak – egy förtelmes, óriási, fából készült emberi alakot. Ez „Hindenburg”. Minden hazafinak be kell vernie egy szöveget ebbe az alakba, és most már teli van szögekkel. A hadügyminisztérium múzeumában kívánják elhelyezni. Csak a berlini vice jutott megfelelő ítéletre, amikor ezt mondta: amikor teljesen összeszögezték, menjen a hadügyminisztériumba!

Gyakrabban kellene a dolgokat abból a perspektívából szemlélni, amelyről már többször beszéltem, a történelmi tünetegyüttes és az emberekre vonatkozó események tünetegyüttesének szemszögéből. A külvilág csak a tüneteket adja, és az igazsághoz csak akkor lehet eljutni, ha a tüneteket természetükben, mint tüneteket ismerjük fel.

^{***}[Woodrow Wilson (1856-1924), az Egyesült Államok elnöke (1912-1920)]

^B[Badeni Max herceg (1867-1929), Németország császári birodalmának utolsó birodalmi kancellárja (1918. október 3.- november 9.).]

Tartalom: Az egyes emberek más emberek iránti szükségszerű érdeklődése. A modern proletariátus. Mit akar az orosz bolsevizmus? Trockij és Lenin elvei. A szellemtudomány feladata. Társadalmi gondolkodás a jelenben: pénz – munkaerő. A munka nem áru.

Ha a mi antropozófiai irányú szellemtudományunk alapjait más – és ezekből ma már elég sok van – úgynevezett világnézetekkel hasonlítják össze, akkor minden más egyéb mellett meglátnak egy jellegzetességet, ami abban áll, hogy azt látják, hogy az antropozófiai irányú szellemtudomány, mint világ- és életszemlélet, igyekszik mindazt, amit a szellemi világok tanulmányozásának eredményeként kap, az egész életre alkalmazni, mindenre, amivel az ember az életben találkozhat. Aki számára pedig hozzáférhető annak a lényeges dolognak az értelme, ami az emberhez korunk égető kérdései és impulzusai formájában közeledik, az valószínűleg azt is képes megérteni, hogy a nagy világnézeti eszméknek a közvetlen étellel való kapcsolata területén található korunk és közeljövők lényeges szükségszerűségei. Mert az emberiség mai katasztrófális állapotának egyik oka, hogy az összes emberi világnézet, függetlenül attól, hogy hol gyökerezik, akár a vallásban, akár a tudományban vagy az esztétikában, az idők folyamán fokozatosan elveszítette kapcsolatát az étellel.

Bizonyos értelemben szükség volt, mondhatni, természetellenes szükség volt arra, hogy az úgynevezett mindennapi életet, annak legszélesebb körű megjelenésében, elválasszuk attól, amit a vallási, világnézeti szférában igyekeztek kielégíteni. Gondoljunk csak arra, hogy a múlt században az élet fokozatosan olyan formát öltött, hogy az úgynevezett „gyakorlati” emberek a mindennapi életben „gyakorlati” alapon rendezték be az életüket, majd minden nap fél órára vagy kevesebbre, vagy akár csak vasárnaponként fordultak ahhoz, hogy kapcsolatot találjanak a világot átható isteni-szellemi dolgokkal.

Ennek a helyzetnek meg kell változnia, ha az antropozófiai irányultságú szellemtudománynak lehetősége lesz helyet akar találnia az emberek lelkében. Akkor ebből a világnézetből olyan gondolatoknak kell fakadniuk, amelyek a közvetlen életben is alkalmazhatók, és képessé tesznek minket arra, hogy az élet minden területén értő módon ítélkezzünk.

A vasárnap délutáni igehirdetés elve nem válhat antropozófiai irányultságú világnézetünk alapelvévé, hanem az egész életet, a hét minden napját és a vasárnap délutánt is át kell hatnia annak, amit az antropozófiai világnézet adhat az embernek. Ha ugyanis a dolgok maradnak úgy, ahogy vannak, a világ egyre inkább káoszba fog zuhanni. Az emberek nem szakítanak időt arra sem, hogy odafigyeljenek arra, mi történik valójában a közvetlen környezetükben, és csodálkoznak, amikor a megértés hiányának következményei világosan érzékelhetővé válnak. A jövőben még inkább meg kell lepődni, mivel a következmények még érzékelhetőbbek lesznek.

Ma már semmiképpen sem szabad elfordítani a tekintetünket attól, ami az emberek között az egész földön terjed. Olyan ítélőképességgel, amely lehetővé teszi számunkra, hogy felismerjük a világfejlődésben áramló nagy impulzusokat, meg kell próbálnunk behatolni abba, ami ma részben oly titokzatosan áll az emberi lelkek előtt, és azzal fenyeget, hogy a szociális struktúrát káoszba taszítja. A régi módon hagyni, hogy megtörténjen minden, ami meg akar történni, most nem lehet: szükséges, hogy józan ítélőképességgel igyekezzünk behatolni a történések lényegébe.

Le kell mondani arról, hogy az életet oly módon közelítsük meg, amely azt mondja: „Ez a mindennapi, ez a közönséges, ez a külső élethez tartozik; a tekintetet mindettől az isteni-szellemi felé kell fordítani”. Ilyen már nem lehet többé! El kell jönnie annak az időnek, amikor a leghétköznapibb dolgok is

összekapcsolódnak az isteni-szellemi dolgokkal, amikor a szellemi életből szerzett dolgokat nem a legelvontabb nézőpontból fogják látni.

Korábban már mondtam, hogy a szociális mozgalomban csak akkor következhet be kedvező fordulat, ha az egyik ember érdeklődése a másik ember iránt megnő. Végül is a szociális struktúra egy olyan struktúra, amely az embereket összeköti a szociális életben. Csak annak köszönhetően válhat egészségessé, hogy az egyén valóban belsőleg felismeri önmagát, emlékszik önmagára a szociális struktúrában. A modernitás számára pedig nem egészséges, katasztrófákhoz vezet, ha az emberek a legcsekélyebb erőfeszítést sem teszik annak érdekében, hogy kialakítsák valamiféle érzékelését annak, hogy hogyan is vannak a szociális közösségben.

Az az érdeklődés, amely emberként köt bennünket más emberekhez, már nem létezik, bár az emberek gyakran azt hiszik, hogy létezik ilyen érdeklődés. Az olcsó teozófiai szlogen: „Minden embert szeretek, minden ember érdekel!” nem érvényes, mivel ez egy absztrakció, és nincs kapcsolata a valós élettel. És pont a valós élettel való kapcsolatról szól az egész. Ez az, amit mélyen meg kell érteni.

A valós élet megértésének hiánya az elmúlt évszázadok jellemzője volt. És most azok az elmúlt évszázadok vezettek a jelenlegi állapothoz, amelyek során az emberek egyáltalán nem tanulmányozták a fejlődés folyamatát, és még a jövőbeni állapotokat is ezek fogják okozni. Az emberiség történelmi életében mindig is úgy volt, hogy mindent, ami az emberek között a szociális életben történt, gondolatokkal kísérték. Az eseményeket azonban már régóta csak akkor lehet gondolatilag követni, ha az ember egészséges módon képes megérteni bizonyos jelenségek mélyebb értelmét.

Az objektív szemlélő számára egy dolog világos: szinte az egész világot ugyanazokon az alapokon kormányozzák és szabályozzák, fogják kormányozni és szabályozni, amelyek valójában már évszázadokkal ezelőtt elavultak, miközben az élet ezekben az évszázadokban természetesen továbbhaladt. Az emberiség fejlődésének lényeges része az új korszakban a modern iparosodás, amely megszülte a modern proletariátust. A modern proletariátus kialakulását azonban nem kísérte a megfelelő gondolatok kidolgozása. Az uralkodó osztály ugyanúgy élt tovább, mint korábban, ugyanúgy gyakorolta vezetési funkcióit, mint ahogyan azt évszázadok óta megszokta, és semmit sem tett, hogy a világ fejlődésének folyamatát bármilyen gondolattal is kísérje, miközben a tényleges fejlődésben a modern ipar kialakulásával, amely alapvetően a XVIII. században a szövőszék és a fonógép feltalálásával kezdődött, kifejlődött a modern proletariátus. És attól, ami – mondjuk így – „kísértetként” jár a modern proletariátus fejében, függ a jelen és a közeljövő világtörténelmének sorsa. Ez a proletariátus ugyanis befolyásra, uralomra törekszik, és ezt a folyamatot a maga működésében természeti szükségszerűség eredményének, spontán jelenségnek kell tekinteni, nem pedig olyasminek, amit kritizálni lehet, ami egyeseknek tetszik, másoknak nem, amit így vagy úgy lehet megítélni, attól függően, hogy milyen benyomást kelt; nem, úgy kell megítélni, mint egy földrengést, egy tengerárt vagy valami hasonlót.

Most mindenekelőtt azt láthatják, hogyan készül elő az, ami a modern proletariátusból, vagy jobban mondva a modern proletariátus tendenciáiból és érzéseiből ered. Azt, ami az orosz bolsevizmusban egy bizonyos oldalról elénk kerül, úgy is tekinthetjük, hogy az előőrsek katonai akciója. Ez az orosz bolsevizmus – ezt már többször elmondtam – természetesen nem az orosz nép alapvető jellegének sajátja. Ezt Oroszországba kívülről vitték be. De nem erről kell beszélnünk, amikor a tényekkel akarunk foglalkozni, mert miután egyszer már megjelent a korábbi cári birtokokon, és hatalmas területeket foglalt el, és ott elterjedt, ma már természetes jelenségnek kell tekintenünk, amely magában hordozza a vágyat, hogy egyre szélesebb körben elterjedjen.

Amikor valami olyasmit vizsgálunk, mint az orosz bolsevizmus, mindenekelőtt el kell tekinteni a kísérő jelenségektől, a lényegre kell tekinteni. Az a tény, hogy 1917-ben jelent meg, hogy így vagy úgy,

de kifelé megnyilvánult, valószínűleg nagymértékben közeli alapja van. Mondtam már, hogy a bolsevizmus közvetlen megjelenésében még Ludendorff tehetetlensége, de sok más dolog is szerepet játszott. És mégis, mindettől el kell tekinteni, ha gyümölcsözően akarjuk megvizsgálni a dolgokat, az orosz bolsevizmusban élő impulzusokhoz kell fordulnunk.

Egyszer nagyon szárazon meg kell kérdezni, hogy mit akar ez az orosz bolsevizmus, és hogyan képzei el a helyét az emberiség egész fejlődésében? Kétségtelen ugyanis, hogy nem valami efemer, mulandó jelenségről van szó, hanem a világtörténelem mélyen haladó folyamatos jelenségéről. Ezért rendkívül fontos, hogy egyszer elképzeljük azt az alapvető szociális struktúrát, amelyet az orosz bolsevizmus képként teremt magának, hogy bizonyos mértékig nyomon követhessük, hogy milyen mély világ-impulzusokból ered.

Ha tehát az orosz bolsevizmus fő jellemzőit vizsgáljuk, akkor azt kell mondanunk, hogy első számú törekvése a burzsoázia – ahogyan a marxista szóhasználatnál neveznünk kell – megsemmisítése, kivonása a világból. Ez, hogy úgy mondjam, a fő vezérelv. Mindazt, ami burzsoizmusként, burzsoáziaként a történelmi fejlődés során kialakult, gyökerestől el kell távolítani, mert szerinte káros az emberiség fejlődésére. Ez több módon is történhet. Az első az emberek közötti összes osztálykülönbség leküzdéséből áll. Az osztálykülönbségeknek az a tényleges legyőzése, amiről tegnap beszéltem, nem illik a bolsevizmushoz. Hiszen ő maga is burzsoá módon gondolkodik. Amit tegnap mondtam, az nem burzsoá gondolkodás, hanem emberi gondolkodás. A maga módján akarja legyőzni a rendi és osztálykülönbségeket. És azt mondja magának, hogy a modern államok a burzsoá életfelfogás alapján épülnek fel, ezért a modern államformáknak el kell tűnniük. Mindannak, ami a modern államokban a burzsoázia tartozéka: a rendőrségnek, a hadseregnek, az igazságszolgáltatásnak – mindannak el kell tűnnie. Tehát mindannak, amit a burzsoázia a biztonsága, az igazságszolgáltatása érdekében létrehozott, el kell tűnnie, és ezzel együtt magának a burzsoáziának is el kell tűnnie. Minden hatalomnak, a szociális struktúra teljes szervezetének a proletariátus kezébe kell kerülnie. Ily módon az állam, ahogyan eddig volt, ki fog halni, és a proletariátus fogja uralni a társadalom teljes szerkezetét, a szociális élet összességét. Ezt nem lehet elérni a burzsoázia által létrehozott régi intézményekkel, sem a parlament és hasonló, ilyen vagy olyan választójog alapján megválasztott népképviseltek segítségével, ahogyan ez a burzsoá életszemlélet idején történt; mert ha továbbra is választják a képviselői kormányzatot, a burzsoázia ismét be fog jutni. Így az olyan képviselői szervekkel, amit ilyen vagy olyan választójog alapján választanak meg, a kívánt cél nem érhető el. Tehát a teendő az, hogy olyan intézmények kerüljenek ezek helyére, amelyek magából a proletariátusból erednek, amelyek a proletariátus fejében keletkeznek, és amelyeket egyetlen burzsoá fej sem tud kinövesztetni, mert egy burzsoá fej csak olyan intézményeket tud létrehozni, amelyeket aztán le kell győzni. Ezért nem valamilyen nemzeti vagy alkotmányozó gyűlés, hanem egyedül a proletariátus diktatúrája uralkodhat. Ez azt jelenti, hogy az egész szociális struktúrát át kell alakítani a proletariátus diktatúrájává. Csak a proletariátus tudhatja, hogyan lehet a burzsoáziát kiirtani a világból. Hiszen a burzsoázia, képviselői testületekben ülészeve, sohasem gondolt volna arra, hogy kiiktassa magát a világból; ezért feltétlenül meg kell fosztani a burzsoáziát minden állampolgári jogától. A szociális struktúrát azoknak az embereknek kell befolyásolniuk, akik a szó valódi értelmében proletárok, vagyis akik a társadalom számára szükséges munkát végzik.

E proletár világszemlélet értelmében mindenkinek, aki más embereket bármilyen formában alkalmaz és fizeti a munkáját, nem rendelkezhet szavazati joggal. Aki tehát embereket foglalkoztat és fizet nekik a szolgáltatásaikért, azt meg kell fosztani attól a jogától, hogy részt vegyen a szociális struktúra életében. És következésképpen a szavazati jogától is. Ugyanígy meg kellene tagadni a szavazati jogot azoktól, akik a vagyonuk kamataiból, járadékból élnek. Ugyanígy nem vehet részt a választásokon az a kereskedő, aki nem végez termelőtevékenységet, és a viszonteladó. Így mindazok az emberek, akik kamatból élnek, akik másokat alkalmaznak, hogy elvégezzék a munkát, amiért fizetnek, a kereskedők, a viszonteladók, nem

lehetnek tagjai a proletár diktatúrája feltételei között a kormányzati szerveknek. A proletariátus e diktatúrája ugyanis nem biztosítja sem a szólásszabadságot, sem a gyülekezési szabadságot, sem a szervezkedés szabadságát, hanem csak a termelőmunkát végzők gyülekezését engedélyezi. Mindenki mást megfosztanak a szólásszabadságtól, a gyülekezési jogtól, a szervezetekben való egyesülés jogától. A sajtószabadságot is csak a termelőmunkát végzők élvezhetik. A burzsoá sajtót elfojtják, nem engedik.

Nagyjából ezek azok a vezérelvek, amelyeket az úgymond átmeneti időszakban végre kell hajtani. És ha ezeket a vezérelveket egy ideig hagyják érvényesülni, akkor – ahogy a proletár világszemlélet ígéri győzelme esetén – a világnak végül csak a dolgozó emberiség marad. Csak proletárok fognak létezni a világban. És az egész burzsoázia meg lesz szüntetve.

Ezekhez az átmeneti jelentőségű, felsorolt dolgokhoz csatlakoznak más, hosszútávú jelentőségű dolgok is. Ez utóbbiak közé tartozik például mindenki munkakötelezettsége. Mindenki embernek kötelessége hogy valami olyan munkát végezzen, amire a társadalomnak szüksége van. Egy másik döntő, szintén hosszútávú jelentőségű elv a föld magántulajdonának eltörlése. A nagybirtokokat mezőgazdasági kommunákra ruházzák át. E proletár életszemlélet szerint a föld magántulajdona a jövőben nem létezhet. Az ipari vállalkozásokat el kell venni a vállalkozóktól, és át kell adni a társadalomnak, hogy egy központosított munkás-vezetés irányítsa őket; a csúcson ebben az esetben a nemzetgazdaság legfelsőbb tanácsa áll. Az oroszországi bolsevizmus pontosan ebben áll.

A bankokat az állam veszi át; átfogó, az egész társadalmat átfogó könyvelést kell létrehozni, amely a termelés egészét elszámolja. Minden külkereskedelmet az állam bonyolít le, és minden vállalat állami tulajdonba kerül.

Ezek azok az alapelvek, amelyekből Trockij és Lenin eszméje áll, és amelyeken keresztül, ahogy láthatják, úgy mondanám, hogy a főbb pontjai kirajzolódnak annak, amit a modern proletariátus akar.

Semmit sem lehet tenni azzal, amit az ember minden nap megtud az újságokból, hogy mennyi véres tett lett végrehajtva teljesen a bolsevizmusnak köszönhetően. Ha a bolsevizmus véres tetteit összehasonlítjuk a háborúban elkövetett végtelen számú véres tettekkel, akkor az előbbiek messze alulmaradnak az utóbbiakkal szemben. A lényeg az, hogy meglássuk azt, ami észrevétlen marad, ami mellett a figyelmünk elsiklik, hogy ennek köszönhetően az emberiség jövőbeli fejlődését gondolatok kísérik. Az embernek először lelkileg, majd szellemileg kell felfognia annak lényegét, ami szoros kapcsolatban áll az emberiség egész előremenetelével. Pont ez a szellemtudomány feladata: lelkileg és szellemileg megérteni, hogy mi történik.

Véget kell hogy érjenek azok az idők, amikor lusta vasárnapi látogatások alkalmával olyan összefüggéstelen ostobaságokat mondanak a szószékről az embereknek a lélek úgynevezett felmelegítésére, amiknek az étellel semmiféle kapcsolatuk nincsen. Ezeket az időket olyan időszakoknak kell felváltaniuk, amikor mindenki, aki hajlandó részt venni a szellemi életben, kötelességévé válik a külső élet megvizsgálása is, hogy közvetlen élő kapcsolatban legyen azzal. Az emberiség vallásos érzelmeit hosszú idő óta uraló emberek jelentős részben felelősek korunk szerencsétlenségeiért, mert helyükről, szószékeikről olyan dolgokat mondanak, amelyeknek semmi közük az élethez általában, olyan beszédeket mondanak, amelyek gyengítő ostobaságokat hoznak az emberi szívekbe, emberi lelkekbe, amelyek képesek kellemes lankadságot előidézni de nem képesek az étellel semmiféle kapcsolatot találni. Ezért az élet istentelenné vált, ezért az élet szellem nélkülivé vált, és végül káoszba torkollott.

Keressék az okát számos olyan adósságnak, amelyért most fizetnünk kell, éppen az üres fecsegésben, például azokéban, akik a vallásos érzelmeket irányítják, és akiknek semmi közük az élethez. Mit értek el egy olyan korban, amikor egy egészen új emberiség alakult ki a proletariátus formájában, mit értek el ezek az emberek, akik a szószékről hirdetnek szükségtelen ostobaságokat, olyan ostobaságokat,

amelyeket csak azok tudnak meghallgatni, akik maguk is szenvedélyesen arra vágnak, hogy félre legyenek vezetve az élet igazi valóságával kapcsolatban? A mostani idők túlságosan komolyakká váltak, és komolyan kell beszélni róluk.

Amikor azt mondjuk, hogy az embereknek érdeklődniük kell egymás iránt, azt nem a vasárnap délutáni prédikációkban elhangzottak értelmében kell érteni, hanem a modern társadalom szociális struktúrájának mélyreható ismerete értelmében. Vegyünk egy konkrét esetet. Sokan vannak, akiknek a legelvontabb, legzavarosabb elképzelésük van az életről, a saját személyes életükről! Ha valaki például megkérdezi magától: Hogyan élek? – szinte soha nem teszik, de képzeljük el, hogy mégis – ezt mondják maguknak: Hát hogyan? – A saját pénzemből. És azok között, akik azt mondják: a saját pénzemből, sokan vannak olyanok, akik a szüleiktől örökölték a pénzüket. De most azt hiszik, hogy a saját pénzükből élnek, pedig azt örökölték. De kedves barátaim, pénzből nem lehet élni!

A pénz nem olyan dolog, amiből élni lehet. Itt kell elkezdni a gondolkodást. A felvetett kérdés pedig szorosan kapcsolódik az ember ember iránti érdeklődéséhez. Aki itt azt hiszi, hogy meg tud élni az örökölt pénzből, vagy más módon, a rendes keresési módot kizárva, aki azt hiszi, hogy meg tud élni a pénzből, az egyáltalán nem érdeklődik a körülötte lévő emberek iránt, mert pénzből nem lehet élni. Az embernek ennie kell, és amit megeszik, azt embereknek meg kell termelniük. Az embernek öltözködni kell, és amit visel, azt embereknek kell elkészíteniük. Ahhoz, hogy öltönyben járassak, embereknek órákat kell munkával tölteniük, hogy elkészítsék; az én részemre kell dolgozniuk. Ezért nem a pénzemből élek. A pénznek nincs más értéke, csak az, hogy hatalmat ad nekem, hogy felhasználjam mások munkáját. És azokban a szociális viszonyokban, amelyekben az emberek ma élnek, az ember ember iránti érdeklődése csak akkor fog felébredni, ha a kérdést megfelelő módon oldják meg, ha minden elmében teljesen világossá válik: ennyi és ennyi embernek kell ennyi és ennyi órát dolgoznia azért, hogy én egy szociális struktúrában élhessek. Nem arról van szó, hogy jót tegyünk magunkkal azzal, hogy azt mondjuk: Szeretem az embereket. – Nem szeretik az embereket, ha azt hiszik, hogy a pénzükből élnek, és fogalmuk sincs arról, hogy emberek hogyan dolgoznak ezért, hogy legalább egy életminimumot biztosítsanak maguknak!

De ez a gondolat, hogy ennyi és ennyi ember ennyi és ennyi hosszú órát dolgozik azért, hogy életminimumot biztosítson, elválaszthatatlan a másik gondolattól, miszerint valamit vissza kell adni a társadalomnak, ismét nem pénz, hanem munka formájában, amit ebből a célból el kell végezni. És csak akkor, ha az ember kötelességének érzi, hogy valamilyen formában visszaadja azt a munkamennyiséget, amit másoktól a saját szükségletére elvett, csak akkor jelenik meg benne az érdeklődés embertársai iránt. És amikor valaki pénzt ad embertársának, az csak azt jelenti, hogy embertársát pórázon tartja, rabláncban, arra kényszeríti, hogy neki dolgozzon.

Nem tudna-e válaszolni saját tapasztalatából a kérdésre: hányan gondolják azt, hogy a pénz az emberi munkaerő nyugtája, hogy a pénz csak a hatalom eszköze? Hány ember gondolja világosan, hogy egyáltalán nem lehetne ebben a fizikai világban, ha nem lenne mások munkája, amit ő az életéhez használ? – az, hogy lekötelezettnek érezzük magunkat a társadalom iránt, amelyben élünk – itt kezdődik az az érdeklődés, amelynek egy egészséges szociális szervezetben ki kell fejlődnie.

Mindezeket a dolgokat legalább egyszer önállóan végig kell gondolni, különben az ember spirituális absztrakciókba eshet egészségtelen módon, és egészségtelenül emelkedhet a fizikai valóságból a szellemibe. A szociális struktúra iránti érdeklődés hiánya különösen jellemző a múlt századra. Az elmúlt évszázadban ugyanis az emberekben apránként kialakult az a szokás, hogy a szociális impulzusok iránt csak a saját személyük érdekében érdeklődnek; kisebb-nagyobb mértékben, közvetlenül vagy közvetve minden saját hasznukra irányult. Egészséges szociális élet csak akkor lehetséges, ha a saját értékes személyiség iránti érdeklődés valódi szociális érdeklődéssé bővül. És ebben a tekintetben a burzsoáziának

fel kell tennie magának a kérdést: „Mit tettünk?” – A következőkön kell elgondolkodni: van egy szellemi kultúra, vannak műalkotások; szeretnék megérteni egy dolgot – kérdezed magadtól: – hány ember fér hozzá ezekhez a műalkotásokhoz? – Vagy jobb, ha azt a kérdést tesszük fel magunknak: hány ember egyáltalán nem fér hozzá műalkotásokhoz? Egyáltalán hány ember számára mindegy, hogy létezik-e műalkotás? – És gondoljunk egy másik dologra is: hány embernek kellett dolgoznia azért, hogy ezek a műalkotások létezhetnek. Valamilyen műalkotás most Rómában van. Egy burzsoá elmehet Rómába. Számolja ki, hogy mennyi munkát kell a munkásoknak elvégezniük stb. stb. – és ennek a „stb.”-nek nincs vége – hogy ez a burzsoá elmehessen Rómába, és így szemlélhessen valamit, ami ott van neki, mert ő burzsoá, és ami mintha egyáltalán nem létezne azok számára, akik most kezdik kinyilvánítani proletár életfelfogásukat. Éppen a burzsoázia körében alakult ki az a szokás, hogy az élvezeteket természetesnek veszi. De az élvezet egyáltalán nem szabad magától értetődőnek venni. Éppen ellenkezőleg, szociális bűnnek kell tekintenünk azt az élvezetet, amelyet nem kompenzál valamilyen formában a társadalomhoz való egyenértékű hozzájárulás. Semmi sem maradhat értéktelen a társadalom számára. A természeti és szellemi rendben nincs semmi, ami ne a közösből élne.

Az idő és a tér mesterséges, nem pedig valódi akadályok. Az egy helyhez kötődő dolgok bárhol reprodukálhatók, minden ember számára elérhetővé válhatnak. És azok a dolgok, amelyek sokszorosan reprodukálhatók, már nem kötődnek többé egyetlen helyhez, hanem – ez egy abszolút egyetemes törvény – bármely helyre el lehet őket vinni. Nem több, mint a burzsoá világnézet előítélete, hogy a Sixtusi Madonna végérvényesen Drezdához kötődik, és csak az láthatja, aki képes Drezdába eljutni. Mivel mozgatható, a világ bármely pontjára el lehet szállítani. És lehet gondoskodni arról – ezt csak példaként hozom fel – hogy mások is élvezhessék azt, amit egyesek élveznek.

Felhoztam egy példát, de olyan példát választottam, amely minden másra is példa lehet, vagyis sok más dolgot is tisztázhat. Mint látják, csak a megfelelő hangnemet kell felvenni, és akkor kapcsolatba kerülhetünk a dolgok összességével, amelyekben az embereknek valójában nem kell tovább gondolkodniuk, de amelyeket mint valami magától értetődő dolgot kell venniük. A mi körünkben is, ahol sok minden olyan magától értetődő, nem kell állandóan azon gondolkodni, hogy nem lehet csak úgy élvezkedni, hogy mindenért, amit személyes szükségletekre használunk, megfelelő ellenértéket kell adni a társadalomnak.

Most mindazok alapján, amit egyéni példákön keresztül mutattam, de ezeket nem csak százszorosra, hanem ezerszeresre is lehet növelni, felmerülhet önökben a kérdés: hogyan lehetne másképp, ha a pénz csak a hatalom eszköze? – A válasz már kész formában megtalálható abban az alapelvben, amelyet a múlt héten említettem; mert annak, amit a szellemi világból merített társadalomtudományként mutattam be önöknek, az az alapvető jellemzője, hogy ugyanolyan megbízható, mint a matematika.

Az ilyen dolgokban nem arról van szó, hogy valaki a gyakorlati élethez fordul, és azt mondja: „Hát, még meg kell néznünk, hogy ez tényleg így van-e?”. – Nem, amit én a szellemtudományból merített társadalomtudományként mutattam be önöknek, az nagyjából olyan természetű, mint Pitagorasz tétele. Ha Pitagorasz tételéből megtanuljuk, hogy az átfogó négyzete egyenlő a befogók négyzetének összegével, akkor ennek semmilyen tapasztalat nem mondhat ellent, és ezt a szabályt mindenhol alkalmazhatjuk. Ugyanez igaz arra az elvre is, amelyet a társadalomtudomány és a szociális élet alapelveként említettem.

Minden, amit az ember szociális kapcsolatban végzett munkájáért fizetségként kap, egészségtelen. A szociális kapcsolatok szempontjából csak az lehet egészséges, ha az emberek nem a saját munkájukból, hanem más szociális forrásokból élnek.

Úgy tűnik, hogy ez ellentmond annak, amit korábban mondtam, de csak látszólag. Pontosán akkor lesz értékes a munka, ha nem fizetnek érte. Meg kell próbálnunk egy olyan irányba menni – természetesen

értelmes módon, nem bolsevik stílusban –, ahol a munka megszűnik megélhetési forrásnak lenni. Ezt még egyszer megismétlem: ha az emberek nem kapnak többé fizetést a munkájukért, akkor a pénz mint hatalmi eszköz elveszíti jelentőségét a munkával kapcsolatban. Nincs más eszköz a pénzzel való visszaélés megszüntetésére, mint az egész szociális struktúra átalakítása, hogy senki ne kapjon fizetést a munkájáért, és a megélhetés teljesen más irányból jöjjön. Akkor természetesen nem tudnának semmit sem elérni azzal, ha bárkit is arra kényszerítenének, hogy pénzért dolgozzon.

A mai kérdések többsége úgy merül fel, hogy már az elején nagyon zavaros módon fognak a megoldásukhoz. Ha tisztánlátásra akarunk jutni, akkor csak a szellemtudomány segíthet nekünk. A jövőben a pénz semmiképpen sem lehet az emberi munka ellenértéke, csak az élettelen árué. A jövőben csak élettelen árut lehet majd pénzért kapni, emberi munkát nem. Ezt végtelenül fontos megérteni, kedves barátaim.

Most gondolják végig, hogy épp a proletár világnézet felől lett különböző formákban deklarálni, hogy a modern iparosításban a munkaerő elsősorban árucikk. Végül is ugyanez a marxizmus sarokköve, az az álláspont, amellyel a prozelitáik többségére és a proletárok körében hat. Innen láthatják, hogy a zűrzavar és a téveszme révén egy teljesen más helyről olyan igények merülnek fel, amelyeket egy teljesen más helyen kell kielégíteni. És ez a modernitás szociális igényeinek az a sajátossága, hogy amíg ösztönösen keletkeznek, helyes és egészséges ösztönökből fakadnak, de kaotikus szociális struktúrába kerülve összezavarodnak, és zűrzavarhoz is vezetnek. Ez számos területen így van. Ezért van szükség a valódi szellemtudományos szociális világnézet elsajátítására, mert csak ez hozhat igazi gyógyulást.

De most azt fogják kérdezni: hozhat-e ez a tudás változást az életben? Végül is, ha valakinek vagyona van, például örökségként kapta, akkor továbbra is pénzzel fog vásárolni, még akkor is, ha a pénzbe más emberek munkaereje van bezárva. Ez nem fog változni, mondhatnánk. Igen, ha absztrakt módon gondolkodnak, akkor semmi sem fog változni. De ha meglátnák, hogy milyen következményekkel járna, ha a megélhetési eszközök képződése elválna a munkától, akkor másképp ítélnének. A valóságban ugyanis nem úgy van, hogy minden az absztrakt következmények kinyerésére redukálódik. A dolgok valódi következményeket idéznek elő.

Ha valóban megtörténne, hogy a megélhetési eszközök megteremtése elválik a munkáért való fizetségtől, akkor nem lenne öröklés. Ez olyan szerkezetváltozást idézne elő, hogy nem lenne más pénz, mint amit az áruk megvásárlására használnának. Ha ugyanis reálisan végiggondoljuk ezt a dolgot, akkor látható, hogy számos következmény származik belőle. És többek között a megélhetési eszközöknek a munkával való kapcsolatától való elválasztása egy nagyon különleges következménnyel jár. Itt, ami a valóságot illeti, nem lehet olyan kijelentéseket tenni, mint a következő: „Nem látom ezt.” – Akkor ezt is mondhatnánk, hogy „Nem látom, hogy miért okoz a morfium alvást”. – Valami nem a fogalmak pusztá összevonásából jön létre, és csak akkor fogják megérteni, miről van most szó, ha megvizsgálják a következményeket.

A mai szociális rendben van valami rendkívül természetellenes, mégpedig az, hogy a pénz gyarapodhat, ha valaki csupán rendelkezik pénzzel. Be lehet tenni a bankba, és kamatot kapni rá. Ez a legmagasabb fokon természetellenes. Ennek egyszerűen nincs értelme. Az ember nem tesz semmit; pénzt tesz a bankba, amit talán nem is megkeresett, hanem örökölt, és kamatot kap rá. Ennek egyáltalán nincs értelme. De ha a megélhetés elválik a munkától, akkor a pénzt, ha van, a rendelkezésre álló javak ellenértékékként kell elkölteni. Használni kell azokat, cirkulálniuk kell. Mert valóban ki fognak derülni a következmények, amelyek alapján a pénz nem szaporodhat, hanem csak csökkenhet. Ha ma valakinek van egy bizonyos összegű pénze, jó kamatokkal tizennégy éven belül megduplázhathatja azt; nem kell mást tennie, mint várnia. De ha a szociális struktúra megváltozik az általam felvázolt elv hatására, a pénz többé

nem fog szaporodni, hanem csak csökkenni; és néhány éven belül a mostani bankjegyeimnek nem lesz értéke, értéktelenek lesznek, minden értéküket elvesztik.

E természetes folyamat révén a szociális struktúrában olyan változások következnek be, hogy a pénz, amely önmagában csak látszat, csak az emberi munkaerő feletti bizonyos hatalom jele, rövid időn belül értéktelenné válik, ha nem kerül forgalomba. Tehát szaporodás nem lesz, csak progresszív csökkenés, és tizennégy év múlva, vagy valamivel később, ami ma megvan, az nulla lesz. Ha ma milliomos vagy, tizennégy év múlva a millióid nem fognak megduplázódni, hanem koldus leszel, ha ez alatt az idő alatt nem keresel új pénzt.

Amikor az ember manapság ilyen dolgokat hall, úgy érzi, mintha viszketne valamilyen „állattól”, hogy egy hasonlattal éljek. Tudom ezt, és nem tettem volna ezt az összehasonlítást, ha nem látok egy figyelemre méltó mozgást az auditóriumban. De azért, mert az ilyen dolgokat bizonyos „állattól” való viszketésnek érzékelik, most bolsevizmus van a világban. Önök csak keresik a megfelelő alapot. A megfelelő alap épp itt van! És nem fogják eltüntetni a világból azt, ami benne megjelenik, csak ha az igazsággal akarnak foglalkozni. Nincs haszna annak, hogy az igazság kellemetlen. És ennek köze van az emberiség neveléséhez a jelenben és a közeljövőben; hogy eltűnik az a hit, hogy az igazságnak szubjektív értékelésektől, szubjektív szimpátiáktól és antipátiáktól kell függenie. Az igazságot pedig az egészséges emberi értelemmel kell megragadni – erről a szellemtudománynak kell gondoskodnia. A tényeket ugyanis a szellemi oldalról is meg kell vizsgálni. Antropozófusoktól hallottam, hogy amikor pénzt vesznek a kezükbe, pátosszal kiáltják: „Ez Ahrimán!” – Ilyen pátosszal semmit sem lehet elérni. A pénz ma az áruk és a munka egyenértéke, arra utal, ami valójában történik. Ha az absztrakcióból a valóság felé fordulunk, azt kell mondanunk magunknak: „Ha van tíz százmárkásom, és ezeket átadom valakinek, akkor ezzel a tíz százmárkással együtt kézről kézre adok egy bizonyos mennyiségű emberi munkát, mert ezekben a bankjegyekben hatalom van egy bizonyos számú ember munkája felett. – Ha én ezt mondom, akkor a való életben maradok. Megmaradok az életben, annak minden elágazásával és impulzusával együtt, és akkor nem maradok absztrakciókkal, akkor nem foglalkozom a pénz elvont számolásával, hanem megkérdezem magamtól: „Mit jelent az, amikor kézről kézre adok tíz százfrankost, amelyeknek létét az okozta, hogy ennyi és ennyi embernek, akinek feje, szíve és lelke van, dolgoznia kellett? Mit jelent ez?”

A feltett kérdésre a választ végül is csak az ügy természetének szellemi vizsgálata adhatja meg. Vegyünk egy szélsőséges esetet, kedves barátaim. Képzeljük el, hogy valaki meggazdagszik, anélkül hogy erőt fejtene ki az emberiség javára. Vannak ilyen esetek. És egy ilyen szélsőséges esetet szeretnék megvizsgálni. Tehát valakinek van pénze, de nem tett semmi hasznosat az emberiségért. A pénzből vesz magának valamit. Ebből a pénzből kényelmesen meg tud élni, emberi munkának köszönhetően. Jól van. Az ilyen embernek nem kell rossznak lennie, sőt, lehet nagyon is jó, sőt rendkívül együttérző ember. Végül is a szociális struktúrát legtöbbször csak nem látják. Nem érdeklődnek a körülöttük élő emberek iránt, és ezért nem érdekli őket a tényleges szociális struktúra. Úgy gondolják, hogy szeretik az embereket, ha az örökölt pénzüket arra használják, hogy másoknak vásároljanak valamit, vagy maguknak adjanak pénzt. Ha azonban egy ilyen személy ajándékot ad, az nem kevesebbet jelent, mint hogy sok embert arra kényszerít, hogy azért a személyért dolgozzon, akinek a pénzt ajándékozta. Ez csak a hatalom eszköze. Mivel a pénz a munkaerőre utal, ezért a hatalom eszköze.

De, kedves barátaim, oka van annak, hogy a dolgok ilyené váltak. A helyzet valami mást is tükröz, amit egy korábbi előadásomban említettem. Ott felhívtam a figyelmet arra a tényre, hogy Jahve Isten egy időre uralmat szerzett a világ felett, mert kiszorította a többi Elohimot, és most már nem tudja magát megmenteni az emiatt felébresztett szellemektől. Társait, a másik hat Elohimot, kiszorította. Emiatt az emberi tudatosságot csak az uralhatja, amit az ember még embrionális állapotában megtapasztalt. Ezért a másik hat erő, amit az ember nem tapasztalhat meg embrionális fejlődése során, szunnyadóban marad, és

emiatt alacsonyabb szellemi lények befolyása alá kerül. És a 40-es években (19. század), ahogy mondtam, Jahve már nem tudott elmenekülni előlük. És ekkor tört át az egyszerű ateista természettudomány – mert Jahve bölcsessége, amely embriókból fakad, csak a külső természetbe képes belemenni, és ez a látás már nem volt érthető. Ennek egyik tükröképe annak a pénzforgalomnak a kialakulása volt, amely nem jár együtt az áruk forgalmával; a pénz egyik személytől a másikhoz kerül anélkül, hogy közben áruk is forgalomba kerülnének. De azon a területen, ahol a pénzt mint olyat állítják elő, egy ahrimáni erő él tovább. Nem lehet örökséget kapni anélkül, hogy a pénzzel együtt egy bizonyos mennyiségű ahrimáni hatalom is átmenne az emberhez. Nincs más módja annak, hogy a pénz egészséges módon legyen a szociális struktúrában belül, mint hogy keresztény módon rendelkezünk vele, vagyis hogy a születés és a halál között mindazzal együtt szerezzük meg, amit az életben megszerzünk. Tehát a pénzszerzés módja nem tükrözheti azt, ami Jahve-szerű. Jahve-módon születünk meg, vagyis az embrionális állapotból a külső életbe lépünk. Ennek egyik tükröképe a pénz öröklése. A vér útján örökölt képességek természeti jellegűek. A nem megkeresett, örökség útján szerzett pénz ezt tükrözi.

Azért jönnek létre mindazok a jelenségek, amelyek a modern nyomorúság egyik oldalát vonják maguk után, mivel a keresztény tudat még nem foglalta el a helyét, mivel a szociális struktúrát még mindig Jahve bölcsessége vagy annak szelleme, a római állami mentalitás határozza meg. Azt mondtam: nem lehet elvontan megítélni, hogy a pénz pénzt teremt; a folyamatot a valóságban kell látni. Minden alkalommal, amikor a pénz pénzt teremt, egy folyamat zajlik a fizikai síkon, miközben az ember folyamatosan kapcsolatban van a szellemi világgal.

Mit teszel, ha te magad nem dolgozol, de van pénzed, és odaadod azoknak, akiknek meg kell dolgozniuk érte? Ebben az esetben ezeknek az embereknek (az árutermelőknek) azt kell piacra vinniük, ami bennük menyei, és ezért csak földi dolgokat adsz nekik; csak földi, ahrimáni dolgokat fizetsz nekik. Ez, mint látjátok, a dolgok szellemi oldala. És ahol Ahrimán színre lép, ott csak hanyatlás van.

Ez egy másik kellemetlen igazság. De az nem jó, ha valaki azt mondja magának: „Hát én rendes ember vagyok! – vagy: „Én egy tisztességes nő vagyok, nem teszek semmi illegálisat, amikor a bérleti díjból fizetek ezért vagy azért”. – Ezzel nem teszel mást, minthogy Istenért Ahrimánt adod. Természetesen a mai szociális szerkezetben az ember számos körülmény miatt kényszerülhet erre. De nem szabad struccpolitikát követnie, és a tények előtt homokba dugnia a fejét; egyenesen az igazság szemébe kell néznie. Mert az, hogy mit hoz a jövő, nagymértékben attól függ, hogy az emberek az igazság szemébe néznek-e. Sok minden, ami az emberiséggel katasztrofálisan történt, azért történt, mert az emberek becsukták a szemüket, a lelki szemüket az igazság előtt, mert absztrakcióval, a helyes és helytelen elvont fogalmaival éltek, és nem akartak a valósággal, a konkrét élettal foglalkozni. Holnap folytatjuk a beszélgetést erről, és akkor a kérdést szellemi magasságból fogjuk megvizsgálni.

3 GA186/ 3. Dornach, 1918. december 1.

„A szociális problémák megoldása”: a legtöbb modern tömegmozgalom illúziója. – A szociális struktúrák fejlődésének alapelvei az Atlantisz utáni 2. és 5. korszak között. – A szellemtudományos ismeretek eredményeihez való modern hozzáállás sajátosságai. – Az angol ajkú nemzetek okkult központjainak politikája és tevékenysége – Az emberiség okkult képességeinek jövőbeli földrajzi felosztása: mechanikus, eugenikus és higiénikus okkultizmus

Azt gondolom, hogy rövid pillantást kell vetnünk vizsgálódásaink során arra a képre, hogy milyennek kell lennie a korszerű szociális gondolkodásnak. Ma az eddig elmondottakhoz szeretnék valamit hozzátenni, hogy az általunk vizsgált dolgokban tehetővé tegyem önöknek az egy szinttel feljebbre történő emelkedést, ami századunk szellemének különleges követelményeit tekintve feltétlenül szükséges. Mindazt, amit elmondtam és amit még el fogok mondani – ezt még egyszer meg akarom ismételni – kérem, hogy olyan módon nézzék, hogy bennük nem az időnek és viszonyainak kritikája van, hanem főképpen az ítéletalkotás kidolgozására való anyagot adok, olyan anyagot, aminek egyetlen célja van: alapot teremteni a végbemenő folyamatok átható megfigyeléséhez. Szellemtudományos nézőpont nem lehet az, ami társadalmi kritikával foglalkozik, hanem csak az, ami pesszimizmus és optimizmus nélkül mutat rá arra, ami valóságosan végbemegy. Eközben természetesen szükséges olyan szavakat használni, melyeket mind az egyik, mind a másik oldalról kritikának vesznek ilyen vagy olyan társadalmi osztályok. De ez nem így van. Ha itt a burzsoáziáról volt szó, akkor arról mint egy történelmileg szükségszerű jelenségről beszéltünk, nem pedig azzal a céllal, hogy szemrehányást tegyünk valami ellen, ami egy meghatározott szellemtudományos szemszögből teljesen szükségszerű volt. Kérem, így értelmezzék a dogákat, amikről ma fogok beszélni.

Mindenekelőtt abból az átfogó impulzusból indulunk ki, amely minden vagy a legtöbb tömegmozgalomban, valamint a proletár szociális követelésben is részben tudatosan, részben öntudatlanul, ösztönösen, zavarosan és homályosan fejeződik ki, de ugyanakkor egészen szilárdan a középpontjukban van. Ez az impulzus egy bizonyos ideálon alapuló, minden szempontból kielégítő szociális rendre való törekvésből áll. Emellett, ha radikálisan – vagyis hamisan – jellemeznénk azt, ami itt alapul szolgál, akkor mondhatnánk ezt: az emberek olyan szociális rendet akarnak kitalálni és felépíteni, amely a földi paradicsom lenne, vagy legalábbis magával hozná az emberhez méltó, boldog élet lehetőségét mindenki számára; egy ilyen rendet a proletariátus korunkban érdemesnek tart arra, hogy felé törekedjen – megvalósítását a „szociális kérdések megoldásának” nevezik, és az, amiről már beszéltem, az ilyen „szociális kérdés megoldása” mögött rejtőzik ösztönös módon.

Ami tehát a „szociális kérdések megoldását” illeti, szükséges, hogy a szellemtudomány képviselője, aki semmilyen téren sem enged illúzióknak, hanem kötelességének tartja, hogy mindig eljusson a valósághoz, itt sem engedhet illúzióknak. Hiszen éppen ezen a területen fordul elő gyakran, hogy az aktív vagy megértésre törekvő ember megmarad egy illúzióktól nem mentes, sok illúzióval terhelt állásponton, amely mindenekelőtt azt az alapvető illúziót tartalmazza, hogy a szociális kérdések megoldhatók.

Ez bizonyos mértékig amiatt történik, mert a mi korunknak fogalma sincs a fizikai sík és a szellemi világ közötti különbségről, mert a mi korunk bizonyos mértékig ösztönösen a fizikai síkot tekinti az egyetlen világnak, és hogy a paradicsomot ezen a fizikai síkon létre lehet hozni. Ezért kénytelen azt hinni, hogy az embernek vagy az a sorsa, hogy sehol se találjon igazságot, vágyainak és szükségleteinek összehangolását, vagy pedig az, hogy a fizikai földi létben találja meg azokat. De annak, aki imaginatív módon szemléli a világot, aki így jut el az igazi valósághoz, a fizikai sík másként tárul fel, és azt

mondhatjuk, hogy nincs benne tökéletesség, hanem csak tökéletlenség. Ezért a szociális kérdések végső megoldásáról egyáltalán nem lehet beszélni. Ha akarnák, a legmélyebb tudásból meg tudnák oldani a szociális kérdéseket, de azok semmiképpen sem oldhatók meg abban az értelemben, ahogyan azt ma oly sokan javasolják. Ebből azonban nem következik az, hogy az embereknek azt kellene mondaniuk maguknak: Nos, mivel a szociális kérdések megoldhatatlanok, hagyjunk mindent úgy, ahogy van, és hagyjuk, hogy minden régi ostobaság továbbra is fennmaradjon.

Olyan ez a helyzet, mint az inga lengése: az az erő, amely az egyik irányba kilendíti, olyan erővé válik, amely aztán a másik irányba lendíti. Ugyanolyan módon, ahogyan egy inga lengésénél felhalmozódik egy erő, amely aztán azt az ellenkező irányba húzza, valami hasonló történik az ember történelmi életében is. Bármilyen szociális rendszer, amelyet egy korszak számára megfelelőnek vagy akár a legjobbnak tartunk, ha sikerül megvalósítani, egy idő után szétesik. Az evolúció nem egy egyenletesen emelkedő vonalat követ, az evolúció apályon, dagályon megy keresztül, olyan, mint a hullám. És a legjobb, amit sikerül fizikai síkon elérni, egy idő után maga idézi elő azokat az erőket, amelyek elpusztítják azt. És az emberi ügyek egészen másképp alakulnának, ha a történelmi fejlődésnek ezt a kéréltetlen törvényét felismernénk. Akkor az ember nem gondolná, hogy lehetséges a Földön a szó abszolút értelmében paradicsomot teremteni, hanem kénytelen lenne az emberi evolúció ciklikus törvényét vizsgálni. És ha abszolút választ akarnak adni arra a kérdésre: milyen legyen a szociális élet? – akkor lesz helyes, ha ráadásként azt kérdezik: mit kell tenni a mi időnk számára? Mi az, amit éppen a mi korunk, az ötödik Atlantisz utáni kor impulzusai követelnek? Mit kellene itt a valóságba ültetni? – Amikor az ember felismeri, hogy bármit is tesznek, az a ciklikus felfordulások során újra elpusztul, akkor rájön, hogy szociálisan gondolkodni csak relatív értelemben lehet, felismerve a konkrét korszak fejlődési impulzusait. A valósággal kell dolgozni. Az ember a valóság ellen dolgozik, ha azt hiszi, hogy valami hasznosat lehet benne tenni absztrakt-abszolút eszmék segítségével.

A szellemtudomány híve számára, aki nem az illúzióval, hanem a valósággal akar foglalkozni, a következő kérdés merül fel: mi akarja magát realizálni közvetlenül az adott Valóságban?

A tegnapi közlések is egy ilyen kérdés jegyében születtek, és eléggé tévesen értelmeznének engem, ha azt gondolnák, hogy szerintem a bérek és a munka szétválasztásával örök paradicsomot lehetne építeni. Semmi ilyesmit nem mondtam! Arról beszéltem, aminek most kell megtörténnie, szükségszerűségéből, az emberi fejlődés mély törvényéből kiindulva. Hiszen a mögött, ami az emberek tudatában van, a mögött, ami felé a proletár életfelfogás törekszik, még ha időnként oly radikális követeléseket is támaszt, mint a bolsevik követelések, amelyekről tegnap beszéltem – mindezek mögött ott van az, amit az emberek ösztönösen meg akarnak valósítani. És aki a valósággal számol, az nem programokat fog javasolni, beleértve az orosz Köztársasági Tanácsot is, hanem megpróbál a végére járni annak, hogy mi áll ma ösztönösen az ilyen dolgok mögött, melyekről kifelé csak fecsegés van. Valójában erről szól az egész, és aki ezt nem érti meg, az semmit sem fog megérteni. Amire ösztönösen törekszünk, az be van ágyazva a mi Atlantisz utáni ötödik korszakunk természetébe, és jelentősen különbözik az előző, a negyedik, görög-latin korszaktól, és még inkább a harmadik, egyiptomi-káldeus korszaktól. A mai szociális kapcsolatokban az embereknek - nem mint egyéni, individuális lényeknek, hanem a szociális kapcsolatokban - ahol csoportként lépnek elő, valami egészen konkrét dolgot kell akarniuk. És ezt ők ösztönösen akarják. Azt akarják, amit az Atlantisz utáni negyedik korszakban, egészen a keresztény időszámítás tizenötödik századáig, nem akarthattak. Méltóságteljes emberi létet akarnak, ami azt jelenti, hogy azt akarják, hogy a szociális struktúra tükrözze azt, ami korunkban az emberiség ideálja. Az emberek ma ösztönösen azt akarják, hogy a szociális struktúra azt tükrözze, amilyen az ember.

Ez nem így volt az Atlantisz utáni harmadik, egyiptomi-káldeus korszakban. A második korszakban is más volt a helyzet. Abban a második korszakban, vagyis az ókori perzsa korszakban az ember még

teljesen a belső lényében volt, az ember akkoriban teljesen belső lény volt. Nem külső módon, hanem ösztönösen igyekezett felismerni a világban azt, ami szükségletként élt benne; az embernek akkoriban nem volt szüksége semmilyen szociális struktúrára, amely lehetővé tette volna, hogy kifelé felismerje azt, ami vágyként, ösztönként, szükségletként élt benne. Ezután következett a harmadik Atlantisz utáni kor, az egyiptomi-kaldeus kor. Itt az ember azt követelte, hogy lényének egy része, nevezetesen az, ami a fejéhez kapcsolódik, tükrökképpen jelenjen meg számára a külső szociális valóságban. Ezért látjuk, hogy az Atlantisz utáni harmadik, egyiptomi-kaldeus korszaktól kezdve hogyan folyik egy olyan teokratikus szociális rend keresése, amely képes az élet minden területét teokratikus-vallási princípiummal áthatni. Minden más akkor még ösztönös volt.

Mindaz, ami a második emberhez, a mellkas-emberhez, a légzés emberéhez tartozik, és az is, ami az anyagcsere-emberhez - mindaz ösztönös maradt. Akkoriban az ember még nem gondolt arra, hogy valamilyen módon a külső szociális rend tükrebe nézzen. Az ókori perzsa korban csak ösztönös vallás létezett, melyet a zoroasztrizmus beavatottai vezettek. És minden, amit az ember kifejlesztett, még belső ösztönösség volt. Nem volt még igénye arra, hogy a dolgokat külsőleg, reflexióban, szociális struktúrában vizsgálja. Az ember csak az ókori Római Birodalom megalapításával – ez a keresztény időszámítás előtti 747-ben történt – véget érő időszakban kezdte el követelni, hogy a szociális struktúrában megtalálja azt, ami gondolatként élt a fejében.

Aztán eljött az a kor, amelyik a keresztény időszámítás előtti nyolcadik században, 747-ben kezdődött, és a keresztény időszámítás szerinti XV. században fejeződött be, a görög-latin kor. Itt az embernek arra volt szüksége, hogy külsőleg, a szociális rendszerben lényének két tagja tükröződjön: a fejember, és a ritmikus ember vagy a lélegzés embere, a mellkas-ember. Az ősi teokratikus építménynek is tükröződnie kell, de most csupán visszhangozva. Gyakorlatilag minden teokratikus építménynek sok közös eleme van a harmadik Atlantisz utáni kor teokráciájával, beleértve a katolikus egyházat is. Az Atlantisz utáni negyedik korban annak kiegészítéseként, ami az előző korból jött, valami új keletkezett: a külső intézmény, a köztársaság, egy olyan intézmény, ami a külső élet irányítását a jogra és hasonlókra építette. Az embernek arra volt szüksége, hogy lényének két tagját ne csak önmagában hordozza, hanem láthassa külső tükröződésben is. Nem értik meg, ha nem tudják, hogy itt az anyagcsere élete, ami a gazdasági életben fejeződik ki, ösztönös, belső maradt benne, külső tükröződésre még nem volt szükség. Az a tendencia, hogy külsőleg is tükröződjön, először a keresztény időszámítás szerinti XV. században mutatkozott meg. Tanulmányozzák a történelmet, milyen az a valóságban, és ne a róla szóló legendákat, melyeket az úgynevezett történelemtudomány fabrikál róla, és akkor megtalálják a külső bizonyítékát annak, amit okkult alapon közöltem önökkel a görögországi rabszolgaságról, mely nélkül az a görög kultúra, melyet annyira csodálunk, elképzelhetetlen. Mindazt, amit most önöknek elmondok, megtalálják az Atlantisz utáni negyedik kor szociális struktúrájában, ahol az a törekvés uralkodik, hogy külsőleg legyen jogi, vallási szociális berendezkedés, de az ösztönösnél nem több a gazdasági berendezkedés.

És csak a mi korunkban, mely a Kr. u. XV. században kezdődött, lép be először annak a követelménye, hogy az egész hármas tagozódású lényt lássuk abban a külső szociális hármas tagozódásban tükröződve, melyben tartózkodik.

Ma tehát a hármas tagozódású embert kell tanulmányoznunk, mivel ő hármas részből álló ösztönt fejleszt ki: a külső, a szociális struktúrában legyen meg az, amiről már beszéltem: először is az önmagát saját struktúrájával irányító szellemi szféra; másodsorban a biztonság és állami irányítás szférája, a politikai szféra, amely szintén önálló; harmadsorban a gazdasági szféra, melynek külső szervezete először a mi időnkben kell, hogy létrejöjjön. Látni az embert, aki egy szociális struktúra alakjában realizálódik – ez ösztönként a korunkban jelenik meg először, és mély alapja annak, hogy már nem egyszerű gazdasági ösztön működik, hanem ez a most keletkező gazdasági osztály, a proletariátus arra törekszik, hogy

tudatosan létrehozta a gazdasági struktúrát, ahhoz hasonlóan, ahogyan az Atlantisz utáni negyedik kor létrehozta az adminisztratív, jogi struktúrát, a harmadik, az egyiptomi-káldeus pedig a teokratikusat.

Ilyen belső alappal rendelkezünk, kedves barátaim. Most pedig, ha erre a belső alapra tekintünk, akkor helyesen lehet megítélni a modern viszonyokat. Akkor azt is megértik, miért kellett nyolc nappal ezelőtt felvázolnom önöknek a háromtagú szociális építmény lényegét. Valójában ez nem kitaláció, ami hasonlít azokra a programokra, melyeket ma számtalan társaság kifejt, hanem azokból az erőkből ered, amiket meg lehet figyelni, ha a fejlődés valóságához fordulunk. Ezt el lehet érni, ha valóban konkrétan és objektív módon megértjük az emberiség fejlődésében ható evolúciós impulzusokat. Az ilyen értésre az idő készlet. De az emberek ellenállnak. Itt egy furcsa megfigyelést tehetünk. Egészen a közelmúltban jelent meg „Egy hölgy levelei Walther Rathenau-hoz. A transzcendens jövő”. Ebben a könyvben a legkülönfélébb dolgokról van szó, például nézzük a következőt: „Ebben a könyvben egy jelentős nézet publikálódik, levelek formájában kifejtve... A hölgy, aki látomásokra hivatott, ennek a könyvnek a kiadója számára közli a saját nem szokványos tapasztalatait, azt, hogy ismeri a kor lelkét és a világ új fejlődését. A jövő erői, melyek ma a világ magasztos formájáért harcolnak, magukat egy egyéni emberi sorsban jelenítik meg, új lelki erők valóságának tapasztalataként.”

Egészen figyelemre méltó, hogy sok mindent elmond, de nagyon furcsa módon. A hölgy az érveléseiben abból indul ki, hogy az embernek magasabb szellemi képességeket kell kifejlesztenie, és csak akkor lesz képes az igazi valóságot meglátni. A könyv „A világlélek és emberi lélek záró kozmikus vizsgálata” c. fejezettel zárul, de nem lép tovább annál, hogy az embernek lehetnek bizonyos magasabb képességei, a szerző nem jut el odáig, hogy kimondja, mit is lát az ember ezeknek a magasabb képességeknek a segítségével. Valami olyasmit kapunk, mint ha az embernél tanulmányoznánk, hogy van szeme, de semmit sem mondanánk arról, hogy mit láthat meg a szemeivel a valóságban.

Figyelemre méltó az is, hogy némely ember hogyan viszonyul ma a szellemtudományhoz. Meghátrálnak, ha elkezdünk előttük beszélni arról, amit mégiscsak meg lehet látni. Az említett hölgynek ezt lehetne mondani: „Önnek az a véleménye, hogy az emberben ki tudnak magasabb képességek fejlődni; a szellemtudomány azért van itt, hogy arról lehessen beszélni, mit is lehet látni a fontosabb dolgokban, ha ezek a magasabb képességek kifejlődnek. De az emberek elhátrálnak ez elől, nem képesek ezt meghallani”.

Láthatják, hogy az idő pontosan afelé húz, ami felé a szellemtudomány haladni akar, és arról, hogy a dolgok hogyan léteznek együtt az emberben, a legutóbbi, „A luciferi és az ahrimáni és az emberhez való viszonyuk” című cikkemben beszéltem, [*Ez a cikk a „Filozófia és antropozófia. Cikkék 1904-1923” gyűjteményben található. GA35.] Alexander von Bernus A királyság című folyóiratában jelent meg. Kiderül, hogy azok az emberek, akik elismerik, hogy az ember számára valóban lehetséges a szellemi valóság meglátása, fantasztáknak tartják azokat, akik most erről a szellemi valóságról beszélnek, arról a valóságról, amelyet ők igaznak tartanak, és amit az ember képes meglátni. És ilyen dolgok együtt élhetnek ugyanabban a lélekben.

Azért említettem ezt a hölgyet, mert nem ő az egyedüli jelenség. Ami nála megjelenik, az sok más esetben is megjelenik, mert éppen az a jellemző, hogy az embereket vonzza, hogy a megszokott külső valóságon túlra tekintsenek, de nem eléggé akarják komolyan megvalósítani, amit akarnak. Képzeljük el, hogy a könyv szerint például az ember bizonyos rokonságban áll a kozmikus erővel. De attól még nem mehetsz oda az emberekhez, és nem mondhatod el nekik, hogy mi áll a „Szellemtudomány körvonalaiban”. Ettől menekülnének. De a szociális jelenségeket abban az értelemben, ahogy én beszélek róluk, nem lehet megérteni, ha csak annak adjuk át magunkat, ami látható, és figyelmen kívül hagyjuk, amit nem látunk. De a láthatatlan meglátása végtelenül fontos. Különben mindig ugyanabba a hibába esünk, mint amiről ma a legelején beszéltem, hogy a valóságot az egyes, egyedi esetben abszolutizálják,

hogy például ezt a szociális kérdést teszik fel: hogyan lehet egységes szociális rendet bevezetni minden ember számára a földön? Ez ugyanis egy üres kérdés. Az emberek a Földön nem egyformák. És a jövőben a köztük levő különbségek, mindenféle internacionalizmus ellenére, éppen egyre erősebben fognak megjelenni. Az eredmény az, hogy aki azt gondolja, hogy a szocializáció egyformán valósítható meg Oroszországban, Kínában, Dél-Amerikában, Németországban vagy Franciaországban, az a legtávolabb áll a valóságtól.

Ebben az esetben abszolút gondolatokat fejeznek ki ott, ahol a valóságnak csupán az individuális, viszonylagos gondolatok felelnek meg. Rendkívül fontos, hogy ezt szem előtt tartsuk.

Az elmúlt években hatalmas fájdalmat okozott nekem, amikor szembesültem azzal a ténnyel, hogy ott, ahol ezeket a dolgokat meg kellett volna érteni, nem értették meg. Emlékezem, hogy két évvel ezelőtt megmutattam itt azt a térképet, amely most a valóságban is megvalósult. Nem csak önöknek mutattam meg. Azt akartam, hogy ezt a térképet akkor megismerjék, hogy meg lehessen magyarázni, hogy egy meghatározott oldalról bizonyos impulzusok jönnek, és van egy törvény, amely szerint, ha ezeket az impulzusokat megismerjük, ha elgondolkodunk rajtuk, ha tudatosítjuk őket, akkor módosíthatóak, akkor más irányt lehet adni nekik. Nagyon fontos, hogy megértsük őket. De nem találtam senkit, aki ezt meg akarta volna hallgatni, aki meg akarta volna érteni ezeket a dolgokat, aki ezeket a dolgokat igazán komolyan vette volna. És hogy komolyan kellett venni őket, azt a mai események is bizonyítják.

Itt még figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a világfejlődés néhány sarkalatos törvényének széles körű ismerete, az ilyen tudás, ami külsőleg is tevékenyen jelenik meg, bizonyos mértékig csak az angolul beszélő népek titkos társaságaiban van jelen. Ezt a kivételesen fontos tényt figyelembe kell venni. Más népek titkos társaságai lényegében csak üres szólammal foglalkoznak. De a brit nyelvű népek titkos társaságai olyan központok, melyekben bizonyos módszerek segítségével, amelyekről egyszer talán beszélek, de ma ez messze vinne a témától, olyan igazságokat nyernek, amelyeknek megfelelően aztán lehet irányítani a politikai fejleményeket. Ilyen módon mondható, hogy azok az erők, amelyek azokból a titkos társaságokból a Nyugat politikájába áradnak, a dolgok ismeretével kapcsolódnak a történelemhez. Ott számolnak a történelmi fejlődés törvényeivel. Nem az a szükséges, hogy külső módon minden pontosan stimmeljen, a dolog lényege erre a kérdésre redukálódik: a dolgok ismeretével vagy dilettáns módon, a véletlen befolyása alatt bánunk a történelmi fejlődés tényeivel.

Egészen dilettáns, Isten által elhagyatott volt például Közép-Európa politikája. A brit ajkú népek politikája, a Brit Birodalomnak és csatlósának a politikája nem dilettáns, hanem a dolgok ismeretével vezetett, professzionális volt, filiszteus kifejezést használva.

Egy hatalmas különbség áll előttünk, valami nagyon jelentős, amit figyelembe kell vennünk. Azért jelentős, mert ami azokban a körökben ismert volt, az már a valóságba áramlik. Azoknak az embereknek az ösztöneibe áramlik, akik külsőleg képviselik a politikát, és csak politikai ösztönből cselekszenek. Mögöttük azok az erők állnak, amelyekről most beszélek, Nem kell megkérdezni hogy Northcliffe vagy Lloyd George* be volt-e avatva valamilyen mértékben ezekbe az erőkbe. Nem erről van szó, hanem arról, hogy tudnak-e ezeknek az erőknek a szellemében cselekedni. [* Viscount Northcliffe (Alfred Charles William Harmsworth) (1865-1922). David Lloyd George (1863-1945), 1909-től miniszter, 1917-1922 között miniszterelnök.]

Önöknek elegendő, ha észreveszik, hogy az ő ösztöneik azoknak az erőknek az irányában hatnak. Igen, éppen ez történik. Azok az erők hatnak a világtörténelem irányításában, amelyekre rámutattunk. Ez lényeges. A világtörténelem összefüggéseiben eredményesen cselekedni csak akkor lehet, ha egészen komolyan vesszük mindazt, amit itt elmondtunk a világban zajló dolgokról. Csak annak van ereje, aki a világ valódi történelme értelmében cselekszik vagy hagyja, hogy cselekedjenek, de annak a cselekedetei,

aki semmit sem tud, erő nélküli. Ily módon az erő legyőzi az erőtlenséget. Ilyen a külső tett. Az erőnek az erőtlenség feletti győzelme végül is a tudásra és tudatlanságra vezethető vissza. Ezt szem előtt kell tartani.

A lényeg az, hogy a káosz, ami most készül elő Keleten és Közép-Európában, egyik oldalról megmutatja, hogy szörnyű volt mindaz, ami ebben a káoszban akart államrendet alapítani, és ami most elsöpörtetett; másrészt pedig világossá vált, hogy ami Közép és Kelet-Európában végbemegy, az a legteljesebb dilettantizmust mutatja a külső életben ezekkel a dolgokkal kapcsolatban. Nyugaton, egyes angol nyelvű népeknél nem uralkodik dilettantizmus, mindenütt – hogy ismét filiszteri kifejezést használjak – kompetens mérlegelés uralkodik ezekről a dolgokról.

De ugyanakkor ez az, ami a történelemnek az elkövetkező évtizedekben arcot fog adni. És lehetnek még magasabb eszmék Közép- és Kelet-Európában, lehet jóakarát, és elő lehet állni egyik vagy másik programmal, de mindezzel nem lehet mit kezdeni, amíg az ember meg nem tanulja, hogy azokból az impulzusokból induljon ki, amelyek a tudat küszöbének a túloldaláról származnak, amit a Nyugat, a brit ajkú népek is tesznek; ők a tudat küszöbének túlsó oldaláról merítik impulzusaikat.

Azok a barátaink, akik évek óta legalábbis hallották azt, amit mondtam, ahogyan ezt most is teszem önök előtt, ezzel kapcsolatban mindig elkövettek egy hibát, ami általában a legjobb barátainkat is összezavarta, ez a hiba a következő gondolatból eredt: mi értelme azt mondani az embereknek, hogy a Nyugat bizonyos titkos centrumai felelősek ezért vagy azért a dologért, először is el kell hitetni velük, hogy léteznek ilyen titkos társaságok. Épp ez a dolog az, ami alapvető feladat: az ilyen titkos társaságok léteben való hit felébresztése. De elsősorban nem erre kell irányítani a figyelmet. Egyáltalán nem számíthatnak kedvező fogadtatásra, ha egy olyan kaliberű államférfinak, mint Kühlmann [*Richard von Kühlmann (1873- 1948), 1917-1918 külügyi államtitkár] el akarják magyarázni, hogy vannak titkos társaságok, amelyek tudatában vannak az ilyen impulzusoknak. Egyáltalán nem ez a lényeg.

Hibát éppen akkor követnek el, amikor ezt alapvetőnek tekintik. Ezt abból az okból kifolyólag tekintik alapvetőnek, mivel az antropozófusok között még mindig él az a szokás, ami a régi teozófus közösségből ered, hogy a titkok kereskedelmével foglalkozzanak. Azt tartják, hogy ha a szót titkos vagy okkult módon ejtik ki, hogy ha valami rejtett vagy okkult dologra lehet hivatkozni, akkor ezzel különös tiszteletre tesznek szert. De ezen a módon semmi sem hat gyümölcsözően, ha külső valóságról van szó. A feladat az, hogy mutassunk rá, hogy amikor események történnek, egyszerűen mutassunk rá arra, ami minden egészséges emberi értelemmel rendelkező számára elérhető.

Azokon belül a társaságokon belül, ahol hasonló, az életbe átforduló okkult igazságokkal foglalkoznak, kimondtak például egy ilyen tézist: olyan politikát kell folytatni, hogy amikor az orosz nép javára az orosz cárt megbuktatják, akkor Oroszországban létre kell hozni annak lehetőségét, hogy egy szocialista kísérletet valósuljon meg, amit nem lehet a nyugati országokban megvalósítani, hiszen itt az haszontalannak, nem kívánatosnak tűnik.

Ebben, amit most mondok, hogy ilyet a titkos társaságokban kimondtak, lehet kételkedniük. De ha rámutatunk, hogy minden politikai tendencia olyan módon valósul meg, hogy ez a tézis realizálódik az életben, akkor egy szokásos emberi értelemmel állnak magában a valóságban, a lényeg az, hogy felébredjen a valóság megértése.

Az, ami Oroszországban zajlik, lényegében annak a megvalósulása, amit a Nyugat akart. És az, hogy ezt az annyira otromba szocialista kísérletet nem az angolokkal hajtják végre, hogy ott minden hebehurgyán megy, ezt kitűnően tudják azokban a társaságokban, és a fejük egyáltalán nem fáj, hiszen tudják, hogy ezeket az országokat odáig kell eljuttatni, hogy szükségessé váljon ott a szocialista kísérlet. És akkor, sötétségben hagyva őket a szociális berendezés lényegével kapcsolatban, bevezetik számukra a szükséges szociális rendszert, és akkor majd ők irányíthatják a szocialista kísérletet.

Látják, óriási erő rejlik az okkult tudás meghatározott módon való visszatartásában, amire ezekben a központokban nagy gondot fordítanak. És ezek ellen az erők ellen semmi más módon nincs más megváltás, csak a megismerés, amire a másik oldalról tehetünk szert, és szembeállíthatunk ezzel az erővel. Ebben a szférában nem beszélnek bűnösségről és ártatlanságról, ebben a szférában csak szükségszerűségről beszélnek, olyan dolgokról, melyeknek meg kell történniük, mivel azok most már az alapok háttérében, az erők területén vannak, és ha még nem is váltak valóvá, mégis rendelkeznek már erővel, hatóerővel, és meg fognak jelenni.

Aligha szükséges még hangsúlyozni, amit állandóan mondok, hogy a német népek lényét nem lehet elpusztítani. A német népeknek ez a lény a saját útját kell, hogy keresse. És a helyzet az, hogy meg fogja tudni találni, de nem szabad hamis úton, a tudatlanság ösvényein.

Tehát jegyezzék meg, hogy az, amit most mondok – ez nem mond ellent annak, amit az elmúlt években mondtam, hiszen a dolgoknak két oldaluk van –, az sok szempontból akarat. És azt meg lehet bénítani, ha a másik oldalról érkező erők lépnek működésbe, de inkább a tudásra kell támaszkodni, mint a dilettáns tudatlanságra.

Látják, a lényeg a következő: ha Keletről – és most Kelet alatt mindazt értem, ami a Rajnától keletre terül el, egészen Ázsiáig – nem éled semmilyen ellenállás, akkor a brit világuralom a római-latin, a francia elem szétesésével azoknak az erőknek a szándékai szerint fog fejlődni, amelyeket ma – mint a múltban is már nem egyszer – úgy jelöltem, mint az ösztönök háttérében állót. Ezek állnak az ösztönök mögött. Ezért fontos, hogy azzal a gondolkodással, amihez az emberek hozzászórtak, ne tegyék meg mindazt, amit Woodrow Wilson mond, hanem mély tudással kell megérteni mindazt, ami az olyan emberekben, mint Woodrow Wilson, csak ösztönökben jelenik meg, és aztán amivel minden formába öltöztetve megtévesztik az embereket, de ami csak azért jön elő egyik vagy másik lélekből, mivel ez a lélek egy meghatározott módon tudatalatti erők által van megszállva.

Az is tény, hogy a Nyugat köreiből, akik a tudást titokban tartják, éberrel figyelnek arra, hogyan jönnek létre meghatározott dolgok, melyek bármely körülmény esetén a Nyugat Kelet feletti uralmához vezetnek. Az emberek ma, a saját tudatukból kiindulva, mondhatnak mindent, amit akarnak, de a világban van egy törekvés, hogy Nyugaton az uralkodók kasztját hozzák létre, és Keleten – ami a Rajnától kezdődik és Ázsiáig húzódik – a rabszolgák gazdasági kasztját. Itt a rabszolga-kasztot nem azt értjük, amit az ógörögök, hanem gazdasági rabszolga-kasztot, olyan rabszolga-kasztot, amelyet szocialista módon kell megszervezni, melynek szociális struktúrája a legvalószínűtlenebb formát kell, hogy öltse, de ezeket a formákat később nem kell az angol nyelvű népek között alkalmazni.

A lényeg az, hogy az angol nyelvű népeket kell a Föld uraivá tenni.

Igen, arról az oldalról mindent átölelő módon gondolkodnak. És most érkeztem ahhoz, hogy valami olyasmit magyarázzak meg, amit kérem, hogy teljes tudatossággal fogadjanak be: amikor ma ehhez hasonló dolgokat mondunk ki, akkor ez az idő eseményeinek nyomása alatt történik, és ezekhez nem szabad komolytalanul viszonyulni. Azt, amit itt elmondok, gondosan titkolják a Nyugat központjai, amelyekre már sokszor utaltam. És Nyugaton magától értetődőnek tartják, hogy Keleten az embereknek semmit sem szabad tudniuk azokról a dolgokról, amelyeket, ahogyan már korábban elmondtam, meghatározott módszerekkel, melyekről talán később még beszélek, megismernek e központok, mivel, titokban tartva ezeket mások előtt – és csak ennek segítségével – ezek segítségével akarnak világuralmat alapítani.

Láthatják, hogy az ötödik Atlantisz utáni kortól kezdve az emberiség evolúciójában egész meghatározott erők emelkednek fel. Hiszen az emberiség előre fejlődik. A külső materialista tudomány által antropológiailag vagy történelmileg figyelembe vett rövid időintervallumon belül teljesen lehetetlen

ítéletet alkotni az emberi evolúcióban létező erőkről. Hiszen ezekben a kis időintervallumokban, amelyekben antropológiailag vagy történelmileg figyelik a külsőleg kialakuló dolgokat, csak nagyon kis változások mennek végbe. Ez a tudomány nem tudja, hogy mennyivel másként nézett ki minden a második korban, nem beszélve az elsőről, vagy még korábbi korszakokról. Erről csak a szellemtudomány segítségével tudhatunk. És szintén csak a szellemtudomány segítségével lehet rámutatni azokra az erőkre, melyek a jövőben fognak kifejlődni az emberi természetből teljesen elementáris módon. És arról, hogy ilyen, a földi életet átalakító erők fejlődnek az emberből – erről tudnak azokban az okkult központokban. És ezt el akarják titkolni a Kelet elől, ezt a tudást csak maguknak akarják. És ők azt is tudják, hogy ezek az erők háromfajta képességet adnak, melyek az embereknél ma még csak a legkezdetlegesebb csíráként vannak meg. Úgy fognak kifejlődni az emberi természetből, mint ahogyan az emberi evolúció folyamán kifejlődött a többi képesség.

Erről a három képességről kell önöknek beszélnem, melyekről tudnak azokban a titkos központokban, és a következő módon kell érthetővé tennem önök számára, hogyan fognak kifejlődni a jövőben az emberi természetben. Először is, az úgynevezett materiális okkultizmusra való képességek. Ezek a képességeken keresztül – és ez a brit titkos társaságok ideálja – meghatározott szociális formák, melyek ma az iparosítás alapját képezik, egészen más alapra kell hogy helyeződjenek. Ez ismert ezeknek az okkult köröknek minden beavatottja számára, hogy csak bizonyos képességeknek köszönhetően, melyek ma még rejtve vannak az emberben, a gépek és mindenféle mechanikai berendezés nagy számban mozgásba hozható a hangrezgések törvényének segítségével. Erre egy kis utalást találhatnak abban, ami a Misztériumdrámáimban Straderrel kapcsolatos.

Ezek a dolgok ma éledeznek. A materiális okkultizmus területén az okkult körök ezeket a dolgokat titokban tartják. Lehetséges olyan motorokat létrehozni, melyek annak köszönhetően, hogy ismertté válik a megfelelő hullámgörbe, az ember egészen jelentéktelen hatására mozgásba hozhatók az üzemekben. Ennek köszönhetően a ma használt emberi energia nagy részét felválthatja a tisztán mechanikai energia. Ma 1 milliárd 400 ezer ember él a Földön, de több munka termelődik, mint amit ez az 1,4 milliárd ember tud megtermelni – egyszer beszéltem már erről; tisztán mechanikai úton annyi munka jön létre, mint amennyit 2 milliárd, a Földön élő ember tudna létrehozni. Ezt a maradék munkát a gépek végzik, és ha nem lennének, akkor ennek a munkának az elvégzéséhez 600 millióval több embernek kellene a Földön élnie. De ha az, amit mechanikai okkultizmusnak hívok, belép a gyakorlati tevékenység szférájába – ami azoknak a titkos központoknak az ideája – akkor azoknak a gépeknek a segítségével nem 5-600 millió ember, hanem több mint 1 milliárd ember munkája valósul meg. Ennek köszönhetően az angol nyelvű népek körében olyan feltételek alakulnak ki, melyeknél az emberi munka kilenc tizede feleslegessé válik. De a mechanikai okkultizmus nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a munkáskezek 9/10-e feleslegessé váljon, hanem azt is, hogy az elégedetlen emberi tömegek mindenféle tiltakozását megbénítsák.

A gépek mozgásba hozásának képessége, mely a hanghullámok törvényén alapul, széleskörűen fog kifejlődni a brit nyelvet beszélő népeknél. Ezt tudják azokban a titkos körökben. Erre a tudásra ők úgy tekintenek, mint ami hatalmat ad nekik a Föld többi népe feletti uralkodásra az ötödik Atlantisz utáni korban.

De azokban a körökben valami mást is tudnak. Tudják, hogy van még két képesség, ami szintén ki fog fejlődni, Az egyiket eugenikus képességnek nevezném. Ez az eugenikus képesség túlnyomórészt a Kelet embereinél fog kifejlődni, Oroszország népeinél és Oroszország ázsiai környékén. És a Nyugat titkos köreiben is tudják, hogy az eugenikus képesség nem fejlődhet ki a brit nyelven beszélő népek veleszületett képességcsíráiból, csak az ázsiai és orosz népek veleszületett képességcsíráiból.

Ezeket a tényeket tudják a Nyugat titkos köreiben és számolnak velük. Olyan impulzusokként számolnak velük, melyek a jövő fejlődésében valósággá válnak. Eugenikus képességnek hívom az emberi

szaporodás kiemelését a véletlen és az önkény alól. A Kelet népeinél ki fog fejlődni egy ösztönös, homályos ismerete annak, hogy meghatározott kozmikus jelenségekkel párhuzamosan hat a szaporodásnak, a lakosság növekedésének törvénye, hogy meghatározott csillagkonstellációkkal összhangban lehet majd a fogantatást irányítani, és ennek köszönhetően ösztönözni a jó vagy gonosz lelkek földi megtestesülését. Csak azok a népek tudnak erre a tulajdonságra szert tenni, akik az ázsiai népek faji és vér szerinti folytatását jelentik, hogy azt, ami ma az egész Földön kaotikusan, önkényesen megy végbe – a fogantatás, születés – azt minden egyes konkrét esetben a Kozmosz hatalmas törvényeivel hozzák összhangba. Itt nem egy absztrakt törvényről van szó, hanem egy konkrét képesség megszerzéséről, ami minden egyes esetben lehetővé teszi megtudni, hogy most történnie kell-e fogantatásnak vagy most nem szabad fogantatásnak történnie.

Ez a tudás, ami képes lesz a mennyből impulzusokat hozni a Föld moralizálására vagy demoralizálására magának az emberi természetnek a segítségével, ezek a különleges képességek a vér által hozott képességek folytatásaként fognak kifejlődni, a Kelet fajainál, és azt, ami ilyen képességekként fejlődik ki, eugenikus okkultizmusnak nevezem. Ez az a második képesség, amely megakadályozza, hogy az emberiség fejlődése a fogantatással és a születéssel kapcsolatban önkényes módon történjen, többé vagy kevésbé a véletlenen múljon. A brit nyelven beszélő népek titkos köreiből jól tudják, hogy ezek a képességek a Kelet népeinél fognak kifejlődni. Tudják, hogy ők maguk a veleszületett csíráképességek segítségével ezekre nem tudnak szert tenni. Azt is tudják, hogy a Föld nem tudja elérni a célját, nem tud átmenni a Jupiter-állapotba, a Föld aránylag gyorsan el tudna térni a céljától, ha csak a Nyugat erőivel dolgoznánk. Ha csak a Nyugat mechanikai okkult képességeivel dolgozunk, akkor csak a Nyugat lelket vesztett lakossága tudna lassan fejlődni, ez a lakosság annyira elvesztené a lelket, amennyire ez lehetséges.

Ezt tudják. Ezért a köreiből arra törekszenek, hogy azt fejlesszék, amit a képességeik szerint tudnak, a mechanikus okkultizmust, és eközben arra törekszenek, hogy uralkodjanak azokon a népeken, amelyek az eugenikus okkultizmust fejlesztik. A Nyugat titkos köreiből minden tudó ezt mondja: „Nekünk pl. India felett azon az alapon kell uralkodnunk, hogy mindössze annak folytatásaként, ami az indiai testiséggel történik – ha ezt egyesítjük azzal, ami Nyugaton egy teljesen másik irányba megy, a mechanikus okkultizmus irányába – akkor olyan testek keletkeznek, melyekbe olyan lelkek testesülhetnek meg, akik a jövő fejlődését a következő stádiumára vezetik”. Az angolul beszélő okkultisták tudják, hogy le kell mondaniuk azokról a testekről, melyek a saját népük közegében keletkeznek, és ezért uralomra törekszenek azok felett a népek felett, amelyek olyan testeket adhatnak, melyek segítségével a Földfejlődést a jövőbe lehet vezetni.

Az amerikai okkultisták tudják, hogy csak akkor, ha uralomra jutnak az orosz nép felett, akiknek a testében a jövőben az eugenikus okkultizmus csírája kifejlődik, akkor fokozatosan kiépül egy szociális kapcsolat az ő kiháló faji sajátosságai és Oroszország európai részének a növekvő lelki, faji sajátosságai között, és hogy csak ebben az esetben tudják a jövőbe átvinni azt, amit át akarnak vinni.

Most a harmadik képességről kell, hogy beszéljek, ami ma még rejtve van, de a jövőben ki fog fejlődni. És akkor ismert lesz számunkra mind a három: a materiális okkult képességek, az eugenikus okkult képességek és a higiénikus okkult képességek. Ezek a higiénikus okkult képességek jó úton vannak, és nem kényszerítenek bennünket hosszú várakozásra. Ezek a képességek csak akkor érnek meg, ha megértjük, hogy az emberi élet, ahogyan az a születéstől a halálig halad, egy olyan folyamat, ami teljesen identikus a halál folyamatával. A betegség folyamata a születés és a halál között haladó teljesen hétköznapi, normális életfolyamat speciális, radikális átalakulása, csak azért szoktunk egészségesek lenni, mivel a betegséget előidéző erőkön kívül az egészségessé tevő erőket is magunkban hordozzuk. És ezek az egészségessé tevő erők – erről minden okkultista tud – abszolút ugyanazok az erők, melyeket az ember

akkor alkalmaz, amikor okkult képességeket dolgoz ki, amikor ezeket az erőket megismeréssé alakítja. Az emberi organizmusra jellemző belső gyógyító erők megismeréssé való átalakítása adja az okkult megismerést.

A Nyugat titkos köreinek beavatottjai tudják, hogy a jövőben a materialista medicinának semmilyen talaja nem lesz. Hiszen amikor kifejlődnek a higiénikus okkult képességek, többé nem fogják használni a külső materialista orvoslást, hanem lehetőség lesz bármely, nem karmikus okokból bekövetkezett, s ezért a gyógyító hatásnak ellenálló betegséget meggyógyítani, tisztán fizikai úton megelőzni – profilaktikusan. Most ez fantáziának mutatkozhat, de nagyon hamar valósággá válik.

Az történt, hogy ez a három képesség nem egyszerre fog kifejlődni a Föld összes népénél. Önök már látták, hogy helye van a felosztásnak. Ez a felosztás természetes módon a testekkel áll kapcsolatban, és nem a lelkekkel, hiszen azok állandóan fajról fajra haladnak, egyik népből a másikba, de ennek a felosztásnak sok kapcsolata van a testekkel. Az angol nyelvű népek testéből semennyire sem tudnak kifejlődni annak előfeltételei, hogy a jövőben eugenikus okkult képességekre tegyenek szert. Ezeket a képességeket alkalmazzák majd Nyugaton, de ezek a képességek ott a Kelet országai feletti uralomnak és a Kelet és Nyugat emberei közötti házasságkötésnek köszönhetően lesznek alkalmazva; azt fogják használni, amit csak a Kelet emberei tudnak tapasztalni.

A higiénikus okkult képességekre különösen Közép-Európa népei hajlamosak. És a helyzet az, hogy az angol nyelvű népek nem tudják a higiénikus okkultizmus született képességét kifejleszteni, de idővel, a születés és a halál közötti fejlődés során képesek lesznek ezt a képességet kidolgozni. Ezek a képességek kidolgozhatók lesznek. És megint csak, Közép-Európa népeinél nem lesz veleszületett képesség az eugenikus okkultizmusra, melyek azoknál a népeknél, akik a Rajnától keletre és Ázsiában vannak, születéstől kezdve megjelennek, de az élet során el tudják ezeket sajátítani, ha tanulnak a Kelet népeitől. Így lesznek felosztva ezek a képességek. Kelet embereinek nem lesz semmilyen képessége a materiális okkultizmushoz; csak kívülről kaphatják azt meg, ha valaki odaadja nekik, ha nem rejtik el előlük. És mindig meg lesz a módja az elrejtésnek, annál is inkább, hogy mindig lesz elegendő ember, aki megengedi magának azt a butaságot, hogy ne higgyen annak, aki képes ezeket a dolgokat látni.

Így a Kelet és Közép-Európa emberei a materiális okkultizmust a Nyugattól megkaphatják. Megoszthatják velük a földi javakat is – a termékeket. A higiénikus okkultizmus Közép-Európában fejlődik ki, az eugenikus – a Kelet országaiban. De az emberek közt ki kell fejlődnie az együttműködésnek. Ezt a jövő szociális impulzusai segítségével kell érzékelni, ez szükségessé teszi, hogy a jövőben a Földön csak általános emberi élet legyen. Hiszen ha az amerikai csak amerikaiként akar élni, akkor a legtöbb, amit el tud érni – az anyagi hatás, ugyanakkor ezzel arra ítéli magát, hogy nem lesz képes az általános földi fejlődésre eljutni. Ha nem keresi a szociális kapcsolatokat a Kelettel, arra ítéli magát, hogy egy bizonyos inkarnáció után úgy összeköti magát a földi szférával, hogy kísértethez hasonlóan csak ezzel a földi szférával marad kapcsolatban. A Föld kiszakadhatna a kozmikus kapcsolataiból, és akkor ezek a lelkek arra kényszerülnének, hogy kísértetek maradjanak.

A Kelet emberei pedig, ha nem tudnák a saját eugenikus-okkult képességeikhez kiegészítésként felvenni azt, ami a Földhöz húz – a Nyugat materializmusát – akkor elveszítenék a kapcsolatot a Földdel. Akkor egyfajta lelki-spirituális fejlődésbe szippantódnának, és elveszítenék a földi fejlődést; a Föld akkor mintegy eltűnne alattuk, és nem tudnák megkapni a földi fejlődés gyümölcseit.

Az emberek közt bizalomnak kell kifejlődnie, a szó legmélyebb értelmében. Erre apellál a különös emberi fejlődés a jövőben. Általánosságban elmondható, hogy a Nyugat titkos köreinek racionális értelemben elegendő csak azokkal a dolgokkal foglalkozni, amikkel tudnak foglalkozni. Egyáltalán nem a

Nyugat dolga, hogy különösebben tekintettel legyen arra, hogy mi fejlődik Keleten, a Kelet embere nézőpontjából; az, hogy mi fejlődik a többiekénél, azt a többiekre kell bízni.

Nagyon-nagyon mélyen bele kell nyomni a lélekbe, hogy itt arra a határra jutunk, ahol a bűn, az ártatlanság és a hasonló dolgok általában elvesztik jelentőségüket, ahol csak arról van szó, hogy a dolgokat a legmélyebb értelmükben vegyük, teljes komolysággal, hiszen azok olyan tudást tartalmaznak, melyek egyedülként képesek az emberiséget a jövőbe vezetni.

Nagyon fontos ezeket a dolgokat teljesen meghatározott módon vizsgálni. Hiszen gondoljanak csak abba bele, hogy az egész Földön, ami három részre van osztva, a Nyugat, Közép-Európa és a Kelet teljesen különböző embereinek három típusa szerint, három fajta okkult képesség fejlődik, melyek ugyanakkor kölcsönösen egymásba fonódnak egy meghatározott módon, úgyhogy Nyugaton az embereknek születésüktől kezdve a materiális okkultizmushoz vannak csíráik, de kidolgozhatják magukban a higiéniai okkultizmusra való képességet; Közép-Európában az emberek túlnyomórészt a higiénikus okkultizmushoz rendelkeznek veleszületett csírákkal, de ha segítenek nekik, akkor Nyugatról szert tehetnek a materiális okkultizmusra, Keletről pedig az eugenikus okkultizmusra; az embereknek Keleten az eugenikus okkultizmushoz van veleszületett csíraadottságuk, de Közép-Európától megszerezhetik a higiénikus okkultizmust. Ezek a képességek a földi emberiségben differenciált módon és ugyanakkor egymásba fonódva jelennek meg. És az ő kölcsönös egymásba fonódásuk határozza meg a szociális kapcsolatokat a jövő társadalmában az egész Földön.

De e képességek kifejlődésének vannak akadályai; ezek sokfélék és hatásuk egészen bonyolult. Így például Közép-Európa és Kelet országaiban jelentős akadály lehet azoknak a képességeknek a tudatos fejlődésében, melyeknek el kell jönniük, az erős antipátia a nyugati országok emberei iránt, ha nem képesek ezekre a dolgokra objektívan tekinteni. Ez akadály lehet az ilyen képességek kifejlődésében. De a későbbi okkult képességek csírái még erősödhetnek is, ha egy bizonyos ösztönös gyűlöletből fejlődnek. Ez egy teljesen kivételes jelenség. Megjegyzem, gyakran felmerül a kérdés – itt most olyasmit érintünk, amivel teljesen objektíven kell foglalkozni: akkor tulajdonképpen miért is háborodnak fel a nyugati országok ilyen értelmetlenül? Éppen azért, hogy ezeket a képességeket az ösztönből kiindulva erősítsék. Hiszen semmi sem járul hozzá annyira ahhoz, ami a nyugati okkultizmus legmélyebb impulzusaiba ágyazódik, mint annak a hamis, de mintegy szentül átélt érzésnek a kialakulása, hogy a kelet- és közép-európai népeket „barbároknak” mutassák be. A materiális okkultizmus csíráinak kifejlődését segíti például az a hangulat, amit Amerikában a „keresztes hadjárat hangulatának” neveznek. Ez azon a véleményen alapul, hogy Amerikának az a küldetése, hogy szabadságot, jogot és még nem tudom, milyen csodálatos dolgokat hozzon a világnak. Az emberek azt hiszik, hogy ez magától értetődő. Itt nem valami vádaskodásról van szó. Az emberek azt hiszik, hogy ők hordják a keresztet. De éppen a hazugság hitében van egyfajta támasz. Hiszen ha a hazugságot tudatosan állítanák, akkor nem lenne ez a támasz sem.

Így egyik oldalról a ma végbemenő dolgok egyrészt végtelenül hasznosak, másrészt éppen azoknak a képességeknek a kifejlődését zavarják, amelyekről elmondhatjuk, hogy az emberek többségénél ma még rejtőznek, de a jövőre vonatkozóan ki akarnak fejlődni, és az emberi szociális struktúrákba a jövőben a legmélyebb módon bekapcsolódnak. Képzeljük csak el, hogy mennyire megvilágosodik, átitatódik megértéssel, hogyan válik minden áttetszővé, ami a korunkban végbemegy, ha használjuk annak ismeretét, hogy minden mögött, amit ma tudatosan kimondunk, a mai közlések mögött tudat alatti ösztönök állnak! De a legfontosabb tény az, hogy az angol nyelvű népek egy nagyon különleges evolúciós folyamatnak köszönhetően rendelkeznek olyan okkult központokkal, amelyek ismerik ezeket a dolgokat, tudják, hogy milyen képességekkel fognak rendelkezni a jövőben az angol nyelvű népekhez való tartozásuk következtében, és milyen képességekkel nem fognak rendelkezni, és ezért azt is tudják,

hogy milyen szociális struktúrát kell létrehozniuk ahhoz, hogy használják azokat a képességeket is, amelyeket nem kaptak meg.

De hasonló irányban hatnak az ösztönök is, és ezek az ösztönök már hatottak, nagyon jelentősen, szörnyű módon hatottak.

Különösen hatékony szer, ha a fejlődést hamis mederbe akarják terelni, ahol a nyugati okkult központok tudásával lehet hatni, ha a Keletet oly módon dolgozzák meg, hogy az a saját régi hajlamait tisztán vallásosan fejlessze, elkerüljön minden tudást, és a jövőben is ehhez ragaszkodjon. A nyugati titkos körök vezetői gondoskodnak arról, hogy a tudomány magában létezzen, és tőle külön a vallás, hogy a vallás és a tudás szintézise, a hit és a tudás egymásra hatása ne történjen meg. De arról is gondoskodnak, hogy az a tudomány, ami ellenkező esetben a vallási tartalomba is bevonulna, csak titokban hasson, hogy elementáris módon áthassa az emberiség legfontosabb dolgait, a Föld politikai vezetését, amelynek az a célja, hogy biztosítsa a brit világhuralmat. Ennek a világhuralomnak az elterjedését szolgálná kolosszális módon egy olyan állapot, melyben a Kelet országai a saját vallásos elképzeléseiket nem hatnák át tudománnyal.

És most gondolják meg, hogy mennyire közelednek az oroszok a Nyugat e törekvése irányában. Egyik oldalról Oroszországban még mindig él a törekvés a vallásosságra, de ezt a vallásosságot nem akarják szellemi tudással áthatni, hanem egyfajta ködös misztikában akarnak maradni. Ez a ködös misztika épp a kívánt eszköz ahhoz, hogy a Nyugat uralkodjon a Kelet felett.

Másrészt a dolgok oda vezetnek, hogy a tudományt a Földön a lehető legmagasabb fokon ateistává tegyék. És ebből a szempontból az angol nyelvű népek kultúrájának tevékenysége a modern időkben különösen gyümölcsöző. Ezeknek az angol nyelvű népeknek igazából nincs okuk panaszra. Hihetetlenül sokat értek el, mert a tudományos irányzatukat, a vallásmentes tudományt, az ateista tudományt az egész Földön elterjesztették. Ez vált uralkodóvá az egész Földön. A Goetheanizmus pedig, ami teljesen tudatos ellentéte, még Goethe országában sem talál helyet; még Goethe saját földjén is lényegében szinte teljesen ismeretlen dolog. Ami ma a tudományban uralkodik, annak az iránya olyan, hogy külső kifejezése legyen azoknak a céloknak, amelyeket ezek a körök titokban tartanak; ugyanakkor azokban a körökben a tudomány a tudás és a vallás szintézise. A külvilágnak ateista tudományt kellett adni; a belső körnek pedig, amelyeknek a világesemények menetét kell irányítania, a tudomány egyúttal vallás is, a vallás pedig egyúttal tudomány.

A legkönnyebb lesz kézben tartani a Keletet, ha megőrzik nekik a tudomány nélküli vallást. Legkönnyebb kézben tartani Közép-Európát, ha vallás nélküli tudománnyal oltják be, mivel a vallás nincs beléjük oltva. Ezeket a dolgokat az azokban a körökben lévő beavatottak elég világosan felismerik, a többiek pedig ösztönösen követik. És azután, hogy Közép-Európa múltbeli uralkodó erői eltűntek, a helyükre semmi sem tudott állni. Ezért annyira nehéz a mai kor teljes világtörténelmi helyzetét helyesen megérteni. Az egész világot a bűnösség és ártatlanság kérdése foglalkoztatja ebben a hadi katasztrófában. De mindezek a dolgok a megvilágításukat csak abban az esetben kapják meg, ha annak a háttérnek az előterében vizsgáljuk őket, amely mint hatóerő lép elő a külső jelenségekben. A bűn és ártatlanság kérdésében olyan gondolati kategóriákban ítélni, amelyekhez hozzászórtak – ezt amiatt nem szabad tenni, amiket ma elmondtam.

Nagyon jól tudom, hogy ma, amikor már Wilsont is a XX. század pápájának nevezik, magában Közép-Európában apránként elhomályosul a világháború eredetének megítélése, mivel nem fordítanak figyelmet a kérdés feltevésére. Dokumentumok sokasága bizonyítja azt, amit mondok. De a dokumentumok vizsgálatához alappal kell rendelkezni. Először is, az ítékezés kidolgozásához meg kell szerezni a lehetőséget. Az adott esetben csak az hozhat ítéletet, aki képes a Küszöb túloldaláról fényt vetni ezekre a

dolgokra. Amiatt, ami ma napról-napra előlép, hogy az ítélet útjai egyre inkább hamisakká válnak, attól tartok, hogy egyre kevesebb ember akar a kérdéshez úgy hozzáállni, hogy ez a hozzáállás gyümölcsöző legyen.

Azt gondolom, hogy az embereknek elképesztő gondolatai támadnak, amikor most az újságokból megtudják, pl. azt – nem tudom, hogy igaz-e ez vagy sem, de lehetne ez – hogy a volt német császár ezt mondta: „Nem voltam jelen, amikor a háború készülődött, ezt Bethmann és Jagow csinálták.” [* Theobald von Bethmann-Hollweg (1856-1921), 1909 és 1917 között birodalmi kancellár. Gottlieb von Jagow (1863-1935), 1913 és 1916 között külügyminiszter]. Olvashatnak erről a friss újságokban.

Ha valami hasonló valóban elhangzott ebből a szájból, akkor ez egyszerűen hallatlan! De mindenhol vannak formált ítéletek, amelyek ilyen dolgok segítségével hamis útra terelnek. Látják, a lényeg főleg az, hogy a tényeket abszolút pontossággal kell figyelembe venni, hogy fel lehessen tenni a megfelelő kérdéseket. Akkor látni fogják, hogy e katasztrófa mögött meghúzódó valóban mély, tragikus szükségszerűséget nem szabad olyan felszínesen figyelembe venni, ahogyan ezt manapság oly gyakran teszik. Még a felszínes eseményeket sem szabad felszínesen vizsgálni.

Egy esetre szeretném a figyelmüket irányítani, ami után meglátják, miért foglalkozom ilyen részletekkel. Egy bizonyos idővel ezelőtt már megmutattam itt, hogy Németországban egész sor esemény volt, tények egész sora, melyek háborúhoz vezettek volna, amelyek aztán megszűntek, és nem vezettek oda, míg az, ami tényleg a háborúhoz vezetett, bizonyos előzményekből elég későn jött el, és semmilyen kapcsolatban sem áll más dolgokkal. Nem akarom ma megismételni az erről már elmondottakat, de javasolnám önöknek, hogy gondolkozzanak el azon, amiből meglátják, hogyan kapcsolódnak össze a dolgok a világtörténelemben, és hatnak mint külső szimptómák, míg mögöttük más, nagyon jelentős dolgok állnak, melyekről ma beszéltem önöknek.

Láthatják, fel lehet tenni egy ilyen kérdést: „Az a háborús katasztrófa, ami 1914 júliusában vagy augusztusában kezdődött, meghatározott körülmények hatása alatt vehetett volna-e más irányt, mint ahogyan az a valóságban lezajlott?” Most nem akarok abba a kérdésbe belemerülni, hogy meg lehetett volna-e előzni vagy sem, ez más kérdés, hanem ezt a kérdést akarom feltenni: ez a katasztrófa végbemehetett volna-e más úton? Igen, el kell mondanunk, végbemehetett volna másképp is, habár csak módszertani értékkel bír erről utólag beszélni. De az események és az okkult háttér alapján megengedhető az a gondolat, hogy az egész katasztrófa vehetett volna egészen más irányt. Itt csak töredékesen lehet ítélni. És annak, amit most elmondok, az eseményeknek természetesen csak egy meghatározott rétegére van jelentősége. Mondhatjuk a következőt: teljességgel feltételezhetjük, hogy a háború 1914-ben kezdődhetett volna a német seregek keletre való vonulásával, aztán lehetett volna várni, hogy a háború Keleten való kitörésének köszönhetően, elkezdődik-e a harc Nyugaton is. Teljes joggal fel lehetett volna így lépni: a német seregek zömét Oroszország határaihoz vonni, Nyugaton pedig csak kisebb egységeket hagyni védelem céljára, és megvárni, hogy belép-e a háborúba Franciaország vagy sem, amelynek ebben az esetben semmilyen szövetségi kötelezettsége sem lett volna. Semmilyen szövetségi kötelezettsége sem lett volna abban az esetben, ha nem hirdették volna meg Keleten a háborút, hanem megvárták volna, amíg az orosz seregek valóban támadnak. Azok természetesen támadtak volna, ebben nem kételkedhetünk. Nem állítom, hogy öt évvel ezelőtt (vagyis a háború előtt egy évvel – a fordító megj.) nem lett volna más alternatíva, ami más irányba vezetett volna, de 1914-ben nem volt. A tényeknek ebben a rétegében elképzelhetjük, hogy a harc Keletre irányult volna. Ilyen lehetséges volt. És ugyanakkor ez lehetetlen volt. Azon az alapon volt ténylegesen lehetetlen, hogy nem volt kidolgozott német terv a keleti hadjáratra. Egyáltalán nem gondoltak arra, hogy a harc valami más úton is mehet, nem úgy, hogy Németországot provokálják az Oroszország elleni támadásra, aztán pedig a szövetségi megállapodás alapján belép a háborúba Franciaország, és akkor Németországnak két fronton kell harcolnia.

Abból az axiómából indultak ki, ami a német stratégiában a XX. század elején alakult ki, hogy a kétfrontos háború csak támadó jellegű lehet, semmilyen más. Volt egy haditerv, ami a Belgiumon keresztüli gyors behatolást tartalmazta nyugatra, azzal a céllal, hogy Franciaországot különbéke kényszerítsék – ez természetesen illúzió volt, de jelenlévő illúzió – aztán a seregek keletre történő áthelyezését.

Most kérem, hogy gondolják át, mi volt ez a stratégiai terv. A legkisebb részletekig kigondolták, napokra lebontva. Pontosan kiszámolták, mennyi időnek kell eltelnie az Oroszországban meghirdetett általános mobilizációtól a Németországi mobilizáció kezdetéig, ami akkor már nem várhatott tovább, rögtön meg kellett történnie, ahogyan megadta ehhez a lökést az orosz általános mobilizáció. Azt követően egy nappal ... két nappal ... három nappal, ezt és azt meg kellett tenni. Ha az orosz általános mobilizáció után csak egy napot késnek, akkor az egész terv sérül, és lehetetlenné válik a megvalósítása. Itt valami olyasmi van, amiről kérem önöket, hogy fontolják meg. Itt valami olyan dolog oszon elő, ami az egész közép-európai politika számára döntőnek mutatkozik. Hiszen ami nagyon lényeges, hogy semmilyen közép-európai politika nem volt. Hiszen Bethmann ma teljesen hülyeségeket beszél. Kétségbeeshet az ember, ha Bethmann a német parlamentben a leglehetőlenebb, leghihetetlenebb dolgait mondja, de mégis mondja azokat. Semmilyen politika sem volt, csupán egyetlen stratégia, egyetlen esetre épített stratégia. Semmit sem lehetett megváltoztatni benne, egyetlen órával sem lehetett benne semmit sem áttenni.

Kérem gondolják meg azt is, hogy Németországban senkinek sem volt külső ösztönzése arra, hogy háborút kívánjon, és mégis, annak be kellett következnie. Nem volt szükségszerű kívánni azt. Kérem, vegyék ezt figyelembe. A háborúnak azon egyszerű okból kellett bekövetkeznie, hogy teljesen automatikusan, mint egy magától értetődő dolog, abban a pillanatban, hogy Oroszországban kiadták az általános hadi mozgósítást, a német hadsereg vezetőjénél, az óramutatóhoz hasonlóan, ami tizenkettőt mutat, ez a gondolat ébred: „Most meg kell hirdetnem a mozgósítást”. És ettől a pillanattól kezdve minden automatikusan történik, nem az akaraton keresztül, hanem annak köszönhetően, ami évek során elő lett készítve.

Az orosz általános mozgósítást követően teljesen automatikusan következik Belgiumon keresztül a Franciaországba való hatolás, csak egy okból, mivel ez tűnt az egyedül észszerűnek. A császárnak ezt nem mondhatták el – erről már beszéltem – mivel tudták, hogy ő annyira nem diszkrét, hogy ha mondasz neki valamit, másnap már az egész világ tudja. A Belgium elleni támadásról akkor értesült, amikor a mozgósítás megkezdődött. Ilyen dolgok tömegesen megtörténtek. Ezeket a dolgokat kérem, hogy vegyék figyelembe, és akkor azt mondhatják, hogy Németországban egyáltalán nem volt szükség háborút akarni – magától kellett elkezdődnie. Ezt mondom, ha megmaradunk a tények egy bizonyos rétegében. Természetesen a tények egy másik rétegéhez is lehet fordulni, de akkor teljesen zavaros kérdésekre jutunk.

Azok az események, amelyek az egész emberiség katasztrófájához vezettek, egészen emlékeztetnek a derékAzt gondolom, hogy az embereknek elképesztő gondolatai támadnak Kaltenbrunner rektor történetére, amelyet Hamerling [*Robert Hamerling (1830- 1889), költő és filozófus] kapcsán elmondtam. Ha emlékeznek erre a Robert Hamerling költőről szóló történetre, és ha meg akarják érteni őt, akkor azt mondhatják maguknak: ami ebben a személyiségben működik, az nagyrészt abból fakad, hogy egy bizonyos időben gimnáziumi tanárként Triesztbe ment, onnan pedig el tudott menni Velencébe nyaralni, hogy meg tudta látogatni az Adria partvidékét. Hamerling egész belső lélekstruktúrája azon múlik, hogy - gimnáziumi tanárként, mert előző élete alapján éppen ennek kellett lennie - tíz évig az Adria-parti Triesztben élhetett. De hogyan került oda? Elmondtam, hogy írt egy kérelmet, amikor még Grazban volt helyettes, hogy adjanak neki helyet Budapesten. És hát, gondolná az ember: írt egy

kérelmet; ha a vezetőség figyelembe vette volna, és jóváhagyta volna, Hamerling ezt az egész tíz évet Budapesten töltötte volna. És nem alakult volna ki belőle költői személyiség, nem lett volna belőle költő; aki ismeri Hamerlinget, az egyetért ezzel. De miért nem Budapestre, hanem Triesztbe ment? A derék Kaltenbrunner rektor, akinek a kérelmet átadták, megfeledezett róla; és mindaddig, amíg a budapesti helyet el nem foglalták, az íróasztalfiókjában hevert. Amikor pedig elfoglalták a helyet, és Hamerling felkiáltott: - Isten látja, mennyire szeretném azt a helyet Budapesten! - akkor a derék Kaltenbrunner rektor elpirult és ezt mondta: - Ó, Istenem, elfelejtettem, hogy a pályázat az íróasztalomban van! - Hamerling pedig nem jutott el Budapestre. Később, amikor Hamerling Triesztbe ment, a derék Kaltenbrunner rektor szerepe nem ért véget, tettei bizonyos következményekkel jártak. Hamerling Triesztbe jött, és emiatt vált „Hamerlinggá”. Most azt kérdezem: „Hát nem a derék Kaltenbrunner rektor adta a világnak a költő Hamerlinget?”. - Mert a külső jelenségek között, amelyek Hamerling költővé válását eredményezték, nincs más olyan, mint a derék Kaltenbrunnernek, a steierországi Graz rektorának feledékenységé. A dolgok mögé csak úgy lehet behatolni, ha az ember szimptomatológiával foglalkozik. A tünettan ugyanis elvezet oda, hogy a külső jelenségeket kezdje helyesen megítélni, és elkezdi meglátni, hogy mi van a tünetek mögött. Ez fontos. Ez az, amit leginkább szeretnék elérni.

Ha az ember megnézi ezt a modern katasztrófát, rájön, hogy milyen nehéz kimászni ebből a zűrzavarból. Nézzük csak meg, milyen óriási nehézségek merülnek itt fel. Vegyük például ezt: Grey úr [*Sir Edward Grey (1862-1933), 1905 és 1916 között angol külügyminiszter] külső dokumentumok alapján próbálja bizonyítani, hogy ő teljesen ártatlan a háború kitörésében. Magától értetődik, hogy ez bizonyítható, méghozzá nagyon könnyen. A külső dokumentumok alapján egyértelműen bizonyítható, hogy a brit kormány nem hibás a háború kitöréséért. A kérdés azonban az, hogy egyáltalán mekkora súlyt lehet adni a bizonyítékoknak. Csak akkor lehet eljutni a megértéshez, ha kérdéseket teszünk fel, ahogyan én is tettem önök előtt évek óta: volt-e például a brit kormány abban a helyzetben, hogy megakadályozza Belgium lerohanását? - Erre azt kell válaszolnia: igen, volt. – Hiszen pontosan ezt követeltem a memorandumomban, hogy csak a tényeket tárják a világ elé. Ezek egyrészt természetesen arra vezettek volna, hogy a most Hollandiába dezertált úrnak [*Wilhelm P.-t jelenti] már akkor valamilyen módon el kellett volna tűnnie. Ennek oka az lehet, hogy a memorandumom túl kevés visszhangra talált azok körében is, akik megítélhették volna. De én azt követeltem, hogy bizonyos események legyenek percről percre leírva, csupán az események, minden színezés nélkül, ahogyan azok szombat este fél öt és fél tizenegy között egyszerre játszódtak le Berlinben és Londonban. - Tudják, hogy a mozgósítási parancsot szombaton fél ötkor írták alá Berlinben.

Ha ezeket a döntő jelentőségű eseményeket egyszerűen, a világ által róluk mondottak keveréke nélkül íránk le, akkor bizonyítékot szolgáltatnának arra, hogy a Belgium elleni támadást a brit kormány megakadályozhatta volna. De az nem akadályozta meg. Tehát szombaton fél tizenegykor azt az egyedüli parancsot, ami a német stratégiával ellentétben állt, mely szerint a csapatokat nem szabadott volna nyugat felé mozgatni, és csak a védelemhez szükséges erőknek kellett volna ott maradniuk - ezt a parancsot nem adták ki, és minden maradt a régi stratégia szerint. Ezért a szombati eseményeket fél öt és fél tizenegy között percről percre le kell írni, csak a tényeket kell leírni. Akkor egy egészen más kép fog kialakulni, egy olyan kép, amely mindenekelőtt a kérdések helyes feltevéséhez vezet.

Félő, hogy a világ megelégszik azzal, ami a levéltárakban van; de a döntő események, amelyek szombaton fél öt és fél tizenegy között történtek, valószínűleg soha nem kerülnek ki a levéltárakból a világba, mivel valószínűleg nem is lettek feljegyezve, pontosabban fel lettek jegyezve, de nem olyan módon, hogy a levéltárakban megtalálhatók legyenek a feljegyzések.

Láthatják, az ítélőképességben való óvatosság valami olyasmi, amit el kell sajátítani. Ha az ítélőképességben való óvatosságot elsajátítjuk, akkor az nagy segítség lesz azoknak a látens

képességeknek a fejlődésében, amelyekről ma beszéltem, és amelyeknek a jövőben háromféleképpen kell fejlődniük az emberiségben. És akkor önök is rá fognak jönni, hogy nem bármilyen intellektuális gondolatból születhetnek programok, csak olyanból, mint ami nyolc nappal ezelőtt megjelent, amelyből ki tud fejlődni az, amit én a szociális kérdések egyetlen helyes megoldásának nevezek abban az értelemben, ahogy ma ilyen megoldásról lehet beszélni.

4 GA186/ 4. Dornach, 1918. december 6.

A szociális hármastagozódás, mint korunk követelménye. A hármastagozódású ember. Antiszociális késztetések a gondolkodásban – szimpátia és antipátia az érzésben – hajlam és idegenkedés az akaratban. A szeretet gyakran önszeretet, önzés. A szocializáció elképzelhetetlen a szellemi élet szabadsága nélkül.

A minap különös erővel hangsúlyoztam, hogy fizikai síkon nem lehetséges – ha ismét az akkor használt szót használom – paradicsomi állapot, ezért a szociális kérdések minden úgynevezett megoldása, amely többé-kevésbé tudatosan vagy öntudatlanul egy ilyen paradicsomi állapotot akar megvalósítani fizikai síkon, amelynek ráadásul tartósnak kell lennie – a szociális kérdések minden ilyen, ha szabad ezt mondani, megoldása szükségszerűen illúzióra épül. Kérem önöket, hogy ennek fényében fogadják minden olyan üzenetemet, amelyet a modern kor jelenségeivel kapcsolatban mondok. Hiszen kétségtelen, hogy a modern valóságban van egy olyan igény, amelyet úgy nevezhetünk, hogy az emberiség viszonyainak szociális formát kell adni. Ennek során csupán arról van szó, hogy ne absztraháljuk túlságosan ezeket a kérdéseket, ne abszolút értelemben vegyük ezeket a kérdéseket, hanem – ahogyan a múltkor is mondtam – a szellemtudományos megismerésből dolgozzuk ki a betekintést abba, amire épp a mi időnknek van szüksége. És hogy a szellemtudományos feltevések alapján mire van szüksége a mi időnknek, arról szeretnék most beszélni.

Ha tekintetünkkel átnézzük azt a tág szférát, ahol ma általában szociális kérdésekről vagy szociális követelményekről beszélnek, nyilvánvaló, hogy az emberi lény valódi ismerete nélkül a szociális kérdések egyáltalán nem érthetők meg korunk követelményeinek megfelelően. Ki lehet találni, hogy milyen szociális programokra van szükség, lehet még mindig ideális szociális állapotokat akarni, de mindez eredménytelen marad, ha nem az ember mint olyan megismeréséből ered, ha nem az ember bensőséges megismeréséből ered. Arra hívtam fel a figyelmüket, hogy a szociális tagok, a szociális hármastagozódás, amelyet kategorikusan korunk követelményének kell neveznem, éppen azért felel meg korunknak, mert az ember minden részletével való megismerésével számol, az ember megismerésével, amilyen most, az Atlantisz utáni ötödik kultúrkorszaknak ebben a pillanatában. Kérem, hogy ugyanebből a szempontból tekintsenek mindarra, amit a továbbiakban mondok.

Először is, a modern viszonyok által megkövetelt szociális rendet nem lehet létrehozni, ha nem ismerjük fel, hogy ez a szociális rend ahhoz kapcsolódik, amit az ember a társadalomhoz való viszonyában tanul meg önmagáról. Mondhatjuk, hogy minden megismerés közül talán az ember megismerése a legnehezebb, ezért már az ősi misztériumokban is az „Ismerd meg önmagad!” felhívást a bölcsességre való törekvés legmagasabb céljának tartották.

A modern ember számára különösen nehéz, hogy felismerje, hogy minden, ami a kozmoszból érkezik, az aktív őbenne, hogy benne abszolút minden hat. Az ember szíve vágya, hogy a legegyszerűbb elképzelése legyen önmagáról, mert ma gondolkodásában, képzeleteiben különösen hozzászokott a kényelemhez. De az ember egyáltalán nem egyszerű teremtmény. A valósággal kapcsolatban önkényes elképzeléseken alapuló cselekedetek nem megengedettek. Az ember mindenekelőtt a szociális kapcsolatokban sem egyszerű lény. A szociális kapcsolatokban olyan lény, amilyen egyáltalán nem szeretne lenni; hihetetlen szívesen válna másmilyenné, mint amilyen.

Mondhatjuk, hogy az ember valójában végtelenül tetszik önmagának. Semmiképpen sem lehet tagadni, hogy ez ember nagyon-nagyon tetszik önmagának. Az önszeretet viszont a tévedés forrásává teszi az

ember számára az önismeretet. Az ember tehát nem tudja elismerni, hogy valójában csak félig szociális lény, és hogy a másik felében antiszociális lény.

Szigorúan és energikusan elismerni, hogy az ember egyidejűleg szociális és antiszociális lény – ez a szociális emberismeret sarkalatos követelménye. Hasznos elismerni: – Arra törekszem, hogy szociális lényé váljak – ezt ki kell mondani magunknak, mert az ember, ha nem szociális lény, akkor egyáltalán nem tud megfelelően együtt élni más emberekkel. Ugyanakkor az emberi természet velejárója, hogy folyamatosan küzd a szociális ellen, hogy folyamatosan arra törekszik, hogy antiszociális legyen.

Hadd emlékeztessem önöket, hogy az embert különböző nézőpontokból vizsgáljuk, a lélek hármas tagozódása szerint, a gondolkodásával, vagy képzeleteivel, az érzéseivel és az akaratával kapcsolatban. Ma az embert már szociális kapcsolataiban is nézhetjük gondolkodása vagyis képzeletei, érzései és az akarata szempontjából. Mindenekelőtt a képzetalkotással (gondolkodással) kapcsolatban világossá kell válnia, hogy ezekben az képzetekben, ebben a gondolkodásban van az emberi antiszociálisság rendkívül fontos forrása. Csak azért, mert az ember gondolkodó lény, egyúttal antiszociális lény is. És itt csak a szellemtudomány képes az igazsághoz eljutni. Mert csak a szellemtudomány képes megvilágítani a kérdést: milyen kapcsolatban állunk mi, emberek, más emberekkel? Milyen emberek közötti kapcsolatokat kell a megszokott, hétköznapi tudatosság, vagy jobban mondva az átlagos hétköznapi élet szempontjából helyesnek tekinteni? Itt, láthatják, ha helyes kapcsolat jön létre ember és ember között, akkor kétségtelenül szociális rend is van. Van azonban egy - mondhatnánk szerencsétlen, de ha ismerjük a dolgot, akkor mondhatjuk, hogy szükségszerű - sajátos tény, hogy ember ember közötti helyes kapcsolatot csak álmunkban alakítunk ki. Csak alvás közben jön létre az ember és ember közötti helyes, torzítatlan kapcsolat. Abban a pillanatban, amikor a hétköznapi nappali tudatosság megszakad, és az elalvástól az ébredésig tartó állapotba kerül az ember, az álom nélküli alvás állapotába, szociális lényé válik - úgy értem, hogy a képzeteket, a gondolkodást tekintve. Abban a pillanatban, amikor felébred, a képzeteken, gondolkodáson keresztül antiszociális impulzusokat fejleszt ki.

Elég csak elképzelni, hogy az emberi társadalomban milyen bonyolult viszonyok alakulnak ki amiatt, hogy az ember valójában csak álmában viszonyul helyesen a többi emberhez. Más nézőpontokból már többféleképpen rámutattam erre. Például rámutattam arra, hogy éber állapotban az ember lehet nacionalista, és amikor alszik, akkor éppen azoknak az embereknek a környezetébe kerül, együtt lesz azokkal – mégpedig azoknak a népszellemével – akiket ébrenlétében különösen gyűlölt. Ez ellen semmit sem lehet tenni. Az alvás szociális békéltető. De mivel a modern tudomány egyáltalán semmit sem akar tudni az alvásról, még nagyon sokáig nem lesz képes szociális vizsgálódásaiban ahhoz közelíteni, amit most elmondtam.

Éber állapotban a gondolkodásnak köszönhetően még egy antiszociális áramlatba merülünk. Képzeljék el, hogy egy ember előtt állnak. Az ember minden emberrel szemben áll, mivel szemben áll az egyes emberrel. Önök természetüknél fogva gondolkodó lények, máskülönben nem lennének emberek, ha nem lennének gondolkodó emberek. Most csak a gondolkodásról beszélek; az érzésről és az akaratról később fogunk beszélni; az érzés és az akarat szempontjából lehetne ellenkezni, de a képzetalkotás szempontjából igaz, amit most mondom.

Miközben önök, mint képzetalkotó, gondolkodó ember, a másik ember előtt állnak, valami elképesztő dolog történik, nevezetesen: az egyik ember és a másik ember között kialakuló kapcsolat miatt a tudatalattijukban felmerül a vágy, hogy egymást elaltassák. A tudatalattijukban mások folyamatosan elaltatják. És azt kell mondani, hogy ez egy teljesen normális ember-ember kapcsolat, amikor ha együtt vagyunk, megpróbálunk altató módon hatni egymás tudatalattijára. És mit kell eközben tenni gondolkodó emberként? Mindaz, amit most elmondom, természetesen a tudatalattiban megy végbe, de ettől még nem válik kevésbé valóságossá.

Ez tény, habár a hétköznapi tudatban nem jelenik meg. Így, amikor egy ember előtt állnak, akkor az önöket elaltatja, vagyis elaltatja a gondolkodásukat, de nem az érzést vagy az akaratot. Így ha gondolkodó embernek akarnak maradni, akkor ennek belsőleg ellen kell állni. Aktiválniuk kell a gondolkodásukat. Meg kell védeni magukat az álomtól. A másik emberrel szemben állni mindig azt jelenti: ébernek maradni, felébreszteni magunkat, megszabadulni attól, amit a másik akar velünk tenni.

Látják, ilyen dolgok történnek az életben, és ahhoz, hogy megértsük az életet, szellemtudományosan kell megvizsgálni.

Egy emberrel beszélgetnek, ha csak egy emberrel is – ilyenkor folyamatosan próbálni kell ébren maradni, ellentétben az ő törekvésével, hogy elaltassa az önök gondolkodását. A hétköznapi tudatba ez nem így kerül be, de az emberben antiszociális impulzusként hat. Bizonyos értelemben minden ember úgy jelenik meg számunkra, mint a képzeink, mint gondolkodásunk ellensége. Meg kell védenünk a gondolkodásunkat másoktól. És ez azt jelenti, hogy ami a képzetalkotást, ami a gondolkodást illeti, erősen antiszociális lények vagyunk, és belőlünk, általánosságban véve, csak neveléssel válhat szociális lény. Ha a nevelés, az önfegyelem útján, és azoknak a szükségszerűségeknek köszönhetően, melyek közt élünk, felhagynánk a mások elleni harccal, akkor gondolkodásunkban szociális lényekké válhatnánk. De mivel továbbra is visszavágunk, világossá kell válnia számunkra, hogy szociális lényekké válhatunk önneveléssel, de gondolkodó lényekként természetünkönél fogva mindenekelőtt antiszociálisak vagyunk.

Most már látják, hogy anélkül, hogy belemennénk a lelkiekbe, abba a ténybe, hogy az ember gondolkodó lény, egyáltalán semmit sem lehetne mondani a szociális kérdésekről, mert a szociális kérdések az emberi élet legbensőbb mélységeiben gyökereznek. És aki nem veszi figyelembe, hogy pusztán azáltal, hogy az ember gondolkodik, antiszociális impulzusokat fejleszt ki, az képtelen megválaszolni a szociális kérdéseket.

Az alvásban a dolgok egyszerűbbek. Itt külső beavatkozás nélkül vagyunk elaltatva. És itt egy hidat lehet verni az egyik embertől a másikhoz, minden emberhez. Amikor pedig ébren vagyunk, minden előttünk lévő ember megpróbál minket elaltatni – ahogy mi is megpróbáljuk őt elaltatni – hogy ezzel épüljön híd egymás közt. De mi ellenállunk ennek, mert különben nem tudnánk használni a gondolkodó tudatosságunkat az emberekkel való kommunikációban.

Így egyáltalán nem könnyű szociális követelményeket megfogalmazni; mert a legtöbb ember, miközben szociális követelményeket fogalmaz meg, egyáltalán nincs tudatában annak, hogy az antiszociális gondolkodás milyen mélyen gyökerezik az emberi természetben. Végül is könnyebb lenne számára beismerni, hogy nincs egyedül, a többi emberrel együtt antiszociális lény. És egy kicsit titokban minden ember, még ha el is ismeri, hogy az emberek általában, mint gondolkodó lények, antiszociálisak, önmaga számára egy pót-ítéletet mond: de engem kivéve. És még ha nem is tudatosul benne, titokban mégis egy ilyen tudat pislákol benne: – Én azért mégis kivétel vagyok, a többiek „igen”, ők a gondolkodásban antiszociális lények. Mert az ember számára különösen nehéz, hogy komolyan beismerje, hogy nem lehet embernek lenni, azzá csupán válni lehet. És ez egészen alapvető módon kapcsolódik ahhoz, amit manapság tanulnunk kell.

Ma már lehetségessé vált rámutatni arra, amivel öt-hat évvel ezelőtt nem akartunk foglalkozni – az emberi természetnek azokra a hibáira és téveszméire, amelyek az egész Földön terjednek, mert ezek a hibák és téveszmék nagymértékben kompromittálták magukat. Az emberek önámítással próbálnak kitérni a szükségszerűség elől, hogy valamivé váljanak. Nem arra próbálnak elsősorban rámutatni, hogy mivé kellene válniuk, hanem arra, hogy mik is ők. Így ma az Antant-tagoknak és az amerikaiaknak nagy része csak Antant-tagként vagy amerikaiként gondol magára. Nekik nem kell semmivé válniuk, csak arra akarnak rámutatni, hogy Közép-Európában milyen gonoszak az emberek, mennyire sötétek, és csak ők a

fehérek. Az ilyen emberi illúziók széles körben elterjedtek a Földön, de idővel természetesen keményen megbosszulják magukat.

Azt a vágyat, hogy legyünk, ne pedig váljunk, az ember a szellemtudománnyal szembeni ellenségeskedésként őrzi a tudatalattijában. A szellemtudomány ugyanis nem tud mást tenni, minthogy rámutasson az embereknek, hogy állandóan valamivé kell válniuk, hogy akár ennek vagy annak köszönhetően nem lehetnek kész, befejezett lények. Az ember szörnyű tévedésbe esik önmagával kapcsolatban, amikor azt hiszi, hogy rámutathat valami abszolútumra, ami benne valamilyen tökéletességeket idéz elő. Minden, ami nem alakulásban van, nem a tökéletességet idézi elő az emberben, hanem a tökéletlenséget. És annak, amit az emberről mint gondolkodóról és az ebből fakadó antiszociális impulzusokról mondtam, van egy másik fontos oldala is.

Látják, az ember némiképp a szociális és az antiszociális között lebeg, ahhoz hasonlóan, mint ahogy az ébrenlét és az alvás között lebeg; mondhatjuk ezt is: az alvás szociális, az ébrenlét antiszociális; és ahogyan az egészséges életnek szüksége van az ébrenlét és az alvás váltakozására, úgy van szüksége a szociális és az antiszociális váltakozására. És ami az emberi életet illeti, ezt a leggondosabban kell megfontolni. Hiszen ennek köszönhetően az ember hajlamos lehet az egyik dologra jobban, a másikra kevésbé, ahogyan ilyen vagy olyan mértékben hajlamos az alvásra vagy az ébrenlétre. Vannak olyan emberek, akik rengeteget alszanak, és ennek következtében az alvás és az ébrenlét váltakozó állapotában inkább a mérleg egyik oldalához tartoznak. Hasonlóképpen, egy személy táplálhat inkább szociális vagy inkább antiszociális impulzusokat. Az emberi egyedek különböznek egymástól abban, hogy az egyikben több szociális, a másikban több antiszociális impulzus fejlődik ki. Ha az ember bizonyos mértékig ismeri az embereket, akkor e tulajdonságuk alapján jól meg tudja őket különböztetni. Pontosan ebbe a két osztályba tartoznak. Egyesek inkább a szociális, mások pedig az antiszociális irányba hajlanak.

Azt is mondtam: „Ennek van egy másik oldala is – az antiszociális tulajdonság ugyanis annak köszönhető, hogy bizonyos mértékig védekezünk az elalvás ellen.” És van még valami más is, ami ehhez kapcsolódik. Ez beteggé tesz bennünket. Még ha világosan nem is észlelhető – de néha nagyon is érezhető – de innen betegségek erednek; a betegség okai között szerepel az ember antiszociális lénye. Ezért könnyű megérteni, hogy a szociális természet egészségessé tesz, éltet. Ebből azt is láthatjuk, hogy milyen csodálatos módon van megteremtve az emberi természet. Az ember a szociális természetén keresztül nem képes egészségessé tenni magát anélkül, hogy bizonyos fokú álomba ne zuhanna.

Amikor szakít szociális természetével, gondolkodó tudata megerősödik, de antiszociális lesz. Ezzel egyidejűleg aláassa a tudatalattijában lévő gyógyító erőket a szervezetében. Így az egészséget és a betegséget az határozza meg az élet konstitúciójában, hogy az emberben milyen szociális és antiszociális impulzusok lakoznak. Aki ilyen irányban fejleszti az emberismeretet, az a betegségnek ezt vagy azt a részét az ember antiszociális lényére tudja visszavezetni. Az ember betegségei a vélnél nagyobb mértékben függenek az antiszociális lénytől. Ezek mindenekelőtt azok a betegségek, amelyek gyakran a szó teljes értelmében azok, bár mondjuk „szeszélyekben”, mindenféle önkínzásban, mások kínzásában, különtségben, végtelen mohóságban fejeződnek ki. Mindez egy egészségtelen szervi konstitúcióval függ össze, de apránként fejlődik ki az antiszociális impulzusokra való erős hajlamból.

Általánosságban szólva fel kell ismerni, hogy itt az életnek egy nagyon fontos misztériuma van. Mind a nevelő, mind az önnevelő számára rendkívül fontos, hogy az életnek ezt a misztériumát ne elméletben, hanem teljes életerővel ismerje meg, ami azt jelenti: legyen akarata, hogy kezébe vegye saját életét, komolyan elgondolkodjon az antiszociálisság leküzdésén, érzéseiben megértse, és így valóban kilépjen belőle. Sokan nemcsak szeszélyeiktől szabadulhatnának meg, hanem számos betegséget is meg tudnának gyógyítani, ha megvizsgálnák antiszociális késztetéseiket. De teljes komolysággal kell ezt végezni. Önszeretet nélkül kell ezt tenni, mert ennek óriási jelentősége van az élet számára. – És legyen ez a

kezdet az emberben lévő szociális és antiszociális dolgokról a képzetalkotásával vagy gondolkodásával kapcsolatban.

Az ember azonban érző lény is, és az érzésekhez ismét valami különleges dolog kapcsolódik. Ami az érzéseket illeti, az ember nem egyszerű teremtmény, bármennyire is szeretné ezt képzelni. Az ember ember iránti érzelmeiben van valami paradoxon. Az érzésnek megvan az a sajátossága, hogy hajlamos hamis képet adni a másik emberről. Az ember tudatalattijának első hajlama egy másik emberrel való kommunikáció során, pontosan az, hogy ebből a tudatalattiból egy torz érzés bukkan fel másik emberről, és ezekkel a torz érzésekkel folyamatosan meg kell küzdenünk az életben. Az életet tanulmányozó ember nagyon könnyen észreveszi, hogy aki nem hajlamos érdeklődni az emberek iránt, az szinte mindenkit szid, legalábbis egy idő után. Ez a sajátosság sok emberre jellemző. Csak egy ideig bánnak szeretettel ezzel vagy azzal a személlyel, és amikor ez az idő letelik, az emberi természetben valami izgalomba jön, és elkezdenek káromkodni vagy kiagyálnak valamit mások ellen. Gyakran maguk az emberek sem értik, hogy mi bajuk van egymással, mert ezek a dolgok nagyrészt a tudatalattiban játszódnak le.

Ez azért történik, mert a tudatalatti hajlamos eltorzítani a másik emberről magunknak alkotott képet. Jól meg kell ismernünk a másik embert, és akkor látni fogjuk, hogy a másiktól alkotott képünkben a torzulásokat ki kell törölni. Bármilyen paradoxnak is hangzik, jó életszabály – bár vannak kivételek –, hogy mindig, minden körülmények között korrigáljuk a személyről a tudatalattinkba bevésődött képet. Ez a tudatalatti ugyanis hajlamos arra, hogy az embereket tetszés és nemtetszés alapján ítélje meg. De minden szimpátián vagy antipátián alapuló ítélet hamis. Nincsenek igaz, helyes ítéletek, ha azok szimpátiára és antipátiára épülnek. De mivel a tudatalatti a szimpátiákon és antipátiákon keresztül fejeződik ki az érzésekben, hamis képet rajzol a körülöttünk lévő emberekről. Kizárt dolog, hogy a tudatalattinkban helyes kép éljen embertársainkról. Persze néha nagyon jó véleményünk van valakiről, de az szimpátián alapul; és nem is lehet másképp mindaddig, amíg az illető fel nem ismeri, hogy ő nem pusztán csak valami, hanem hogy valamivé kell válnia. Az embernek azt kell mondania magának, hogy az emberekkel való érzésszerű érintkezést illetően várakozó életet kell élnie. Nem szabad bízni az ember tudatalattiból a tudatba kopogtató első képében, hanem meg kell próbálni együtt élni az emberekkel. Aztán meglátják majd, ha emberekkel élnek együtt, hogy a valójában mindig elsőként keletkező antiszociális hangulatból, kifejlődik egy szociális hangulat.

Rendkívül fontos tehát az emberi érzések életének tanulmányozása, mivel az antiszociális. Míg a gondolati élet azért antiszociális, mert az embernek meg kell védenie magát az elalvás ellen, addig az érzések élete azért antiszociális, mert azáltal, hogy az ember a másokkal való kapcsolatait szimpátiákra és antipátiákra alapozza, az érzések hamis áramlataival oltja be a társadalmat. Ami az emberből szimpátián és antipátián keresztül árad ki, az az emberi társadalmat azonnal antiszociális élet-áramlatokkal itatja át. Bár paradoxonnak hangozhat, de elmondható, hogy szociális társadalom csak abban az esetben lenne ténylegesen lehetséges, ha az emberek nem élnének szimpátiában és antipátiában. De akkor nem lennének emberek. Ebből pedig az következik, hogy az ember egyszerre szociális és antiszociális lény, hogy az úgynevezett „szociális kérdések” megoldásához az emberi lény intim mélységeibe kell hatolni. Ha valaki nem lép be ezekbe, akkor remény sincs arra, hogy valaha is megoldja ezeket a problémákat.

Ami az embertől emberhez siető akaratot illeti, ez különösen meghökkentő, sőt paradox helyzet, amikor az ember összetett lényéről van szó. Tudják, hogy az akarattal kapcsolatban, az emberek között nemcsak a szimpátiák és antipátiák játszanak szerepet – szerepet játszanak, hiszen érző lények vagyunk –, hanem itt különleges szerepet játszik a hajlam és az idegenkedés, az utálat, melyek cselekedetekbe mennek át, más szavakkal: a hatást gyakorló szimpátiák és antipátiák, megnyilvánulásukban, megnyilatkozásukban. Az ember aszerint viszonyul más emberekhez, hogy milyen különleges szimpátiát érez irántuk, milyen különleges fokú szeretetet táplál irántuk. Itt a tudatalatti inspiráció figyelemre méltó

szerepet játszik. Mert mindazt, ami az emberek minden akarati kapcsolatában kiárad, annak az impulzusnak a fényében kell vizsgálnunk, amely ennek az akarati kapcsolatnak az alapját képezi, a közöttük többé-kevésbé meglévő szeretet fényében. Ebből az emberek között keletkező szeretetből erednek az akarati impulzusok, amelyek így jutnak el az egyik személytől a másikhoz.

A szeretet tekintetében az ember különösen szélsőséges tévedésekbe esik, és még nagyobb korrekciókat kell végrehajtania, mint a szimpátia és az antipátia érzései tekintetében. Mert bármilyen meglepően hangzik is a modern tudat számára, még mindig igaz, hogy a szeretet, amit az ember a többi ember felé mutat, ha nincs átszellemiesítve – a hétköznapi életben a szeretet csak kis mértékben van átszellemiesítve, és itt most nem a nemi szeretetről vagy a nemi alapon ébredő szeretetről beszélek, hanem általában az ember és ember közötti szeretetről - ez a szeretet, ha nincs átszellemiesítve, valójában nem is szeretet, hanem egy olyan kép, amit az ember magának alkot róla, és ez a legtöbbször nem más, mint egy szörnyű illúzió. Mert az a szeretet, amelyről az ember úgy gondolja, hogy más ember irányában fejleszt, jórészt az önmaga iránti szeretet.

Az ember azt hiszi, hogy szeret másokat, de valójában csak önmagát szereti. Itt az antiszociális lét forrását látjuk, amely egyben szörnyű önbecsapás forrása is lehet. Az ember azt gondolhatja, hogy túlaradó szeretetre emelkedett az emberek iránt, de valójában azt szereti, hogy a lelkében kötődik hozzájuk. Amit itt csodálatként érez az ember a lelkében, az a más emberekkel való kapcsolatból fakad, abból, hogy például beszélhet nekik a szeretetéről; valójában ez az, amit az ember szeret.

Az ember valójában önmagát szereti, amikor a másokkal való érintkezésben ez az önszeretet lobban fel benne.

Ez az élet fontos titka. Végtelenül fontos. Mert ebben a tévedésben, ami azzal a szeretettel kapcsolatos, amiről azt gondolják, hogy szeretet, de valójában csak önszeretet, egoizmus, álcázott egoizmus – és a legtöbbször mindaz, amit emberek közötti szeretetnek neveznek, nem más, mint álcázott egoizmus –, ebben a téveszmében rejlik az elképzelhetetlenül nagy és széles körben elterjedt antiszociális impulzusoknak a forrása. A szeretetnek álcázott önszeretet révén az ember rendkívül antiszociális lényé válik. Az ember éppen azért válik antiszociálissá, mert önmagába temetkezik. És többnyire akkor temetkezik önmagába, amikor nem tud vagy nem akar tudni erről az önmagába temetkezéséről.

Látják, annak, aki ma a szociális követelményekről beszél az emberiségnek, különösen jól kell értenie az ilyen lelkiállapotokat. Csak fel kell tenni a kérdést: hogyan juthatnak el az emberek az együttélésük bármilyen szociális struktúrájához, ha nem hajlandók felismerni, hogy az úgynevezett „felebaráti szeretetükben” mennyi önszeretet gyökerezik? A szeretet tehát mérhetetlenül erős ösztönzést jelenthet egy antiszociális élethez. Azt mondhatjuk: az ember, úgy, ahogy van, amikor nem dolgozik önmagán, amikor az önmaga megfékezése révén nem ragadja meg önmagát, akkor szerető lényként minden körülmények között antiszociális lény. A szeretet akkor, amikor az emberi természetet anélkül ragadja meg, hogy az ember önnevelést folytatna, kezdettől fogva antiszociális, mivel az kizáró. És ez egyáltalán nem kritika. Sok életszükséglet összefügg azzal, hogy az ember kizáró módon éli meg a szeretetet. Magától értetődik, hogy egy apa jobban szereti a fiát, mint a többi gyermeket; de ez antiszociális. Ezzel egyáltalán nem tagadjuk, hogy az életben az antiszociálisságot maga az élet hozza létre. És azt mondani, hogy az ember szociális lény – ahogyan ez manapság divatossá vált –, nincs értelme, mert az ember éppannyira szociális, mint amennyire antiszociális. Az élet maga teszi az embert antiszociális lényé. Képzelnék el tehát, hogy a Földön paradicsomi állapot jönne létre, amely teljesen lehetetlen, de amire szenvedélyesen törekszenek, mert az emberek sokkal jobban szeretik az irrealitást, mint a valóságot, képzeljük el, hogy egy ilyen paradicsomi állapot megvalósulna, vagy melleleg akár az a Paradicsomon túli állapot, amelyet Lenin, Trockij, Kurt Eisner és mások szeretnének a Földön. Nagyon gyorsan emberek megszámlálhatatlanul nagy száma lázadna fel ellene, mert ilyen állapotban az ember nem maradhatna emberi lény, mert ilyen

állapotban csak a szociális szükségletek lennének kielégítve, és ez rögtön antiszociális szükségleteket gerjesztene. Ez olyan elkerülhetetlen, mint ahogy az inga egyik irányba történő kilengése is elkerülhetetlen. Abban a pillanatban, hogy megvalósul a paradicsomi állapotot, beindulnak az antiszociális szükségletek. Ha megvalósul az, amit Lenin, Trockij, Kurt Eisner akar, és amit ők paradicsomi államként képzelnek el, akkor a lehető legrövidebb időn belül, az antiszociális szükségleteknek köszönhetően, a saját ellentétévé fog válni. Mert ilyen maga az élet, amely apályok és dagályok váltakozásában folyik. És ha valaki ezt nem akarja megérteni, akkor egyáltalán nem ért semmit a világból. Gyakran hallani: „A szociális élet eszménye a demokrácia.” De ha ezt a demokráciát bármilyen módon is meg akarjuk valósítani, a végső fázisban elkerülhetetlenül az ellenkezőjéhez fog vezetni. A demokrácia elkerülhetetlenül oda vezet, amikor a demokraták összejönnek - hogy egyesek állandóan uralkodni akarnak mások felett, egyesek állandóan jogot akarnak szerezni arra, hogy rendelkezzenek mások felett. Ez magától értetődő. A demokrácia a saját megsemmisítésére törekszik. Ha valahol demokráciát akarsz létrehozni, gondolatokban a legszebb módon festheted le. A valóságban azonban a demokrácia pontosan a demokrácia ellenkezőjéhez vezet, mint ahogy az inga az egyik oldalra lendül, majd a másikra. Az életben másként nem lehet. A demokratákban egy idő után mindig kihal a saját demokratikus természetük. Ezek olyan dolgok, amelyek rendkívül szükségesek az élet megértéséhez. Egy másik sajátosság, hogy az ember leglényegesebb tulajdonságai az Atlantisz utáni ötödik korban antiszociálisak. Ebben a korban ugyanis egy gondolkodásra épülő tudatnak kell kialakulnia.

Ezért ez a korszak fogja a legerősebben kifordítani az antiszociális impulzusokat az emberi természetén keresztül. Ezek miatt az antiszociális impulzusok miatt az emberek többé-kevésbé elviselhetetlen állapotokat fognak okozni, és ezzel együtt mindig a szocializmusért való kiáltásokban fog érvényesülni az antiszociálisra való reakció. Meg kell érteni, hogy az árapályok folyamatosan váltakoznak. Mert képzeljük el, ha valóban szocializálnánk a társadalmat, akkor előbb-utóbb eljönne egy olyan állapot, amelyben az egymással kommunikáló emberek időnként elaludnának. Az emberek közötti kommunikáció altatószerré válna. Ezt most nehéz elképzelniük, mert nem tudják elképzelni, hogy milyen lehet egy ilyen úgynevezett szocialista köztársaság. Egy ilyen szocialista köztársaság valójában egy hatalmas hálószoba-állam lenne annak az emberi képességnek a számára, ami képzeteket hoz létre. Meg kell érteni, hogy van egy vágyakozás valami ilyesmi után. Sok emberben megvan a vágy a megszakítás nélküli alvásra. De meg kell érteni azt is, hogy milyenek az élet belső szükségletei, és nem elégedhet meg pusztán azzal, hogy valakinek megfeleljen, ami valakinek tetszik; mert az ember általában azt akarja birtokolni, amije nincs. Amije az embernek megvan, azt többnyire nem értékeli.

Ezekből a közlésekből láthatják, hogy amikor szociális kérdésekről beszélünk, mindenekelőtt az ember lényébe kell mélyen behatolnunk, és az embernek ezt a lényét olyan mértékben kell megismernünk, hogy megtudjuk, hogyan valósulnak meg az emberben a szociális és antiszociális szükségletek. Az életben a szociális és antiszociális szükségletek gyakran olyan szövevényesek, amit nem lehet kibogozni. Ezért is olyan nehéz szociális kérdésekről beszélni. A szociális kérdéseket aligha lehet megvitatni anélkül, hogy hajlandóságunk lenne valóban belemerülni az ember benső természetébe, például hogy belemerüljünk abba, hogy a burzsoázia milyen módon hordoz antiszociális impulzusokat. A burzsoá élet antiszociális impulzusokat fejleszt ki pusztán azért, hogy lényegében az élet azon területeinek fejlesztésére korlátozódik, amelyek tetszenek, amelyekben nyugodtan tartózkodhat. Ha megvizsgáljuk a burzsoázia e sajátos törekvéseit, akkor kiderül, hogy ezek arra redukálódnak, hogy korunk sajátosságainak megfelelően gazdasági alapon létrehozhatnánk egy olyan életszigetet, amelyen a modernitás minden összefüggését tekintve aludni lehet, kivéve a burzsoázia által a szubjektív szimpátiák és antipátiák szerint kialakított sajátos életszokásokat. És a burzsoá ennek köszönhetően sokat aludhat. De ő nem arra az álomra törekszik, amelyre a proletár, akit az tart ébren, hogy tudatát gazdasági alapon nem altatják el;

ezért ő nem vágyik a szociális rend álmára. Ez egy nagyon jelentős pszichológiai Apercu [*Apercu (francia) - spirituálisan értelmes megjegyzés]. A birtoklás elaltat; az életben való küzdelem szükségessége felébreszt. A tulajdon miatti alvás elősegíti az antiszociális impulzusokat, mivel az ember nem vágyódik szociális alvásra. Az állandó megélhetési kényszer a szociális interakciókban szenvedélyes alvás utáni vágyat alakít ki.

Ezeket a dolgokat figyelembe kell venni, különben egyáltalán nem értjük meg a modernitást. Most már elmondhatjuk: bármi is legyen, az Atlantisz utáni ötödik korszakunk szocializációra törekszik abban a formában, amelyet nemrégiben leírtam önöknek. Mert azok a dolgok, amelyekről beszélek, el fognak jönni: vagy az emberi értelem által, ha az emberek megtanulják ezeket, vagy ha nem, akkor kataklizmák, forradalmak által. Az ember a szociális hármastagozódásra törekszik az Atlantisz utáni ötödik korban, és ennek a szociális hármastagozódásnak el kell jönnie. Korunk egy meghatározott szocializációra törekszik.

De ez a szocializáció nem lehetséges - ez most már világos az önök számára, köszönhetően a sok megfontolásnak, amit itt tettünk -, hacsak nem társul hozzá valami más is. A szocializáció csak a társadalom külső struktúrájára vonatkozhat. És a mi Atlantisz utáni ötödik korszakunkban ez valójában csak a gondolkodó tudat, az antiszociális emberi ösztönök megfékezésében állhat. A szociális struktúrán keresztül valamilyen módon megfékezhetők az antiszociális ösztönök, amik a képzetalkotáson keresztül hatnak. Ez utóbbinak kell egy ellensúly, valahogy egyensúlyba kell hozni. De ez csak akkor lehet egyensúlyban, ha a gondolatok rabszolgasorba taszítása, az egyiknek a másik gondolatai feletti uralma, amely a korábbi korszakokból származik – amikor ez még jogos volt -, a növekvő szocializáció révén el lesz távolítva a világból. A szellemi élet szabadságának tehát a jövőben a gazdasági kapcsolatok szervezésével egyenrangúan kell megvalósulnia.

Csak a szellemi élet szabadsága képes azt megtenni, hogy valóban úgy viszonyuljunk egymáshoz, hogy a másikat személyként, egy konkrét személyként lássuk, aki előttünk áll, és ne úgy, mint egy személyt általában. Woodrow Wilson programja az emberről általában szól. De ilyen általános személy, ilyen az absztrakt személy nem létezik sehol. Ami létezik, az mindig csak az egyén, az individuális ember. Felé kell, hogy érdeklődéssel forduljunk, és az érdeklődésünk ne pusztán gondolati legyen, hanem megint csak az egész ember iránt érdeklődjünk. Kizárjuk azt, amit az emberek közötti kapcsolatokban fejlesztenünk kell, amikor wilsonizálunk, amikor egy absztrakt képet alkotunk az emberről. A lényeg az, hogy a szocializációnak a jövőben a gondolkodás abszolút szabadságával kell összekapcsolódnia; a szocializáció értelmetlen a gondolkodás szabadsága nélkül. A szocializációnak tehát a gondolat mindenfajta rabszolgasorba taszításának felszámolásával kell összekapcsolódnia, bárki is művelje ezt, akár az angol nyelvű országok egyes társadalmi, amelyeket már jellemeztem önöknek, akár a római katolicizmus. Mindkettő megéri a pénzét, és rendkívül fontos, hogy az emberek figyelembe vegyék a belső rokonságot. Rendkívül fontos, hogy ma már ne legyen kétértelműség az ilyen dolgokkal kapcsolatban. Egy mai jezsuitának is elmondhatnád, amit az angol nyelvű országokban működő titkos társaságok sajátosságairól mondtam neked. Nagyon örülne neki, mert annak megerősítését kapná, amiért harcol. De ha a szellemtudomány talaján akarnak állni, akkor világossá kell válni, hogy e titkos társaságok elutasítását nem szabad összekeverni a jezsuiták általi elutasítással. Egyszerűen elképesztő, hogy manapság milyen kevés képesség van az ilyen dolgok megkülönböztetésére.

Nemrégiben egy nyilvános előadáson rámutattam, hogy manapság a lényeg gyakran nem az, amit mondanak, hanem hogy milyen szellemmel van átítatva az, amit mondanak, Példaként említettem, hogy ugyanazt a gondolatot Woodrow Wilson és Hermann Grimm is kifejezte. Azért mondom ezt, mert most elég gyakran lehet azzal találkozni, hogy a másik oldalon, az angol-amerikai titkos társaságoknál ugyanaz jelenik meg - de ez csak első látásra van így - mint ezen az oldalon. Amit azonban például a Stimmen der

Zeit decemberi számában látnak, az a tényeket látni tudó ember számára karikírozott, komikus benyomást kelt. Mert magától értetődik, hogy amiért az angol-amerikai titkos társaságok harcolnak, az ugyanaz, mint amiért a jezsuitizmus. És ennek során egyesek szembeszállnak másokkal, mások harcolnak mások ellen, erő az erő ellen, egyesek nem bírják elviselni másokat. Sem az egyiknek, sem a másiknak nincs a legcsekélyebb, tényleges, tényszerű érdeke, hanem csak pártpolitikai, rend-érdeke. Ma már teljesen le kell szoktatnunk magunkat arról, hogy csak a tartalmat nézzük, és hogy ne fordítsunk figyelmet arra, hogy milyen nézőpontból hatol valami a világba. Egy bizonyos, egy korszakra érvényes nézőpontból valami jótékony, egészségjavító dolog kerülhet a világba; de ha más erők hozzák színre, akkor vagy valami egészen nevetséges, vagy akár káros is lehet. Ezt ma egészen különleges módon kell szem előtt tartanunk. Mert egyre gyakrabban lesz ez így: két ember ugyanazt mondja, de az alap kettejükénél teljesen különböző. Minden megpróbáltatás, amit az élet hozott nekünk az elmúlt három-négy évben, megmutatja, hogy mennyire fontos odafigyelni ezekre a dolgokra, mennyire szükséges, hogy eligazodjunk ezekben.

De még ha számolunk is ezekkel a dolgokkal, akkor is van még sok minden, amit még nem látunk. Ma például az emberek gyakran kérdezik: „Hogyan kellene ezt vagy azt elrendezni, hogyan kellene ezt vagy azt csinálni, hogy jól sikerüljön?”. Igen, mindegy, hogyan rendezzük be, mindegy, mit teszünk - ha nem úgy vesszük az embereket, amilyenek ők a mi korunk értelmében, akkor építhetjük a legjobb vagy a legrosszabb berendezkedéseket, lehetnek egyformán egészségesek vagy egészségtelenek, mert minden attól függ, hogyan vesszük az embert. Ma arról van szó, hogy az ember valóban megértse: válnia kell valamilyenné, semmiben sem lehet kész lény, nem lehet olyan, mint amilyen ő most, folyamatosan valamilyenné válnia kell. És eközben még meg kell értenie, hogy valóban a valóságot nézze. De az ember egyáltalán nem hajlik erre, egyáltalán nem; ezt különböző szempontokból hangsúlyoztam. Mindenben, de különösen korunk kapcsolataiban az emberek nagyon hajlamosak arra, hogy ne kerüljenek kapcsolatba a valósággal, hanem csak azt fogadják el, ami tetszik nekik. Olyan ítéletet alkotni, ami megfelel a dolgok lényegének, nem annyira könnyű, mint azok az ítéletek, amelyek egyenesen megfogalmazhatók. Amikor a szociális vagy emberi vagy politikai életről van szó, nehezebb megfogalmazni a dolog természetére válaszoló ítéleteket, hiszen szinte mindig igaz az ellenkezője, ráadásul egyforma mértékben, úgy az egyik, mind a fordított állítás. Csak ha az ember megpróbál egyáltalán nem ítéleteket alkotni az ilyen jellegű viszonyokról, hanem képeket teremt magának, azaz felemelkedik a imaginatív élethez, akkor válik lehetővé, hogy megközelítőleg a helyes úton haladjon.

Manapság rendkívül fontos, hogy képeket próbáljunk alkotni, és ne elvont, lezárt értékítéleteket. Kép lehet az is, ami vonzódik a szocializációhoz. Továbbá, amit tudni kell: nincs szocializáció az ember szellemtudományi ismeretei nélkül. Tehát egyrészt a gondolkodás szabadsága, másrészt a szellemtudomány.

Arra, hogy mi van emögött, már rámutattam egy külön előadásban, egy nyilvános bázeli előadásban [*Bázeli előadás 1918. november 8-án „Az erkölcsi, szociális és vallási élet a világ érzékfeletti ismereteinek fényében” (Nem jelent meg)]. Azt mondtam, hogy egyes materialista gondolkodók, akik az egész fejlődést az állatvilág alapján akarják megérteni, azt mondják: hiszen az állatokban a szociális ösztönök csíráit látjuk, amelyek az emberben erkölcsössé fejlődnek. De éppen az, ami az állatokban szociális ösztön, az emberig felemelkedve antiszociálissá válik. Ami az állatokban szociális, az az emberben erősen antiszociális lesz! Az emberek általában nem akarnak különböző vonalak mentén haladni, hogy kialakítsák a dolgokról a valós képet, hanem minél hamarabb ítéletet akarnak alkotni. Az emberek csak akkor lépnek be megfelelően egymás közötti kapcsolatokba, ha abbahagyják, hogy az emberre kizárólag állati természete szerint tekintsenek, mert éppen itt a legantiszociálisabb az ember, ha majd szellemi lénynek tekintik, minden embert szellemi lénynek. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha az egész világot a szellemi alapjához viszonyítva értjük meg.

Három dolog elválaszthatatlanul összekapcsolódik: a szocializmus, a gondolat szabadság és a szellemtudomány. Ezek összefüggnek egymással. Egyikük fejlődése a mi Atlantisz utáni ötödik korszakunkban lehetetlen a többi fejlődése nélkül.

Különösen szükséges, hogy az emberek megszokják, hogy arra, ami az emberben antiszociális lényként gyökerezik, ne tekintsenek gondolkodás nélkül. Akár azt is mondhatnánk, ha ez még triviálisan is hangzik: nagyon hamar, a kor jóvoltából, az emberek eljutnak arra a pontra, amikor már nem akarnak annyira szívesen magukkal foglalkozni. A mai korra különösen jellemző, hogy az emberek szívesen foglalkoznak önmagukkal. És itt is meg kell állapítani: az ember különösen hajlamos arra, hogy saját gondolkodása, érzése, akarata legyen; és ha például egyszer kapott gondolkodást, többé nem akar megválni tőle.

Látják, aki igazán tud gondolkodni, az tud valami olyat, amiről nem lehet azt mondani, hogy semmiség: mindenről, amiről helyesen gondolkodik, egykor tévesen gondolkodott. Az ember igazából csak azt ismeri helyesen, amiről megtapasztalta, hogyan hatott a lelkében, amikor tévesen gondolkozott róla. De az emberek nagyon vonakodnak a belső fejlődés ilyen állapotaiba belemenni. Ezért van az, hogy az emberek ma olyan kevésbé értik meg egymást.

Egy példát szeretnék elmondani. A proletár világnézet, amelyről már gyakran beszéltem Önöknek, azt állítja, hogy az emberi gondolatok összessége az ideológiai felépítményhez tartozik, és a gazdasági viszonyoktól függ, így az emberek a gazdasági viszonyaik alapján alakítják ki politikai gondolataikat. Bárki, aki meg akarja érteni ezeket a gondolatokat, rájöhet, hogy a szó tágabb értelmében igazak, különösen a XVI. században kezdődő korszakra szinte teljes mértékben igazak. Mert amit az emberek a XVI. században gondolnak, az szinte teljes egészében a gazdasági viszonyok eredménye. A szó abszolút értelmében nem mondható igaznak, de relatív értelemben szinte teljes mértékben igaz. Egy olyan fejbe azonban, mint amilyen egy politikai gazdaságtan professzoréé, ez nem akar bemenni. Nem messze innen egy Michels nevű politikai közgazdász[*Robert Michels (1876 - 1936), politikai közgazdász, szociológus] előadásokat tart az egyetemen. Azt állítja, hogy ez nem igaz, mert bizonyítható, hogy nem a gazdasági viszonyok határozzák meg a politikai gondolkodást, hanem a politikai gondolkodás segítségével a gazdasági viszonyok jelentősen megváltoztathatók. És akkor ez a professzor Michels rámutat Napóleon kontinentális blokádjára, amelynek köszönhetően bizonyos iparágak Olaszországban vagy Angliában megszűntek, és újak kezdtek fejlődni. Tehát, szerinte ez egy egyértelmű eset, amikor a politikai elképzelések - a kontinentális blokádnak - meghatározzák a gazdasági viszonyokat. És más ilyen jellegű példákat is hoz.

Tudom, hogy amikor emberek százai elolvassák Michels professzor könyvét, meggyőzőnek találják, amit mond, hiszen a könyvben szigorú logika van. És mégis mindez nevetségesen hamis. És ez azért nevetségesen hamis, mert a Michels által említett példákat ugyanúgy értelmezik, mint a kontinentális blokádot. Kétségtelen, hogy a kontinentális blokádnak bizonyos változásokat okozott az olasz iparban, de ezek a változások az iparban nem idéztek elő semmilyen változást a vállalkozók és a munkavállalók közötti gazdasági kapcsolatokban. Éppen ez a jellemző. Minden kiszóródik a szitából is meg a feneketlen hordóból is. Michels közgazdasági elmélete pontosan ilyen - mint egy feneketlen hordó. Minden, amit idéz, szétesik, mivel a proletár világkép egyáltalán nem állítja, hogy nem olyan eszméknek köszönhető, mint például a kontinentális blokádnak, hogy Firenzében, és nem Angliában, a selyemipar kialakult, ami korábban nem volt. Ezen túl a proletár világnézet azt mondja, hogy bár a kontinentális blokádnak köszönhetően számos helyen fejlődött az ipar, ez egyáltalán nem tükröződött a vállalkozók és a munkások közötti gazdasági kapcsolatokban, és ez a döntő. Így az ilyen dolgok kiesnek a gazdasági fejlődés fő irányából, és a kontinentális blokádnak és annak következményei semmit sem bizonyítanak abból, amit Michels professzor bizonyítani akar. Most megkérdezhetik: - Miért ragaszkodik egy olyan ember, mint

Michels professzor, az elméletéhez, szemben a proletár gondolkodással? - Egyszerűen azért, mert szerelmes a gondolkodásába, és azért is, mert teljesen képtelen behatolni a proletár gondolkodásba. Alszik. Rejtett álomban alszik. Abban a pillanatban, amikor a proletár gondolatokat kellene átgondolnia, elalszik. Csak akkor képes ébren tartani magát, ha azokat a gondolatokat fejleszti, amikbe szerelmes.

Így kell a lelki dolgokhoz közelíteni. A mi korszakunk olyan, hogy a lelki dolgokat a legnagyobb komolysággal kell kezelni, különben nem értjük meg, hogy mi szükséges korunkban; különben nem jutunk egészséges ítéletekre ezekből a nehéz, tragikus viszonyokból. Csak az egészséges ítéletek vezethetnek ki bennünket korunk nagy nyomorúságaiból. Sem kicsiben, sem nagyban nincs ok a pesszimizmusra; de sok ok van arra, hogy megváltoztassuk az ítéleteket; több mint elég ok arra, hogy minden egyes esetre vonatkozóan megváltoztassuk az ítéleteket.

Végül is mondhatjuk: nagyon-nagyon figyelemre méltó, hogy az emberek ma úgy hozzák meg ítéleteiket, mintha szó szerint álmodnának, és a következő pillanatban már el is felejtik az előzőt, bármilyen rövid is idő is telt el közöttük.

Ma különösen gyakran tapasztaljuk, hogy az emberek elfelejtik korábbi ítéleteik természetét, elfelejtik, hogyan szónokoltak szerte a világban a jogról, a szükségszerűségről, az igazságtalanság elleni küzdelem jogáról. Gyakran fogjuk látni, hogy egyesek, akik a jogról beszélnek, egy idő után elfelejtik ezeket a dolgokat, és nem veszik észre, hogy azok közül, akik a jogról beszélnek, sokak számára az egész egy egyszerű hatalmi kérdésre vezethető vissza. Ezt nem kell nekik felróni, de világosan meg kell érteni, hogy amikor jogról beszélnek, nincs jogunk tévedni abban, hogy az ilyen nagyszájú embereknél minden a hatalom átvételére megy ki. Ahogy mondtam, ezt nem lehet nekik felróni, de semmi jó nincs abban, ha viszonylag rövid idő leforgása alatt ennyit beszélnek a jogról, a jogról, a jogról. Itt nincs min meglepődni. De azoknak, akik a jogról kiabáltak, aki ebben az egészben részt vesz, azoknak meg kellett volna döbenniük, hogy milyen elképesztően megváltoztak a dolgok! Legalábbis akkor talán rájöttek volna, hogy az ember mennyire hajlamos arra, hogy a valóság helyett illúziókra alapozza az ítéletét.

5 GA186/ 5. Dornach, 1918. december 7.

Az ember Lucifer és Ahrimán között. A tudati lélek antiszociálisan működik; a Szellemén szociálisan fog működni. Jahve-Isten. Absztrakt gondolati élet. Ahrimáni befolyás. A Krisztus-impulzus: gyógyulás. Mítoszok – képek – imagináció.

Az embereknek gyakran nehéz magukat megtalálni a világesemények menetében, különösen akkor, ha ezeket a világeseményeket egy magasabb perspektívából szemlélik. Az ember kevés hajlamot mutat arra, hogy elfogulatlanul közelítsen az igazságokhoz, amelyek gyakran csak hosszú távon képesek megoldani az életkonfliktusokat. Az ember szeretné – bár ezt soha nem vallja be –, de leginkább azt szeretné, ha a világerők vezetnék. Az embernek különösen nehéz elfogulatlanul önmagára találni, amikor egy olyan katasztrofális időszakban kell megtestesülnie, mint amilyen például a miénk. Aztán szívesen felteszi a kérdést: „Miért engedték meg az istenek, hogy mindez megtörténjen?” – de az élet szükségszerűségeiről nem akar kérdezni. Bizonyos értelemben vágyik arra, hogy a dolgokra minél inkább „kényelemmel” nézzen. De egy olyan korban, mint a miénk, az embernek a legkülönfélébb dolgokba kell belemennie, melyeket pontosan a káoszból készítenek elő. A káosz szükséges a fejlődés egyetemes menetéhez. És az embernek gyakran éppúgy szüksége van arra, hogy kaotikus körülmények között legyen, mint arra, hogy harmonikus körülmények között. A mi Atlantisz utáni ötödik korszakunkat különösen jellemzi az, hogy sok lehetőséget ad az embereknek a káosz megtapasztalására. Ez összefüggésben van ennek a korszaknak az össz-sajátosságával, egész lényegével. Végül is olyan korszakban élünk, amelyben az embereknek olyan fejlődési impulzusokon kell keresztülmenniük, amelyek saját magukra épülnek, amelyek individuális tudattal hatják át őket. A tudati lélek korában élünk.

Mindazok után, amiket most megtárgyaltunk, amikről különböző tényeket gyűjtöttünk össze, amelyek éppen korunkat teszik érthetővé, most meg kell kérdeznünk magunktól: melyek épp a mi korunknak és a tudati lélek fejlődésének legmélyebb sajátosságai? E korszak legmélyebb sajátosságai abban rejlenek, hogy az embernek a legalaposabb, legintenzívebb módon kell megismernie az emberiség társadalmi életének harmonizációjával szemben álló erőket. Ezért korunkban szükség van arra, hogy az emberrel szemben ellenséges erők, az ahrimáni és a luciferi erők tudatos megismerését fokozatosan kiterjesszük. Ha az ember nem menne keresztül azokon a fejlődési impulzusokon, amelyekben a luciferi és az ahrimáni erők működnek, nem juthatna el tudata teljes használatához és tudati lelkének kifejlesztéséhez sem. De a tudati léleknek az emberi természetbe való betagozódásában egy rendkívül antiszociális szükséglet ismerünk fel. Korszakunk sajátossága tehát az, hogy a társadalmi eszmék reakcióként jelennek meg az emberi természet belső lényéből előbújni akaró dolgokra, reakcióként az emberi individuális tudat fejlődésére. Azt mondanám, hogy azért beszélnek napjainkban olyan sokat a szocializmusról, mivel az ember belső lényé épp a mostani időben áll ellen ennek a szocializmusnak a legjobban. Azért kell megnéznünk mindent a kozmoszban, a világegyetemben, ami bizonyos kapcsolatban áll az emberrel, hogy felismerjük, milyen kapcsolat van az emberi lélek mélyéről manapság felbukkanó antiszociális impulzusok és a társadalmi harmonizációért való kiáltások között, amik reakcióként jelennek meg arra, ami az emberi lélek mélyéből fakad. Azt kell tisztázni, hogy az ember az életében az ellentétes erők közötti egyensúlyállapotot képviseli. Bármilyen elképzelés, amely a dualitásból, mondjuk a rossz és a jó alapelvéből indul ki, nem képes az életet a megértés fényével átvilágítani. Az életet a hármasság alapelvéből lehet megvilágítani, ahol az egyik az egyensúlyi állapot, a másik két pólus pedig folyamatosan bolygatja ezt az egyensúlyi állapotot. Ezért a szoborcsoport, amely ennek az épületnek a középpontját kell, hogy képezze, az Emberiség képviselője, Ahrimán és Lucifer alkotta hármasságot ábrázolja.

Ez annak az egyensúlyi állapotnak a tudata, amelyre az ember törekszik, és amelyet állandóan az a veszély fenyeget, hogy az egyik vagy a másik oldalra kibillen, ennek a tudatnak kell az Atlantisz utáni ötödik korszak világnézetének lényegévé válnia. Amikor az ember áthalad a tudati lélek kifejlesztésén, akkor a Szellemént kell kifejlesztenie. A tudati lélek fejlődésének korszaka még hosszú ideig fog tartani. De a valóságban nem úgy történik, mint egy szép sémában, hogy egyik dolog követi a másikat, a valóságban az egyik benne van a másikkban. És miközben önök egyre jobban és jobban fejlesztik a tudati lélek erőit, mögötte már ott áll, mondhatnám, őrségben a Szellemén, amelynek aztán az Atlantisz utáni hatodik korszakban ugyanolyan erővel kell megjelennie, mint ahogy az ötödik korszakban a tudati lélek megjelenik. És ugyanolyan erővel, amellyel a tudati lélek antiszociálisan cselekszik, a Szellemén szociálisan cselekszik. Tehát azt mondhatjuk: lelkének belső impulzusaiból az ember egy adott korszakban az antiszociálist fejleszti; de mögötte egy szellemi-szociális növekszik. És ez a szellemi-szociális, ami a háttérben áll, jelentős módon fog megnyilvánulni, amikor az Atlantisz utáni hatodik korszakban a Szellemén fénye felgyullad. Ezért nem meglepő, hogy ebben az Atlantisz utáni ötödik korszakban minden lehetséges módon összezavarodik, hiperradikális formában lép elő az, ami csak a miénket követő Atlantisz utáni hatodik korszakban tud rendezett módon élni az emberiségben. És ami az Atlantisz utáni hatodik korszakban jön, az már az Atlantisz utáni ötödik korszakban sem ad nyugalmat az embernek, és itt minden azon fog múlni, hogy mennyire fog kifejlődni mindannak a megértése, amin az ötödik korszakban keresztül kell mennünk. Az antiszociális szükségletek óriási szerepet fognak játszani, és csak akkor lehet őket mérsékelni, a valós szociális életbe beágyazni, ha az emberek, ahogyan nemrég ismét elmondtam, igénybe veszik azt a segítséget, ami társadalomtudományként az egyetemes szellemtudományból ered.

Ilyen a háttér, mivel a jelen és a jövő számos törekvése mögött szociális igény áll. De újra és újra meg kell ismételnünk, különböző nézőpontokból, hogy a szükséges társadalmi rend nem lehet életképes anélkül, hogy ne lépne kapcsolatba két másik dologgal. Az Atlantisz utáni hatodik korszakban ez a kapcsolat többé-kevésbé magától jön létre. Az ötödik korszakban azonban a társadalmi életet a szellemtudomány segítségével kell szabályozni. És minden más kísérlet a társadalmi élet szabályozására a szellemtudomány szféráin kívül csak káoszhoz és hiperradikalizmushoz vezet, ami boldogtalanná teszi az embereket. Az Atlantisz utáni ötödik korszak társadalmi életrendjét illetően a szellemtudomány döntő szerepet játszik. Hiszen gondoljanak csak bele – erre tegnap és most is rámutattam egy nyilvános bázeli előadáson –, hogy az ember bizonyos értelemben folyamatosan legyőzi az állatvilágot uraló természetet. Ő az állati természet legyőzője, és állati természetet hordoz magában.

Az egyszerű darwinisták azt állítják, hogy az emberi erkölcs csupán azoknak a szociális szükségleteknek a kifejlődése, amelyekkel az állatok is rendelkeznek. De az állatok szociális szükségletei veleszületettek, és mivel ezek az állatok szociális szükségletei, az emberben éppen hogy antiszociálisak lesznek, és az ember csak akkor ébred rá a szociális életre, amikor kinövi magában azt, ami állatiként antiszociálisan fejlődik ki benne. Ez az igazság. Ha tehát az embert sematikusán így képzeljük el (lerajzolja), akkor azt mondhatjuk: az ember legyőzi az állatiasságot, fejlődésében meghaladja az állatot. Ami az állatban szociális, az az embernél antiszociális. Az ember azonban a szellemben növekszik, és a szellemben képes ismét meghódítani a szociálist. Az ember magasabb szinten hódítja meg a szociálist, mint amilyen a tudati lélek korában áll, ahol az állatiasságból nő ki; a káoszon keresztül egy köztes állapotban nyilatkozik ez meg, amelyben most van az ember.

A teljességhez azonban két másik elemre is szükség van. Ha a szocializmus elemi készletként, követelményként lép fel az emberiség közegében, akkor ez a szocializmus csak szerencsétlenséghez vezethet. A szocializmus csak akkor vezethet jóra, ha egyesül két másik dologgal, melyeknek az emberiségben a mi Atlantisz utáni korszakunk végéig, a hatodik korszak eljöveteleig fejlődniük kell; ha egyesül a gondolkodás szabadságával és a világ érzéki természete mögött álló szellemi természetbe való

behatolással. A szocializmus szellemtudomány és gondolatszabadság nélkül értelmetlenség. Ez objektív igazság. A gondolat szabadságára az ember felébredhet, éppen a mi korunkban, a tudati lélek korában érhet meg. De miért kell, hogy szabad gondolkodásra ébredjen?

Látják, ebben az Atlantisz utáni ötödik korszakban az ember a fejlődése során bizonyos értelemben döntő ponthoz érkezett. Az ötödik korszak előtt még képes volt magával vinni a születés utáni életbe bizonyos erők hatását a születés előtti életből. Képzeljük el ezt teljes világossággal. Korunkig az ember olyan erőket hordozott magában, amelyek nem az élet folyamán fejlődtek ki, hanem amelyekkel már akkor rendelkezett, amikor úgymond meglátta e világ fényét, amikor megszületett; ezek az erők az embrionális fejlődés során belepecsételődtek. Ezekkel az embrionális állapotban az emberbe bevésődött erőkkel, amelyek aztán az egész életen át hatottak, az ember már az Atlantisz utáni negyedik korszakban rendelkezett. És most először állunk nagy krízis előtt az emberiség fejlődésében, amikor ezek az erők már nem játszhatnak döntő szerepet, amikor már nem működhetnek ugyanolyan elemi módon, mint korábban. Más szavakkal: az ember az Atlantisz utáni ötödik korszakban alapvetően az élet benyomásainak van kiszolgáltatva, mert az élet benyomásainak ellenálló, a születés előtt, az embrionális állapotban szerzett erők elvesztették hatóerejüket. Végtelenül jelentős dolog, hogy ezek az erők megszűntek hatni.

Az élet eddig csak egy tekintetben tette lehetővé az ember számára, hogy a születés és a halál között kidolgozzon valamit, vagyis hogy elsajátítson valamit, ami nem volt belé pecsételve embrionális állapotban. Ez csak a következők miatt volt lehetséges. Tegnap az alvás egy kivételes tulajdonságát vizsgáltuk a társadalmi élettel kapcsolatban. Amikor az ember alszik, az Énje és az asztráteste az éteri és fizikai testén kívül van. Ilyenkor egyrészt az Én és az asztrálest, másrészt a fizikai és az éteri test között egészen más a kapcsolat, mint ébredés közben. Az embernek más a viszonya a fizikai és az éteri testéhez, amikor alszik. Tehát van bizonyos hasonlóság az alvásunk és az embrionális fejlődés között – hasonlóság, de nem azonosság! Bizonyos szempontból az elalvástól az ébredésig tartó életünk hasonló – de nem azonos – ahhoz az élethez, amelyet a fogantatástól – pontosabban az azt követő három héttől – a születésig élünk. Amikor anyai ölből nyugszunk, azt az életet éljük, amely a későbbi életünkben olyan, mint az alvás. Bár itt is van egy jelentős különbség, ez a lélegzésben, a külső levegő belélegzésében rejlik. Tehát hasonlóságról kell beszélnem, nem pedig azonosságról. Amikor az anyai méhben nyugszunk, nem lélegzünk külső levegőt. Születésünkkel kezdünk külső levegőt lélegezni. Ezért az alvás alatti élet még mindig különbözik az embrionális élettől. És vegyék észre magukon: amikor az ember alszik, sok szempontból hasonló életet él, mint egy embrió. Itt van valami, ami a születés és a halál közötti élet sajátja, de az embrionális életnek nem, ez a lélegzés. A külső levegő belélegzése bizonyos módon befolyásolja az emberi szervezetet. De minden, ami a testünkre hat, hatással van az összes életmegnyilvánulásunkra, valamint a lelki megnyilvánulásainkra is. Másképp értjük meg a világot, amikor lélegzünk, mint amikor nem lélegzünk.

Az emberiség fejlődésében volt egy kulturális elem – itt az emberi fejlődés egyik jelentős misztériumát érintjük – az ószövetségi elem, amely abban állt, hogy a mélyen beavatottak tudatában voltak annak, hogy az emberi élet a születés és a halál között, a lélegzés révén más, mint az embrionális állapotban lévő élet, és hogy ez utóbbi olyan, mint az álmállapot. A lélegzés természetének e belső ismeretére épült az ősi júdeai beavatottak, az ószövetségi zsidó beavatottak Jahve Istenhez való viszonya. Jahve Isten kinyilatkoztatta magát népének; csak bele kell nézni a Bibliába, hogy ezt megtudjuk. Milyen volt Jahve népe? Egy olyan nép volt, amelynek különleges kapcsolata volt az általam kifejtett igazsággal a lélegzésről. És ehhez kapcsolódik az is, hogy épp ez a nemzet volt az, amely megkapta azt a kinyilatkoztatást, hogy az ember akkor válik emberré, amikor az élő lehelet megérinti.

De ha az emberi lélegzet természetére építünk, akkor egy nagyon különleges megértésre jutunk. Ekkor jutunk el az elvont gondolatok életének megértéséhez, amelyet az Ószövetségben úgy hív, hogy

törvényben élni. Bármennyire is furcsán hangzik a materialista gondolkodás számára, mégis tény: éppen a lélegzés folyamata határozza meg az emberi absztrakciók erejét. Az, hogy az ember képes absztrahálni, hogy képes absztrakt gondolatokat megragadni abban az értelemben, ahogyan a törvény gondolatai absztraktak, fiziológiailag a lélegzés folyamatával áll összefüggésben. Az absztrakt gondolkodás eszköze az agy. Az agy állandó ritmikus mozgásban van, amely a lélegzés ritmusával arányos. Az agy ritmusának a lélegzés ritmusával való kapcsolatáról már beszéltem itt. Elmagyaráztam önöknek, hogyan merül az agy az agyi folyadékba, amely kilégzéskor a gerincbe és tovább a hasüregbe kerül; hogyan tér vissza a folyadék belégzéskor, így állandó ingadozás van: kilégzéskor lesüllyed az agyi folyadék, belégzéskor felemelkedik, úgyhogy az agy ebbe az agyi folyadékba süpped. A légzési folyamatnak ehhez a ritmusához kapcsolódik fiziológiailag az ember absztrakciós képessége.

A nép, amely különösen sokat épített a lélegzés folyamataira, egyúttal az a nép is volt, amely absztrakt folyamatokat fejlesztett ki. Ezért a beavatottak, amikor Jahve bölcsességét fogadták, nagyon különleges kinyilatkoztatásokat adhattak népüknek, mert ezek a kinyilatkoztatások teljesen az elvont gondolkodáshoz igazodtak. Az ószövetségi kinyilatkoztatás misztériuma az, hogy az ember olyan bölcsességet fogadott be, amely az absztrakt képességekhez, az elvont gondolkodás képességeihez igazodott. És Jahve bölcsességét az elvont gondolkodás be tudja fogadni. Hétköznapi tudatállapotban az ember átalussza Jahve bölcsességét. A Jahve-beavatottak a beavatásuk során közvetlenül érzékelték, amit az ember az elalvástól az ébredésig tartó időszakban a lélegzésnek köszönhetően tapasztalt. Ezen az alapon a féligazság sok kedvelője Jahvét jelöli meg az alvást szabályozó istenségnek. Természetesen ennek is megvan a helye. Bölcsességet közöl az emberrel, amit az érzékelhetne, ha tisztán látó lenne, amilyenek a beavatottak, ha képes lenne tudatosan átélni az életet az elalvástól az ébredésig. De ez már nem volt elérhető a hétköznapi tudat számára az ószövetségi életben, hanem kinyilatkoztatásként adatott az embereknek, Jahve bölcsességének kinyilatkoztatásaként érzékelték azt, amit hétköznapi tudatukban át kellett aludniuk. Át kellett ezt aludniuk, különben az életfolyamat nem folytatódhatott volna.

Ez az ószövetségi kultúra egyik alapvető jellemzője – Jahve bölcsessége ott az éjszaka bölcsességeként nyilatkozott meg. Csak bizonyos mértékig – kérem, hogy ezt vegyék figyelembe: csak bizonyos mértékig – merült ki ez a lehetőség az emberek számára abban az időben, amikor a Golgota misztériuma közeledett. Mert ez a bölcsesség, amely valójában az alvás lélegzésének bölcsessége, az egyhetedét teszi ki – egyhetedét annak a bölcsességnek, amit az embernek a fejlődése során ki kell fejlesztenie! Ez egy Elohimnak – Jahve-nak – a bölcsessége. A másik hat hetedrész a Krisztus-impulzus emberiségbe való belépésével együtt közelíthette és közelítheti meg az emberiséget. Így elmondható: amikor Jahve kinyilatkoztatta magát, akkor az „éjszakai lélegzés bölcsességét” tárta fel. A másik hat Elohim, aki a hetedik Elohimmal együtt képviseli a Krisztus-impulzust, ők tárják fel azt a többi, azt, ami a lélegzésen kívül a születéstől a halálig eljut az emberhez.

Az ószövetségi kultúrában az ember teljesen antiszociális teremtmény lett volna, ha Jahve nem nyilatkoztatta volna ki népének a szociális elemet absztrakt törvények formájában, amelyek szabályozták és harmonizálták a nép életét. Jahve úgy tudta megszerezni az egyeduralmát, mint már mondtam, hogy visszaszorította, bizonyos értelemben megdöntötte a többi Elohimot. De emiatt más alacsonyabb rendű szellemi lények is megközelítették az emberi természetet, és gyökeret vertek benne. Az ember e más lények hatásának volt alávetve – ennek eredményeként az ószövetségi időkben kettősséggel van dolgunk: először is van Jahve harmonizáló bölcsessége, amely abban nyilvánult meg, amit a zsidók törvénynek neveztek, amely a társadalmi életet behatárolta, és másodsor az, ami ezzel a társadalmi integritással szemben állt, nevezetesen az alacsonyabb rendű lények, akik megközelítették az emberi természetet, mivel a többi Eloha félre lett tolvá a Golgotai Misztériumának eljövetele előtt. Ezek az alsóbbrendű lények antiszociális értelemben nagy erővel léptek fel a Jahve-elem ellen.

És itt jutunk el egy fontos tényhez, ami az, hogy a XIX. század közepén, a negyvenes években Jahve már nem tudott uralkodni azokon a szellemeken, amelyek ellenálltak a befolyásának, és azok nagy hatalomra tettek szert. És valójában először a XIX. században kellett igazán megérteni a Krisztus-impulzust, amely addig csak előkészült, amint azt már gyakran említettem, mert nélküle az emberi kultúra nem tud előrehaladni. Az emberi élet szociális elemei ezzel a jelentős válsággal néznek szembe. Ezt a válságot csak akkor lehet leküzdeni, ha a Krisztus-impulzust a legtágabb értelemben fogják megérteni a jövőben. A Krisztus-impulzus megértése nélkül egyetlen szociális követelés sem érhet el egészséges célt.

A korábbi húsz évszázad, amelyben a kereszténység elterjedt, csak előkészület volt a Krisztus-impulzus valódi megértéséhez. A Krisztus-impulzust ugyanis csak a szellemben lehet megragadni. Minden fokozatosan történik, és a mi kritikus korunkban, amikor a dolgok, amelyekről beszélek, válságba kerültek, a körülmények olyanok, hogy még mindig a Jahve-bölcsesség igényének egy maradványa érvényesül bennük, azé a bölcsességé, amely arra utal, amit az embrionális fejlődés során elsajátítunk és a légzés tudattalan folyamatán keresztül módosul. A légzés folyamata tudattalan marad. A Jahve-bölcsességnek elő kell tárulnia a tudat számára. Ez addig folytatódott, amíg a tudati lélek egy bizonyos fokig nem fejlődött. Most, hogy a tudati lélek a szükséges szintre fejlődött, Jahve bölcsessége, amit a lélegzés tesz lehetővé, már nem tud tovább uralkodni. A készítés azonban, hogy azzal gazdálkodjunk, amivel nem lehet tovább belső szükségyszerűséggel gazdálkodni, egyre hangsúlyosabbá válik. A zsidó kultúra nem az egyén kultúrája volt, hanem egy nemzet kultúrája, ahol mindent a közös gyökérből való származás kondicionál, mert a születés és a halál közötti életre az, ami a lélegzethez kötődött, tudattalan maradt. A zsidó kinyilatkoztatás lényegében egy erre a népre mért kinyilatkoztatás, mert arra támaszkodik, ami az embrionális állapotban keletkezik, és csak a tudattalanon, a légzés folyamatán keresztül módosul.

Mi a következménye ennek a mi korunkra nézve? Ebből következik, hogy akik nem akarják felismerni Krisztus Bölcsességét, amely az embernek azt az újat hozza, ami a születés és a halál között, a lélegzés folyamata mellett kerül kidolgozásra, azok Jahve bölcsessége alatt akarnak maradni, azok nem egyéni kultúrát, hanem népi kultúrát akarnak az emberiségbe oltani. És a modern felhívás az emberek külön népekre való felosztására atavisztikus, ahrimáni felhívás egy olyan kultúrára, amelyben minden nép csak egy nemzetet érintő, azaz ószövetségi kultúrát képvisel [*Ez itt a kulturális, szellemi életet jelenti, nem a népek faji keveredését, (ford.megj.)] A föld minden nemzetének olyanná kell válnia, mint az Ószövetség zsidó népe – ez Woodrow Wilson felhívása.

Ezzel egy kivételesen mély titkot érintünk, egy olyan titkot, amely minden lehetséges formában feltárul. A szociális elem az egész emberiséghez képest antiszociális, amikor a szociálist csak az egyes népek léptékében akarja megalapozni, mert ebben ahrimáni elem akar megnyilvánulni; az ószövetségi kulturális impulzus az ahrimáni elemet erősíti!

Amint látható, a dolog nem olyan egyszerű, mint ahogy azt ma sokan képzelik, amikor azt hiszik, elég ezt vagy azt kitalálni, és az eszmék készen állnak az emberek számára. Ki kell tudni mondani, hogy valójában mi uralkodik és erősödik ebben a valóságban. Az embereknek megmutatkozik, hogy nem lehet többé a tudattalanra hagyatkozni, hanem a születés és halál közötti életben csak a tudatosra lehet építeni. A tudattalan a légzési folyamatokon, a vérkeringésen, vagyis a származáson, a rokonságon, az öröklődésen alapul. Az a kultúra, aminek el kell jönnie, nem alapozhatja a társadalmi rendet a vérségi kötelékekre, mert ezek a vérségi kötelékek az egyhetedét teszik ki annak, aminek az emberi kultúrában kell alapulnia. A másik hat hetednek a Krisztus-impulzuson keresztül kell jönnie: egy hetednek az ötödik kultúrkorban, egy másik hetednek a hatodik kultúrkorban, a harmadiknak a hetedikben, a többinek pedig a következő korokban. Ezért az emberiségben fokozatosan ki kell fejlődnie annak, ami valódi kapcsolatban áll a Krisztus-impulzussal, és azt, ami egyedül Jahve készítésével áll kapcsolatban, le kell

győzni. Külön meg kell jegyezni, hogy amit a proletariátus internacionalista szocializmus alatt ért, az a Jahve-impulzus szörnyű, messzire menő felerősödése, és ez utoljára történt meg. Lényegében ezek Jahve késztetésének utolsó görcei. Egy különös jelenség előtt állunk: minden nép Jahve népévé válik, és ugyanakkor minden nép azt követeli, hogy a saját Jahve-kultuszát, a saját szocializmusát terjessze el az egész Földön.

Itt is két ellentétes erővel van dolgunk, amelyek között egyensúlyt kell keresni. Mindabba, ami az emberi fejlődés során objektív szükségszerűségként érvényesül, belekeverednek az emberek érzései, melyek így vagy úgy a különböző embercsoportokban felmerülnek, és melyek a fejlődés objektív, szükségszerű menetében akadályként hatnak. Jahve bölcsessége által megnyílik az emberi kapcsolatok hét kapuja közül az egyik. A második kapu akkor nyílik meg, amikor felismerik, hogy amit az ember ma fizikai és éteri természetként hordoz, az az élet folyamán megbetegszik. Ez természetesen nem akut betegséget jelent, hanem az ötödik korszakunkban „élni” azt jelenti, hogy fokozatosan megbetegszünk. Ez a negyedik korszakban kezdődött, de különösen az ötödikben fejlődött ki. Az életfolyamat, bár fokozatos, mégis egy akut betegséghez hasonlítható. Ezért, ahogyan egy akut betegségnek is speciális kezelésre van szüksége, úgy az emberi életnek is gyógyulásra van szüksége.

Az emberek természetes élete az Atlantisz utáni ötödik korszakban tehát fokozatos betegséget jelent. És minden oktatásnak, minden kulturális hatásnak gyógyítóan kell hatnia. Bizonyos mértékig ebben rejlik a Krisztus-impulzus első, valódi hatása: a gyógyítás. Az Atlantisz utáni ötödik korszakban a Krisztus-impulzus különös módon a gyógyításra, a gyógyító hatásra hivatott. Más formáinak itt a háttérben kell maradniuk. Az Atlantisz utáni hatodik korszakban a Krisztus-impulzus a tisztánlátásban fog különösen hatni. Ekkor kezd kialakulni a Szellemén, amivel az ember nem élhet tisztánlátás nélkül. Az Atlantisz utáni hetedik korszakban prófétai képességek jelennek meg; Krisztus hattagú bölcsességének másik három tagja az ezt követő időkben lesz aktív. Így kell a Krisztus-impulzusnak, mint gyógyító folyamatnak, mint tisztán látó folyamatnak, mint prófétai folyamatnak, a jelen és az azt követő két kulturális korszak során, mint az emberiséget társadalmilag átható elemnek beépülni. Ez a Krisztus-impulzus valódi hatása. Mindazokat a dolgokat átjárja, amikről a fejlődéssel kapcsolatban beszéltünk. Jahve bölcsessége által egyetlen kapu van nyitva. Ez a kapu azonban a XIX. század közepén gyakorlatilag alkalmazhatatlanná vált. Ha csak rajtuk kellene keresztülmenni, semmi más nem történne, mint hogy minden nemzet a zsidó kultúra formájában fejlődne. Más kapuknak is ki kell nyílniuk. Ez azt jelenti, hogy a második, harmadik, negyedik kapun keresztül megismert beavatási bölcsességnek egyesülnie kell a Jahve kapuján keresztül megismert bölcsességgel. Csak így nőhet bele az ember a véren, azaz a lélegzésen keresztül szabályozott kapcsolatokon kívül más kapcsolatokba is; és ez a más kapcsolat különleges jelentőségű lesz a jövőben.

Korunk kritikus helyzete ismét abból adódik, hogy az emberek fenn akarják tartani a régi időkbeli származó, a világrend vérségi kötelékeken alapuló ahrimáni szabályozását, miközben kialakult egy belső szükségszerűség, hogy megszabaduljunk ezektől a vérségi kötelékektől. A jövőben a társadalmi szabályozás semmiképpen sem alapulhat a rokonságon, hanem csak azon, amit a lélek szabad döntése a társadalmi rend szabályozására alkalmasnak ismer el. Az emberek egy belső szükségszerűség folytán a társadalmi rendben minden olyannak a felszámolása felé tartanak, ami pusztán a vérségi köteléken alapul. De első megnyilvánulásában az ilyen dolgok kaotikusan lépnek fel. Korunkban fejlődnie kell a szellemi megismerésnek és a gondolkodás szabadságának, nevezetesen éppen vallási kérdésekben. A szellemtudománynak azon az alapon kell fejlődnie, hogy az ember kapcsolatot létesít más emberekkel. De az ember szellem. Az szellem alapján léphet kapcsolatba az emberekkel. A korábbi kapcsolatok, amelyekbe az emberek beléptek, a tudattalanból, a vérben vibráló szellemből eredtek, Jahve bölcsessége értelmében, amely csak absztrakciókhoz vezetett. A következő dolog, amihez az embernek közel kell kerülnie, a lélekben érhető el. Az atavizmusból képekben kapták az ősi kulturális formák pogány népei

mítoszaikat. A zsidó népnek absztrakciói voltak – nem mítoszok, hanem absztrakciók: a törvény. Ez volt az első, hogy az ember rendelkezett a képzetalkotás, a gondolkodás ereje felett. De a jelenlegi nézetből, amiben továbbra is csak ez él: „Ne csinálj magadnak semmiféle képmást”, az embernek ismét vissza kell térnie a lélek képteremtő képességéhez, de most már tudatosan. Mert csak a képmás, az imagináció alapján lehet helyesen felépíteni a jövő társadalmi életét. Absztrakciókban a társadalmi életet csak a nemzetiségi elv alapján lehet szabályozni; ez az elv legmagasabb fokon az ószövetségi társadalmi kapcsolatok szabályozásában valósult meg. Most a társadalmi élet szabályozásának olyan elve lép életbe, amely azon a képességen alapul, hogy tudatosan használjuk azokat az erőket, amelyek az emberek mítoszteremtő képességében öntudatlanul vagy félig tudatosan, atavisztikus módon voltak meg. Az embereket antiszociális szükségletek árasztanak el, ha egyszerű absztrakt törvények alatt akarnának maradni. Az embereknek el kell jutniuk a világmépükben a képalkotáshoz, akkor a tudatos mítoszalkotásból az ember és ember közötti kommunikációban a szociális megteremtésének lehetősége is létrejön.

Megnézhetik a „csoportunkat”, ők vannak rajta: az Emberiség Képviselője, Lucifer és Ahrimán. Itt van először önök előtt az, ami az egész emberben működik, mert az ember a luciferi és az ahrimáni közötti egyensúlyi állapotot képviseli. Lépjenek be az életbe azzal a késztetéssel, hogy minden önök előtt álló emberben meglássák ezt a hármasságot, hogy egészen konkrétan meglássák benne, akkor elkezdik megérteni az embert. És ez az a lényegi erő, amely az Atlantisz utáni ötödik korszakban ki akar fejlődni – hogy ne kísértetként haladjunk el egymás mellett, hogy az egyikben egyáltalán nem jöjjön létre képmás a másiktól, hanem csak elvont meghatározások: ki kicsoda. Mert most már semmi mást nem csinálunk, úgy megyünk el egymás mellett, mint a kísértetek. Az egyik kísértet egy ilyen fogalmat alkot: Ez egy jó ember, a másik kísértet: Ez nem túl jó ember; jó ember, rossz ember – ezek csupán elvont fogalmak. Az ember-ember közötti kommunikációban nem rendelkezünk mással, csupán elvont fogalmak halmazával. Ami az emberben az ószövetségi szabály révén alakult ki: „Ne csinálj magadnak semmiféle képmást”, az lényeges, de ha továbbra is ehhez a szabályhoz ragaszkodunk, az most antiszociális élethez vezet. Ami az ember belső lényéből sugárzik, ami meg akarja valósítani önmagát, az a kép, amely az emberből felénk mutatkozik, amikor találkozunk vele, annak a sajátos egyensúlyi állapotnak a képe, amely minden egyes embert egyénileg fejez ki. Természetesen ide tartozik az a fokozott érdeklődés is, amelyet már többször leírtam, mint a társadalmi élet alapját, az a fokozott érdeklődés, amelyet az embereknek egymás iránt kell kifejleszteniük. Manapság kevésbé érdeklődünk más emberek iránt, ezért kritizáljuk őket, ezért ítélezünk felettük, ezért ítéleteket építünk a szimpátiára és antipátiára alapozva, nem pedig arra az objektív képre, amely a másik emberből érkezik hozzánk.

Ez a képesség, hogy valamilyen módon misztikusan izgatottá váljunk, amikor más emberek előtt állunk, ez a képesség akar megvalósulni. És különleges társadalmi igényként lép az életbe. Egyrészt a tudati lélek arra törekszik, hogy ebben az Atlantisz utáni ötödik korszakban teljesen antiszociális módon nyilvánuljon meg. Másfelől a belső emberből valami más is törekszik megnyilvánulni – az emberek képmásának megformálása, akikkel együtt élünk, akikkel találkozunk az életben. Szociális szükségletek, szociális impulzusok – ezek a dolgok sokkal mélyebben rejlenek, mint ahogyan azt a szociális és antiszociális dolgokról beszélve általában gondoljuk.

Valószínűleg felmerül önökben a kérdés: hogyan dolgozzuk ki magunkban azt a képességet, hogy magunkba fogadjuk a másik ember képmását? Ezt a képességet az élet során kell elsajátítanunk. A Jahve-képességek születésünktől fogva adóttak számunkra, embrionális állapotban fejlesztjük ki őket. A további élet nem olyan kényelmes az ember számára; ezekhez olyan új képességeket kell adni, amelyeket az élete során kell kifejlesztenie. A nevelésbe konkrétabb, határozottabb maximákat kell bevezetni, mint amilyenek a mai pedagógiában oly rendezetlenül érvényesülnek. Mindenekelőtt az emberekben ki kell alakulnia annak igényének, hogy gyakrabban és megfelelő módon tekintsenek vissza az életükre. Hiszen

az, amit az ember gyakran a korábbi élmények felidézéseként gyakran kifejleszt, az ma már többnyire nagyon önző jellegű. Ha nem egoista módon, a korunknak megfelelően tekintünk vissza arra, amit gyermekkorunkban, fiatalkorunkban stb. átélünk, az elért életkorunknak megfelelően, akkor a szellem alkonyi mélységeiből mintha olyan emberek bukkannának elő, akik különböző módon vettek részt az életünkben.

Tekintsenek vissza az életükre, kedves barátaim, de magukra kevésbé összpontosítsanak, arra, hogy mi érdeklő magukat a saját „értékes” személyükben, és inkább azokra figyeljenek, aki az életükbe lépett, aki nevelte önöket, aki barátkozott önökkel, aki segített valamilyen módon, vagy aki ártott, néha nagyon is szükséges módon ártott. Találni fognak valamit abban, ami akkor a szellem alkonyi mélységéből felemelkedik, ami arra a következtetésre vezeti önöket, hogy az embernek valójában nagyon kevés oka van arra, hogy bármit is magának tulajdonítson abból, amivé vált. Gyakran a legfontosabb dologról, amivel rendelkezünk, megmutatkozik, hogy attól függ, hogy ebben vagy abban az életkorban ezzel vagy azzal az emberrel találkoztunk, és talán öntudatlanul – vagy néha nagyon is tudatosan – erre vagy arra irányította a figyelmünket. Mindenre kiterjedő értelemben, ne egoisztikus módon nézzenek a megélt életre annak mindenféle összefüggésében, ami valóban nem ad okot arra, hogy egoisztikusan magunkba mélyedjünk, hogy egoisztikusan törjük a fejünket önmagunk felett. Irányítsák tekintetüket azokra az emberekre, akikkel találkoztak az életükben. Mélyedjenek el szeretettel mindabban, ami valaha is az utukba került. Gyakran látjuk, hogy ami egyszer antipatikus volt számunkra, az máskor nem ugyanolyan, ha elég idő eltelt, mert kezdjük látni a belső összefüggést. És ha valakivel kellemetlen módon ütköztünk, kiderülhet, hogy ez teljesen szükséges volt számunkra. Nem ritka, hogy az a személy, aki ártott nekünk, hasznosabb volt számunkra, mint az, aki segített nekünk.

Hasznos lenne gyakrabban ilyen önzetlen felülvizsgálatot végezni az életünkről, és megpróbálni az életet átítatni az ilyen önmegfigyelésből fakadó meggyőződéssel: milyen kevés okom van arra, hogy magammal foglalkozzam! Milyen végtelenül gazdagabbá válik az életem, amikor tekintetemet azokra fordítom, akik beléptek az életembe. Akkor bizonyos módon megszabadulunk önmagunktól, amikor vállaljuk az elmúlt élet ilyen önzetlen visszatekintését. Akkor elszakadunk korunk szörnyű gonoszságától, amelyektől oly sok ember szenved, elszakadunk attól, hogy önmagunkba ássuk magunkat. Aki csak egyszer is vállalkozik egy ilyen önmegfigyelésre, mint amelyet leírtam, felfedezi, hogy mennyivel kevésbé vált érdekessé önmaga számára, mint korábban, amikor önmagáról gondolkodott. Végtelen fény ragyogja be az életünket, ha meglátjuk, hogy ez abból ered, ami ennek az életnek az alkonyi szellemi mélységeiből tör elő.

Ez olyannyira gazdagítani fog bennünket, hogy ténylegesen olyan imaginatív erőkre teszünk szert, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy már most meglássuk azokban az emberekben, akikkel most együtt élünk, azt, amit egyébként csak évek múlva fedoznánk fel, visszatekintve a múltra. Ennek köszönhetően arra a képességre teszünk szert, hogy megfigyeljük azokat a képmásokat, amik azokból az emberekből lépnek elő, akikkel találkozunk.

A szociális életről való gondoskodás igazából nem annyira a múltból származó vérségi kötelékekről, valamiféle szocialista programról szól, hanem annak megértéséről, hogy az ember spirituális-szociális lényé válik. Azért válik ilyenné, mert a leírt módon felébreszti magában azokat a mély erőket, amelyek benne más emberek képmásait idézik elő. Minden más esetben mindig antiszociális lények maradunk, és csak szimpátiáink és antipátiáink alapján fogunk más emberekhez közeledni, nem pedig az alapján a képmás alapján, ami a másik emberből számunkra megmutatkozik, ha kifejlesztettük a képalkotó erőinket az emberekkel való találkozásainkban. Pont az emberek szociális életében kell érvényesülnie annak a maximának, hogy meg kell alkotnod magadnak embertársaid képmását. Csak akkor gazdagítjuk lelki

életünket, ha képeket alkotunk magunknak felebarátainkról; akkor minden emberi találkozással kincset nyer belső lelki életünk.

Akkor egyszerűen nem azzal a gondolattal fogunk élni: A itt él, B ott él, C ott él, hanem azzal, hogy akkor A, B és C D-ben fog élni; A, B, D C-ben; C, D, E A-ban, stb. Olyan képességre teszünk szert, amelynek köszönhetően mások is képesek lesznek bennünk élni. De ezt ki kell dolgozni; ez nem velünk született dolog. És ha továbbra is csak a velünk született képességeinkkel foglalkozunk, akkor csak a vér kultúrájánál maradunk, és nem leszünk képesek olyan kultúrát kialakítani, amelyben a szó valódi értelmében emberi testvériségről beszélhetünk. Mert az emberi testvériség, amely kezdetben csak egy absztrakció, egy elvont szó marad, csak akkor leszünk képesek emberi testvériségről beszélni, ha más embereket magunkban hordozunk, mint önmagunkat. Amikor képet alkotunk egy másik emberről, ami a lelkünk kincseként nő fel, akkor valamit hordozunk belőle a lelki területünkön, ahogyan a vérünkben hordozunk valamit a testi testvérünkéből. A szokásos vérrokonság helyére ilyen módon kell belépnie a szabad választáson alapuló rokonságnak a szociális élet alapjaként. Ez az, aminek valójában fejlődnie kell. Az emberi akarattól kell függnie annak, hogy az emberek közötti testvériség hogyan ébred fel. És mivel a testvériség így fog felébredni, egy egészen más szférában ehhez egy kompenzációnak kell létrejönnie, mégpedig a gondolat szabadságának. Eddig az emberek szét voltak választva. Testvériségben kell szocializálódniuk. Ezáltal a sokféleség nem vesz el, de a belső elemet, a gondolatot minden egyes emberben egyénileg kell kialakítani. Jahve a teljes néppel áll kapcsolatban. Krisztussal minden egyes ember individuális kapcsolatban állhat.

Orosz forradalom, Trockij, marxizmus. A tudati lélek kialakulásához a csíranövény az angol nyelvű lakosságban rejlik. Goethe meséje: Erőszak - Megjelenés - Tudás a britség - németiség - oroszország viszonylatában. Tapasztalatok a Küszöbőrnél: Betegség és halál.

Az utolsó két előadásomban arról beszéltem, hogy az úgynevezett szociális kérdések egyáltalán nem olyan egyszerűek, mint ahogyan azt képzelik, hanem arra kényszerítenek, hogy az emberi természettel a maga összetettségében számoljunk, arra kényszerítenek, hogy számoljunk azzal a ténnyel, hogy az embernek vannak szociális és antiszociális ösztönei, és azok meg is akarnak nyilvánulni. Eközben teljesen mindegy, hogy milyen társadalmi struktúrával van dolguk, milyen társadalmi ideálok valósulnak meg. Az antiszociális impulzusok, éppen a tudati lélek korában nagyon különleges szerepet játszanak, mint már láttuk. Az emberiség fejlődésében egyfajta nevelési feladatot látnak el, amikor az embernek arra törekszenek, hogy önmagukra támaszkodjanak. A jövőben ezek le lesznek győzve, mivel a mi tudati lélek korszakunkat a Szellemén korszaka követi majd, amely már most előkészül; abban a korszakban az emberiség alapvetően szociálisan egységes lesz. Igaz, hogy ez másképp fog történni, mint ahogyan azt a szociális fantaszták elképzelik: olyan kapcsolat fog kialakulni az emberek között, amelyben az egyik ember valóban emberként fogja ismerni a másikat, érdeklődni fog iránta, mint ember iránt; egyszóval, minden egyes ember képes lesz teljes érdeklődéssel megérteni a másik embert mint olyat.

Minden bizonnyal mindaz, ami most társadalmi szükségletként jelenik meg, egyfajta avantgárdot, előőrsöt, előkészületet jelent, és mivel ez egy mag, ami csak a jövőben csírázik ki, ez a szükséglet kaotikusan, számos téveszmében és illúzióban éli ki magát, melyekbe a modern emberiség azért esik bele, mert a szociális impulzusok többnyire a tudaton kívüli és tudatalatti szférából származnak, mivel nincsenek átvilágítva a világ és az ember szellemi megismerése által. Ez a fajta illuzionizmus különös erővel fejeződik ki az úgynevezett orosz forradalom alakulásában, amelyet különösen jellemez az, hogy jelenlegi formájában lényegében teljesen téves viszonyban áll azzal, ami orosz népként készül az eljövendő, Atlantisz utáni hatodik kulturális korszakra, és az, hogy ez a forradalom elvont dolgokból született. Pontosan a jelenlegi orosz forradalom többé-kevésbé illuzórikus eszméi azok, amelyek különösen fontosak, jelentősek, amikor azt vizsgáljuk, hogy valami későbbi milyen rendetlenül bolyong ebben a megelőzőben (a jelenben). Azt mondhatjuk, hogy ennek az orosz forradalomnak egy különösen jellegzetes alakja Trockij, egy olyan embertípus képviselője, aki absztrakt módon gondolkodik, aki teljesen az ember absztrakcióiban él, akinek látszólag fogalma sincs arról, hogy egy olyan jelenségnek, mint az emberek társadalmi élete, van valamilyen valósága. Ezt a valóságot be kell oltani valami kitalált és tőle idegen dologgal.

Ez nem kritika, hanem csupán jellemzés. Korunkra ugyanis éppen az jellemző, hogy az absztrakciókra, a valóságtól idegen gondolkodásra való hajlam a valóság törvényeinek ismerete nélkül hozott maximákat akar beoltani ebbe a valóságba. Ezeket helyesnek tekintik anélkül, hogy figyelembe vennék az élet sokrétű összefüggéseit úgy, ahogyan azokat a külső fizikai valóság alapját képező szellemi révén ismerjük. Minden, ami létrejöhet, csak ebből az alapból eredhet. Mivel a valóságtól valami kimondottan idegen dolog lép a színre, amelyben a proletár gondolkodásmód impulzusai és ösztönei rendezetlenül mozognak, éppen emiatt, ebből a szempontból különösen jelentős az, ami eszmei formában jelenleg az orosz forradalom vezető fejeiben él és megvalósításukra törekszik. Hiszen látható, hogy viszonylag rövid idő alatt, magában Oroszországban a legkülönbözőbb életfelfogású emberek csatlakoztak a forradalmi mozgalomhoz, és hozzájárultak annak fejlődéséhez. Az oroszországi események súlyosbodásában

szerepet játszott a társadalmi problémák aktualizálódása a háborús katasztrófa hatására. Az alapvető problémák aktualizálódása vezetett 1917 márciusában Oroszországban az úgynevezett februári forradalomhoz, amelynek célja mindenekelőtt a trón mögött álló uralkodó erők megdöntése volt. De hamarosan a forradalomnak ezt a tisztán politikai, külsőleg politikai formáját felváltotta, úgy mondanám, a forradalmi gondolkodás első szakasza, amelynek hordozói – Trockij terminológiájával élve – a megállapodó emberek voltak, vagyis olyanok, akik mindenféle megfontolások, mindenféle intelligens fogalmak, eszmék, elképzelések, valamint fogalmakká alakított intelligens észlelések alapján akartak társadalmi struktúrát építeni. E forradalmárok közé tartoztak mindenekelőtt olyanok, akik már korábban többé-kevésbé részt vettek a társadalmi struktúra kialakításában, nevezetesen az értelmiségi és ipari körökből származó emberek; mindannyian többé-kevésbé abból indultak ki, hogy a társadalmi struktúrának racionális elveken kell alapulnia. De mindezeket az embereket, akik különböző megfontolásokkal, józan ítélőképességgel és jóakarattal akarták a társadalmi struktúrát felépíteni, Trockij őket némi joggal, bár csak viszonylagos, egyoldalú joggal, a forradalom halogatóinak nyilvánította, olyan embereknek, akik nem tudnak és nem képesek semmit tenni. És az általam már ismertetett megfontolásokból tudhatják, hogy a proletár világnézet mindenekelőtt hajlamos elutasítani minden érvelést, legyen az bármilyen okos is, ha az olyan emberek között merül fel, akiket Trockij pletykafészeknek és dumagépeknek nevez, mert okosan tudnak beszélni. Ezeket a racionális dolgokat a proletár világnézet egy bizonyos ösztön alapján utasítja el, ami a marxizmusban fokozatosan egyfajta elméletté vált. Lehetetlennek tartják, egyszerűen nem hisznek abban, hogy néhány racionális gondolat segítségével lehetséges a jövőben társadalmi struktúrát építeni, még ha az jó szívből is ered. A proletariátus csak egy lehetőségben hisz: csak a proletárok fejében, a szegény tömegek fejében születhetnek gyümölcsöző eszmék, azon gazdasági viszonyok alapján, amelyekbe a proletárok kerülnek, és ezek soha nem születhetnek meg a burzsoázia vagy más osztályok között, mivel a burzsoázia, éppen a vele született eszmék miatt másként kell, hogy gondolkodjon. Csak a munkásosztály körében alakulhatnak ki olyan eszmék, amelyek egyedülként képesek a jövő társadalmi rendjéhez való közeledésre.

Ha mindezt így gondoljuk végig, egy olyan fej számára, mint amilyen például Trockijé volt, elkerülhetetlen a következmény: nem marad más hátra, mint elvenni a hatalmat az uralkodó burzsoáziától, és a jogfosztott osztályt tenni uralkodóvá. Ez az, ami évtizedek óta előkészült az ilyen fejekben, és amit be akartak vezetni, amint Oroszországban kitör a legnagyobb válság. Ezt az úgynevezett októberi forradalom révén kellett volna bevezetni, miután minden mást – amelyeket mégis pártoknak nevezünk – a proletariátus hatalomátvétele révén felszámolnak. Ebből a nézőpontból, amely természetesen teljesen elvont és csak annyiban konkrét, amennyiben számításait egy bizonyos emberosztályra alapozza, ami kétségtelenül valóság, ebből a nézőpontból az orosz forradalmat 1917 októbere óta azok a személyiségek hajtják végre, akik ettől kezdve az élén állnak.

Vannak bizonyos nehézségei ennek a fajta forradalmi gondolkodásnak. Oroszországban, amelynek, mint azt a szellemtudományos vizsgálatainkból tudják, nagyon sajátos vonásai vannak, ezek a nehézségek különös erővel merülnek fel. Ezek a nehézségek az osztályrendszerhez kapcsolódnak, amellyel a világon mindenütt találkozunk, de csak az orosz viszonyoknak köszönhetően nyernek különleges erőt. Az első nagy nehézség abban rejlik, hogy most a nép egész társadalmi, politikai vezetését egy egész társadalom léptékében egy olyan osztály kezébe kell adni, amely korábban mindezeketől meg volt fosztva, amely korábban minden kapcsolat nélkül volt azzal, ami az úgynevezett kultúrát alkotta. A proletár, aki ténylegesen hatalomra került, korábban teljesen ki volt zárva mindazokból az impulzusokból, amelyek a hatalom tényezőit képezték. Eddig csak azzal a képességgel rendelkezett, hogy a munkaerejét, a keze munkájának erejét úgymond piacra vigye. És ez minden országban így van. Ezért minden olyan országban, ahol a forradalom felütötte a fejét, a következő történt: először, mint mindig, egy politikai

csoport, a proletariátus vette kezébe a hatalmat, és aztán bizonyos tekintetben minden maradt a régiben, vagyis azok az emberek, akik korábban az irányítással foglalkoztak, továbbra is betöltötték a posztjukat, mert erre voltak kiképezve, a területük szakértői voltak. A változás itt nem megy tovább annál, hogy a régi irányítási apparátust átvegye egy dilettánsokból álló kollégium. De az a helyzet, hogy ez egy nagyon sajátos típusú dilettánsok kollégiuma, mégpedig proletárokból álló, proletár típusú kollégium. És hogy ennek proletárokból kell állnia, az nyilvánvaló az alapelv kijelentéséből: csak a proletárok fejből származhat az, ami képes a jövőbe vezetni; és sehonnan máshonnan. Sem a nemzeti gyűlés, sem az alkotmányozó gyűlés nem lesz képes vezetni a jövőben, mert az alkotmányozó gyűlés nem lenne több, mint a korábbiak folytatása. Márpedig gyökeres változásnak kell bekövetkeznie. Nincs szükség választásokra. Akiknek vezetővé kell válniuk, azok a proletariátushoz való tartozásuk alapján lesznek vezetők; nem valamilyen nemzeti vagy alkotmányozó gyűléshez, hanem a proletariátus diktatúrájához.

És ebből azonnal felmerül egy nehézség, mégpedig az, hogy a proletariátusnak, mint már mondtam, nincsen kormányzási tapasztalata, és a laikus szemszögéből azok felett kell kontrollt gyakorolnia, akik a múltban és annak a múltnak az érdekében kormányoztak. Oroszországban pontosan ez történt. A most a hatalom csúcsára jutott proletárok, akiknek a múltban semmiféle kapcsolatuk nem volt azzal, amit állami szervezetnek nevezünk, szemben látták magukat azzal, ami ebben az állami szervezetben a korábbi időkből megmaradt. Kénytelenek voltak, és ez többnyire megfelel a valóságnak, úgy tekinteni a dolgra, hogy az állami szervezet minden embere nemcsak a múlt időkből maradt meg, hanem tetteikben továbbra is az abból a múltból hozott gondolatok vezérlik őket. A régi burzsoá állam érdekeit hozták egy olyan államba, amelyet csak a proletariátus diktatúrájának kell alárendelni. Tetteik ahhoz hasonlóak voltak, mint egy ellenséges országé, amely terveit elrejtve, nyílt háború és ellenforradalom helyett belülről próbálja véghez vinni pusztító tevékenységét. Ezért az Oroszországban hatalomra jutott proletariátus a régi állami testületek tevékenységét szabotázsnek érezte. És az első erőfeszítése az volt, hogy leküzdje ezt a szabotázst, amely a megalapítandó új rendszerbe olyan dolgokat vezetett be, amelyek valójában csak a régi rendszer támogatását jelenthették. Olyan volt, mintha az ellenség besurranna valaki másnak a földjére, és mérget szórna rá, hogy semmi se nőjön rajta. A proletariátus szabotázsnek tekintett mindent, ami a régi állami hivatalnokok testületéből jött. A legintenzívebb büntetőintézkedések e szabotázst leküzdésére irányultak. Itt semmiben sem fogta vissza magát; mindent, ami ártalmasnak tűnt számára, tüzzel és karddal igyekezett kiirtani. És egy olyan ember, mint például Trockij, meg van győződve arról, hogy bizonyos mértékig a szabotázst már legyőzték; azok, akiknek a tevékenysége bármilyen módon nem volt összhangban a proletár gondolkodással, mostanra már megszűntek, stb.

Maga a nehézség azonban nem szűnik meg az úgynevezett szabotázst legyőzésével. – És ezt Trockij is jól tudja. A teljes régi kormányzati apparátusra továbbra is szükség van, de most már az uralkodó proletariátus engedelmes szolgájává kell tenni. És ebben látja például Trockij a fő nehézséget. Azt hitte, hogy absztrakt eszközeivel le tudja győzni, de nem járt sikerrel. Itt kezdődik az illuzionizmus, mert Trockij a valóságtól idegen elme. Ez az illuzionizmus azon az elvont elképzelésen alapul, hogy a technikai szakembereket, értelmiségieket és kereskedőket egy csapásra egy proletárokból álló diktatórikus testület szolgáivá lehet tenni. Ebből az illúzióból nem más, mint a lelki-szellemi élet létezésébe vetett hitetlenség nyilvánul meg. Ha az emberek ragaszkodnak a régi eszmékhez, ha nem látják, hogy a társadalmi változásnak új eszmékből kell fakadnia, ahogyan azt már sokszor elmondtam, ha a régi mérnököket, a régi hivatalnokokat, a régi tábormásokat veszik elő, és újból alkalmazzák őket, ha egyszerűen átveszik a régit anélkül, hogy előbb a nevelésen keresztül az újhoz nyúlnának, akkor egy idő után minden visszatér a régihez. Akkor nem tudnak túllépni a múlton, és kénytelenek folytatni azt. A szabotázst természetesen egy ideig büntetőintézkedésekkel el lehet fojtani, de újra és újra felüti a fejét. Mert ha igaz, hogy az ember attól a helyzettől függ, amelyben benne van – és ez a helyzet három-négy évszázada tart, mint az új történelem mutatja –, akkor csupán olyan hatékony gondolatokkal lehet

függetleníteni korábbi viszonyaitól, amelyek csak a szellem életéből származhatnak; különben az ember, ahogyan a macska minden helyzetből négy mancsra esik, állandóan a régi gondolkodási szokásokba esik, újra és újra visszatér a régi cselekvésmódba.

Ez az egyik olyan pont, ahol az egész gondolkodásmód illuzórikusnak, a valóságtól teljesen idegennek mutatkozik. Más hasonló pontokat is tudnék mutatni, de én ennek a gondolkodásnak csak bizonyos konfigurációit szeretném bemutatni. Különálló példákon keresztül szeretném megmutatni, hogy ez a gondolkodás mennyire idegen a valóságtól. Nem lehet egyszerűen kitalálni dolgokat: vagy ennek vagy annak kell történnie, hanem figyelembe kell venni a valóságban már jelen lévő törvényszerű impulzusokat. Ha ezeket az impulzusokat figyelmen kívül hagyjuk, elkerülhetetlenül illúzióba esünk. És például Trockij egyik legnagyobb illúziója ez: Trockij tudja, hogy az elnyomás különleges ereje miatt, amelynek a széles munkás- és paraszti tömegek – ahogyan most nevezik őket – Oroszországban is ki vannak téve, a viszonyok kivételesen súlyosbodnak. Azt is tudja, hogy abban a formában, ahogyan a forradalom e sajátos viszonyok között zajlik, nem vezethet győzelemre. Idegen a valóságtól, de nem abban az értelemben, hogy képtelen lenne észszerűen megérteni, hogy bármennyire is nagy Oroszország, az egész földhöz képest a területe csak egy kis részét teszi ki, és hogy a jelenlegi viszonyok között nem lehet egyoldalúan új társadalmi struktúrát bevezetni rajta. Ezért számít Trockij arra, hogy a proletariátus segítségével forradalmasítja az egész civilizált világot, és nem enged annak az illúziónak, hogy az orosz forradalom magában is győzhet. Megérti, hogy ez milyen mértékben függ a proletárforradalom egész világon való győzelmétől.

És így, ezekben a gondolatokban élnek Trockij elvont jellegű eszméi. Trockij hitt a világproletárforradalomban. Úgy vélte, hogy a háború apránként az egész világon proletárforradalomhoz vezet, hogy a háború fokozatosan proletárforradalommá alakul át.

Természetesen ez a katonai katasztrófa még valami máshoz is vezet. A valóság azonban ma teljesen nyilvánvalóan megmutatta, hogy Trockij gondolatai mennyire idegenek tőle. Valódiak lettek volna, ha a katonai katasztrófa általános kimerüléssel végződött volna, ha az egyik fél nem aratott volna szenzációsan, oly meglepő módon úgynevezett győzelmet, amely eltörölte azt a reményt, hogy az egész civilizált világ egyformán kimerüljön. Ami ezután következett, az a nyugati erők abszolút hegemóniája és a közép- és kelet-európai erők teljes függősége volt. A közép- és kelet-európai erők leigázása a nyugati erők által – ez vált elsősorban mozgatóerővé; másképp nem is történhetett volna. Ez mindenki számára világos, aki megértéssel tekint erre a valóságra. De Trockij valóságidegen elme, különben ma azt kellene mondania magának: Az események megcáfoltak engem.

Egyszer mondott néhány nagyon okos szót, aminek volt némi alapja, ha csupán absztrakt módon gondolkodunk. Azt mondta, hogy a modernitás burzsoá világnézetének nincs más választása, minthogy háborúval vagy forradalommal folytatódjon. De másként történt. Sem a háború, sem a forradalom nem folytatódott, hanem a nyugati erők úgynevezett győzelme következett be. Abban, ami most Nyugaton készül, egyáltalán nincs semmiféle proletárforradalom-csíra, hanem az egész Nyugat a nagyburzsoázia szervezett államiságát dolgozza ki, amely szemben áll a közép- és kelet-európai proletársággal.

Mondhatjuk, hogy ilyen ez az egyetemes-történelmi következtetés; ez idővel természetesen változni fog, de jelenleg ez a helyzet. Ez a valóság. Trockijnak most egészen másképp kellene gondolkodnia, ha képes lenne látni a valóságot. Azt kellett volna mondania magának: „Hogyan győzhetne a jelenlegi körülmények között az, amit én az orosz forradalommal társítottam, amikor a legfontosabb előfeltétel – a világ proletárforradalma – még nem következett be?” De ha még mindig reménykedik ebben a világforradalomban, akkor ez a bizonyíték arra, hogy ő a valóságtól idegen.

De figyelemre méltó módon még egy helyen feltárul az ilyen forradalmár valóságidegen gondolkodásmódja. Magától értetődik, hogy az ilyen forradalmárok állandóan azt állítják, hogy a porosz-német militarizmus nagyobb rossz, mint az, ami annak legyőzésével, a világból való kiiktatásával áll kapcsolatban. Nos, a fejlődés odáig jutott, hogy a porosz-német militarizmus mostanra eltűnt a világból, de az antant militarizmus rövid idő alatt abszolút uralkodóvá vált! De egyáltalán nem erről akarok beszélni, hanem arról, amit maga Trockij szorgalmaz, nevezetesen: mi az orosz forradalom legfontosabb feladata, ha meg akarja őrizni önmagát? Erre a kérdésre a válasza így hangzik: Hadsereg létrehozása! Trockij szerint ez az legelső és legfontosabb feladat!

Ezeket a dolgokat nagyon komolyan kell venni, és világosan meg kell érteni a természetüket. Mert csak ha ezeket a dolgokat valóban látja és megéri, akkor mondhatja az ember magának: „Mélyebben kell megvizsgálnom az emberiség körében működő impulzusokat, ha képet akarok alkotni arról, hogy mi lesz abból a káoszról, amely egy katonai katasztrófából apránként kialakult.” Természetesen ma az emberiség még nem hajlik arra, hogy azokat az impulzusokat, amelyekről itt a legkülönbözőbb szempontok szerint beszéltem, érvényes, az egyetlen lehetséges társadalmi impulzusoknak ismerje el. De az emberiség képes lenne felismerni őket, ha egyszer úgy döntene, hogy alaposan megvizsgálja azokat a valóságos erőket, amelyek az emberiség fejlődésében uralkodnak.

Az orosz forradalmárok fejében újra és újra felbukkan egy rettenetesen jellegzetes mondat. Mit akarnak valójában a proletariátus ezen diktátorai általában? Az egész világot egyetlen nagy gyárrá akarják változtatni, egyetlen gyárrá, amelyet egyfajta egységes bank- és számviteli rendszer hat át, amely minden elképzelhető társadalmi csoportot magában foglal – a régi mérnököket, a régi tisztviselőket, még a régi tábornoikat is ki akarjuk képezni, hogy szolgálják a proletárdiktatúránkat! De a könyvelést, a gazdasági elszámolást, vagyis a gyári irodát a mi kezünkben kell tartanunk! – Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen az egész mozgalom a modern ipari fejlődésből ered. Ha figyelembe vesszük, hogy mindez a modern ipari proletariátus szférájából került elő, akkor nem tűnik meglepőnek, hogy a proletariátus mindarra, amit most a kezébe kapott, a gyári feltételek között elsajátított gondolkodásmódot alkalmazza. A bekövetkezett események annak az eredményei, következményei, hogy a burzsoázia nem vette észre, hogy a proletariátus problémája mennyire átfogóvá vált napjainkban. És míg szükséges volt, hogy a burzsoázia úgyszólván felnyissa a szemét, és hogy hagyja, hogy mindez csendben a felszínre kerüljön, ugyanakkor nem volt szükség arra, hogy a világban objektíven létező erők ilyen fontos arányait figyelmen kívül hagyja; mert ezeknek az objektív erőknek, mivel észrevétlenek maradtak, semmilyen lehetőségük sem volt, hogy kapcsolatba kerüljenek a szociális feladatokkal. Azt is tudni kell, hogy az emberek a világon mennyire különbözőek, ahogy már azt tegnap vagy tegnapelőtt elmondtam. Tudni kell, hogy Nyugaton más emberiség él, mint Keleten vagy Közép-Európában, és hogy nem lehet szociális rendszert elvont eszmékből felépíteni, a valóságot figyelmen kívül hagyva. A valóság nem ismerete miatt az orosz forradalmároknak, a nagy illúziójukkal együtt, bukniuk kell.

A szociálisan korlátok közé nem szorított, vagyis szabad emberek felett a hatalom birtokában rendelkezni – ilyen illúziók egy ideig ráerőltethetők a valóságra. De a valóság mégis elveti ezeket, mivel nincs rá szüksége. A valóság csak azt fogadja be, ami a fejlődésének értelmével összhangban áll. Nem feledkezhetünk el a leglényegesebb dologról, arról, hogy a tudati lélek kifejlődésének korában élünk, és hogy a tudati léleknek ez a fejlődése a Föld különböző részein egészen más formákban jelenik meg.

Tekintsünk most az európai nemzetek – nyelvekben megjelenő – alapvető különbségei szempontjából azokra az impulzusokra, amelyek a civilizált világ alapjául szolgálnak. Már sokszor elmondtam, hogy az angol nyelvű népek szférájában a tudati lélek fejlődésének csirái rejlenek. Ennek ismerete nagyon fontos. Mondhatjuk, hogy minden, ami a világban az angol nyelvű emberek befolyása alatt történik, ezzel áll kapcsolatban. Ezek a népek – népekről beszéllek, nem egyénekről – rendelkeznek mindazokkal az

impulzusokkal, amelyek a tudati lélek kifejlődéséhez vezetnek. A tudati lélek kialakítására való hajlam közöttük ösztönként jelenik meg, egészen más módon, mint az emberiség többi részénél. Ösztönként jelenik ez meg náluk. Sehol máshol a világon nem él úgy ez a – mondhatnám – átszellemiesített ösztön a tudati lélek kialakítására, mint az angol népben. Ez egy ösztön. És ez sehol máshol nem ösztönös, még ott sem, ahol az angol nyelvű népek környezetébe beágyazódott a római elem. A római (Romanentum) népek azoknak a leszármazottai, akik az Atlantisz utáni negyedik korban éltek. Ezeknek az (ókori) római népeknek volt egy olyan ösztönük, amely különösen Atlantisz utáni negyedik korban fejlődött ki. Az ösztöneik már nem olyan elemi erejűek – racionalizálódtak és intellektualizálódtak; retorikaként jelennek meg, az intellektuson, a lelkükön keresztül, mint dekoratív forma. De mindez az ösztönösségből fakad. Az, ami a római népek temperamentumaként megjelenik, azt mondanám, hogy egészen más, mint ami az angol népek temperamentumaként megjelenik. Az utóbbiban a tudati lélekhez való vonzódás, az egyén vágya, hogy a saját lábára álljon, ösztönös.

Ily módon az, ami az Atlantisz utáni ötödik korszak feladatát képezi, mint ösztön, mint az egész lélekből ösztönösen fakadó impulzus, éppen az angol népekben gyökerezik. Ez, meg kell mondanunk, teljes mértékben a világban elfoglalt helyzetüknek köszönhető, annak a ténynek, hogy az angol nyelvű népek társadalmi struktúrájában ez az impulzus irányadó és meghatározó, amely képes minden más tendenciát elnyomni. A többi tendencia, amint azt a szociális kérdéstről szóló közléseimből láthatták, hajlamos elkülöníteni a másik két impulzust: a gazdasági impulzust és a szellemi termelési impulzust is. De ha csak egyszer is foglalkoznak az angol nyelvű népek pszichológiájának tanulmányozásával, világossá válik, hogy mind a gazdasági impulzus, mind a szellemi termelés impulzusa ott áll annak az ösztönös impulzusnak az árnyékában, amely a tudati lélek fejlődésére irányuló ösztönös impulzusból fakad.

Ennek köszönhetően azok az elemek, amelyek a jövőben éppen az angol nyelvű népek társadalmi életét fogják alkotni, nagyon jellegzetes színezetet kapnak. Három szférának kell különösen hatékonyá válnia a jövőben, megadva az alaphangot. Az első a politika, amely a biztonságról gondoskodik; a második a munka, a tisztán anyagi tevékenységek szervezése, a gazdaság, a gazdasági rendszer rendezése. A harmadik a szellemi produkció rendszere, amelyhez – mint már egyszer elmondtam – hozzávettem a jogtudományt, az igazságszolgáltatást. Magától értetődik, hogy a társadalmi struktúra e három tagja annak árnyékában marad, ami minden egyes nemzetben alapvető impulzusként hat. Mivel az angol nyelvű népeknél a tudati lélek fejlődése hat ösztönösen, a saját lábára állás vágya, náluk, ahogyan a történelem sokszor tanította, a politika lép az első helyre. Ezt a politikát az az ösztönös vágy hatja át, hogy az embereket saját lábukra állítsák, hogy teljes mértékben kifejlesszék a tudati lelküket. De az ösztön mindig önző, így ez az ösztönös készítés oda vezet – csak jellemzem, nem kritizálom –, hogy az angolszász népeknél az önzés és a politikai célok teljesen egybeesnek; az egész politika abszolút közvetlenséggel az önzés szolgálatába áll, úgyhogy a politikus e népeknél nem érez emiatt büntudatot, és ennek köszönhetően az angolszász népek küldetése teljesül. Csak így lehet megérteni az angol politikát, amely megadja az alaphangot az egész világ számára. Hiszen az angol politikát, annak parlamentjét, a többség és a kisebbség váltakozásával és hasonlókkal, mindenütt eszményképnek tekintik. Próbálja megismerni a különböző parlamentek jellegét, összetételét, és látni fogja, hogy a brit politika adja meg a politikai élet alaphangját. De amikor más nemzetekre is áterjed, akkor elkerülhetetlenül módosul, mert gyökerei, tényleges gyökerei az önszeretben, az önzésben gyökereznek, ami szükségszerűen minden ösztönt jellemez.

Ebben áll a brit és az amerikai politika megértésének nehézsége. Szem elől tévesztenek olyan részleteket, amiket éppen szem előtt kell tartani: hogy ennek a politikának önzőnek kell lennie, hogy teljes mértékben önző impulzusokon kell alapulnia. Különleges természeténél fogva önszerető impulzusokon kell alapulnia. Az önszeretnek ezeket az impulzusait magától értetődőnek, jogosnak,

erkölcsösnek tekinti. És itt nincs semmi kifogásolnivaló. Nincs mit kritizálni, csak azt kell megérteni, hogy ez világtörténelmi szükségszerűség, sőt mondhatnánk, hogy a világtörténelem szempontjából szükségszerűség. Nem lehet elítélni, azon egyszerű oknál fogva, hogy bárki, aki megpróbálja elítélni az angolokat, mindig – így mondanám – hamis helyzetben találja magát. Az angol politikát önzőnek akarja elítélni, olyan erkölcsi alapon, amelyeket itt nem lehet figyelembe venni. Erkölcsi alapról itt egyszerűen szó sem lehet. Amivé vált, az ösztönből, az önzésből ment végbe.

Tehát a mi Atlantisz utáni ötödik korszakunkban az angol nyelvű népek valamilyen módon hatalmi elemet kaptak. Gondoljunk Goethe meséjében a három szereplőre: Hatalom, Láthatóság (vagy Ragyogás) és Bölcsesség (vagy Tudás). E három tulajdonság közül az angol nyelvű nemzet hatalommal rendelkezik. Ami a világban a politikát meghatározza, ezt a hatalom általi cselekvésre való veleszületett képességének köszönhetően teszi. A hatalomból eredő cselekvés pedig az Atlantisz utáni ötödik korszakban magától értetődőnek tekinthető. Az angol politikát az egész világon el fogják ismerni. Magától értetődik, hogy a világ minden zűrzavarát, amely végül is mindig ott van, az emberek élesen bírálni fogják, az angolok is ezt fogják tenni; de az angol politikát mindenki el fogja ismerni. Az időben való fejlődés idézi elő az elismerését, így nem kell különösebben gondolkodni rajta, és nem kell különösebb indokokat keresni. Nem lesz szükség indoklásra, mert ami erről az oldalról hatalomként érkezik, azt egészen közvetlenül magától értetődőnek fogják venni.

A latin (római) népek esetében azonban nem ez a helyzet. Egyfajta árnyékot képviselnek, annak az átmeneti árnyékát, amelynek az Atlantisz utáni negyedik korszakban voltak. A bennük lévő ösztönök intelligenciává alakultak át. Az ösztön már nem olyan elemi bennük. Ez az oka annak, hogy az angol politikát magától értetődőnek veszik, a francia politikát pedig csak azok veszik magától értetődőnek, akiknek tetszik. A franciát azért szeretik a világon, mert kedves. Az angol egyáltalán nem függ ettől, hanem ösztönösen, magától értetődően cselekszik a modernitás politikai életében. De amiatt, hogy a politikában az önzésre és hatalomra való törekvés uralkodik – ami elkerülhetetlenül világuralomhoz vezet – épp az angol nyelvű népeknél a gazdasági organizmus bizonyos korlátok között alárendelt helyzetben van; ugyanígy a politika szolgálatába van állítva a szellemi élet is, olyan mértékben, amennyire ennek helye van az Atlantisz utáni ötödik kultúrkorszakban, tehát mindent egyoldalúan a politika szolgálatába van állítva.

Emiatt az angol nyelvű világ számára a marxizmus hamis. A marxizmus ugyanis a politikának a gazdasági rendszer függelékeként ad helyet. Az angol nyelvű világ számára ez azért lehetetlen, mert bennük ösztönként hat a tudati lélek kialakítása. Nem érv, nem vita, nem világesemény akadályozta meg a marxista rendet Angliában, hanem az, hogy a Brit Birodalom egészen más érvényes alapokra épült, mint amelyeneken a marxista, marxista gondolkodású proletariátus áll. A marxistán gondolkodó proletariátus és az között, amit az ösztönös életből a brit világhatalom hoz a világba, poláris ellentét van. Nem az a banki intézet vagy könyvelés lesz sikeres, amelyet Trockij be akar vezetni Oroszországban, hanem a nagy Bankintézet, a nagy Pénzintézet, melyeknek létrehozására az angol nyelvű népek különös hajlamot mutatnak. Csak akkor érthetik meg mindezt, ha tudják, hogy az egyes nemzetek hogyan viszonyulnak ahhoz a három taghoz, amelyet a valóságban gyökerezőként mutattam meg Önöknek.

De van még valami más is, valami rendkívül fontos. A népek közötti különbségek, amelyekről beszéltem önöknek, olyan messzire vezetnek, hogy ha valaki nem akar elszakadni a népétől, hanem csak annak érdekei szerint akar cselekedni, és a politika természete éppen ilyen, akkor egészen más tapasztalata lesz, amikor a Küszöbör elé lép, mint annak, aki a külön nép keretein túl akar lépni. Itt egy olyan helyzethez jutok, amely az önök számára, természetesen ha megfelelően tanulmányozzák, kiindulásként szolgálhat annak megértéséhez, hogy az egészséges okkultizmus – amely természetesen az egész Földön a népek közötti különbségektől függetlenül jelenik meg – miben különbözik attól az

okkultizmustól, amely az általam említett társadalmakban politikailag az emberek szolgálatába áll, és onnan kiindulva cselekszik. Megkérdezhetik: Hogyan tudom megkülönböztetni őket? Úgy tudják megkülönböztetni, ha szem előtt tartják azt a legjelentősebb megkülönböztető ismertetőjegyet, amelyre ma felhívom a figyelmüket.

Minden embernek ki kell nőnie saját népének kereteiből, hogy eljusson egy valódi, az egész emberiséget szolgáló okkultizmushoz. Valamilyen módon – itt egy indiai kifejezést használunk – „hazátlan” emberré kell válnia. Ha az igazi okkultizmus útján akar haladni, lelkének legbelsőbb lényében nem azonosíthatja magát semmilyen néppel, nem maradhat meg azoknál az impulzusoknál, amelyek az egyes nemzetet szolgálják. De az az okkultizmus, amely korlátozott módon egy külön népet akar szolgálni, a Küszöbőr mellett valami nagyon különlegeshez vezet. Mindazok számára, akik az angol nyelvű népek okkult társaságaihoz tartozóként törekszenek okkult fejlődésre, a Küszöbőrnél nagyjából a következő a helyzet: amint átlépik a küszöböt, feltárul előttük az, ami az emberi természet mélyén a világegyetem pusztító erőivel azonos jellegű erőként él, és ez az emberi természet az érzékfeletti világba való belépéskor láthatóvá válik. Ilyen kép tárul elő a Küszöbőr mellett. Amikor az ilyen okkult társaságokban ezek az emberek a küszöbhez kerülnek, megismerik a betegség és a halál gonosz erőit, megismerik mindazt, ami bénít és pusztít. Mert amikor azok az erők, amelyek a természetben kívül vannak, a halál és a pusztulás okozói – hiszen ezek bennünk is működnek –, amikor ezek az erők idéznek elő megismerést, akkor ez az a tudás, amellyel ezek a jelzett társaságok rendelkeznek. Ez egy okkult ismeret. Ez egy speciális okkult ismeret, amely ezekben a társaságokban megjelenik. Az érzékfeletti világba csak teljesen magabiztosan lehet belépni; ehhez csak át kell haladni a Küszöbőr mellett. De ahhoz, hogy áthaladjunk a Küszöbőr mellett, meg kell szereznünk azt a tapasztalatot, hogy a halált a maga valódi formájában ismerjük meg, ahogyan bennünk és rajtunk kívül, a természetben él.

Ennek az az oka, hogy a külső természetben, ahogyan most látjuk magunk körül, az ahrimáni erők élnek. A külső természetben nem érzékelhetnek más erőket, mint az ahrimáni erőket, amíg abban maradnak. Így kísértétként megjelenő erőkkel találkozhatnak. Ez megmagyarázza a spiritizmusra és az olyan képmások szemlélésére való nyugati hajlamot, amelyek valójában a fizikai világhoz tartoznak, és amelyek a hétköznapi életben nem láthatók, de különleges körülmények között láthatóvá válhatnak. Ezek mind a halál erői, a pusztítás erői, ahrimáni erők. Abszolút nem jelennek meg más szellemek minden spiritiszta szeánszon, mint az ahrimániak, még azokban az esetekben sem, amikor ezeket a szeánszokat jó szándékkal tartják, mert ezek azok a szellemek, amelyeket az ember magával visz az érzéki világból, amikor átlépi az érzékfeletti világ küszöbét. Ezek követik őt oda, üldözik őt ott is. Az ember átlépi a küszöböt, és kísérete, amely számára korábban láthatatlan ahrimáni démonokból áll, most, a küszöb túloldalán, az érzékfeletti tekintet számára a halál, a betegség, a pusztítás stb. segítőiből áll. Így emelkednek fel az érzékfeletti megismeréshez, így kerülnek be az érzékfeletti világba.

Minden ember, akit ilyen módon neveltek és képeztek elő az okkultizmusra, jelentős tapasztalatokra tesz szert. Mert jelentős tapasztalat, amiről önöknek beszélek, de ezt a tapasztalatot nem az egyetemes okkultizmus, hanem egy adott nép érdekeihez igazított okkultizmus pozíciójában állva kapják. Ez a különbség. És ha valahol a világon azt mondják önöknek: „Amikor átlépik a küszöböt, először is a betegség és a halál gonosz erőit ismerik meg”, akkor tudják, hogy ez az okkultista abból a sarokból jött, amiről nem először beszéltem önöknek; ez világossá válik azokból egyszerűen az élményekből, amelyeket a Küszöbőr mellett kapott, és amelyekről tájékoztatást nyújt önöknek.

A német nyelvű népek esetében egészen más a helyzet. Ezeknek a népeknek a körébe is úgy mond belekeveredik valami. Az angol népek közé, mint a világ uralkodó hatalmába, római elem keveredik; a németül beszélő népek közé pedig valami olyasmi, ami nem a múltból származik, hanem a jövő hajnala: a szlávok. Az Oroszországban élő szlávok a jövő, a jövő csírája; a nyugatra tolt szlávok az előőr, a

szikrája annak, ami jövőként készül. Ebben a szikrában a közép-európai német világ jövője bizonyos értelemben úgy tárul fel, ahogy a nyugati, angol nyelvű világban a római elem keresztül a múlt árnyéka nyilatkozik meg.

De a német elem most nem rendelkezik a tudati lélek kialakításának ösztönös hajlamával; olyan hajlamokkal rendelkezik, amelyek révén a tudati lélek nevelhető benne. Ha tehát az angol népek ösztönösen hajlamosak a tudati lélek kialakítására, akkor a német Közép-Európa, ha valamilyen módon fel akarja ébreszteni a tudati lelket, ezt a nevelés révén teheti meg. Ezt csak az nevelés révén tudja fejleszteni. Mivel a tudati lélek kora egyúttal az intellektualizmus kora is, annak a németnek, aki valahogyan fel akarja ébreszteni a tudati lelket, értelmiségivé kell válnia. Ezért a németeknek a tudati lélekkel való kapcsolatukat elsősorban az értelem útján kell keresniük, és nem az ösztönös élet útján. Ezért bizonyos mértékig a német népek feladatát azok teljesítik, akik saját kezükbe veszik a nevelésüket. A többi német, aki ösztönösen él és nem foglalkozik önfejlesztéssel, bizonyos mértékig lemarad.

Ez az oka annak, hogy a brit népekkel szemben, akik ösztönösen hajlamosak a politikára, a német nép apolitikus, egyáltalán nem hajlamos a politikára. Ha politikával akar foglalkozni, akkor nagy veszéllyel áll szemben, amit különösen akkor érthetnek meg, ha figyelembe veszik, hogy a német népek arra rendeltetnek, hogy az intellektuális szférában hozzájáruljanak a világhoz azzal az elemmel, amely az előbb említett három közül a második. A brit népek jelentik az erőt; a német elem a megjelenést, vagy ha úgy tetszik, a ragyogást, a tündöklést, a gondolat formálódását, azt, ami bizonyos tekintetben nem rendelkezik földi szilárdsággal. Minden, ami brit, kézzelfogható. A német népeknél a lényeg a megfoghatatlan, az, ami dialektikusan fejlődhet. Vizsgálják meg egyszer a németek intellektualizmusát – összehasonlíthatják a görög intellektualizmussal, csak a görögök a jelenségek képi természetével kapcsolatban fejlettek, a németek túlnyomórészt intellektuális természetű jelenségeket formálnak. Végül is nincs szebb, mint amit a goetheanizmus, Novalis, Schelling hoztak létre, mindazok az elmék, akik művészek a gondolkodás területén. Ez teszi a németeket apolitikus néppé. Ha politikával kell foglalkozniuk, akkor nem válhatnak ösztönös politikai gondolkodókká.

A Goethe meséjében elbeszélte három dolog – a hatalom, a jelenség (láthatóság) és a tudás – közül a németeknek az értelmiségi korszakra a láthatóság jellegével bíró értelmiség kialakítása jut. És ha eközben politizálni akarnak, akkor azzal a veszéllyel kell szembenézniük, hogy a valóságba hozzák azt, ami a gondolati képekben olyan szép. Egy ilyen jelenséget találunk Treitschke-nél [*Heinrich von Treitschke (1834- 1896), történész.] Valósággá válik olykor az, ami a láthatóságban szép – nem véletlen, hogy ezek a szavak azonos eredetűek [*Németül Schein: láthatóság, schon: szép.] –, mert nem a saját képességeiben gyökerezik; valami olyan válik valósággá, ami nem kötődik szilárdan az emberhez, hanem egyszerűen állításnak maradhat, amely képes a világnak a valótlanság benyomását kelteni. A nagy veszély, amelyet természetesen le kell küzdeni, de nem mindig kerülhető el, az, hogy a német nemcsak akkor hazug, ha udvarias, hanem akkor is hazudhat, ha legjobb képességeit akarja felhasználni egy olyan területen, amelyhez nincs veleszületett adottsága, egy olyan területen, amihez a képességeket még bele kell oltani, hogy ebbe a szférába tudja irányítani az erőfeszítéseit.

Pár évvel ezelőtt azt mondtam: „Az angol valamilyen, a német csak ilyenné válhat”. Ezért olyan nehéz a helyzet a német kultúrával, ezért van az, hogy a német és az osztrák-német kultúrában mindig csak egyes individualitások emelkednek fel, akik képesek önmagukat kézbe venni, miközben a széles tömegek azt akarják, hogy irányítsák őket, és nem akarnak gondolkodó tevékenységet folytatni, ami a brit népeknél az ösztönökben rejlik. Ezért kerültek a közép-európai népek egy olyan vezetés alá, mint a Habsburgok és a Hohenzollernek – éppen apolitikusságuk miatt, hiszen egy németnek egészen másra van szüksége a feladat elvégzéséhez. Nevelésre van szüksége, hogy készen álljon erre a feladatra. Valahogy hatással kell lennie rá, amit Goethe a Faustban így fejezett ki: az ember kialakulása születés és halál között.

Ez ismét a Küszöbőr közelében mutatkozik meg. Ha valaki a német nép körében élve a Küszöbörhöz jut, nem látja azt, amit ilyen esetben, mint mondtam, a brit nemzet népe tapasztal: a betegség és a halál gonosz szolgálóit. Ha ezeket a dolgokat megfelelően figyelembe vesszük, akkor ezek alapján különbséget lehet tenni. A német ebben az esetben mindenekelőtt azt veszi észre, hogy az ahrimáni és a luciferi erők – az egyik alulról, a fizikai világból, a másik felülről, a szellemi világból – hogyan harcolnak egymással; egy szüntelen, szüntelen háborút lát, amelyről soha nem lehet azt mondani: „Itt a győzelem”. Ugyanakkor a Küszöbőr közelében felismeri a kételyek valódi alapját, és a folyamatosan forrongó, mindig változó, de mindig döntetlennel végződő csata szemlélése révén egyúttal megtanulja más szemzőgből szemlélni a világot. Ebből ered többek között a német népek egyedülálló küldetése a világkultúra fejlődésében. Néhány dolgot – mivel azok a nép sajátos tulajdonságaihoz kapcsolódnak – mint például azokat, amelyeket ma a tudás szférájával kapcsolatban érintettem, csak a német népeken keresztül lehet kifejleszteni. A darwinizmus a maga materialista színezetében a brit népek környezetéből bukkant fel.

Tökéletesen helyes elv – olvashatnak róla a Filozófia rejtélyei című könyvemben –, amely szerint a szerves lény fokozatosan fejlődik a tökéletlen formákból a tökéletesek felé, egészen az emberig. A tökéletes a tökéletlenből származik – ez az elv teljesen igaz, ha a fizikai világot tekintik, és a Küszöbőr közelében a halál és a pusztítás erőivel találkoznak. De másképpen is mondhatjuk, hogy a tökéletlen a tökéletesből származik. – Olvassa el a „Filozófia rejtélyei” második kötetében a Preissről szóló fejezetet[*Wilhelm Heinrich Preiss (*Wilhelm Heinrich Preiss, 1909-ben halt meg), a Stuttgartban 1922-ben kiadott Szellem és anyag című könyv szerzője]. Mondhatjuk, hogy kezdetben volt a tökéletes, majd belőle a hanyatlás révén jött ki a tökéletlen, hogy kezdetben keletkezett az ember, majd belőle a hanyatlás révén jött ki a természet többi birodalma. És ez ugyanúgy igaz lenne, mint az első elv esetében. Az az állapot, amelyben a megismerő ember akkor van, amikor azt mondja magának: „Ahogy ez igaz, úgy a másik is az”, – ennek az állapotnak a teljes gyümölcsözőségében való megismerése valójában csak a német népeknek adatott meg. Ezt még sehol máshol a világon nem tudhatják. Az emberek általában nem értik, hogyan lehetséges, hogy egyesek, mint például Darwin, azt állítják: a tökéletes lények a tökéletlenekből származnak, – mások, mint például Schelling, éppen ellenkezőleg: a tökéletlen lények a tökéletesekből származnak. A tény az, hogy mindkettőjüknek igaza van, de különböző nézőpontból. Amikor az előttünk álló folyamat szellemi, a tökéletlen a tökéletesből származik; amikor fizikai, a tökéletes a tökéletlenből származik.

Az egész világot arra nevelték, hogy csak egyoldalú igazságot érzékeljen. De a németek, azt mondanám, tragikus módon arra vannak ítélve, hogy eltompítsák képességeiket, ha ragaszkodni akarnak az egyoldalú igazsághoz. És ha kifejlesztik képességeiket, akkor a legkisebb önvizsgálatra azonnal világossá válik számukra: ha valamit mondanak egy világi összefüggésről, akkor mind az egyenes, mind az ellenkező állítás igaz; és csak együttes megfontolásuk révén lehet megérteni a valóságot. Ezt a helyes ismeretet a Küszöbőr közelében tanulják meg, amikor látják a szellemek küzdelmét, amelyek közül egyesek a fizikai világból kísérik a Küszöbörhöz, míg mások az érzékfeletti világból jönnek feléjük, az előbbi felé törekedve; de az említett (nyugati - ford.) társadalmak tagjai ebből semmit sem látnak.

És megint valami más van a szláv nyelvű népeknél. Már említettem, hogy a nyugati szlávok bizonyos értelemben beágyazódtak a közép-európai német nyelvű népek közegébe. És míg a római népek a múlt árnyékát jelentik, akkor a nyugati szlávok, akikkel a német nyelvű népek kapcsolatban állnak, annak az előőrsei, aminek a szlávoktól kell eredni. Ebben mutatkozik meg bizonyos módon annak ellentéte, amit a római népek képviselnek az angol nyelvű népek körében. A nyugati szlávok a tudati lélek korában ugyanúgy az intellektualizmusra szerveződnek, de ők ezt misztifikálják, misztikába fordítják. A németek apolitikusak. A nyugati szlávok is apolitikusak, de a szellemi világnak a fizikai világba való lehozatalához vonzódnak, és ezt már a mai életben is teszik. Emiatt ellentétes tulajdonságokkal rendelkeznek, mint például a franciák és az olaszok. Az olaszok és a franciák politikájukban attól

függnek, hogy másoknak mennyire tetszenek, a britek politikáját természetesnek veszik, akár tetszik, akár nem. A francia politika attól függ, hogy a franciákat mennyire kedvelik azok az emberek, akiktől a kívánt cselekvés függ. Bizonyos időszakokban nagyon szerették őket. A nyugati szlávoknál viszont más a helyzet. Politikájuk attól függ, hogy szellemi természetük mennyire hat antipatikusan a német ajkú népekre. Attól függ, mennyire nem tetszik neki. A csehek, szlovákok, lengyelek, szerbek – egyszóval a nyugati szlávok – sorsát lehet tanulmányozni, ez attól függött, hogy mennyire voltak unszimpatikusak, antipatikusak a közép-európai nemzetek számára. A franciákhoz, olaszokhoz vagy spanyolokhoz való viszonyulást az határozta meg, hogy mennyire kedveltek; a lengyelekhez, szlovákokhoz, csehekhez, szerbekhez való viszonyulást pedig az, hogy mennyire nem kedveltek. Tanulmányozzák a történelmet, és látni fogják, hogy ez a tény milyen elképesztő módon igazolódik, és ennek alapja az, hogy az egyik esetben a múlttal, a másik esetben pedig a jövővel állunk kapcsolatban.

Másként van ez a keletebbre lévő szláv népek esetében, amelyekben a jövő magja rejlik. Itt minden annak köszönhető, hogy a növekvő szellemiség alkotja e népek alapvető jellegét, elemi lényegét. Ezért Oroszország szláv népei – sokkal nagyobb mértékben, mint a német népek széles tömegei, amelyek állandóan külön egyéniségek felemelésére törekszenek – olyan külön személyiségekre vannak utalva, akik a néptől elszigetelten kapják kinyilatkoztatva azt, aminek a nép környezetében kell kinyilatkoznia. Ezért az orosz népi kultúra még hosszú ideig, az Atlantisz utáni hatodik korszak eljöveteleig a kinyilatkoztatás kultúrája lesz. Az orosz jobban függ a látóktól, mint bárki más, és nagyon is fogékony arra, amit a tisztánlátó ad neki.

Az angol nyelvű népeket a politika csupán arra vezeti, amire természetük alapján eleve hajlamosak. A német ajkú népeket politikájuk révén valami olyasmire vezetik, ami rájuk nem jellemző, s emiatt könnyen sötét alagútba léphetnek, valótlanokba eshetnek, különösen, ha ösztöneiknek engednek; ugyanakkor ez mindig is lehetetlennek bizonyult azzal a megfelelő önfegyessel, amellyel azok rendelkeznek, akik valóban a német nemzetet képviselik, akik az értelem fejlesztésére törekszenek. A többi német azonban nem emelkedik a német nemzet valódi lényéhez, és annak szintje alatt él. Ugyanez még nagyobb mértékben vonatkozik az orosz népre is. Az orosz nép nemcsak apolitikus, mint a német nép, hanem még antipolitikus is. Ezért az angol politika önző, a német politika szunnyadó idealizmusban van, amelynek kevés köze van a valósághoz, és ezért – itt nem erkölcsről van szó – valótlanokba, mindenféle teoretizálásba zuhan, és minden teoretizálás hamis. Az orosz politika csak teljesen hamis lehet, mert idegen elem, nem illik az orosz karakterhez. Oroszból politikust csinálni, karaktere alapján ugyanaz, mint beteggé tenni, mert "politikussá" válni az orosz nép környezetében azt jelenti, hogy beteggé válni, azt jelenti, hogy a pusztítás erőit magába fogadni. Az orosz antipolitikus, nem csupán apolitikus. Olyan politikusok uralhatják, mint akik ennek a katonai katasztrófának a kiindulópontján álltak. De ezek a politikusok nem oroszokként, hanem valami egészen másként viselkedtek. Az orosz megbetegszik, ha politikusnak kell lennie, mert semmi köze a politikához, ha népe környezetében van. Valami máshoz van köze: ahhoz, ami a goethei „Mesében” a harmadik erő, a tudáshoz, a bölcsességhez, melynek az emberiség Atlantisz utáni hatodik korszakában kell belépnie.

Ilyen ez a hármasság: hatalom, ragyogás és tudás – Nyugat, Közép, Kelet. És ezzel számolni kell. Mivel az orosz természet tulajdonképpen beteggé válik a politikától, kezdetben úgy tűnhet, hogy képes az ilyen politikát, mint a bolsevizmus, a legkirívóbb, legradikálisabb formájában befogadni; ennek oka itt abban rejlik, hogy ugyanilyen sikerrel valami mást ugyanúgy rá lehetne erőltetni. Ez az orosz természet nem egyszerűen apolitikus, hanem antipolitikus.

Mindez feltárul a Küszöbőr közelében. Amit az orosz a Küszöbőr közelében túlnyomórészt érzékel, amikor okkultistaként közeledik hozzá, a népe közegeiben maradva: az érzékfeletti világból felé törekvő szellemek. Nem látja az őt odakísérő szellemeket, nem látja a szellemek küzdelmét, azokat a szellemeket

látja elsősorban, akik arról az oldalról erre az oldalra törnek. Azokat a szellemeket látja, amelyek bizonyos értelemben teljes egészében fényből állnak. Nem halált lát, nem meghalást, azt látja, hogy a maga nagyságával mintegy elárasztja az embereket, és mindenekelőtt nagy veszélyt teremt számukra azzal, hogy azt a vágyat váltja ki belőlük, hogy egyre alázatosabbak legyenek, térdre boruljanak a kinyilatkoztatott nagyság előtt. A kinyilatkoztatott dolgok által elvakulni: ez jelent veszélyt az oroszok számára, akik okkultistaként, népük közt lévén, a Küszöbörhöz érkeznek.

Igen, ezeket a dolgokat tudni kell, ha meg akarjuk látni az igazi valóságot. Az absztrakció önmagában nem elég. Absztrakciókkal semmit sem lehet elérni. A múltban az emberiségnek voltak ösztönei. De most már csak egy ösztön maradt meg átszellemiesített formában az angol nyelvű népekben: a tudati lélek kifejlésztésének ösztöne. Az embernek minden mást tudatosan kell megszereznie; és ez különösen jellemző a modern világra. Az emberiség közegében működő erők ismerete nélkül, amelyekről ma beszéltünk, még gondolni sem lehet arra, hogy lehet valami iránymutatót, társadalmilag jelentőséget mondani. Ahogyan egy vak ember a színről beszél, úgy beszélhet társadalmi reformokról az, aki nem ismeri azt az objektumot, amire ezeknek a reformoknak ki kell terjedniük.

Eljött az az idő, hogy az ember komolyan vegye az élet leckéit, és az elmondottaknak újra és újra arra kell bátorítaniuk és ösztönözniük minket, hogy ne vegyük félvállról ezeket a leckéket. Mindaz, amit az örökölt tehetségből fejlesztünk magunkban, az életünkben legfeljebb 27 évig tart, a jövőben pedig még kevesebb ideig. Erről a korábbi vizsgáladásokból tudnak. Szükségünk van valamire, ami lehetővé teszi számunkra, hogy egész életünk során formálódjunk, és ne csak befejezett, kész ember legyünk. Az emberiség, különösen a szociális kérdéseket illetően, sokat láthatna ezekben a dolgokban. Azokból, amit most illuzórikus gondolatokként birtokol, sok mindent ki lehetne javítani, és sok mindent ki kellene javítani. Mondhatjuk, hogy önök az emberiség előtt álló feladatokat nehéznek nevezik, de a nehézségeket le kell győzni. Gondoljanak csak arra a tényre, hogy íme, önök, akik itt ülnek, tisztában vannak ezekkel a dolgokkal. De emiatt ne tekintsetek magukra úgy, mint kiválasztott emberekre, hanem gondoljanak arra, hogy odakint a világban sok más ember is van, aki megértheti az ilyen dolgokat. Egyáltalán nem lehetetlen, hogy ezek az eszmék valóban jól kijöjjenek az emberiséggel. Minden akadály csak mesterségesen jön létre. Természetesen a mesterségesen létrehozott akadályok szörnyűek, de le kell őket győzni, mert nincs más kiút. Mindenki a maga helyén tegyen meg mindent, hogy leküzdje a nehézségeket ezen a területen.

Nagyon sokat kell tenni az emberiségért, ha csak átítatódunk a következő feladat komolyságával: mindenekelőtt ki kell alakítanunk a valóság szemléletet, hogy ne pedig tompa álomban éljünk benne; sőt, nem szabad hagyni, hogy az emberiség tompán szunnyadjon benne. Ha az ember megismeri a mai embereket, észreveszi, hogy milyen kevésbé hajlamosak ilyen dolgokkal foglalkozni. Ezt különösen az elmúlt négy-négy és fél évben tapasztalhattuk, kedves barátaim! Újra és újra láthattuk, hogy teljesen jó szándékú, valóban intelligens emberek milyen programokkal álltak elő a jövőre nézve. De mit adtak a világnak ezek a jövő programjai! Mit ki nem találnak az emberek, de mindez nem hoz egészséget, hanem vagy semmit sem hoz, vagy kárt okoz az embereknek; semmit, ha senki nem akar ezekkel a programokkal foglalkozni, és kárt, ha figyelembe veszik őket. Pedig csak egyre van szükség, hogy megismerjük mindenekelőtt a valóságot. Akkor nem azt fogják gondolni: „Szerveznem kell egy szövetséget, és akkor majd ezt vagy azt megtehetem”, hanem azt fogják kötelességüknek tekinteni, hogy megismerjék a valóságot, és összehangolják vele azt, amit kigondoltak. Hasonlóképpen a mi mozgalmunkban is sokaknak meg kellene próbálniuk áthatni ezekkel az impulzusokkal az életüket, elutasítani az emberek boldoggá tételének elvont, fantasztikus ideáljait, és ehelyett tanulmányozni korunk feladatait és impulzusait, és ennek megfelelően irányítani a cselekvésüket. Akkor tényleg el lehetne valamit érni.

Így ma ismét meg akartam mutatni önöknek egy bizonyos szempontból, hogy hogyan kell tanulmányozni a szociális kérdéseket. Hiszen nem mondják, senkinek sem jutna eszébe azt állítani, hogy mivel ember vagyok és ismerem a matematikát, ezért tudok hidat építeni, hanem tudják, hogy a matematikán kívül ismerni kell a mechanikát, ismerni kell a dinamikát stb. Ugyanígy ha valaki a legegyszerűbb dolgokról akar szociális ítéletet alkotni, ehhez tanulmányozni kell az emberi lény törvényeit. És az emberek nem egyféle lények a Föld minden részén, ahogy Trockij képzeli, hanem legalábbis csoportokra oszlanak, ha teljes népet akarunk vizsgálni, vagy külön individualitásokat képviselnek. Tehát egyfelől azt kell tanulmányoznunk, hogy mi jellemez egy csoportot, például a nyelv tekintetében, ahogyan ezt ma tettük; másfelől el kell sajátítanunk – amiről holnap fogunk beszélni – az egyik emberi individualitás közvetlen megértését egy másik emberi individualitás által. Ebből nemcsak szociális ítélet, hanem szociális érzékelés is kialakul bennünk. Ellenkező esetben nem fog eljutni hozzánk az, aminek szociális ítéletként és szociális érzékelésként bennünk kell élni.

Azzal is meg szerettem volna önöket ismertetni, bár csak egy nézőpontból, ami a szociális ítéletnek és a szociális érzékelésnek irányt adhat. Annak a legmélyebb komolyságára akartam rámutatni, amit szociális kérdéseknek hívnak. Azt is meg akartam mutatni, hogy egyik-másik embernek lehet jóakarata, mint például néhány orosz forradalmárnak, és mégis idegen marad a valóságtól, nem hisz a szellemben, és azt hiszi, hogy az egész Földön teljesen egyforma emberek élnek.

Mert milyen ember az, aki Trockij absztrakcióiban él? Láttuk, hogy az emberek ismerete képezi a legelemibb szociális feladat alapját! És Trockij szemében mi az ember? Ez az ember az ószövetségi ember, akit a jelenben csak képzeletben tud megjeleníteni. Egy állat az absztrakciók képességével. Egy állat, akit az állatiság felé csak az absztrakt gondolkodás ereje emel. Az ember-állat egységes az egész földön, mert a sokféleség a lelkiből ered. A lelki aztán a szellemibe fejlődhet; ekkor történik meg a differenciálódás. Szükséges a lelkiség tanulmányozása; ekkor derül fény a differenciálódásra, ami például a beszédképességet lehetővé teszi reflexben is működik. Ezekről a dolgokról jövő pénteken folytatjuk a beszélgetést.

Szociális és antiszociális ösztönök az emberben. Az antiszociális ösztönöknek működniük kell. A külső társadalmi struktúra az emberek belső fejlődési tendenciájának ellensúlyozása. A rendekre és osztályokra való szerveződés meghaladása. A pénz. A Kommunista Kiáltvány. Gyűlölet – Szerelem, Krisztusi-impulzus.

Amikor a szellemtudományunk elmélyítésével megszerzett összes érzésünket és gondolatunkat korunk szükségleteire és viszonyaira alkalmazzuk, akkor eközben maga ez a kor is teljes világossággal megmutatkozik. A kornak nemcsak a külső körülményei rendelkeznek a az artikulált beszéd ajándékával, hanem bizonyos értelemben a mi szellemtudományos nézeteink is rendelkeznek ezzel az ajándékkal. Az emberi fejlődésről szóló fejtegetéseinkben már sokszor abból az alaptényből indultunk ki, hogy ez a fejlődés egymást követő szakaszok sorozatában megy végbe, amelyek közül a legjelentősebb és hozzánk legközelebb álló a nagy atlantiszi katasztrófa után kezdődött. Ebben a szakaszban már négy korszak telt el, és most az ötödikben élünk. Ez a korszak a keresztény időszámításunk XV. századában kezdődött, és a tudati lélek korszakának nevezzük. Más kultúrkorszakokban az emberi lélek főleg más erői fejlődtek elsősorban. A görög-latin korszakot követő, a XV. század első felében kezdődő kulturális korszakunkban az emberiségnek a tudati lelket kell egyre jobban kifejlesztenie. Az előző korszakban, amely a Krisztus előtti VIII. században kezdődött, az emberiség a kultúra révén elsősorban az értőlelket vagy kedélylelket fejlesztette ki.

Nem kell itt e kulturális korszakok jellemzőit részleteznünk, de ami a mi korszakunkat illeti, amelynek kezdetétől oly kevés évszázad telt el, a legkomolyabb figyelmet kell fordítanunk rá, és mindenekelőtt arra, hogy mi a fő jellemzője. Egy-egy korszak átlagosan két évezredig tart. A tudati lélek korszakában még sok mindennek meg kell történnie. Ebben a korszakban az egész civilizált emberiség feladata, hogy az ember uralmat szerezzen lényé felett és lábra álljon, és azt a sokat, rendkívül sokat, amit az előző korszakban az ember ösztönösen érzett, amit ösztönösen meg tudott ítélni, azt a tudat tiszta fényébe kell emelni.

Nem igaz-e, hogy a sok nehézség és mindaz a káosz, amely körülöttünk történt és ránk szakadt, a mi korszakunkban azonnal érthetővé válik, ha meg tudjuk, hogy korszakunk feladata az ösztönök tudatba emelése. Az ösztönös ugyanis valamilyen módon magától megvalósul; de az, aminek tudatosan kell történnie, az embertől belső erőfeszítést követel, mindenekelőtt azt, hogy szó szerint egész lényével gondolkodni kezdjen. És az ember fél ettől. A világ viszonyainak kialakításában való tudatos részvétel olyasvalami, amit az ember vonakodva tesz. Emellett van egy hely, amellyel kapcsolatban az emberek ma még mindig nagyrészt tévhitben élnek. Most azt gondolják: „Igen, hiszen most a gondolkodás fejlődésének korszakában élünk”. És büszkék arra, hogy ma többet gondolkodnak, mint korábban. De ez egy téveszme, egy illúzió, egy a sok illúzió közül, amelyekkel az emberiség most él. Amire az emberek olyan büszkék, a gondolatok megértése, az nagyrészt ösztönös. És csak akkor, amikor mindaz az ösztönös, ami az emberi fejlődésbe belépett, és most oly büszkén jeleníti meg magát a gondolkodásban, aktívvá válik, amikor az intellektus nemcsak az agyból, hanem az egész emberből árad, amikor az intellektus az egész szellemi életnek csak egy része lesz, amikor a racionális fölé emelkedik, és imaginációba, inspirációba és intuícióba növekszik, csak akkor fog megvalósulni az, aminek a tudati lélek Atlantisz utáni ötödik korszakában apránként növekednie kell. Ami ma különösen feltűnik, ami felé a legföldibb gondolatok a maguk sajátos, a korszak által előidézett színezetében mindenhol és mindenütt fordulnak, az az úgynevezett szociális kérdések megjelenése.

Azok, akik mélyen elmélyednek antropozófiai irányultságú szellemtudományunkban, meglehetősen könnyen eljutnak ahhoz az érzéshez, hogy a társadalmi szervezet kialakításában – akár államnak nevezzük, akár másképp – a leglényegesebbnek abból kell kiindulnia, amit az ember önmagából fejleszt, amit az ember és az ember közötti kapcsolatok szabályozásának feladatában önmagából fejleszthet. Természetesen minden, amit az ember önmagából kifejt, bizonyos impulzusoknak megfelelően történik, amelyek végső soron a lelki-szellemi életünkben gyökereznek. És ha így nézzük a dolgot, akkor megkérdezhetjük: „Nem kellene-e tehát a figyelmünket mindenekelőtt a társadalmi impulzusokra irányítanunk, arra, ami az emberi természetből akar társadalmi impulzusokként kitörni?” Nevezzük ezeket a szociális impulzusokat, ha úgy tetszik, szociális szükségleteknek – anélkül, hogy ez alatt bármit is pusztán állatinak gondolnánk –, és vigyázzunk, hogy ezeket a szükségleteket ne tekintsük teljesen tudattalan, ösztönös szükségleteknek. Amikor társadalmi szükségletekről beszélünk, akkor ez alatt azt értjük, hogy a tudati lélek korában vagyunk, és a szükséglet a tudatba akar lépni.

Ha most valami ilyen mutatkozik meg: vannak szociális szükségletek, és ezek meg akarnak valósulni, ugyanakkor korunkban egy szörnyű egyoldalúság lép a színre, amit mégsem szabad sajnálni, hanem nyugodtan fel kell ismerni, mert le kell küzdeni. A modern ember nagyon hajlamos mindent egyoldalúan szemlélni! Olyan ez, mintha egy ingát az egyik irányba lendítenénk anélkül, hogy arra gondolnánk, hogy az ellenkező irányba lendül, amikor elhalad az egyensúlyi ponton. De ahogyan nem lehetséges, hogy az inga csak az egyik oldalra lendüljön, úgy az sem lehetséges, hogy az emberben lévő szociális szükségletek csak az egyik oldalról lépjenek fel. Az emberben a szociális szükségletekkel természetesen szemben állnak az emberi természet által meghatározott antiszociális szükségletek. Ezt mindenekelőtt szem előtt kell tartani. A társadalmi vezetők és agitátorok ugyanis abban a nagy illúzióban ringatják magukat, hogy elegendő egy nézetet vagy valami hasonlót terjesztünk, és felvértetni vele az emberek egy meghatározott osztályát, és ezek az emberek csak a szociális szükségletekhez fognak fordulni. Ez a hozzáállás egy téveszme, mert nem veszi figyelembe, hogy a szociális és antiszociális szükségletek egyformán érvényesek. Az egyetlen dolog, amiről ma beszélhetünk, az az, hogy illúziók nélkül szembe tudunk nézni ezekkel a tényekkel. Illúziók nélkül kell szembenézni velük, a szellemtudományos megismerés szempontjából. Azt is mondhatjuk, hogy ha valaki nem a szellemtudományos ismeret szemszögéből szemléli az életét, akkor kénytelen átaludni a legfontosabbat ebben az életben.

Fel kell tennünk magunknak a kérdést: „Tulajdonképpen mi a helyzet az emberek érintkezésével a szociális és antiszociális szükségletek szférájában?” – Látják-e, amikor az egyik ember a másikkal szemben áll, akkor valami igazán összetett dolog van az ő szembenállásuk mögött. És ezt a tényt, azt mondanám, radikálisan figyelembe kell vennünk. Természetesen a szembenállásuk az emberi kapcsolatok jellegétől függően eltérő lehet, de kiemeljük belőlük a közös vonásokat, és feltesszük magunknak a kérdést: Mi történik a valóságban, annak minden sokféleségében, és nem csak abban, ami az érzéki szemlélődés előtt áll – mi történik teljes valóságában, amikor az egyik ember a másikkal szemben áll?

És ami történik, az nem más, mint egy valódi erő hatása, amely az egyik személytől a másik személy felé törekszik. Amikor két ember egymással szemben áll, az egész egyszerűen azt jelenti, hogy egy bizonyos erő hat az egyikből a másikra. Amikor az életben bármilyen cselekedetet teszünk egymás felé, azt nem szabad teljes közömbösségben tennünk, sem a szokott gondolatok, sem az érzések tekintetében, még akkor sem, ha térben el vagyunk választva egymástól. Ha más emberekről kell gondoskodnunk, ha kapcsolatot kell létesítenünk velük, akkor az egyik emberről a másikra erő hat. Ez a tény a szociális élet alapja. Ez az, ami elágazva és összefonódva valójában az emberek szociális szerkezetét megalapozza. Természetesen a jelenség a legtisztább formában akkor jelenik meg, amikor az ember-ember közötti közvetlen érintkezésre gondolunk. Ebben az esetben egy olyan törekvés van, hogy az egyik ember a másikra gyakorolt benyomással elaltassa azt. Az egyik embert a másik elaltatja – ez a jelenség hatja át a

szociális életet. Az emberek között állandó – ahogy a fizikusok mondják – látens (rejtett) tendencia van arra, hogy a szociális érintkezés során elaltassák egymást.

De miért történik ez? Látják, az ok itt az emberi lény egy nagyon fontos tulajdonságában rejlik. Az a helyzet, hogy az úgynevezett szociális szükségletek a hétköznapi modern tudat esetében különösen erősen fejlődnek az emberi lélekben, amikor alszik. Ha nem rendelkeznek a tisztánlátás képességével, akkor a szociális szükségletek csak alvás közbe járják önöket át. És csak az lép fel az ébrenlétben szociális szükségletként, ami tevékenységében az alvás állapotából az ébrenlétbe megy át. De ha tudnak erről, akkor nem kell meglepődniük azon, hogy az emberekkel való érintkezésben a szociális lényüket el akarják altatni. Az embernek a másik emberrel való kapcsolatában szociális szükségletnek kell kialakulnia. Ez pedig csak alvás közben alakulhat ki. Ezért az ember és ember közötti kapcsolatban az a tendencia alakul ki, hogy a szociális kapcsolatok megteremtése érdekében elaltatják egymást. Ez egy meglepő tény, de az élet valóságának megismerésével azonnal megjelenik. Az ember emberrel való kapcsolata abban áll, hogy ebben a kapcsolatban mindenekelőtt az egyik ember és a másik ember közötti szociális szükséglet kialakulása érdekében a képzelet kialakításának képessége elalszik.

De természetesen nem tudnak, miközben élik az életüket, ugyanakkor megszakítás nélkül aludni. A szociális szükségletek kialakítására való hajlam többek között abban is kifejeződik, hogy valójában folyamatosan hajlamosnak kell lennie az alvásra. Az általam leírt dolgok természetesen tudattalanul történnek, de ettől még nem lesznek kevésbé valóságosak vagy nem fogják kevésbé áthatni az életünket.

Ennek ellensúlyozására valami más hat. Az emberek részéről állandó ellenállás, állandó neheztelés tapasztalható ezzel a tendenciával szemben, pontosan akkor, amikor ébren vannak. Tehát valahányszor egy személy előtt állnak, a következő típusú konfliktusban vannak: annak köszönhetően, hogy a személy önk előtt áll, folyamatosan kialakul önkben az alvásra való hajlam, az a tendencia, hogy alvásban éljék meg a hozzá való viszonyt; és annak köszönhetően, hogy ellenállnak az alvásnak, nem akarnak álomba merülni, felébred önkben az ébren maradás ereje. Az emberi kapcsolatokban tehát folyamatosan hasonló dolgok játszódnak le: alvásra való hajlam, ébrenlétre való hajlam. De az ébren maradásra való hajlam ebben az esetben antiszociális, mert ez a saját individualitás, a saját személyiség érvényesítése a társadalom szociális struktúrájával szemben. Egyszerűen fogalmazva, amikor mi emberek mások között vagyunk, belső lelki életünk a szociális és az antiszociális között leng, mint egy inga: oda és vissza. És meghatározó az életünkben, hogy ez a két szükséglet él bennünk, hogy okkult módon megfigyelhető, amikor két ember egymással szemben áll. Amikor bármilyen szociális szervezettel találkozunk – a modern, oly okos tudat számára ezek a szervezetek nagyon távol állnak a valóságtól –, akkor az általában a szociális és antiszociális szükségletek közötti ingaszerű viszonyok kifejeződése. A politikai közgazdászok spekulálhatnak azon, hogy mi a hitel, a tőke, a járadék stb. – mindezek a dolgok, amelyek a társadalmi viszonyok szabályszerűségeit alkotják, csupán az inga kilengése a jelzett kétféle szükséglet – a szociális és az antiszociális – között.

Láthatják, azoknak az embereknek, akik gyógyító szereket akarnak találni korunk számára, meg kell érteniük ezeket a dolgokat, be kell vinniük őket a tudományos használatba. Mert honnan jöhetnek korunkban a szociális igények? Hiszen a tudati lélek korában élünk, ahol az embernek önmagában kell támaszt találnia. És mi az ember rendeltetése? Rendeltetése, feladata, küldetése a mi Atlantisz utáni ötödik korszakunkban az, hogy megerősítse magát, ne hagyja magát aludni. Már az időben való helyzete miatt is arra van ítélve, hogy antiszociális szükségletek fejlődjenek ki benne. És korszakunk feladatát az ember nem tudná teljesíteni, ha az antiszociális szükségletek, amelyek révén az ember eléri saját személyiségének csúcát, nem válnának egyre erősebbé és erősebbé. Az emberiség ma még nem is gyanítja, hogy a harmadik évezredig az antiszociális szükségleteknek még mekkora hatalomra kell szert

tenniük. Az antiszociális szükségleteknek növekedniük kell ahhoz, hogy az ember megfelelően fejlődhessen.

A korábbi korszakokban az antiszociális szükségletek nem voltak az emberi fejlődés számára szellemi úgymond életkenyér. Ezért nem volt szükség semmilyen ellensúlyra, és ezért senki sem gondolt arra, hogy felállítsa őket. A mi korunkban, amikor az embernek a saját érdekében, a maga különálló „énje” érdekében antiszociális szükségleteket kell képeznie, amelyek már azért is felmerülnek, mert az ember olyan fejlődésnek van alávetve, amelyet nem szabad ellenezni, egy ilyen korban el kell jönnie annak, ami az antiszociális szükségletekkel szemben állhat, nevezetesen egy olyan szociális struktúrának, amelynek segítségével e fejlődés tendenciáit egyensúlyban lehet tartani. Belül antiszociális szükségletek fognak működni, hogy az ember elérhesse fejlődésének csúcspontjait; kívül, a szociális életben a társadalmi struktúrának úgy kell működni, hogy az emberek az életkapcsolatokban ne veszítsék el egymást. Ezért merül fel korunkban a szociális igény. Korunkban a szociális igény bizonyos értelemben nem más, mint az emberi fejlődés belső tendenciáinak szükségszerű ellensúlyozása.

Az általam elmondottakból azonban láthatják, hogy egyoldalú vizsgálattal semmit sem lehet elérni. Mert annak mértékében, ahogy az emberek élnek, az egyes szavak – egyáltalán nem akarok eszmékről vagy észlelésekről beszélni – az egyes szavak egyfajta „értéket”, bizonyos árnyalatokat nyernek. Például az „antiszociális” szó bizonyos ellenszenvet vált ki, valami gonoszról való képzetet kapcsolnak hozzá. Legyen így, de nem kell aggódni amiatt, hogy gonosznak tekintenek-e rá vagy sem. Ebben az esetben ez egy szükségszerűség, akár rossz, akár jó; korunkban az emberi fejlődés szükséges tendenciáihoz kapcsolódik. És ha most valaki előáll, és azt mondja, hogy az antiszociális szükségletek ellen küzdeni kell, az nem több, mint pusztá ostobaság, mert egyáltalán nem kell küzdeni ellene. Ezeknek az emberi fejlődés legáltalánosabb tendenciájából adódóan éppen hogy meg kell ragadniuk belül az embert. Nem arról van szó, hogy receptet találjunk arra, hogyan harcoljunk az antiszociális szükségletekkel, hanem arról, hogy megtaláljuk az állami szerkezetét, struktúráját, szervezetét annak, ami az emberi individualitáson kívül esik, amely nem fojtja meg az emberi individualitást, hogy úgy alakítsuk, úgy építsük fel, hogy ellensúlyt képezzen azzal szemben, ami antiszociális szükségletként hat az ember belsejében. Ezért szükséges, hogy korunkban az ember egész lényével kitagozódjon a társadalmi struktúrából, úgy annak javára, mint saját maga javára is.

Az elmúlt korokban voltak rendek, osztályok. A mi korunk a rendek, osztályok meghaladására törekszik. Korunk nem oszthatja többé osztályokra az embereket; most már az emberrel tulajdonságainak összességében kell számolni, be kell őt vonni egy olyan társadalmi struktúrába, amely társadalmilag csak azt különítené el, ami az embertől elkülönül. Ezért tegnap egy nyilvános előadáson [*Berni előadás, 1918. dec. 11. „Erkölcsei, társadalmi és vallási élet az antropozófia szemszögéből”. GA 72.] azt mondtam, hogy a görög-latin korban még mindig uralkodhatott a rabszolgaság, és az egyik lehetett úr, a másik pedig rabszolga. Azokból az időkből maradt ránk az a helyzet, amely különösen a proletárokat izgatja: az a helyzet, amelyben a munkaerejük árucikk, és így valami, ami az ő belsejük, külsőleg szervezik. Ezt meg kell szüntetni. Társadalmilag csak az különíthető el, ami nem maga az ember: a pozíciója, az a hely, ahová az életben került.

Mindazt, amit ily módon megtud az ember a társadalmi élet szükségszerű fejlődéséről, most már valóban úgy kell felfogni, hogy világossá váljon: ahogyan az, aki nem ismeri a szorzótáblát, nem veszi a bátorságot arra, hogy azt állítsa, hogy tud számolni, úgy az sem veheti magának a bátorságot, hogy szociális reformokat vezessen be, aki még soha nem hallott olyan dolgokról, mint amilyenekről ma beszélünk, nevezetesen arról, hogy a szociális és az antiszociális úgy létezik, ahogyan most jellemeztük. Amikor ma társadalmi vagy szociális szervezetünk legmagasabb fokán álló emberek szociális követelésekről kezdenek beszélni, egy hozzáértő ember számára úgy tűnnek, mint akik hidat akarnak

építeni egy viharos patak fölé, de fogalmuk sincs az erők paralelogrammájáról! Természetesen felépíthetik a hidat, de az az első adandó alkalommal összeomlik. Így találkozunk társadalmi vezetőkkel vagy olyanokkal, akik ma ezt vagy azt a társadalmi berendezkedést szolgálják ki: konstrukcióik az első adandó alkalommal lehetetlennek bizonyulnak, mert olyan dolgokra van szükség, amelyek lehetővé teszik, hogy a valósággal együtt, és ne ellene dolgozzunk. Végtelenül fontos tehát, hogy egy napon végre mélységesen komolyan kezdjünk foglalkozni azokkal a dolgokkal, amelyek antropozófiai irányultságú szellemi szervezetünk, azt mondanám, fő idegszálát képezik.

Az egyik impulzus, amely antropozófiai mozgalmunk területén inspirál bennünket, az, hogy az egész emberi életbe belevisszük azt, amire a legtöbb ember csak fiatalkorában képes: öregkorunkban is az élet iskolapadjára állítjuk magunkat. Itt látjuk a különbséget köztünk és azok között a kinti emberek között, akik azt gondolják, hogy ha huszonöt-huszonhat éves korukig rendszeresen jártak előadásokra, nem, pontosabban így ezt mondjuk: rendszeresen feliratkoztak előadásokra, vagy még pontosabban előadásokat tanulmányoztak, akkor ez elég az életük végéig! Utána legfeljebb mindenféle önfeledt szórakozásba kell bocsátkozni – igaz? – amelyek lehetővé teszik valami más elsajátítását. De az alapérzés, amely a lelkünk előtt felmerül, amikor a szellemtudományos mozgalom fő idegszálához közeledünk, a következő: az embernek egész életében tanulnia kell, ha valóban el akarjuk érni ennek az életnek a feladatait. Ez az érzés rendkívül jelentős, és valóban áthat bennünket. Amíg nem szűnik meg az a hit, hogy a 25 vagy 28 éves kora előtt kialakult hajlamok segítségével az ember mindent el tud sajátítani, hogy azután a parlamentben vagy bárhol máshol ülhessen, és mindent megítélhessen, addig semmi hasznos, gyógyító nem keletkezhet az emberek szociális szerkezetében.

A szociális és az antiszociális közötti változó viszonyok vizsgálata korunk rendkívül fontos feladata. Az antiszociálist azonban csak tanulmányozni lehet, hiszen, mint ahogy már rámutattam, megvan a helye korszakunk fejlődésében, mert ahhoz a legfontosabb dologhoz tartozik, amelynek nagy jelentőséget és fejlődést kell szereznie bennünk. Ezt az antiszociálist a szociális képes bizonyos egyensúlyban tartani; a szociálisról gondoskodni kell, tudatosan kell gondoskodni róla. És ez egyre nehezebb lesz a mi korunkban, mert a másik, az antiszociális, valójában természetes. A szociális szükségszerű, róla gondoskodni kell. Idővel világossá válik, hogy a mi Atlantisz utáni ötödik korszakunkban hajlamosak vagyunk a szociálist figyelmen kívül hagyni, amikor egyszerűen visszahúzódunk önmagunkba, amikor az aktivitás elhalványul, amikor nem vágyunk arra, hogy részt vegyünk mások szellemi tevékenységében. De ami szükséges, amit egészen tudatosan kell kifejleszteni, mert azelőtt ösztönösen működött az emberben, az pontosan az ember érdeklődése a másik ember iránt. Az egész társadalmi élet fő idegszála az kell legyen, hogy az egyik ember érdeklődik a másik ember iránt.

Ma már szinte paradoxonként hangzik, amikor azt mondják, hogy az emberek nem lesznek képesek semmit sem megmagyarázni az úgynevezett nehéz politikai gazdaságtani fogalmak segítségével, hacsak nem érdeklődnek az emberek iránt, ha nem kezdik el összekapcsolni a társadalmi életben uralkodó illúziókat a valósággal. Képzeljék el, hogy ki gondolhatná egyszerűen azt, hogy pusztán egyik vagy másik bizonyos társadalmi csoporthoz való tartozással folyamatosan komplex kölcsönhatásban lehetne az emberekkel? Képzeljék el, hogy van egy százfrankos bankjegy a zsebükben, és azt elköltötték, amikor reggel elmentek a boltba, és annyi mindent vásároltak, hogy fizetéskor az egész elment. Igen, tehát mit jelent az, hogy reggel egy százfrankos bankjeggyel a zsebükben indultak el? Mert a százfrankos bankjegy önmagában illuzórikus dolog, és a valóságban semmilyen értéke sem lenne, és abban egyáltalán nem is létezne, ha fémpénz lenne forgalomban. Ma nem akarok beszélni a metallisták és nominalisták pénzelméleteiről, de az világos, hogy ha létezik fémpénz, akkor a papírpénz illúzió, nincs értéke. A pénz másik két dolog kapcsolatát közvetíti; és csak azért, mert van egy bizonyos társadalmi rend – korunkban ez tisztán állami rend –, ennek köszönhetően a százfrankos bankjegy, amivel rendelkeznek és amit ebéd előtt elkölthetnek különböző dolgokra, nem jelent mást, mint valahány munkanap ellenértékét, egy

társadalmi környezetben annyi emberi munkát kell ráfordítani, árucikkékké kristályosítani, hogy a bankjegy látszatértéke valódi értéket nyerjen; és mindez a társadalmi rend parancsára. A bankjegyek hatalmat adnak önöknek, hogy valamennyi munkát a saját szolgálatukba állítsanak vagy valamennyi mennyiségű munka felett hatalommal rendelkezzenek. Állítsák össze magukban a következő képet: van néhány bankjegyem, ezek adják a társadalmi pozícióm erejét, bizonyos munka feletti hatalmat adnak. És ha most meglátják: a nap minden órájában egyesek mások munkáját egyenérték formájában, valódi egyenérték formájában költik el, amelyet százfrankos bankjegyként a pénztárcájukban tartanak, csak akkor fogják látni a valóság igazi képét.

A kapcsolataink annyira összetetté váltak, hogy természetesen teljesen megfélemezünk az ilyen dolgokról, különösen, ha olyan közel vannak hozzánk. Mondhatok egy egyszerű példát, amely talán megkönnyíti az elmondottak megértését. A politikai gazdaságtan bonyolult fogalmait, mint például a tőke, a járadék, a hitel, még azok az egyetemi professzorok sem értik különösebben, akiknek a politikai gazdaságtan a szakterületük, tehát jobban kellene ismerniük. Ebből levonhatják, hogy mennyire szükséges, hogy ezeket a dolgokat most a megfelelő fényben lássák. Természetesen ma nem tudnánk azonnal hozzálátni a politikai gazdaságtan reformjához, amely tehetetlen állapotba került a diákok által róla szerzett ismereteinek köszönhetően. De legalább a pedagógia, a felsőoktatás és hasonló tekintetében feltehetjük magunknak a kérdést: mit kell tenni, hogy a társadalmi életet tudatosan szembe lehessen állítani a belső antiszociális étellel? Mi szükséges ehhez? Említettem, hogy manapság nehéz megtalálni egy ember érdeklődését egy másik ember iránt. Nem lehet valódi érdeklődésük, amikor azt hiszik, hogy százfrankos bankjegyért megvehetünk valamit anélkül, hogy belegondolnának, hogy a vásárlásukat egy bizonyos számú ember és munkaerejük társadalmi viszonyai határozzák meg. Csak akkor lesz valódi érdeklődésük, ha minden olyan illuzórikus cselekedet, mint az áru cseréje százfrankos bankjegyre, a maga igazi valóságában képesek meglátni, ami hozzá kapcsolódik.

Tudják, a szokásos, mondhatnám önző, szívmengető beszéd arról, hogy szeretni kell felebarátainkat, és ezt a szeretetet akkor kell kimutatni, amikor erre a legközelebbi okunk van, semmit sem jelent a társadalmi élet szempontjából. Ez a szeretet, a legtöbbször, szörnyen önzőnek bizonyul. Gyakran az emberek azt használják fel, amit zsákmányoltak, majd segítik embertársaikat, patriarchális módon, hogy az öncsodálat tárgyát teremtsék meg, mert akkor az embert belülről nagyon felmelegítheti a gondolat: „Te tetted ezt, te tetted ezt!”. Gyakran figyelmen kívül hagyják, hogy az úgynevezett jótékony szeretet mekkora része álcázott önszeretet.

A lényeg nem az, hogy átadjuk magunkat a külön szeretetünknek, hanem az, hogy kötelességünknek érezzük, hogy figyelmünket annak a társadalmi struktúrának számos elágazására irányítsuk, amelyben élünk. Ehhez legalábbis meg kell teremtenünk az alapokat. De ma már nagyon kevesen hajlanak arra, hogy megteremtsék ezeket az alapokat.

Szeretnék, legalábbis a közoktatás szempontjából, egy kérdést tárgyalni, mégpedig: hogyan lehet általánosságban az antiszociális, természetes módon kialakuló igényekkel szociális igényeket szembeállítani, tudatosan szembeállítani? Tudjuk-e úgy művelni őket, hogy valami valóban gyökeret verjen bennünk, és aztán egyre jobban és jobban fejlődjön, hogy elveszítsük a nyugalmat, ha nem látunk magunkban az emberek iránti növekvő érdeklődést, amikor éppen a mi tudati lélek korszakunkban ez az érdeklődés borzasztóan elszorad? Igen, korunkban valóban megnyílik a szakadék ember és ember között. Mintha álomban lennének, de ezt egyáltalán nem észrevéve, az emberek elmennek egymás mellett, és közben a legcsekélyebb mértékben sem értve magukat. Az a szenvedélyes vágy, hogy belemerüljünk a másik ember érdekeibe, különleges, egyedi tulajdonságaiba, manapság rendkívül ritka. Egyrészt a szocializációért kiáltunk, másrészt pedig egyre szélesebb körben elterjedtek a tisztán antiszociális szükségletek.

Az, hogy az emberek ma vakon elmennek egymás mellett, különösen akkor válik nyilvánvalóvá, amikor különböző társaságokba és szövetkezetekbe egyesülnek. Ez utóbbiak ma általában semmit sem tudnak adni az emberi megismerés szempontjából. Manapság az emberek akár évekig is kommunikálhatnak egymással, és mégsem tudnak egymásról többet, mint amit akkor tudnak, amikor először megismerték egymást. Először is szükséges, hogy az emberek a jövőben, azt mondanám, szisztematikusan hozzáadják az antiszociálishoz a szociálist. Belsőleg-lelkileg erre különböző eszközök vannak, és ezek között van az a lehetőség, amikor ebben az életben törekszünk rátekinteni az előző inkarnációkra, és ezzel a tekintettel figyeljük meg, hogy mi játszódik le köztünk és más emberek között ebben az életben. És ha őszinték vagyunk, akkor azt mondhatjuk, sokan közülünk azt mondhatják maguknak: „A legtöbb embert, aki belép az életünk szférájába, legtöbbször úgy látjuk, hogy a saját személyünk érdekeit helyezük a szféra középpontjába.” Mit kaphatunk ettől vagy attól a személytől, akivel az életben találkozunk? – így kérdezzük magunkat alig érezhetően. De ezt magunkban le kell győznünk. Meg kell próbálnunk, hogy lelkünk előtt olyan személyiségek képei lebegjenek, akik tanítóként, barátként és egyéb védelmezőként részt vettek életünkben, vagy olyan személyiségeké, akik ártottak nekünk, és akiknek bizonyos szempontból gyakran többel tartozunk, mint azoknak, akik támogattak minket. Hagynunk kell, hogy ezek a képek elvonuljanak a lelkünk előtt, és élénken el kell képelnünk, hogy mindegyikük mit tett értünk, és akkor látni fogjuk, ha mindezt megtesszük, hogy apránként megtanuljuk elfelejteni magunkat, rájövünk, hogy mindaz, amink van, nem lenne bennünk, ha ezek vagy azok a személyek nem vettek volna részt valamilyen módon az életünkben.

Csak amikor visszatekintünk a rég eltelt évekre és azokra az emberekre, akikkel talán már nincs kapcsolatunk, és ezért könnyebben tudunk objektívek lenni velük szemben, csak akkor mutatkozik meg, hogy életünk lelki szubsztanciája hogyan szívja magába azt, ami hatással van ránk. Kitérőül a tekintetünk mindazokra az emberekre, akik az idők folyamán elmentek mellettünk. Ha megpróbáljuk kifejleszteni érezni azt, hogy mennyire hálásnak kellene lennünk ezeknek vagy azoknak az embereknek, és így megpróbáljuk magunkat azoknak a tükrében látni, akik az idők folyamán hatással voltak ránk, kapcsolatban álltak velünk, akkor apránként – ezt észlelhetjük – egy érzés fog kirügyezni bennünk: mivel gyakoroltuk, hogy megtaláljuk azoknak az embereknek a képeit, akik a múltban kapcsolatban álltak velünk, a lelkünkben megszületik a vágy, hogy eljussunk magunkban azokhoz a képekhez, akikkel a jelenben állunk szemtől-szemben. És végtelenül fontos, hogy amikor emberekkel találkozunk, ne csupán szimpátiát vagy antipátiát érezzünk, ne csak az a vágy ébredjen bennünk, hogy szeressünk vagy gyűlöljünk valamit egy emberben, hanem magunkban szeretettől és gyűlölettől mentes emberalakot ébresszünk.

Valószínűleg nem érzik, hogy amit az imént mondtam, az valami végtelenül jelentős dolog. Mert a képesség, hogy szeretet vagy gyűlölet nélkül felidézzük magunkban egy másik ember képét, hogy egy másik embert hagyjunk lelkileg felemelkedni magunkban, ez a képesség, mondhatnánk, az emberi fejlődés minden egyes hetével egyre inkább csökken, és idővel az emberek teljesen elveszítik. Elmennek egymás mellett, és nem merül fel bennük az a szükségszerűség, hogy helyet adjanak a másik embernek feléledni magunkban. Erről tudatosan kell gondoskodni. Ez olyasvalami, amit a gyermek- és iskolapedagógiának is tartalmaznia kellene, nevezetesen az emberek imaginatív erejének fejlesztése. Mert csak akkor tudjuk igazán fejleszteni az emberekben az imaginatív képességeket, ha nem félünk attól, hogy ahelyett, ami ma szenzáció akar lenni az életben, a csendben átadjuk magunkat a múlt olyan áttekintésének, amely a lelkünk előtt felidézi az emberekkel való múltbeli kapcsolatokat. Akkor képesek leszünk imaginatív módon kapcsolódni azokhoz az emberekhez is, akikkel a jelenben találkozunk. Akkor szembeállítjuk a szociális szükségletet azzal, ami abszolút szükségszerűséggel és tudattalanul egyre inkább kialakul: az antiszociális szükséglettel. És ez az első dolog.

A második az, ami az emberekkel való múltbeli kapcsolatok áttekintéséből ered, és amelynek révén egyre és egyre objektívebbé válunk. Ehhez vissza kell mennünk az időben, azt mondanám, hogy a legközvetlenebb módon kell foglalkoznunk a ténnyel, és el kell gondolkodnunk például egy olyan időszakról, amikor húsz, harminc évesek voltunk. Igen, milyen volt, amikor tízéves voltam? Mindenekelőtt azt akarom, hogy teljesen beleképzeljem magam a helyzetbe, úgy akarom elképzelni magam, mintha nem rólam, hanem egy másik tízéves fiúról vagy tízéves lányról lenne szó; most el akarom felejteni, hogy ez én voltam, tényleg megpróbálom objektív módon magamra tekinteni. Önmagának ez az objektivációja, a jelenünknek a múltunktól való elszakítása, az én kikapcsolása a tapasztalataiból – ez az, amire különösen törekednünk kell ebben az időszakban. A jelen ugyanis hajlamos arra, hogy az „ént” egyre inkább összekapcsolja az élménnyel. Ma az ember ösztönösen az akar lenni, amit az élményei adnak neki. Ezért olyan nehéz elérni azt az aktivitást, amit a szellemtudomány ad. Itt minden alkalommal újra és újra meg kell erőltetni a szellemet; nem lehet megpihenni azon, amit elértünk. Maguk is látni fogják: ha az elérteken próbálnak megpihenni, akkor ezzel a szellemtudományban semmit sem lehet kezdeni. Amit megtanultunk, azt elfelejtjük, és újra és újra el kell sajátítanunk; de éppen ez a jó, éppen ez a helyes, hogy újra és újra meg kell erőltetnünk magunkat. Aki megfelelően fejlődik a szellemtudomány tekintetében, annak arra kell törekednie, hogy minden nap gondolati tekintete elé tárja az elemi dolgokat annak szférájából; bár egyesek haboznak ezt megtenni. A szellemtudományban semmit sem nyerhetünk azzal, ha megpróbálunk gondolatilag memorizálni, mert minden a valósággal való közvetlen tapasztalat útján történő kapcsolatfelvételen múlik. Tehát arról van szó, hogy éppen ezt a képességet fejlesszük ki magunkban azáltal, hogy objektivizáljuk magunkat önmagunkkal szemben, ami által úgy képzeljük el ezt a fiatalembert vagy ezt a lányt, mintha életünk korábbi időszakaiban számunkra idegen lények lennének. Folyamatosan azon kell dolgoznunk, hogy megszabaduljunk mondjuk a harmincas éveink élményeitől, és hogy csak a tízéves kori vagy életünk valamely más időszakának impulzusait engedjük felidézni. A múltunktól való megszabadulás nem jelenti azt, hogy lemondunk róla – más módon nyerjük vissza; de önmagában ez a megszabadulás végtelenül fontos. Ily módon tudatosan figyelünk a szociális szükségletekre, a társadalmi impulzusokra, amikor egyfelől a minket jelenleg körülvevő emberekre vonatkozóan imaginációkat hozunk létre azáltal, hogy magunkat lelkileg olyan emberek által előállítottak látjuk, akikkel a múltban kapcsolatban álltunk; másfelől az objektivizálás révén elsajátítjuk azt a képességet, hogy imaginációkat fejlesszünk ki közvetlenül önmagunkból. A múltnak ez a objektivizációja akkor hasznos számunkra, ha nem tudattalanul hat bennünk. Gondoljanak csak bele: amikor a tízéves fiú vagy a tízéves kislány tudattalanul hat önökben, akkor önök harminc vagy negyvenéves emberek, megszorozva egy tízévesssel; de megszorozva egy tizenegy vagy tizenkét évessel is, stb. Az önzés kolosszális szintre emelkedik. De egyre kevesebbé válik, ha elkülönítik a múltat, ha objektivizálják, ha inkább egy dologgá, egy tárggyá teszik. Ez egy lényeges dolog, amit szem előtt kell tartanunk.

Így alapvető feltétel a következő – ezt ma a lehető legvilágosabban meg kell értetni azokkal a népekkel, akik anélkül, hogy megértenék a dolgok lényegét, illuzórikusan felmagasztalják a szociális igényeket – annak megértését kell előtérbe helyezni, hogyan válhat az ember szociálisan cselekvő lényé egy olyan korban, amikor az emberben az antiszociális igényeknek kell növekedniük.

Mit lehet ezzel elérni? Meg fogják érteni annak teljes jelentőségét, amit itt kifejtek, ha figyelembe veszik a következőket. Tény, hogy 1848-ban jelent meg először egy nagyon hatásos dokumentum, amely a legradikálisabb szocializmusban, a bolsevizmusban ma is érvényben van. Ez a dokumentum Karl Marx „Kommunista kiáltványa”, amely mindazt reprodukálta, ami a proletárok fejében és szívében különböző módokon uralkodott. Karl Marxnak nagyon egyszerű alapon sikerült meghódítania a proletárok világát: azt fejezte ki, amit a proletárok értettek, amit proletár helyzetükből adódóan gondoltak. Ez a „kommunista kiáltvány”, amelynek tartalmát nem tartom szükségesnek kifejteni, 1848-ban jelent meg. Ez volt az első

dokumentum, amely elvetette azt, amit ma látunk megérni, miután minden ellene szóló tényezőt megsemmisítettek. Egyetlen frázist, egyetlen mondatot tartalmaz ez a dokumentum, amelyet ma már szinte minden szocialista újság idéz: „Világ proletárjai, egyesüljete!” Ez a mondat végigvonul minden létező szocialista egyesülésen: „Világ proletárjai, egyesüljete!” Mit fejez ez ki? A legtermészetellenesebb dolgot fejezi ki, amit csak kigondolhat az ember korunkban. Kifejezi a szocializáció, bizonyos emberi tömegek egyesítésének impulzusát. De mire kell alapozni ezt az egyesülést, ezt a szocializációt? A szembenállásra, a nem proletárok gyűlöletére. A szocializációt, az emberek együttélését a megosztottságra kell építeni! Át kell ezt gondolniuk. Ennek az elvnek a valóságát kell nyomon követni abban, ami ma valóságos illúzióként – ha ezt a kifejezést kell használnom, meg kell érteniük - először Oroszországban, most pedig Németországban és Ausztriában lép elő, és egyre nagyobb területeket emészt fel. Természetellenes, mert egyrészt kifejeződik a szocializáció igénye, másrészt ez a szocializáció antiszociális ösztönökre épül, nevezetesen az osztálygyűlöletre, az osztályellentétre.

Az ilyen dolgokat magasabb fényben kell látni, különben nem jutunk messzire; különben azon a helyen, ahol az ember áll, nem jutunk el az emberi fejlődés menetének gyógyító megértéséhez. És ma nincs más eszköz, mint a szellemtudomány, hogy ezeket a dolgokat átfogó értelemben lássuk, ami azt is jelenti, hogy megértjük a saját időnkét. Az emberek félnek belemenni mindabba, ami szellemként és lélekként a fizikai emberi lény alapja, és ugyanígy félnek, nem akarnak belemenni mindabba, ami a társadalmi életben a szellemi alapján érthető. Az emberek félelmükben visszahökölnek, bekötik a szemüket, struccként homokba dugják a fejüket az olyan abszolút valós, jelentős dolgok előtt, mint ezek: amikor két ember áll egymással szemben, az egyikük folyamatosan próbálja elaltatni a másikat, a másik pedig – hogy éber maradjon. És ez, Goethe értelmében, a társadalomtudomány ősfenomenja. De az ilyen igazságok már túlmutatnak a hétköznapi materialista gondolkodás határain; akkor érthetőek meg, ha tudjuk, hogy az ember életében nemcsak fekvé aludhat órákon át, hanem hogy az úgynevezett ébrenlétben is állandó alvási tendencia van, hogy tulajdonképpen ugyanazok az erők, amelyek reggel felébresztenek, este pedig elaltatnak bennünket, a nappali életben is állandóan munkálkodnak a szociális és az antiszociális játékában. Az emberi társadalmi rendről való elmélkedésből, az egyes intézményekből semmi sem nőhet ki, ha mindezeket a dolgokat nem vesszük komolyan.

Ebből a szempontból kiindulva, látva azt, ami az egész földön elterjedt, nem szabad vaknak maradni velük szemben, hanem bele kell nézni abba, ami az egész földet átfogja. A mai szocialista mit gondol? Azt gondolja, hogy társadalmi maximákat, szocialista maximákat kell kitalálni, vagy a Föld minden országában fel kell szólítani az embereket: „Világ proletárjai, egyesüljete!”, és akkor, gondolja ő, lehetséges lesz az egész Földön, ahogy mondani szokták, nemzetközileg egyfajta paradicsomot létrehozni.

De ez egy nagy illúzió, és annyira pusztító, amennyire csak lehet! Az emberek nem absztrakt emberi lények, hanem konkrét emberek. Ennek alapja pedig az, hogy minden ember egy individualitás. Ezt próbáltam bizonyítani „A szabadság filozófiájában” a nivelláló kantianizmussal és szocializmussal kapcsolatban.

A Földön az emberek csoportokra oszlanak. És ha meg akarjuk érteni az embereknek ezt a differenciálódását, akkor nem mondhatjuk egyszerűen azt, hogy egy meghatározott társadalmi rendet elkezdünk nyugaton, és az egész földön keresztül kelet felé vezetjük, hogy végül a másik oldalról térjünk vissza a kiindulóponttra. Ma úgy akarják terjesztetni a szocializmust, ahogyan régen Föld körüli utazásokat tettek; elvégre a Föld kerek, és nyugaton kezdve, lehet kelet felé folytatni.

De a Földön az emberek nem egyformák, hanem csoportokra differenciálódnak, és a differenciálódásukban él a fejlődés impulzusa, vagy ha szabad így mondanom, motorja. Így láthatják, hogy a mi korunkban minden adott ahhoz, hogy a tudati lélek nagyon különleges módon lépjen előre.

Mondhatnám, hogy a vérükön keresztül, a veleszületett hajlamaik, az öröklött hajlamaik révén arra törekszenek, hogy az emberiségbe bepecsételődjön a tudati lélek. Erre korunkban csak az angol nyelvű népek hajlamosak. Az emberiség nem homogén. A mai angol nyelvű országokban élő emberek különösen hajlamosak a tudati lélek kialakítására, így bizonyos értelemben ők az Atlantisz utána ötödik korszak emberiségének képviselői; erre vannak kifejlődve.

A keleti népeknek, mint az emberiség képviselőinek, más módon kell hozzájárulniuk az emberiség fejlődéséhez. A keleti népeknek, kezdve már az orosz néppel, majd Oroszország összes ázsiai népével, akik csak segítő szerepet játszanak, az a feladatuk, hogy ellenálljanak a támadásnak, nyomásnak, amit a tudati lélek ezen ösztönös, magától értetődő fejlődése gyakorol. A keleti emberek a mai időkben nem akarják a lélek alapképességét, az intelligenciaképességet az élményekkel összekeverni; el akarják azt különíteni, és egy későbbi időre, az Atlantisz utáni hatodik korszakra tartogatják, ahol annak egyesülése azzal, amivel az ember ma nem rendelkezik - a fejlett Szelleménnel - meg kell, hogy történjen. A mi korszakunk időbeli fejlődésére jellemző erő tehát Nyugaton van, és azt az angol nyelvű népeknek kell különös erővel művelniük; míg a keleti népek - nem az egyéni képviselőkre gondolok, akik mint egyének mindig kiemelkednek népükből, hanem népről beszélek - éppen azért léteznek a mi korunkban, hogy lelki erejükben ne hagyják, hogy feléledjen az, ami a kort jellemzi, hogy ily módon csírájában tudjon fejlődni az, ami csak a következő, a negyedi évezredben kezdődő korszakban tud kifejlődni egészen különös módon. Ezek az emberi élet és az emberi lény törvényszerűségei. Ha a természetről van szó, itt például nem lepődik meg az ember, hogy nem lehet meggyújtani a jeget, mert van egy bizonyos szabályszerűség. De amikor az emberiség szociális szerkezetéről van szó, úgy gondolják, hogy például Oroszországban a szociális szerkezet ugyanolyan szociális alapon alakulhat ki, mint Angliában vagy Skóciában, vagy akár Amerikában. De ez lehetetlen, mert a világ törvényszerű módon szerveződik, és nem úgy, hogy bárhol, bármit önkényesen meg lehet tenni benne. Ezt szem előtt kell tartani.

Közép-Európában az állapot is közbülső. Itt arról van szó, hogy az ember instabil egyensúlyban van mind az egyik, mind a másik oldalhoz képest. Tehát az egész földi emberiséget három részre oszthatjuk. Nem mondhatod, hogy „Világ proletárijai, egyesüljete!””, mert ezek a proletárok ugyanúgy háromfelé differenciálódnak. Az emberiség hármas tagozódású. Ha a Nyugat népeihez fordulunk, itt elsősorban az angolul beszélő népet találjuk; azt mondjuk, hogy nép – hiszen annak egyes képviselői jelentősen eltérhetnek tőle. Ez a nép különleges módon van megajándékozva, különleges hajlama, különleges küldetése van a tudati lélek fejlesztésére, ami a tudati lélek korszakában azt jelenti: nem elszakítani a lélektől annak jellegzetes vonásait, hanem kifejleszteni az intelligenciát, az intelligencia különleges tulajdonságát összekötni az élményekkel. Magától értetődik, hogy Nagy-Britannia minden nagysága azon az ösztönös vágyon nyugszik, hogy az emberek tudati lélek hordozóiként helyezték el magukat a világban. Ebben rejlik a Brit Birodalom terjeszkedésének ősfenoménja: ami népének alapot ad, az egybeesik a jelen kor belső impulzusaival. Tudják, hogy mindennek a lényege már elhangzott az európai néplelkekről szóló előadásciklusomban [„Az egyes népszellemelek missziója az északi-germán mitológiával kapcsolatban” előadásciklus, GA121]; ez a jóval a háború előtt tartott ciklus már tartalmazza mindezt, minden lényeges anyagot, amely hasznos lehet a háborús katasztrófa objektív megítéléséhez.

Az angol nép sajátos hajlama a politikai életre éppen a tudati lélek kialakítására való hajlamból ered. Tanulmányozhatjuk, hogy a társadalmak felosztásának politikai módszere, a struktúrák hogyan terjedtek el Angliától kezdve mindenütt, hogyan terjedtek el azokban az országokban, ahol még az Atlantisz utáni negyedik korszaknál is régebből maradtak fenn bizonyos dolgok, mint például a magyarok megyékre való felosztása, egy főispánnal az élükön. Tehát az ilyen turáni népig terjed Európában az angolok politikai gondolkodása, hiszen csak ebből a vérből származhat az Atlantisz utáni ötödik korszak politikai gondolkodása. Ezek az emberek különösen hajlamosak a politikára. Ma már nem sokat ér, ha ezeket a dolgokat megítéljük – itt mindent a szükségszerűség dönt el. Lehet, hogy valakinek tetszik, másnak nem,

de ez személyes kérdés. A világ ügyeit objektív szükségszerűségek döntenek el. És ma, a tudati lélek korában nagyon fontos, hogy ezeket az objektív szükségszerűségeket a tekintetünk elé helyezzük.

Goethe „A zöld kígyó és a szép lilium” c. meséjében az emberi lélekben rejlő erőket egy hármasságként fogalmazta meg: Hatalom, Ragyogás, vagyis láthatóság, és Tudás, vagy Bölcsesség – Rézkirály, Ezüstkirály, Aranykirály. Ebben a mesében, ami az uralkodó viszonyokat illeti, csodálatosan kifejeződik sok minden abból, ami ma készül, és ami a jövőben egyre erőteljesebben fog kialakulni. Elmondható, hogy amit Goethe a Rézkirályban, a hatalmi impulzus hordozójában szimbolizált, az most a Földön az angol nyelvű népek által terjed. A tudati lélek kultúrájának a brit és az amerikai népek különleges adottságaival való egybeesése miatt ez elengedhetetlen.

Láthatják, a közép-európai országokban, ahol most káosz uralkodik, ingatag az egyensúly az értelemnek a tudati lélek felé való hajlama és az attól való elszakadás vágya között; hol az egyik, hol a másik van túlsúlyban. Itt egy egészen más tendencia érvényesül. Egész Közép-Európa nem hajlamos a politikára. Ha mégis politikával akar foglalkozni, akkor nagyobb valószínűséggel kiesik a valóságból, míg az anglo-amerikai népek politikai gondolkodása szilárdan áll a földön és a lélekben megalapozott. Közép-Európát egy második erő uralja: Ragyogás, Megjelenés. A közép-európai országok az intellektualitást különös ragyogással vezetik a megjelenéshez. Hasonlítsuk ezt össze azzal, ami az angol nyelvű népektől származik a gondolatokkal kapcsolatban: náluk a gondolatok erősen kapcsolódnak a kemény földi valósághoz. Vegyük a német szellem ragyogó vívmányait, látni fogjuk, hogy a gondolatok itt mindig esztétikai alakot öltenek, még akkor is, ha ez az esztétikai alak logikai formát ölt. Abban, ahogyan az egyik gondolat a másikba fordítódik, van valami különösen figyelemre méltó, mert akkor a dialektikában, a gondolatok esztétikai megmunkálásában kiemelkedik az, aminek sajátos képessége van. Ha ezt aztán valaki egy szilárd földi valóságra akarja alkalmazni, ha aztán le akar szállni a politikára, akkor nagyon könnyen hamis útra tévedhet, az úgynevezett álomidealizmusba, – amikor egységes birodalmat akarnak alapítani, évtizedekig álmodnak egy egységes birodalomról, majd ezt egy olyan erőre alapozva alapítják meg, ahol az egyik alárendeli magát a másiknak. A politikai életben sehol máshol nem találkozott két olyan ellentét, mint az 1848-as német egységről szőtt álmok és az, ami 1871-ben megvalósult. Itt látható a kilengés, az ingaszerű kilengése annak, ami valójában esztétikai kifejezésre törekszik, és ami hamis, illuzórikus, kísérteties képződménnyé válik, amikor a politika talaján akar megállni. Mert itt nincs a politikához semmilyen tehetség; és minden politizálás álomszerűvé vagy hazuggá válik. Ezek azok a dolgok, amelyekről szimpátia vagy antipátia nélkül kell beszélni, amelyekről nem azért kell beszélni, hogy bárkit is hibáztassunk vagy igazoljunk, hanem amelyekről tudni kell, mert egyrészt a szükségszerűségnek, másrészt a tragikusságnak felelnek meg. Ezt szem előtt kell tartani.

Most fordítsuk a tekintetünket Keletre, arra, ami ott készül elő. Ott a dolog olyan messzire megy, hogy radikálisan fogalmazva azt mondhatjuk, hogy ha egy német politizálni akar, akkor álmodozásba, idealizmusba esik; jobb esetben szép idealizmusba, rosszabb esetben hazugságba. Egy orosz viszont, ha politikus akar lenni, teljesen megbetegszik, vagy akár bele is halhat politikussá válva. Tehát annyira nincs hajlama erre, hogy megbetegedhet, sőt akár meg is halhat. Ezt kissé radikálisan, de a valóságnak megfelelően mondjuk. Az orosz néplélekben nincs semmi olyan, ami eredendően hasonlítana az angol és az amerikai néplélek politikai alapjaihoz. A Kelet hajlama azonban az, hogy az intellektust, amit az élménnyel való magától értetődő kapcsolatából kiemel, a Szellemén jövőbeli korszakába vigye.

Tudni kell tehát, hogyan oszlanak meg az emberek képességei a Földön. Ez a legjelentősebb élményben fejeződik ki. A különböző vizsgálódásokból mindannyian tudnak arról, amit a Kűszöb Órével való találkozásnak nevezünk a legmagasabb érzékfeletti élményben. A Kűszöb Órével való találkozások különböző módon történnek. Természetesen ha a beavatás, az iniciáció a néppel való kapcsolattól teljesen függetlenül történik, a Kűszöb Órével való találkozás átfogó lehet. Ha a beavatás egyoldalú emberek vagy

társaságok által történik, és nemzeti kapcsolatban zajlik, a Küszöb Órénél az élmények is mások. Vegyünk egy angol nyelvű népből származó személyt. Ha nem a magasabb szellemek avatják be, akik végül is a vezetők, hanem a népszellem, akkor elsősorban arra lesz hajlamos, hogy a Küszöbhez magával vigye azokat a szellemi lényeket, akik ahrimáni szellemekként állandóan körülvesznek minket a világban, akik elkísérnek minket, amikor a Küszöb közelében belépünk az érzékfeletti világba, és akiket akkor vihetünk magunkkal, ha valamiféle hajlamot alakítottak ki irántunk. Ezek mindenekelőtt a betegség és a halál erőinek szemlélésére készítetnek bennünket. Tehát az anglo-amerikai országokban az érzékfeletti misztériumokba beavatottak többségétől, azoktól, akik a küszöbre léptek, azt hallhatod, hogy számukra a legfontosabb tapasztalat, amellyel a érzékfeletti világok megismerése során találkoztak, a betegség és a halál erői voltak. Úgy ismerik meg ezt, mint valami olyasmit, ami rajtuk kívül áll.

Most térjünk át Közép-Európára. Ha beavatáskor itt is a népszellem munkálkodik, ha a beavatott nem tud a népiéből az egyetemesbe emelkedni, akkor az első jelentős esemény, amellyel az érzékfeletti világba találkozik, az a küzdelem, amely bizonyos, csak a szellemi világhoz tartozó, a küszöb túloldalán álló lények és más, itt, a fizikai világban, a küszöb ezen oldalán álló, de a közönséges tudat számára nem látható lények között zajlik. Itt egy szüntelen küzdelem folyik. Ezt a küzdelmet mindenekelőtt a közép-európai ember látja. Látja ezt a küszöbön lüktető küzdelmet, mert közép-európaiként, ha komoly igazságkereső, akkor a kétely erői hatják át. Ismeri mindazt, ami a kétely erői, a sokoldalúság erői. A nyugati régiókban az ember hajlamosabb megelégedni az egyoldalú igazsággal, Közép-Európában az ügy egyik oldala mellett azonnal megjelenik a másik oldala is. Emiatt az igazságot kereső ember abban a bizonytalan helyzetbe kerül, amiben minden dolognak két oldala van. A közép-európai ember filiszter, ha egyáltalán hajlamos az egyértelmű, egyoldalú állításra. De innen ered az a sok szenvedés is, amit a küszöbön átvisz. Figyelemmel kell lenni arra, hogy ez a harc, amely a küszöbön zajlik a kizárólag a szellemi élethez tartozó és az érzéki világhoz tartozó szellemek között, hogyan határozza meg mindazt, ami a belső emberben kételyként, az igazsággal kapcsolatos ingadozásoként hat, hogyan határozza meg annak szükségességét, hogy neveljük magunkat az igazságra, és ne tulajdonítsunk nagy jelentőséget az igazság felismert fogalmainak.

Ha a Közép-Európától keletre fekvő országok felé fordulnak, ott, amikor a népszellem a beavatott keresztapja, amikor az embert keresztapaként a népszellem vezeti a küszöbhez, akkor az az ember, ha a keleti népekhez tartozik, mindenekelőtt az emberi önzésben működő szellemeket látja. Látja mindazt, ami ösztönzést adhat az emberi önzésnek. A nyugati ember, amikor megérkezik a küszöbére, mindezt nem elsőként látja. Először azokat a szellemeket látja, amelyek mint betegség, mint halál, a szó tágabb értelmében, mint bénító, romboló, hátrafelé vezető erők szállják meg a világot és az emberiséget. Aki Keleten beavatáshoz érkezik, az a küszöbön látja mindazt, ami az emberhez közeledik, hogy önzésre hajlamosítsa. Nyugaton tehát a beavatás eszménye mindenekelőtt a következő: az emberek egészségessé tétele, az emberek egészségének előmozdítása, hogy mindannyiuknak meglegyenek a fejlődés külső, egészséges feltételei. Keleten azonban mindenekelőtt a beavatás tudományával való ösztönös, pusztán vallásos ismeretségből születik meg a vágy, hogy a szellemi világ magasztos hatalmasságaihoz képest jelentéktelennek, kicsinek érezzük magunkat. Ugyanis ezek a hatalmasságok lépnek elé először a szellemi világból. A Kelet embere a szellemi világ nagyságára mutat rá leginkább, arra, ami gyógyítja az önzést, kiirtja az önzést, mivel az abba való beleesés különösen vonatkozik rá. Ami azt illeti, még a népi jelleg külső megnyilvánulásaiban is kifejeződik ez Keleten. És sok minden, ami a keleti népi jellegben a Nyugat számára ellenszenvesnek tűnik, éppen a küszöbön szerzett tapasztalatokból ered.

Pontosan így differenciálódnak az emberi tulajdonságok, ha a belső fejlődést, a szellemi-lelki belső alakját nézzük az emberben. Nagyon fontos, hogy ezeket a dolgokat ne utasítsák el. Bizonyos okkult körökben [*]. Bizonyos okkult körökben", pl. C. G. Harrison „Das transzendente Weltenall" című könyvében, megjelent 1894-ben, német fordítása Lipcsében jelent meg (évszám ismeretlen)], az angol

nyelvű népek, ahol ezeket a dolgok ismertek voltak – még ha a népszellem is a keresztapa –, a XIX. század egész második felében prófétai utalásokat találnak olyan dolgokra, amelyek ma történnek. Gondoljunk csak bele, mi történt volna, ha Európa népei az angol nyelvű nemzetek kivételével nem dugják be a fülüket és nem kötik be a szemüket, hanem odafigyelnek ezekre a dolgokra! Szeretnék elmondani egy formulát, amelyet a tizenkilencedik század második felében folyamatosan hangoztattak. Ez a formula a következő: Oroszországban ahhoz, hogy az orosz nép fejlődhessen, az orosz államnak el kell tűnnie, mert Oroszországban olyan szocialista kísérletet kell végrehajtani, amit a nyugati országokban lehetetlen végrehajtani. Egy nem angol számára ez talán kevésbé szimpatikus, de megnyerő bölcsesség, észszerűség a legmagasabb fokon. És aki ezeket a dolgokat úgy hordozza magában, hogy képes hinni bennük, mint impulzusokban, amelyek megvalósításában részt vesz, az valóban a maga idejében áll, míg a másik kiesik belőle. [*Nem szabad elfelejteni, hogy ez a „valóban” nem kapcsolódik az etikai értékeléshez (a fordító megj.)].

Ezeket a dolgokat figyelembe kell venni. Közép- és Kelet-Európa jogos sorsa természetesen az volt, hogy becsukta a fülét és becsukta a szemét az okkult tények előtt, nem figyelt rájuk, hanem absztrakt miszticizmusba, absztrakt intellektualizmusba, absztrakt dialektikába merült. De most kezdődik az az idő, amikor ez így nem mehet tovább! Az ilyen megfontolások nem szabad, hogy pesszimizmust szüljenek, nem szabad, hogy reménytelenséget szüljenek. Nem, hanem erőt, bátorságot, értelmet, a tennivalók megértését kell merítenünk a hallottakból. És ebben az értelemben nem szabad elfelejtenünk, hogy a szellemtudományos antropozófiai mozgalomban valójában nem a kor feladatai ellen, hanem a kor feladataival együtt dolgozunk. Legyen világos számunkra mindaz, amit egyébként átaludnánk. A szociális szükségletek kidolgozására is éber és tudatosan vezet bennünket az a szellemtudomány, amely feltárja a tudat előtt azt, ami egyébként rejtve maradna előtte, amely feltárja előttünk, hogy az ember milyen erőket fejleszt ki, amikor szabad a testiségétől, ahogy ez az elalvástól az ébredésig terjedő időben történik vele. Legyen világos számunkra: a korunk számára nélkülözhetetlen erők fejlesztésének szenteljük magunkat, amikor ébrenlétben gondolkodunk erről, amikor teljes erejével át tudja hatni a lelkünket, amikor erről ébrenlétben gondolkodunk. De ha csak álmunkban vagyunk képesek ezt fejleszteni, akkor erőtlenné válunk.

A modernitásban két erő működik. Az egyik erő az, amely a Krisztus-impulzus különböző metamorfózisaiiban a Golgotai misztériummal kezdődően a földi fejlődés minden későbbi korszakán átvonul. Többször is elmondtuk már, hogy épp a mi évszázadunkban fog megtörténni Krisztus új eljövele az éteri világban. Nagyon közel vagyunk Krisztus új eljövételéhez. Ismétlem, az a tény, hogy el fog jönni, nem ad okot arra, hogy pesszimisták legyünk, sem arra, hogy egy homályos, önző, lélekmelengető lét után vágyakozzunk, amit a teozófiai elméletek nyújtanak. A Krisztus-impulzus a maga különböző megjelenési formáiban, valamint a mostani képében, ahogyan az emberiségnek azt kívánja hirdetni, ami a szellemi világokból szellemi bölcsességként korunkban fel akar tárulni, ez az impulzus segít ennek megvalósulásában. A szellemi világok bölcsessége fel akar tárulni, és a Krisztus-impulzus ezt segíti. Minden ettől az eseménytől függ. És ebben a kritikus pillanatban az emberiség fontos döntés előtt áll. Az egyik oldalon a Krisztus-impulzus áll, amely arra hív minket, hogy szabad lelki elhatározásból ahhoz forduljunk, amiről ma szó volt: tudatosan érzékeljük a szociális impulzusokat, mindazt, ami gyógyító az emberiség számára, és segítsük azt, hogy mindezt szabadon, a lélek döntése alapján érzékelje. Ezért nem azon az állásponton egyesülünk, amely a szeretetet a gyűlöletre akarja alapozni, mint abban a felhívásban: „Világ proletárjai, egyesüljete!” Hanem mi akkor egyesülünk, amikor a Krisztus-impulzust akarjuk megvalósítani, és azt tesszük, amit Krisztus akar tenni a mi időnkben.

Ezzel szemben áll a rabló, akit a Biblia e világ törvénytelen fejedelmének nevez. Sokféle formában jelenik meg. Az egyik ilyen forma az, hogy az ember rendelkezésére álló erők, amelyek ahhoz szükségesek, hogy szabad döntéssel keresztül a ma tárgyaltak felé forduljon, a szabad döntés ezen erői a

testiség szolgálatába állnak. Különböző eszközöket használ a rabló, e világ jogtalan fejedelme. Ezek közé tartozik például az éhezés és a szociális káosz. Ezekben az esetekben fizikai eszközökkel, erőszakkal veszik el a szabad ember szolgálatába állítandó erőket. Nézzék csak meg, hogyan mutatkozik meg ma az emberiség minden lépésnél: nem akar szabad döntésből a szociális élet és az igazi emberi fejlődés megismerése felé fordulni, azt akarja, hogy kényszerítve legyen. Meg kell mondani, hogy a kényszer soha nem ment olyan messzire, hogy az emberek ne tudjanak különbséget tenni az érzékfeletti világ lényei között, Krisztus lénye és a rabló lénye, e világ törvénytelen fejedelme között! Hiszen ez a különbség világos az önök számára, és látva, hogy ma az emberek sok esetben hogyan állnak ellen minden módon annak, hogy bármit is érzékeljenek a szellemi ígértetésből, a szellemtudomány javaiból, világossá válik az önök számára, hogy az emberek gyakran e világ törvénytelen fejedelme által válnak megszállottá.

Amikor önök szabad belső elhatározásból a szellemi élet felé fordulnak, teljesen aláztos, de komoly és erővel teli értelemben tekintsek magukat Krisztus misszionáriusainak a jelenlegi időben, harcosoknak e világ törvénytelen fejedelme ellen, aki megszállottá teszi mindazokat, akik nem tudatosságból, hanem más erőkből akarják, hogy kényszerítsék őket arra, ami a jövőből jön az emberiség felé. Az ilyen gondolatok nem vezetnek pesszimizmusra, mert nem hagynak időt a világ pesszimista szemlélésére. Nem hagyják, hogy becsukják a szemeiket és bedugják a füleiket az előtt, ami elég erősen és szörnyen tragikusan fejezi ki magát, és nem hagyják, hogy ne lássák meg mindennek az igazi lényét. De ezek a gondolatok mindenekelőtt úgy fogják mindezt a tekintetük elé tárni, hogy azt mondják magukban: arra vagyok hivatott, hogy mindent illúzió nélkül lássak; eközben sem a pesszimizmus, sem az optimizmus nem győz le, számomra minden abban foglalható össze, hogy a saját lelkemben felébredjen az erő, hogy az emberek szabad fejlődésének, a haladásnak a közreműködője legyek, és pontosan azon a helyen, ahol az életben állok. Az idő leépülése és tehetetlensége pedig, amit a szellemtudomány szemszögéből néz, ne pesszimizmusra vagy optimizmusra sarkallja az embert, hanem ez arra ösztönözze, hogy megálljon a saját lábán, hogy felébredjen magában a munkára, hogy megfelelő gondolatokat fejlesszen ki magában. Hiszen mindenekelőtt éleslátásra van szükség. Ha ma elegendő számú ember érezné szükségesnek, hogy ezt mondja magának: „Mindezeket a dolgokat meg akarjuk érteni”, akkor a világon minden másmilyené válna! És ha meg akarják érteni a szociális problémákat, akkor a dolog abban foglalható össze, hogy az éber életben mindenekelőtt a megismerésre való akarattal kell rendelkezni. Aztán ez az akarat nőni fog – erről már gondoskodtak – mivel fejlődés előtt áll. Ha ez éber életünkben csak magunkat akarjuk fejleszteni, elképzeléseket akarunk a szociális életről kidolgozni, akkor fokozatosan arra jutunk – az okkult törvény alapján jutunk erre – hogy mindenki közülünk, aki a maga számára keresi ezt a megismerést, még egy másik embert is maga mellé vehet. Ekkor egy ember az akaratban kettőről tud gondoskodni. Sok mindent segíthetünk elő, ha csak komoly akarat van bennünk az éleslátás fejlesztésére. Aztán további dolgok következhetnek. Nem az a baj, hogy ma sokan nem akarnak tenni semmit, hanem az a végtelenül rossz, hogy az emberek nem akarják elhatározni, hogy megismerik, szellemtudományosan tanulmányozzák a szociális törvényeket. Minden más jönni fog, ha csak ezt megteszik.

Ezt szerettem volna ma elmondani önöknek a modern kor számára legfontosabb ismeretről, és arról a módról, hogy ennek az ismeretnek hogyan kell élet-impulzussá válnia. Reméljük, hogy egy nem túl távoli távoli időben újra beszélhetünk majd a szellemtudományunk bensőséges dolgairól. Reményekkel, vizionlátásra!

Az ösztönös impulzusok tudatosakká akarnak átalakulni. Az emberi gondolkodás bizonytalanságot hoz. Két nézet a népgazdaságról. Az embernek teljesen tudatossá kell válnia: A romlás erői, a szakadék előtt állva, az önzés impulzusa.

A jelen és a közeljövő szociális impulzusainak vizsgálatából, amelyekkel itt az elmúlt napokban foglalkoztunk, láthatjuk, hogy az ezekből az impulzusokból eredő különböző jelenségekben egy alapvető tendencia rajzolódik ki, amely először teljesen külsődlegesen jellemzi az események menetét. Azt mondhatjuk: „Igen, valóban, sokféle igény, szociális és antiszociális világnézet lép elő”. – Mind az, mind ez ilyen szociális és antiszociális impulzusokból (világnézetekből) kiindulva történik. De ha abból a szempontból, ami már ismertté vált számunkra, meg akarjuk kérdezni: mi az alapja annak, ami valójában az emberi sorsok és az emberi fejlődés felszínén hatni akar? – akkor először is, külsőleg, a dolog a következőképpen írható le: az ember olyan szociális rendszert akar, olyan szociális struktúrát akar adni a társadalmi életnek, amelyben tudati lelkünk korszakának megfelelően felismerheti, amit emberi méltósága, emberi jelentősége, emberi ereje szerint tudnia kellene. Önmagát emberként akarja megtalálni egy ilyen szociális rendszerben.

Az impulzusok, amelyek korábban ösztönösek voltak, arra készítették az embert, hogy ezt vagy azt tegye, gondolja, ezt vagy azt érezze. Ezek az ösztönös impulzusok most tudatos impulzusokká akarnak válni. Ezeket a tudatos impulzusokat a tudati lélek korszakában, amely a XV. században kezdődött és a harmadik évezredben is folytatódni fog, csak akkor tudja az ember helyesen bevinni az életébe, ha ebben a korszakban egyre inkább tudatában lesz annak, hogy mi is ő mint ember, és mire képes, amikor a társadalom, az állam vagy bármi hasonló szociális struktúrájában él.

Már rámutattam, hogy mindaz, amit a tudati lélek e korszakának értelmében csak a szellemtudomány segítségével lehet helyes, tiszta fényben látni, többé-kevésbé rendezetlen módon jelenik meg hol itt, hol ott mind az emberek szemléletében és gondolataiban, mind az eseményekben, amelyek közepette az ember most él. Ebben az értelemben különösen jellemző, mondhatnám, megdöbbenően jellemző például az, ami Trockij egyik beszédében napvilágot látott [* „A szovjetek hatalma és a nemzetközi imperializmus”. A fordítás 1918-ban jelent meg Bernben]. Ha figyelembe vesszük, amit most mondtam arról a kívánságról, hogy az embert helyezzük a világnézet középpontjába, akkor megdöbbenőnek tűnnek majd számunkra Trockij szavai. Ezt mondta: A kommunista tanítás vagy szocialista tanítás legfontosabb feladatának azt tartja, hogy a mi öreg bűnös Földünkön olyan állapotot érjünk el, melyben az emberek abbagynak az egymásra való lövöldözést. A szocializmus vagy kommunizmus feladata abban áll, hogy egy olyan szociális rendszert állítson fel, melyben az ember először válna méltóvá a nevére. Megszoktuk azt mondani, hogy az „ember” szó büszkének hangzik. Gorkij ezt mondja erről: „Ember – ez büszkén hangzik.” De a valóságban, ha visszatekintünk ezekre a három és fél éves véres gyilkosságokra, akkor így kiálthatunk: „Ember – ez szégyenletesnek hangzik!”.

Mindenesetre látható, hogy itt, a programbeszéd legelején egy felkavaró kérdés kerül a vizsgálat középpontjába: hogyan ismerheti fel az ember a saját emberi lényegét, az emberi értékét, az emberi erejét? És ha figyelmesek lesznek, sok embernél találnak hasonló jelenséget. Ezek a jelenségek csak akkor lesznek érthetőek – ez alatt azt értem, hogy tisztán meglátottá válnak, a szellemtudomány segítségével, minden más esetben homályos látomásként merülnek fel az elmében –, ezek a jelenségek, ezek a látomások csak akkor lesznek érthetőek, ha sok mindent figyelembe veszünk abból, amiről már beszéltünk az Atlantisz utáni ötödik korszak szociális gondolkodásával kapcsolatban.

A Krisztus születése utáni XV. században, az ötödik Atlantisz utáni korszak kezdetével végtelen számú új dolog indult ugrásszerű fejlődésnek. Csak az emberek általában nem veszik észre, hogy a XIII., XIV. századról a XV., XVI. századra milyen gyökeresen megváltozott az emberek felépítése. Számos példát hoztam önöknek a művészetek területéről, a gondolkodás területéről és más területekről, amelyekből láthatják ezeket a változásokat. Ma még valami mást is szeretnék figyelembe venni, valami olyasmit, ami különösen fontos a jelenleg és a közeljövőben megnyilvánuló erők szempontjából. Tulajdonképpen azt mondhatnánk, hogy a társadalmi gazdasági élet, a társadalmi politikai-gazdasági élet, amely a társadalmi struktúrában fejeződik ki, először az Atlantisz utáni ötödik korszak kezdete óta figyelhető meg tudatosan. Korábban mindez többé-kevésbé ösztönösen jelent meg. Lényegében a XVI. század óta merülnek fel először tudatosan a kérdések: mi a nemzetgazdaság? Mi a gazdaság számára a legjobb szervezet? Milyen törvények állnak a gazdaság szerveződésének hátterében? E kérdésekről való elmélkedésből fejlődnek egészen napjainkig a szocialista világnézet impulzusai. Ezt megelőzően mindezek a dolgok többé-kevésbé ösztönösen szerveződtek, emberről emberre, társulásról társulásra, céhről céhre, társaságról társaságra, vagy hasonlóképpen királyságról királyságra. A modern államforma kialakulásakor, ami a XVI. század kezdetére tehető, találkozunk először a gazdasági kérdéseken elmélkedő emberekkel.

Most, ha meg akarják érteni a továbbiakat, valamit figyelembe kell venniük. Világossá kell válni az önök számára: az ösztön mindig nagy bizonyossággal hat. Nevezzük „isteni rendnek”, nevezzük „természetes rendnek”, nevezzük, aminek akarjuk, az ösztön marad az, ami az emberiség fejlődése során bizonyossággal hat, és amit nem lehet gondolatokkal megváltoztatni, amit nem lehet semmilyen gondolattal megrendíteni. A bizonytalanság pedig akkor kezdődik, amikor az objektumokat, amelyek szférájában az ösztön korábban bizonyossággal hatott, az emberi gondolkodás, az emberi intellektus hatja át. És az ember csak apránként tesz szert tudatos módon, mondhatni, sok tévedés útján arra a bizonyosságra, amit korábban, más módon, az ösztönei révén birtokolt.

Helytelen lenne, ha az elmondottakat így elleneznénk: akkor így térjünk vissza az ösztönökhöz. A viszonyok megváltoztak, és egy megváltozott viszonyokban az ösztönök már nem jogosultak. Ráadásul az emberi fejlődés az ösztöntől a tudatos életig halad. A régi ösztönökhöz való visszatérést követelni nem okosabb, mint például ötvenévesen visszatérni a húszéves korba. Láthatjuk tehát, hogy valahol a XVI. század határán kezdődik a gazdasági gondolkodás. Ettől kezdve az ember tudatosan irányítja figyelmét azokra a jelenségekre, amelyeket korábban az emberi kapcsolatok terén ösztönösen tapasztalt.

Az emberek által a társadalmi rendről kialakított gondolatok és elképzelések legalábbis egy részét érdekes a lelkük előtt tartani. Itt mindenekelőtt az úgynevezett merkantilisták gazdasági, társadalmi életre vonatkozó nézeteivel találkozunk. Elképzeléseik teljes mértékben azoktól a jogi elképzelésektől függenek, amelyeket az emberek a múltban a társadalmi élet jogi és hasonló viszonyai között alakítottak ki. E fogalmak segítségével próbálták megérteni a kereskedelem és a születő ipar kialakulását és fejlődését. A merkantilisták elképzelései tehát elsősorban a kereskedelem és az ipar tanulmányozásával álltak kapcsolatban. De más dolgok is hatással voltak rájuk, hatást gyakorolt az a sajátos jelleg, amellyel az abszolutisztikusan szervezett monarchiák udvaraikkal és tisztviselői gárdájukkal rendelkeztek abban az időben. Elképzeléseiknek volt egy sajátos vonása, amelyet Amerika felfedezése idézett elő, aminek következtében nemesfémek özöne áramlott Európába, és a régi gazdaságot egy új, pénzre épülő gazdaság váltotta fel. Az hatást gyakorolt a közgazdaságtan első tanítóinak, a merkantilistáknak az elképzeléseire. Olyan elképzelésekre jutottak, miszerint a közgazdaságot, a társadalmi szociális életet a magángazdaságok analógiájának kell tekinteni. De a régi magángazdaságot az ókori római jogi elképzelések uralták. Megkísérelték tehát ezeket az elképzeléseket továbbvinni, egyszerűen mondván kiterjeszteni a magángazdálkodás törvényeit a közéletre.

Ezek az elképzelések különös eredményre vezettek, és nem lesz érdektelen nyomon követni, hogy az emberek apránként mire irányították fő figyelmüket. Az eredmény az lett, hogy a merkantilisták arra a következtetésre jutottak, hogy a legfontosabb dolog, amin a nemzetgazdaság, az emberi közösség áll: a lehető legtöbb egyenérték felhalmozása ahhoz, hogy kereskedelem útján megszerezzék az ipar által a nemzetgazdasági közösségen belül előállított árukat. Más szavakkal ezek az emberek arra a következtetésre jutottak, hogy olyan társadalmi struktúrát kell létrehozni, amely képes minél több pénzt felhalmozni az országban. A pénz meglétében látták az ország jólétét. „De hogyan lehet egy ország jólétét úgy növelni, hogy eközben minden egyes ember jóléte a lehető legmagasabb legyen? – ezt kérdezték maguktól, és így válaszoltak: Ezt úgy lehet elérni, ha olyan belső struktúrát hozunk létre, amelyben a lehető legtöbb pénz kering az országon belül, és a lehető legkevesebb megy külföldre, hogy a pénz állandóan az országban koncentrálódjon.”

Az idők folyamán ezzel a nézettel egy másik nézet állt szembe, amelynek képviselőit fiziokratáknak nevezték. Nézetük a következő gondolatból indult ki: az egy országban felhalmozódó pénzmennyiség valójában nem vezet a jólét növekedéséhez; ez utóbbi attól függ, hogy az emberek mennyi árut képesek előállítani a föld megmunkálásával és a természet erőinek felhasználásával. Az áruk kereskedelmi forgalomban való cirkulálása és a pénz felhalmozása útján azonban lényegében illuzórikus, nem pedig valódi jólét érhető el.

A nemzetgazdaságról alkotott két egymást követő nézetben két teljesen eltérő nézőpontot látunk. Arra kérem önöket, hogy figyeljenek erre. Könnyű arra a felszínes véleményre jutni, hogy elegendő ezeket a dolgokat tanulmányozni, és akkor majd meg lehet mondani, hogy melyik fajta nemzetgazdasági típus idézi elő a jólétet. Látják, hogy azok az emberek, akik ezeken a dolgokon elmélkednek, sőt, akiknek az ezekről való elmélkedés a hivatásuk, idővel ellentétes véleményekre jutnak, mivel ezekről egyáltalán nem könnyű dolog ítéletet alkotni.

Mivel a fiziokraták a föld megművelésében, a természet erőinek felhasználásában látták a fő értéket, arra a következtetésre jutottak, hogy az embereket magukra kell hagyni, hogy a szabad verseny arra ösztönözze őket, hogy a lét természetes alapjaiból minél több árut állítsanak elő. És ha a merkantilisták inkább a vámok növelésére, az országok külső határainak átjárhatatlanná tételére törekedtek, és így arra, hogy csökkentsék a pénznek – ami a jólét alapja – az országból való kiáramlását, addig a fiziokraták éppen ennek ellenkezőjére törekedtek: arra, hogy az emberek országról országra való mozgása teljesen szabad legyen, mivel ez ösztönzi az egész Földön a termelőerők fejlődését, és így növelnie kell az egyes országok jólétét. Így láthatják, hogy már a nemzetgazdaságról való tudatos gondolkodás hajnalán ellentétes nézetek fogalmazódtak meg különböző irányokból.

Ahogy tovább vizsgálódunk, látni fogjuk, hogy egy másik jelentős nézet is helyet kapott a gazdasági gondolkodásban. Ez a nézet óriási hatással volt mind a jogalkotásra, mind a gazdasági elképzelésekre. Szerzője Adam Smith volt. Az a kérdés merült fel benne, hogy hogyan lehet olyan társadalmi struktúrát létrehozni, amely lehetővé teszi az egyén és a társadalom egészének legnagyobb jólétét. Adam Smith tulajdonképpen – itt csak egy jellegzetes részletre szeretnénk rámutatni – arra a nézetre jutott, hogy a nemzetgazdaság egyéni elven történő kialakítása a legjobb. Eközben abból indult ki, hogy a javak, az áruk, amelyek végül is a nemzetgazdaság tartalmát képezik, amelyeket vásárolnak és eladnak, emberi munka eredményei. Nézete, mondhatni, a következő volt: ha valamit megvesznek, az azért válik lehetővé, mert az ember munkát végez. Tehát egy áru értéke valamilyen módon kikristályosodott emberi munka. És azt gondolta, hogy a jólétet éppen a nemzetgazdasági alap miatt akkor lehet a legjobban elérni, ha az embereket semmilyen jogszabály nem akadályozza meg a szabad termelésben. Az egyén akkor szolgálja a legjobban az egészséget, ha önmagát a legjobban szolgálja. Igen, Adam Smith nagyjából azon a véleményen volt, hogy az ember akkor szolgálja a legjobban az emberiséget, ha azt teszi, ami a legjobb

önmagának. Az egyénnek és az emberiségnek is az a legjobb, ha a nemzetgazdaság individualista elven épül fel, amikor jogszabály segítségével nem állítanak különösebb akadályt az ember elé, stb.

Most látható, hogy egy ilyen nemzetgazdasági doktrína egész gondolatmenete a következőkben összegezzük: hogyan lehet a legjobban felépíteni a szociális struktúrát? De itt önkben egy olyan kérdés merül fel, amit teljes sajátosságában a fiziokraták nem tudtak egyértelműen figyelembe venni. Valamennyi nemzetgazdasági rendszerben, amelyről eddig beszéltem önöknek, a megfontolások arra irányultak, hogy mik a nemzetgazdasági szerkezet legjobb felépítésének módjai. De mindezek a megfontolások ismét egy másik kérdéshez térnek vissza: mit akar az egész nemzetgazdaság egészében? Ugyanis nem csak azt akarja, legalábbis nem csak azt akarhatja, hogy szétosza, ami rendelkezésre áll, hanem gondoskodnia kell arról is, hogy anyagi javak elő is legyenek állítva. Az is fontos, hogy bizonyos javakat a föld adjon az embereknek. És milyen kapcsolat van az emberek és az élelmiszerárak között? Malthus [*Thomas Robert Malthus (1766- 1834) teológus és szociológus] volt az első, aki tudatosan beszélt erről, és gondolatai bizonyos mértékig kockázatos fordulatot vettek. Általánosságban véve nem mondhatjuk, hogy a Malthus által felvetett kardinális kérdésnek és az ezzel kapcsolatos nézeteinek nem volt semmi alapjuk. Azt állította, hogy ha nyomon követjük a Föld népességének növekedését – ő, mint a modern emberek többsége, azon a véleményen volt, hogy a Föld népessége folyamatosan növekszik –, valamint az élelmiszer-szükséglet növekedését, akkor a kettő között egyértelmű összefüggés van. És Malthus ezt az összefüggést matematikailag fejezte ki, nevezetesen, hogy az élelmiszerek növekedése számtani progresszió, a népesség növekedése pedig mértani progresszió szerint megy végbe. Hadd magyarázzam el ezt egy kicsit. Képzeld el, hogy az élelmiszerek növekvő mennyiségét az 1, 2, 3, 4, 5 számsor fejezi ki; míg a mértani sorozat a következő: 1, 2, 4, 8, 16. Malthus egyszóval úgy vélte, hogy a népesség gyorsabban növekszik, mint az élelmiszerek. Ő is azon a véleményen volt, hogy az emberiség fejlődése nem kerülheti el a nagy veszélyt – a létért való küzdelmet, hogy végül is túl sok ember él a földön az élelmiszerekhez képest. Tehát az emberiség gazdasági fejlődését egy teljesen más szemszögből, az embernek a Föld lehetőségeihez való viszonya felől vizsgálta. Arra az állításra jutott, vagy legalábbis követői arra az állításra jutottak, hogy a szegények gondozása és a hasonló foglalkozások ellene vannak a fejlődésnek, mert csak túlnépesedéshez vezetnek, és ezért károsak az emberi fejlődésre. Sőt azt állította, hogy a gyengéket hagyni kell meghalni, mivel ez az élet hiányosságainak a felszámolásához vezet. Malthus még valami mást is állított, amit itt csak megemlítek. A túlnépesedés természetes tendenciájának megfékezése érdekében javasolta az úgynevezett kétgyermekes rendszert. A háborúkat az emberi fejlődés szükségszerű velejárójának tekintette, mivel a túlnépesedés természetes tendenciája gyorsabban nő, mint az élelmiszerek növekedése.

Mint látható, az emberiség gazdasági fejlődésének valóban pesszimista szemléletével találkozunk, amint a történelemben lép. Nem mondhatjuk, hogy a kérdés: hogyan áll kapcsolatban az emberi gazdaság a természet alapjaival? – sok aggodalmat idézett elő napjainkban. Kortársainknak még világos szándékuk sincs, hogy kutatást végezzenek ezen a területen. Újra és újra a szociális struktúrára mutatnak rá, arra, hogy hogyan kell az embereket csoportosítani, hogy a lehető legmagasabb szintű jólétet éri el; és nem merül fel az a kérdés: hogyan kell a földet megművelni, hogy minél több termékhez jussunk? A kérdés inkább az: hogyan kell ezeket a termékeket elosztani?

A gondolkodás fejlődésének történetében különböző ideák jelentek meg; ezeket figyelembe kell venni, mivel ezek készítették elő a mai szociális és szocialista gondolkodást, amely részben már most is, és később még nagyobb mértékben fogja az embereket szociális káoszba taszítani, amelyből feltétlenül meg kell találni a megfelelő kiutat. Az egyikre már rámutattam, amikor például Adam Smith-ről beszéltem, az ő világosan megfogalmazott gondolatáról, miszerint a megvásárolni kívánt áru a felhalmozott munkát jelenti. És így a természetes szükségszerűségnek megfelelő gondolat jelenik meg: ami áruként jelenik meg, az nem tekinthető másnak, mint felhalmozott munkának. Ez a gondolat annyira megragadta az

embereket, hogy napjainkban ez lett a proletár gondolkodás fő mozgatórugója. Ez azért történt, mert az általam felvázolt politikai-gazdasági előfeltevésekből a modern proletárok tudatában kiélesedett a felfogás, hogy a valóságban a mai gazdasági szervezet szociális struktúrája olyan, hogy a proletárok ebben nincstelenek, csak a kezük munkaerejét birtokolják, amit a piacra tudnak vinni; és ezért az az áru. Ugyanúgy, ahogy más dolgokat is megvásárolnak, a nincstelen proletárok munkaereje is megvásárolható.

A kérdéssel kapcsolatban: mi is az ember? – a modern proletár különösen nyomottnak érzi magát, és ez ösztönösen meghatározza követeléseit. Nem akarja, hogy bármelyik részét is eladják, mert úgy tűnik, mintha a két keze is megvehető lenne, mint ahogy a munkáját is megveszik és eladják. Kellemetlennek tűnhet az a forma, amelyben ez kifejeződik – legyen az marxista gondolkodás, forradalmi gondolkodás vagy bármi más. Az egésznek a középpontjában azonban az az érzés áll, hogy mások árut vásárolnak és adnak el, nekem pedig a munkámat kell eladnom.

Félrevezető lenne azt az ellenvetést tenni, hogy mások is eladják a munkájukat. Ez pontosan nem így van. A mai szociális struktúráinkban valójában csak a proletár munkások adják el a munkájukat. Ugyanis abban a pillanatban, amikor egy személy bármilyen módon tulajdonviszonyba kerül, megszűnik a munkaerejének értékesítése. Úgyhogy a burzsoá nem a munkaerejét árulja; árukat vásárol és ad el. Lehet, hogy a saját munkájának az eredményét árulja, de ez egészen más, mint munkát árulni. Ezekről a dolgokról a modern proletárnak nagyon pontos elképzelése van, és aki érti a modern proletariátus gondolkodását, az tudja, hogy a proletár számára az a princípium, hogy dolgozni azt jelenti, hogy eladja a munkaerejét, a modern proletár gondolkodás mozgatórugója, annak mérsékelt formáitól a legradikálisabbakig.

Aki nem képes ezekből a jelenségekből mindezt a lényegét kivonni, az nem érti a jelen időt; és valójában tragikus, hogy ma oly sok ember nem érti a saját idejét. Ez az oka annak, hogy egyre mélyebbre és mélyebbre kell süllyednünk a káoszban – mert az emberek nem akarják megérteni a mi időnket. Ez az egyik dolog.

Másodszer, a fentiekkel kapcsolatban felmerül a bértörvény gondolata. Abban a radikális formában, amelyben ez az eszme korábban létezett, a modern proletár gondolkodásban már nem létezik, de még mindig emlékeznünk kell arra a formájára, amelyben Lassalle révén jelent meg [*Ferdinand Lassalle (1824 – 1864), a német szocialisták vezetője]. Ezt azért kell megtenni, hogy lássuk, hogy a modern proletariátusban még mindig jelen van a maradványa. Ez a gondolat Ricardo [*David Ricardo (1772-1823), angol politikai közgazdász] közgazdásznál az úgynevezett vas bértörvény formájában egyértelműen megfogalmazódott. De Lassalle még a múlt század közepén is teljes erővel védte ezt az eszmét. Ricardo nagyjából a következőt mondta: a modern szociális struktúrában, a rá jellemző tőkeformával, a proletár nem kaphat a munkájáért többet egy bizonyos maximumnál. A béreknek folyamatosan egy bizonyos magasságban kell mozogniuk. Nem haladhatja meg, és nem eshet alá. Az objektív viszonyok egy meghatározott szükséges bérszintet teremtenek. A bérszínvonal a maximális, vagy ha úgy tetszik, minimális szintje fölé – ebben az esetben ez közömbös – nem emelkedhet és nem is csökkenhet; legalábbis nem jelentősen. Ez volt Ricardo véleménye. Érvei a következők voltak: „Képzeljük el, hogy valamilyen viszonyok, például egy jó konjunktúra miatt egy bizonyos időpontban erőteljes béremelkedés következik be. Mi történne ebben az esetben? A proletárok hirtelen magas bért kapnának, életszínvonaluk emelkedne, bizonyos jólétre jutnának. Emiatt a gyári munka vonzóbbá válna, mint a korábbi bérek mellett. Ez a munkaerő-kínálat növekedéséhez vezetne. Ezenkívül a növekvő jólét a dolgozó családokban a gyermekvállalás növekedését vonná maga után stb. Mindezek eredményeként munkavállalókat könnyebb lenne felvenni, és a bérek ismét csökkennének. Így a bérek visszatérnének a korábbi szintre. Tehát a bérek növekedése önmagában olyan jelenséget okoz, amelynek hatására a bérek ismét csökkennek. Most képzeljük el, hogy a bérek valamilyen oknál fogva csökkennének. Ebben az

esetben a munkavállalók elszegényednének, és a munkaerő-kínálat is csökkenne. A munkavállalók korábban halnának meg, gyakrabban betegednének meg és kevesebb gyermeket vállalnának, ami a munkaerő-kínálat csökkenéséhez és a bérek újbóli emelkedéséhez vezetne. Így nem lehet nagyon messze kerülni a bérek elkerülhetetlen szintjétől".

Természetesen, amikor Ricardo és Lassalle a bérek elkerülhetetlen törvényéről beszélt, tisztán gazdasági folyamatokra gondoltak, melyek meghatározták a béreket. Ma, akárcsak 20-30 évvel ezelőtt, a proletárok, ha a gazdasági tanok történetében a bérek elkerülhetetlen törvényét idézték, azt mondták, hogy nem így van, Ricardo és Lassalle itt tévedtek. Ez az ellenvetés azonban téves, mert ha a szociális struktúrát magára hagyjuk, akkor a bértörvény életbe lép. És ahhoz, hogy ez ne lépjen életbe, munkásszövetségeket kell alapítani, és az állam befolyását kell érvényesíteni. Ennek eredményeképpen a bérek állapota mesterségesen emelhető; az elkerülhetetlen bérszintet a szövetségeken keresztül jogszabályokkal lehet túllépni. Nem az a kérdés tehát, hogy Ricardo tévedett-e, hanem az, hogy milyen értelemben kell őt érteni.

Mindezeket, a most végtelenül sokasodó dolgokat csak szemléltetni akarom, megmutatni, hogyan kristályosodnak ki fokozatosan a nemzetgazdasággal kapcsolatos gondolatok a tudati lélek korszakában. A döntő vélemény itt folyamatosan az egyik vagy a másik oldalra billen. Egyesek azon a véleményen vannak, hogy az emberek jóléte a nemzetgazdaság individualista felépítésénél növekszik a legjobban, ahol az egyén a lehető legnagyobb szabadságot kapja. Mások úgy vélik, hogy ez az út káros, és hogy az államot és a szövetségeket kellene segítségül hívni.

Nagyon sok mindenről kellene beszélnem, ha mindent fel akarnék sorolni, ami az idők folyamán megnyilvánult. A civilizált világ legkülönbözőbb területein ahhoz hasonló népgazdasági elképzelések alakultak ki, mint amilyeneket leírtam önöknek. Mindezekben és még sok másokban is egy dolog közös: nem reflektálnak arra, hogy hogyan alakult ki eddig a szociális struktúra, és mit jelent a modern világban. De minden figyelmük arra a kérdésre irányult: Mit kell tenni ezzel a szociális struktúrával, hogy az emberek szenvedés nélkül élhessenek, hogy a jólétük magas legyen, és így tovább? A népgazdaság tanának számos apológétája a gazdasági élet javítására törekedett. Utópista természetűek, vagy mint a francia szocialisták, Saint-Simon, Auguste Comte, Louis Blanc és mások, ők mindannyian hasonló hajlamúak voltak. [*Claudet Henry de Saint-Simon (1760- 1825), az első szocialista iskola megalapítója. Auguste Comte (1798- 1857), a „pozitivistá filozófia" megalapítója. Louis Blanc (1811 – 1882), francia történész és politikus].

A következő gondolatok jellemezték őket: eddig a maguk sorsára hagyott társadalmak úgy alakultak, hogy hatalmas különbség keletkezett a szegények és a gazdagok, a tehetősek és a nincstelenek között. De ezen a helyzeten változtatni kell. Tanulmányozták a gazdasági törvényeket, és sok ötletük volt arra vonatkozóan, hogyan hajtsák végre ezeket a változtatásokat, hogy javítsanak valamit. Ugyanakkor néhányan odáig mentek, hogy azt állították, hogy a földön egyfajta paradicsomot kell kialakítani.

Ezek a szociális szerkezetről alkotott gondolatok a modern proletariátusban sajátos formát öltöttek. Már beszéltem arról, hogy miért a proletariátus hivatott ilyen nézeteket kialakítani. De egy bizonyos szempontból szeretnék egy utolsó megjegyzést tenni. Kétségtelenül mindabból, amit Karl Marx a könyveiben és azokban, amelyeket Friedrich Engelsszel közösen írt, később sok minden megváltozott. De mindezek a változások nem olyan jelentősek, mint az alapimpulzus, amely mindezen dolgok mögött áll. És általánosságban elmondható – habár ezt a kijelentést nagyon módosítva kell érteni –, hogy az egész civilizált Földön, a távoli Nyugattól Oroszorszáig és azon túl a proletárokat marxista gondolatok, marxista ösztönök fogják megszállni. Egészen kivételesen a társadalmi struktúrával kapcsolatos gondolatok modern marxista proletár módon kerülnek kifejezésre.

Az általam ma Önöknek kifejtett gondolatokat a burzsoá közigazdászok már a tudati lélek korszakának kezdetén kidolgozták, majd a szocialista gondolkodás átvette őket. A szocialista gondolkodás azonban a

proletár kaszt gondolkodásához jobban illeszkedő módon dolgozta át őket. Eközben valami figyelemre méltó dolog történt. A modern kapitalista szociális struktúrában az a gondolat, hogy az embernek proletárként el kell adnia a munkaerejét, teoretikusan továbbfejlődött, és a proletár gondolkodás hajtóerejévé vált. Új formájában ez a gondolat a következő kérdésre redukálódott: Hogyan kerülhetjük el, hogy a munkaerőt mint árut a piacon eladják és megvásárolják? Ez a kérdés természetesen azt a nézetet is tükrözi, amelyet Adam Smith és mások elég világosan megfogalmaztak, nevezetesen, hogy a megvásárolt áruban munkaerő koncentrálódik. Ez egy rendkívül valószerű gondolat, egy olyan gondolat, amely következetesen a kérdéshez vezet: de mit lehet ezzel kezdeni? Amikor veszek magamnak egy ruhát, akkor a szabó és a ruha létrehozásában még részt vevők által végzett munka kristályosodott munkaként benne van. Eközben figyelmen kívül marad a kérdés: el lehet-e választani a munkát az árutól? – de természetesen vesszük, mondhatnám axiómaként, hogy a munka és az áru elválaszthatatlanul összekapcsolódik. Olyan szociális struktúrát keresnek, amely képes javítani a munkások helyzetét, ugyanakkor érintetlenül hagyja a munkavégzés és a termékek munkával való kapcsolatát. Valójában ennek köszönhetően keletkezett a marxizmus, és az a hit, hogy a munkaeszközöket egyszerűen közös használatba adva, azáltal, hogy az egész társadalom tulajdonába kerülnek a gépek, a föld és a kommunikációs eszközök, a munka igazságos jutalmazását lehet megteremteni.

Eközben egyáltalán nem teszik fel a kérdést: függetleníthető-e az áru a munkáért járó díjazástól? – de megkérdezzük: hogyan valósulhat meg a méltányos díjazás, ha axiómának, önmagától értetődőnek vesszük, hogy a munka árucikké válik? A kérdés így kerül feltevésre, és minden más ehhez kötődik. Még a gazdaság materialista felfogása és a történelem rendkívül materialista felfogása is ehhez kapcsolódik. Itt minden abban foglalható össze, hogy a modern proletariátus, mint már mondtam, azt hiszi: minden, ami az emberi kultúrában működik, minden szellemi alkotás, minden gondolat, az egész politika, általában minden, ami nem gazdasági folyamat, csak egy felépítményt, egy ideológiát alkot, amelynek alapja mindaz, amit a gazdaság termel. A gazdaság a valóság. Az a mód, ahogyan az ember bekapcsolódik a gazdasági struktúrába, az életében valóság. Mindaz, ami a gondolatai, a gazdasági helyzetéből következően keletkezik. A legmerevebb marxisták, olyanok, mint pl. Franz Mering, Lessingről írnak – ezt csak példaként hozom ide – a XVIII. század második felének gazdasági életkörülményeiből kiindulva. Ennek során azt kérdezik: Hogyan termeltek és vásároltak az emberek azok között a körülmények között? Hogyan viszonyult a kereskedő az emberiség többi részéhez? Hogyan gondolkodott pozíciójából adódóan? Hogyan alakult Lessing? Lessinget, ezt a sajátos egyéniséget, mindazzal együtt, amit létrehozott, a XVIII. század második felének gazdasági életéből kiindulva próbálják magyarázni! Kautsky és mások még a kereszténység kialakulását is ebből a szempontból próbálták megmagyarázni! Megpróbálták megvizsgálni a gazdasági viszonyokat időszámításunk kezdetén, és megállapították, hogy akkor is a gazdasági és termelési viszonyok uralkodtak. Ez hozzájárult egyfajta kommunista gondolkodás kialakulásához abban az időben, amelyet aztán Jézus Krisztus nevéhez kötöttek. Időszámításunk kezdetén az életet egy gazdasági rendszer jellemezte. A kereszténység egy ideológia, egy felépítmény, a gazdasági rendszer egyfajta tükörképe, ahhoz hasonlóan, mint amilyen ma is van. Nincs más, csak a gazdasági rendszer. Minden más fölötte lebeg, nem több, mint tükröződés, fata morgana, valami, ami mentes a valóságtól; legfeljebb – ezt már korábbi előadásaimban leírtam – aztán befolyásolja a gazdasági viszonyokat, de csak csekély mértékben és közvetve, más jellegű emberi folyamatokon keresztül.

Két dolog hat együtt. A neheztelés azzal kapcsolatban, hogy az embernek el kell adnia önmaga egy részét, a munkaerejét, mint árucikket. Ez kölcsönhatásban áll a végletekig vitt materialista nézettel. Mintha a gazdasági élet lenne az egyetlen igazi dolog.

Természetesen nem minden ember vallja ezt a nézetet, de emberek milliói, nevezetesen a proletariátus számára többé-kevésbé ez a nézet az uralkodó. Más emberek másképp látják ezeket a dolgokat. Másoknál nem jár sikerrel az, ami a proletároknál megszokott. Nyolc-tíz, néha még több óra munka után a

proletárok összegyűlnek, hogy megvitassák ezeket a kérdéseket, és meghallgassák, hogy mások mit mondanak róluk; vannak női gyűlések is. Egyénileg foglalkoztatja őket a társadalmi struktúra természete; a maguk módján gondolkodnak róla, szívesen meghallgatják azokat, akik tájékoztatni akarják őket a témával kapcsolatos saját gondolataikról stb. Tájékozottak, természetesen a maguk módján, de tájékozottak. A feljebb lévő rétegben, amit burzsoáziának nevezünk – ezt el kell ismerniük – a dolog másként áll, és idézőjelben mondjuk, a „munka elvégzéséről” ők más forrásokból tudnak. Itt filiszter költők színpadi produkcióin keresztül tanulnak a proletariátusról – és közben azt hiszik, hogy ezzel rendkívüli módon sokat tesznek. A gazdasági rendszerről való gondolkodás egyetemi professzorokra van bízva. Ez a kötelességük, és ezt meg is teszik. Persze nem hisznek a tekintélyben, de megesküsznek arra, amit az egyetemek professzorai kitalálnak ezekről a dolgokról. Amit a professzorok mondanak, annak természetesen igaznak kell lennie, hiszen a professzorokat az állam fizeti, és általában véve ezért vannak ott. Igen, de látják-e önök, e professzorok körében, fokozatosan egy figyelemre méltó gazdasági doktrína alakult ki. Amikor ők ma könyveket írnak, ezt „történelmi iskolának” nevezik. Ennek során először a merkantilistákról, majd a fiziokratákról, Adam Smith-ről, a szocializmusról, az anarchizmusról írnak, végül kifejtik álláspontjukat; ebben áll a „történelmi iskola”. Megkérdezik maguktól: „Szóval hogyan kellene megközelíteni a gondolkodást, hogyan kellene ezt csinálni?” Itt ezek az emberek valóban tehetetlenek. Nem mernek olyan gondolkodási tevékenységet folytatni, amelyben olyan elképzeléseket igyekeznének kidolgozni, ami feltétlenül szükséges, ha bármilyen társadalmi struktúrát akarnak kialakítani.

Az olyan filiszteusok, mint például Loyo Brentano, Roscher vagy Schmoller* [Luio Brentano (1844 - 1931). Gustav Schmoller (1838 - 1917). Wilhelm Roscher (1817 - 1894) – politikai közgazdászok], teljesen nélkülözik a gondolkodás cselekvésbe való átültetését, és úgy gondolják, hogy a társadalmi jelenségeket pontosan ugyanúgy kell vizsgálni, ahogyan a természettudósok teszik. Az ilyen emberek hagyják, hogy a jelenségek a saját útjukat járják, és közben tanulmányozzák őket. Egyedül az emberiség történelmi fejlődését tanulmányozzák, vagy esetleg az emberek gazdaságukról alkotott elképzeléseinek történelmi fejlődését. Mindezt jóhiszeműen írják le. A legtöbb, ami itt még megtörténhet, hogy – mint Loyo Brentano esetében – nem akarnak saját hazájukban megfigyeléseket végezni, hanem elmennek egy másik, lenyűgöző gazdasággal rendelkező országba, elmennek Angliába, ott tanulmányokat készítenek, leírják, hogy ott milyenek a munkavállalók és munkaadók közötti kapcsolatok stb. Eközben megtudják, hogy vannak gazdag emberek, hogyan alakul a hitel, hogyan működik a tőke, hogy van szenvedés, hogy vannak szegények, hogy sok embernek nincs mit ennie bizonyos körülmények miatt. És mindezek után azt mondják, hogy a tudománynak nem az a feladata, hogy megmutassa, hogyan kellene ezeknek a dolgoknak fejlődniük, hanem csak az, hogy megmutassa, hogyan fejlődnek. De mi haszna a tudománynak, amelyet a gyakorlati élet csak mint megfigyelési tárgyat foglalkoztat? Végül is ez olyan, mintha egy művész festeni akarna, és azt mondanák neki: „Jobb, ha meglátogatsz más művészeket, és megfigyeled, hogy egyesek milyen jól festenek, mások milyen rosszul, stb., de te magad ne csinálj semmit!”. Nem hangzik-e paradoxnak ez ebben az esetben? De abban az első esetben pontosan ugyanez a helyzet. Szó szerint kifordul az emberből – bocsássák meg a kifejezést –, ha komolyan belegondol mindabba, amit manapság nem csak tesznek, hanem egy idióta mámorával tesznek, amikor a természettudományos módszert próbálják alkalmazni olyan dolgokra, mint a népgazdaság stb. Végül is semmi sem fog kisülni belőle, mert a legostobább feltételezések vannak a középpontban. A legtöbb, amire az úgynevezett társadalomtudósok egész tömege képes, hogy arra a következtetésre jut, hogy valaminek történnie kell. Aztán születik egy törvény, mintha az segítene akár az egyiknek, akár a másinak.

De maga ez a tehetetlenség az, ami magával hozza egy ilyen helyzet kialakulását. És gyávaság lenne nem rámutatni arra, hogy az emberiség jelenlegi része, amely természetesen nem tiszteli a tekintélyt, és megelégszik a helyzetével, maga is sokszorosan hibás azért a káoszért, amelybe belezuhantunk. Ezek a

dolgok annyira komolyak, hogy valódi formájukban kell megragadni őket. Akkor felmerül a kérdés: mi munkálkodik ezeknek a dolgoknak a mélyén? Miért alakultak így a dolgok? Miért működnek ilyen bizonytalan felfogások az emberiség számára fontos területen, amelyről beszéltem önöknek?

Vegyünk egy elképzelést, amely bár illuzórikus, de rendkívül hatékony; vegyük a marxizmus által – ha úgy tetszik – módosított felfogást, amely lényegében a mai professzorok fejében is uralkodik: csak a gazdaság érvényes, csak a gazdasági struktúra érvényes; minden más ideológia, felépítmény, fata morgana. A legfigyelemreméltóbb vonás a teljes hitelenség abban a szellemiben, amelyet az ember a tudati lélek korszakának hajnala óta kialakult összes érzékelésből merít. Csak az válik érvényessé, ami külsőleg fogható fel, ami a külső érzékszervek segítségével érthető meg. Minden mást el kell kerülni, elidegeníteni. És az elidegenedés, az elkerülés mögött nemcsak a szociális gondolatok, hanem a szociális érzések és végül korunk szociális eseményei is felmerülnek; ezek továbbra is felmerülnek, hacsak nem halljuk meg a felhívást e tények valódi, szellemi-tudományos megértésére.

Mi ennek az alapja? Az alap az, hogy a tudati lélek korszakába léptünk, hogy a XV. század óta ebben a korszakban élünk, és hogy a fejlődés a tudati lélek korszakában az embert szükségszerűen a tudati lélek ébredésére készíti, így egyre inkább közeledik fejlődésének egy bizonyos pontjához, amittől valójában – egy „ellenösztön” révén – el akar menekülni. A lényeg az, hogy a modern embernek le kell győznie ezt a menekülési ösztönt; hiszen onnan akar elmenekülni, ahol lennie kellene.

Legutóbb itt elmondtam, hogy a világ különböző országaiban, különböző részein – Nyugaton, Közép-Európában, Keleten – az emberek különböző módon közelítik meg a Küszöbört, az érzékfeletti világba lépve. A Küszöbörnél felmerülő élményhez való közeledés, mely a tudati lélek korában tudatosan és többé-kevésbé ösztönösen is megtapasztalható, a törekvés, hogy közeledjünk, a Küszöbör melletti tapasztalat még csak külső formájához is, olyan, mint egy impulzus, mint egy ösztön, mint egy szükséglet, ami a modern emberben működik, de amely elől menekülni akarnak. Félnak közeledni ahhoz, amihez közeledniük kell.

Ez a modern emberi fejlődés tipikus mintája. Emlékezzünk a modern törekvések nemrégiben adott külső jellemzésére. Az ember arra törekszik, hogy emberi lényként tekintsen önmagára, hogy végül is saját lényének képmásához jusson. De az ember nem juthat el az emberképhez, ha az érzékek által felfogott világon belül kíván maradni. Mert az ember nem merül ki ebben az érzéki világban, az ember nem pusztán érzéki lény. Az ösztönös fejlődés korában, amikor nem kérdéses az ember képe, az ember méltósága, az ember ereje, fennáll a veszély, hogy figyelmen kívül hagyjuk azt aényt, hogy az ember megismeréséhez el kell hagyni az érzéki világot, és be kell lépni az érzékfeletti világba, hogy a tudati lélek korában meg kell ismerni az érzékfeletti világot, legalább intellektuálisan. De itt tudattalanul működik az, amit tudatosan le kell győznie a beavatásra igyekvő embernek. Leginkább tudattalanul hat a kortársainkban és azokban az embereknél, akiknek társadalmi gondolkodását leírtam önöknek, az ismeretlentől való félelem, amelynek megismeréséhez közeledni kell. Félelem, kishitűség, gyávaság – ez tartja fogva a modern emberiséget. És amikor ez a modern emberiség azt mondja, hogy teljesen nyilvánvaló, hogy a gazdaság, ez mindennek az alapja – ez a nézet a láthatatlantól való félelmen alapul, azon, amit nem lehet kézzel megfogni. Amit nem akarnak megközelíteni, azt elkerülik, és elkezdnek hazudni az ideológiáról, a fata morgana-ról. Hazudnak az ideológiáról, a fata morgana-ról, mert félnak az érzékfelettitől. A rettegés, a kishitűség, a félelem a kiindulópontja a modern társadalmi szemléletnek azokkal a problémákkal kapcsolatban, amelyekről beszélek. Egyesek még mindig bátorságot mutathatnak kifelé e modern társadalmi szemlélet törekvéseivel szemben, hogy azt egyik vagy másik oldalról mutassák meg. Ami a spirituálisat illeti, ami feljűk közeledik, amiről az emberek tudni akarnak, félnak tőle, és félelmesen visszavonulnak. A rettegés, a félelem eredménye az, ami a mai szocialista világképben kiemelkedik. Amit nem akarnak megközelíteni, azt elkerülik, és elkezdnek hazudni az ideológiáról, a

fata morgana-ról. Hazudnak az ideológiáról, a fata morgana-ról, mert félnek az érzékfelettitől. A rettegés, a félelem a modern szociális szemlélet kiindulópontja azokkal a problémákkal kapcsolatban, amelyekről beszélek. Egyesek még mindig bátorságot mutathatnak külsőleg e modern társadalmi szemlélet törekvéseivel kapcsolatban, hogy azt egyik vagy másik oldalról mutassák meg. Ami a szellemit illeti, ami feljűk közeledik, amiről az emberek tudni akarnak, vele szemben félelem keletkezik, és gyáván hátralépnek. A rettegés, a félelem eredménye az, ami a mai szocialista világgépben előlép.

Ez az a nézőpont, ahonnan ezeket a dolgokat szemlélni kell. A modern embernek ugyanis háromféle dolgot kell ismernie, mivel természetes módon vezették el ehhez a háromféle dologhoz, mivel nyugati, közép-európai és keleti emberré differenciálódott, amint azt a múltkor már elmondtam. Az ember különböző formákban, természetes módon jut el ehhez a hármassághoz. És bár csak a beavatott látja, hogy mi történik itt; arra kell törekedni, hogy megérezze, megérzékelje, intellektussal megragadja – még ha nem is látja –, minden modern embernek ezt kell tennie, ha meg akarja érteni a gazdasági struktúrát.

A modern embernek mindenekelőtt tisztán kell érzékelnie vagy legalábbis tiszta intellektuális elképzelése kell hogy legyen azokról az erőkről, amelyek a világegyetemben a rombolás, a pusztítás erői. Azok között az erők között, amelyeket az ember szívesen követ, vannak olyanok is, amelyek építő erők; ezeket szívesen, szimpátiával követik, és ezért tévúton járnak. Mindig csak építeni és építeni és építeni akarnak. De a világban nemcsak evolúció vagy építés van, hanem involúció vagy pusztulás is. Önmagunkban hordjuk a pusztulást. Fejlett idegrendszerünket, agyrendszerünket csak úgy lehet megérteni, mint ami a pusztulás folyamatában van. A világban létezik a pusztulás. Az embernek ismernie kell e pusztulás erőit. Előítélet és elfogultság nélkül ki kell mondania magának, hogy a tudati lélek teljes felébredésének korszakában a pusztító erők különösen aktívak. Ezek a pusztító erők apránként koncentrálnak, konszolidálódnak, majd nagyjából ugyanúgy fejlődnek, mint az elmúlt négy és fél évben. Ekkor az emberiségnek koncentrált formában mutatkozik meg valami, ami általában véve mindig is létezett. De ez nem maradhat tudattalan, ösztönös, éppen a mi korunkban kell ezt teljesen megérteni. A pusztítás, a halál erői, a bénító erők – az ember szívesen elfordul tőlük, de ezzel vakká teszi magát; a pusztítás erői elől menekülve nem tanulja meg, hogy részt vegyen az evolúcióban.

A második dolog, amit az embernek tudnia kell, és ami elől megint csak szívesen menekül, az az, hogy az intellektuális fejlődésnek ebben a korszakában, vagyis a tudati lélek korszakának fejlődésében az embernek feltétlenül el kell jutnia arra a pontra, ahol valamilyen módon új súlypontot kell keresnie lényé számára. Ösztönös fejlődése a gondolkodásában is súlypontot adott neki. Úgy vélte, hogy egészen szilárdan megvan a saját világgépe és a saját elképzelései, amelyek véréből, származásából stb. adódóan megfelelnek neki. De tovább ez így nem folytatódhat. Az embernek el kell hagynia az ösztönösen kialakult szilárd támaszt. Az embernek valamilyen módon egy szakadék szélére kell helyeznie magát, éreznie kell az ürességet, a szakadékot maga alatt, mivel lényének középpontját önmagában kell megtalálnia. De ettől rémülten meghátrál, fél tőle.

A harmadik a következő: Az embernek minden erejével meg kell tanulnia az önszeretet és az önzés impulzusát, ha a jövő felé akar fejlődni. Korszakunk célja, hogy elmagyarázza az embernek, hogy az ember a természeténél fogva egoista lény.

Az önzés legyőzéséhez mindenekelőtt meg kell vizsgálni az emberi természetben rejlő önzés minden forrását. A szeretet kezdetben az önszeretet ellentétéként lép fel. Át kell lépni az önszeretet szakadékán, ha meg akarjuk ismerni azt, aminek szociális hőként át kell hatnia a jelen és a jövő társadalmi struktúráját, ha eközben nem az elméletet, hanem a gyakorlatot akarjuk megismerni. Közeledve ehhez az érzéshez, amelyet a beavatott teljes világossággal lát a Küszöb Őrének közelében, amikor belép az érzékfeletti világba – ez ismét félelemmel tölti el az embert, mert világossá válik számára: egy olyan korba, amely szükségképpen életre hívja a társadalmi struktúrát, nem lehet másként belépni, mint a szereteten

keresztül, amely nem önszeretet, hanem mások iránti szeretet, érdeklődés más emberek iránt. Az emberek ezt úgy érzik, mint egy lángot, mint valami, ami felemészti őket, elveszi tőlük a saját lényüket, amikor megfosztják őket az önszeretetüktől, az önszeretethez való joguktól. És ahogyan menekülnek az érzékfelettitől, mert félnek tőle, mert ismeretlen számukra, úgy kerülnek a szeretetet is, mert az olyan számukra, mint egy emésztő láng. És ahogyan abban a korban, amikor szellemi impulzusokra kell felkészülni, az ember becsukja szemét és fülét az érzékfeletti igazságok előtt, egyidejűleg, például a marxizmus és a modern proletár-gondolkodás által elcsábítva arra kényszerül, hogy csak az érzékileg érzékelhetőben keressen támaszt, és így elfordul az érzékfelettitől, mert az emberi fejlődés tényleges irányjaival egyenesen ellentétes célokat követ e téren, – úgy cselekszik az ember a szeretet szférájában is. Ez egy speciális terminológiában is kifejeződik. Olyan eszmék kerülnek előtérbe, amelyek pontosan az ellenkezőjét jelentik annak, ami az emberiség fejlődését jelenti, amire valóban törekednie kellene. Amikor 1848-ban megjelent a modern proletár életszemlélet első jelentős hirdetése, a „Kommunista Kiáltvány”, Karl Marx ezt a kiáltványt olyan szavakkal látta el, amelyek ma már szinte minden szocialista könyvben és szocialista röpiraton mottóként megtalálhatók: „Világ proletárjai, egyesüljetek!”.

Ha valakinek van egy csöppnyi érzéke a valóság megértéséhez, akkor kénytelen egy meglehetősen pontos, de meglepően paradox ítéletet hozni e szavakkal kapcsolatban. Mit jelent ez: „Világ proletárjai, egyesüljetek!”? Ez azt jelenti: cselekedjétek együtt, legyetek egymás testvérei, legyetek bajtársak! – Ez a szeretet! A szeretet hasson közöttetek! De hogyan hat? Proletárok, vegyétek észre, hogy különböztök az emberiségtől, gyűlöljétek mindazokat, akik nem proletárok, a gyűlölet legyen az az impulzus, amely egyesít benneteket! Bámulatos módon egyesül a szeretet és a gyűlölet, a gyűlöleten alapuló egyesülés az ellentéte felé törekszik! De ezt nem veszik észre, mert a mai emberek távol állnak attól, hogy gondolataikat összekössék a valósággal. Amikor a szocialista mozgalomban ilyen szavakat vesznek jelszónak, az a szeretettől való félelmet fejezi ki, amelyet, bár hangoztatnak, ugyanakkor rémülten és reszketve riadnak vissza tőle.

Így csak annak a szellemtudományos megértése, hogy mi a valóság, adhat magyarázatot arra, ami a modernitásban működik, amit úgy lehet megismerni, ha ténylegesen tudatosan jelen vagyunk ebben a valóságban. Nem olyan egyszerű kutatni azt, ami ma pulzál az emberiség szférájában. Ehhez a kutatáshoz szükséges a szellemtudomány. A szellemtudományt figyelem nélkül hagyni semmiképp sem szabad. És csak az áll helyes módon áll a szellemtudományos mozgalomban, aki kellő komolysággal viszonyul e dolgok megértéséhez is.

Tartalom: A valóság logikája – a gondolkodás logikája. Szellemtudományos gondolkodás szükséges a társadalmi élet kérdéseinek megoldásához. Bergyajev esszéje. Életvalóság – logikai valóság. Az ahrimáni szellem hatásai. Rabszolgaság – jobbagység. A munkaerő mint áru. Marx, Haeckel.

Ma szeretnék áttekintést adni azokról az alapvető kérdésekről, amelyek vizsgálatát már régóta feladatunknak tartjuk. Ha elgondolkodunk azon, hogy az itt értett szellemtudomány hogyan tudja ezeket a kérdéseket, az életnek ezeket a kérdéseit megfontolni és megválaszolni, akkor először is jóhiszeműen kell kezelnünk, valóban fel kell fogunk egy napon, hogy ez a szellemtudomány, és vele együtt a mi időnk, sőt a jövő is, más követelményeket támasztanak az elképzelések természetével, az emberi gondolkodás természetével szemben, mint a gondolkodásnak a meggyökeresedett szokásai, és különösen azok a gondolkodási szokások, amelyek a tudomány szférájában és annak népszerűsítése terén alakultak ki, kezdve a közelmúlttól egészen napjainkig. Hiszen tudják, hogy mindaz, amit a szellemtudomány bármely területen, de különösen a szociális területen közöl, szellemi kutatás eredménye, amelyet nem egyszerűen racionális, nem egyszerűen absztrakt úton nyer, hanem a szellemi valóságból. Ezeknek a vizsgálatoknak a megértése, mint tudják, hétköznapi, egészséges emberi gondolkodással lehetséges, de hozzájuk eljutni csak akkor lehet, ha a hétköznapi tudatból, valamint a természettudományos vizsgálatok racionális, absztrakt gondolkodásából az imaginatív, inspiratív és intuitív tudatosságba emelkednek. Ami az imagináció, inspiráció, intuíció útján lép elő, érthető fogalmakban, ideákban fogalmazódik meg, és ez képezi az antropozófiai irányultságú kutatás tartalmát.

Igaz azonban, hogy az igazság keresése során szükségessé válik, hogy a most általánosan elfogadott felfogásoktól eltérő felfogásokhoz szokjunk hozzá, ezért is olyan nehéz sok kortársunknak megtalálni a szükséges átmenetet a megszokott, most használt gondolkodásból az antropozófiai szellemtudományba. Ma könnyen megkérdezzük: „Be lehet-e ezt bizonyítani?”. A kérdés kétségtelenül jogos. De a valóság felől kell megközelíteni. Ha ebben az esetben azt kérdezzük: lehet-e valamilyen szempontból bizonyítani azt, amit a szellemi kutató javasol, szokásos, hétköznapi fogalmakkal, amelyeket az ember élete során a nevelés által megtanult – akkor egyszerű félreértéssel állunk szemben; mert a szellemtudományos kutatás eredménye a valóságból származik.

Egy egyszerű, egészen triviális összehasonlítás segítségével szeretném elmagyarázni, hogy a hétköznapi, teljesen absztrakciókban történő gondolkodás számára hogyan jelentkezhet itt félreértés. Ismeretes, hogy ez egyik gondolatból kell következnie a másiknak, és amikor nem ez történik, akkor lehetségesnek tartják, hogy hiba következik be, még akkor is, ha a valóság szerint a dolog igaz. A valódi sorrendiség nem esik egybe a gondolatok sorrendiségével, a valóság logikája valami más, mint a gondolkodás logikája. Mivel a mai időben a metafizikai jogi gondolkodás tölti be mindenkinek a fejét, a hagyományos logikai gondolkodásról azt gondolják, hogy bármit képes átfogni. De nem így van. Tudják, ha van egy kocka, amelynek minden oldala, mondjuk, harminc centiméter hosszú, és valaki azt mondja, hogy a kocka másfél méterrel a padló felett van ebben a teremben – akkor a szokásos logikai gondolkodással, anélkül hogy a teremben lennének, azt mondhatják, hogy a kockának valamin állnia kell. Kell lennie egy megfelelő magasságú asztalnak, mert a kocka nem tud a levegőben repülni. Erre a következtetésre kell jutniuk, anélkül is, hogy a teremben lennének, és anélkül, hogy bármit is tudnának róla.

De képzeljük el: van egy labda a kockán. És ezt nem lehet gondolkodással kideríteni, hanem látni kell. De ez felel meg a valóságnak. A valóságot tehát lények, dolgok szövik át, amelyeknek természetesen

saját logikájuk van, de ez a logika nem esik egybe a gondolkodás szokásos logikájával. A megfigyelés logikája eltér a gondolkodás szokásos logikájától.

Ebből következik, hogy a kényelmes, úgynevezett logikai következtetések, amelyekhez a modern gondolkodás annyira hozzászokott, nem elegendők egyetlen bizonyítékként; egy egész sor dologgal nem lehet eligazodni a segítségükkel. Azon a területen, amelyről itt több mint egy hete beszélek, az emberi társadalom szociális szerkezetének területén, sok követelmény közvetlenül azokból az előfeltételekből fakad, amelyekről a társadalom hármasság tagozódásával kapcsolatban beszéltem, ami a jövő szempontjából feltétlenül szükséges. Vegyünk példaként egy bizonyos egészen konkrét adórendszert. Ezt az adórendszert a megfigyelés logikájával is vizsgálhatjuk. A gondolkodási logika segítségével önmagában nem lehet eligazodni. Ezt az adórendszert vizsgálhatjuk a megfigyelési logika segítségével is. Itt pusztán a gondolkodási logika segítségével nem lehet eligazodni. Ebből következik, hogy szükség van arra, hogy meghallgassuk azokat, akik tudnak valamit ezekről a dolgokról; mert ha egy kérdés felmerül, egy egészséges emberi elme, figyelembe véve annak minden oldalát, képes megoldani azt. Az egészséges emberi gondolkodás, kedves barátaim, mindig elegendő; segítségével mindig ellenőrizhető, amit a szellemi kutató mondott. Azonban az egészséges emberi értelem valami más, mint a gondolkodás logikája, mint a mai természettudományos gondolkodás. Ebből láthatják, hogy a szellemtudomány nem lehet hatással az emberre csak azért, mert bizonyos mennyiségű fogalomra tett szert, és ugyanakkor azt hiszi, hogy ezeket a fogalmakat ugyanúgy tudja használni, mint azokat, amelyeket a modern tudomány stb. közölt vele. Ez teljesen lehetetlen. És ha azt hiszik, hogy ez nem így van, akkor nagyot tévednek. A szellemtudománnyal való foglalkozás azt jelenti, hogy az ember egész gondolkodásmódja, a világ szemlélésének egész módja más lesz, mint a múltban, hogy az ember megtanulja nemcsak alapvetően, hanem másképp is megérteni a világot. Ezt kell mindenekelőtt szem előtt tartani, ha be akarnak hatolni a szellemtudományba. Folyamatosan meg kell kérdeznünk magunktól: „Megtanulok-e másképp tekinteni a világra, annak köszönhetően, hogy felveszem a szellemtudományt – nem a tisztánlátást, hanem a szellemtudományt –, megtanulom-e másképp nézni a világot, mint ahogyan eddig tettem?”

Természetesen, ha valaki a szellemtudományt a tanulmányi segédeszközök bizonyos összegének tekinti, akkor az ilyen ember sokat tudhat; de ha továbbra is úgy gondolkodik, mint korábban, akkor nem vette fel a szellemtudományt. A szellemtudományt csak akkor veszi fel, ha bizonyos tekintetben megváltoztatja gondolkodásának módját, típusát, szerkezetét, ha bizonyos tekintetben más emberré válik, mint korábban volt. Ez a szellemtudomány segítségével elsajátított képzetek ereje, hatalma révén valósul meg.

Ami a szociális gondolkodást illeti, különösen szükséges, hogy ezt a kizárólag a szellemtudomány által felállított követelményt az emberek megértsék, mert amire tegnap felhívtam a figyelmet, az általában csak ebben a fényben érthető meg. Tegnap elmondtam, hogy a politikai gazdaságtan tanárai, akik ma politikai gazdaságtani fogalmakat tanítanak az embereknek, valójában teljesen tehetetlenek a valósággal szemben. De miért is tehetetlenek? Azért, mert nem képesek felfogni bármit is abból, ami a természettudományos gondolkodásmódon túlmutat, és meg sem engednek maguknak olyan gondolatokat, amelyek túlléphetnének e gondolkodásmód határain. Csak ha megszokják, hogy a szociális életet másképp fogják fel, mint ahogyan az a csak természettudományosan képzett gondolkodással érhető el, akkor lesznek képesek arra, hogy gyümölcsöző, megvalósítható és hasznos szociális ideákat találjanak.

Korábban felhívtam a figyelmüket egy olyan dologra, amely bár okozhat némi megdöbbenést, mégis mélyen át kell gondolni. Akkor azt mondtam, hogy bizonyos fogalmakból vagy akár egy világnézetből logikai következményeket levezetni, amire az emberek annyira hajlamosak, egyáltalán nem jelenti azt, hogy ugyanazt kapjuk, mint ami az életnek megfelelően következik ebből a világnézetből. Ezt úgy értem, hogy valakinek van egy bizonyos mennyiségű fogalma, vagy akár egy egész világnézete. Ezt a világnézet

pusztán fogalmilag tartaná a tekintete előtt, majd esetleg levonna belőle néhány következtetést, amelyeket joggal tartana logikailag következetesnek, logikailag szükségszerűnek ebből a világből következően. De mégsem mondhatjuk, hogy ezek a következtetések feltétlenül igazak, hiszen az élet ebből az esetből egészen más következtetéseket vonhat le.

Mit jelent az, hogy az élet más következtetéseket von le? Képzeljük el egy pillanatra, hogy kialakítottunk egy olyan világnézetet, amely számunkra teljesen idealisztikusnak tűnik. Teljes megalapozottsággal mondjuk, hogy ez a világnézet idealisztikusnak tűnik. Csodálatos idealisztikus elképzeléseik, csodálatos idealisztikus ideáik vannak. Előfordulhat, hogy ezt a világnézetet alakítják ki a fiukban, vagy hagyják, hogy egy bizonyos életkorban teljes mértékben kifejtsse hatását a tanítványaikra. Önmaguk valószínűleg csak logikus következményeket engednek meg a világnézetükből. De merüljenek el a másik lélekben, kövessék az életet azon a szakadékon át, ahol az egyik emberről a másikra átlép, és akkor valami olyan jelenik meg önök előtt, amit csak a szellemtudomány segítségével lehet megmagyarázni. A világnézetük az önök számára idealisztikusnak tűnik, és teljes joggal hiszik, hogy mindannak, ami abból logikusan következik, szintén idealisztikusnak, szépségesnek és fenségesnek kell lennie. Mindezt megbízhatóan megtanítják a fiuknak vagy lányuknak, vagy tanítványaiknak, és ők felnöve fenegyerekké vagy egyszerűen csirkefogókká válnak. Az idealista életszemléletükből az életben egyszerűen aljasság következhet.

Ez persze szélsőséges eset, de bekövetkezhet, és érthetővé kell tennie az önök számára azt a gondolatot, hogy az élet olyan következményekkel járhat, amelyeket nem lehet pusztán gondolkodás útján levezetni. Ezért áll a modern ember oly rettenetesen távol a valóságtól, hogy nem látja az ilyen dolgokat, mert nem akarja a tudatába felemelni mindazt, ami a múltban ösztönösen jött létre. A múlt ösztönei egy közvetlen érzést idéztek elő: itt vagy ott ez vagy az történt. Az ösztönök nem feltételezik a gondolkodás logikájának meglétét. Az ösztönök logikusan hatnak, a gondolkodás pedig később szerez erről tudomást. Manapság azonban az ember egyfajta bizonytalanságba esik, és ez a bizonytalanság a tudati lélek korában természetesen egyre nagyobb lesz, ha nem jön létre az az ellensúly, hogy az ember tudatosan is észlelje a valóság logikáját. Abban a pillanatban észlelik azt, amikor figyelembe veszik az érzéki valóság mögött álló szellemet a maga lényében és valós folyamataiban.

Egy gyakorlati esetről szeretnék beszámolni, amely illusztrálja azt, amit elméletben felvázoltam. De eközben valami mást is illusztrál. Ez a példa megmutatja, hogy néha mennyire téves útra lehet kerülni, csak a külső szimptomákat követve. Az e heti előadásokban a történelmi szimptomatológiáról beszéltem. Általánosságban elmondható, hogy a szimptomatológia olyasvalami, amire az emberek örömmel hajlandóak, amikor a külsőtől, a jelenségektől a valóság felé akarnak elmozdulni.

Az orosz író és filozófus Bergyajev [*Nyikolaj Alekszandroviics Bergyajev (1874-1948.)] nemrég írt egy nagyon érdekes cikket az orosz nép filozófiai fejlődéséről a XIX. század közepétől napjainkig. Két figyelemre méltó dolog van ebben a Bergyajev-cikkben. Az egyik az, hogy az a különös előítélet, amelyből a szerző kiindul, azt mutatja, hogy fogalma sincs arról az egyetlen, általunk jól ismert igazságról, arról az igazságról, hogy az orosz Kelet az Atlantisz utáni hatodik korszakra, a Szellemén fejlődésének korszakára készül, egy teljesen új elemre, amely most embrionális állapotban van. Mivel Bergyajev erről semmit sem tud, egy ponton ítélete teljesen hamisnak bizonyul. Meglepőnek találja azt a tényt – és ezt orosz filozófusként tudnia kellene –, hogy Oroszországban, ellentétben a civilizált nyugati világgal, amikor filozófiáról van szó, teljesen helytelen értelmet tulajdonítanak annak, amit nyugaton igazságnak neveznek. Egyrészt nagy az érdeklődés a nyugati filozófia iránt, másrészt azonban ennek a nyugati filozófiának az értelmét nem értik, mivel az az „igazságra” törekszik; Oroszországban a filozófiai igazságot csak annyiban fogadják el, amennyiben az életet szolgálja, mivel az az élet közvetlen megértéséhez szükséges. Egy szocialista például annyiban érdeklődik a filozófia iránt, amennyiben azt

reméli, hogy ez vagy az a filozófia igazolni tudja a szocializmusát. Ugyanígy egy ortodox teológus másképp érdeklődik a filozófia iránt, mint egy nyugati teológus – nem azért, mert a filozófia igazságot tartalmaz, hanem azért, mert alapot, igazolást adhat neki ortodox hitéhez és hasonlóknak. Bergyajev ebben látja a modern orosz néplélek nagy hibáját. Azt mondja, hogy Nyugaton messze előrébb jártak azok az emberek, akik úgy gondolták, hogy az igazságnak nem kell az életet számításba vennie, hanem az igazság az igazság, és legyen ilyen, és az élet vegye számításba az igazságot. Ehhez még valami figyelemre méltó dolgot tesz hozzá, ami persze nem a modern ember számára figyelemre méltó, aki ezt természetesnek veszi, hanem a szellemtudomány szempontjából kiemelkedően figyelemre méltó. Azt mondja, hogy az orosz szocialistának nincs joga a „polgári tudomány”, a „burzsoá tudomány” kifejezést használni, mert a burzsoá tudomány az igazságot tartalmazza; hiszen végül is az dolgozta ki az igazság fogalmát; és az megcáfolhatatlan igazság. Ezért az orosz néplélek téved, amikor azt hiszi, hogy ez az igazság is megcáfolható.

Bergyajev ezt a nézetet nemcsak az egész professzori világgal osztja, hanem a professzori világ összes hívével is, akik közé tartozik például az egész nyugat- és közép-európai burzsoázia, természetesen a nemesség, stb. Bergyajev épp azt nem érti, hogy az orosz néplélek mélyén érlelődő mag éppen embrionális állapota miatt nyilvánul meg oly lázadóan és karikatúraszerűen. Az igazság felismerése az élet szempontjából jelenleg nem jogos, de ebben van a jövőbeli megértés csírája. A jövőben mindez a helyén fog állni. Amikor ugyanis kifejlődik az, ami most csíráként készül: az emberi fejlődés Szellemén felé való irányultsága, akkor az, amit most igazságnak nevezünk, egészen más alakot fog öltetni. És ma ennek néhány jellemzőjét fogom bemutatni önöknek. Ez az igazság például azt fogja sugallni az emberi elmének – ezt most egyáltalán nem látjuk –, hogy a tények logikája, a valóság logikája, a megfigyelés logikája egészen más, mint a szokásos fogalmi logika. Ez az első dolog, amit Bergyajevben kivételesen figyelemre méltónak láthatnak, mert itt van előttünk a bizonyíték, hogy ez az író mennyire nincs elmerülve korunk fejlődésének igazi értelmébe, amit éppen a népe közegében különösen jól megragadhatott volna; de az előítéletek megakadályozták.

A második egészen más irányba mutat. Bergyajev nagy elégedetlenséggel figyeli a bolsevizmus fellépését – ez cikkének jelentéséből is kiténik. Nos, itt az egyik szimpatizálhat vele, a másik nem, attól függően, hogy bolsevik-e vagy sem; ebbe most nem akarok belemenni. Tényeket akarok bemutatni, nem kritizálni. És ami itt különösen fontos, az a következő. Míg a 60-as években – így látja Bergyajev a filozófiai igazságot az élettől függőként vizsgálva –, mivel ezekben az években a materializmus bejutott Oroszországba, és hittek a materializmusban, az élet számára hasznosnak találták, addig a 70-es években hittek például Auguste Comte pozitívizmusában. Aztán más nézetek, például Nietzsche nézetei is eljutottak Oroszországba; az értelmiséghez tartozó emberek követőik lettek. Bergyajev ezután felteszi a kérdést: milyen filozófia talált helyet az értelmiséghez tartozó bolsevikoknál? És amikor ezt a filozófiát megnevezi, teljesen képtelen megérteni, hogy ez a különös filozófia hogyan járhatott ugyanazon az úton, mint a bolsevikok. Bergyajev számára érthetetlen furcsaság: hogyan tekinthetik a bolsevikok Avenarius és Mach [*Richard Avenarius (1843-1896), Ernst Mach (1838-1916)] filozófiai tanításait a sajátjuknak. Ha magának Avenariusnak és Machnak azt mondták volna, hogy az ő filozófiájukra helyeznek hangsúlyt az olyan emberek, mint a bolsevikok, még jobban megdöbbenek volna, mint Bergyajev. Triviális módon kifejezve, falra másznának, ha történetesen tudnák, hogy ők lesznek a bolsevikok hivatalos filozófusai. Képzeljék el a bátor polgár Avenariust, aki úgy vélte, hogy csakis tiszta fogalmakkal operál, aki természetesnek vette, hogy őt csakis úgymond a tisztességes kabátos emberek érthetik meg, akik soha senkit nem sértettek meg a bolsevikok módján, egyszóval tökéletesen tisztességes emberek, akik a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években „tisztes embereknek” számítottak. Avenarius úgy vélte, hogy filozófiája csak az ilyen emberek körében található követőkre. Valóban, Avenarius e filozófiájának tartalmával való első megismerkedés után érthetetlennek tűnik az a tény, hogy Avenarius a bolsevikok

hivatalos filozófusa lett. Mert mit gondol Avenarius? Azt mondja, hogy az emberek azzal az előítélettel élnek, hogy belül, a fejben, vagy a lélekben vagy valahol máshol szubjektív elképzelések, észlelések vannak, kívül pedig tárgyak. De ez nem igaz. Ha egyedül lennék az egész világon, egyáltalán nem tudnék különbséget tenni az objektum és a szubjektum között. Csak azért teszek különbséget köztünk, mert vannak körülöttem más emberek is. Ha csak egy asztalt látnék, soha nem jutnék arra a gondolatra – véli Avenarius –, hogy az asztal kívül, a térben létezik, és annak tükröződése az agyamban, hanem lenne az asztal, és nem látnám a különbséget a szubjektum és az objektum között. Csak akkor különböztetem meg azokat, amikor az asztalt valaki mással együtt látom, és ezt mondom magamnak: „Ő látja az asztalt, – és a fejemben nemcsak az asztról, hanem erről a személyről is van egy észlelés. És rájövök, hogy ő is érzi, amit én érzek.”

Így az ilyen tisztán elméleti elmélkedéseken belül – nem fogom mindent kifejtteni, mert félek, hogy untatom önöket – az ilyen elméleti-kognitív, tisztán absztrakt elmélkedéseken belül mozog Avenarius.

1876-ban írt egy kis könyvet „A filozófia, mint a világról való gondolkodás a legkisebb energiáfordítás elve szerint” címmel, amelyben az általam ismertetett premisszákat alapján bemutatja, hogy emberi fogalmainknak egyáltalán nincs értékük a valóság számára, hanem azért alkotjuk őket, hogy a világot gazdaságosabban tartsuk össze. Például az „oroszlán” fogalma vagy a természeti törvényt kifejező fogalom, nem valami érvényes, nem jelez Avenarius szerint semmi érvényeset, de a lényeg itt az, hogy nem lenne gazdaságos számomra, miután öt, hat vagy tizenhárom oroszlánt láttam életemben, mindegyiket elképzelni. Ezért a gazdaságosság céljából egyetlen oroszlán-fogalmat alkotok, amely egyesíti mind a tizenhárom oroszlánt. A fogalmak bármilyen kialakulása csak belső, szubjektív gazdaságosság.

Hasonló nézeteket vall Mach is. Már meséltem róla, hogy egyszer, amikor fáradt volt, beszállt egy omnibuszba, amelyben a bejáráttal szemben egy tükör lógott. Bement, és meglátta, hogy a másik oldalról az omnibuszba egy másik férfi is beszállt. Ezt a férfit rendkívül unszimpatikusnak találta, és azt mondta magának: „Milyen ellenszenves kinézete van ennek a tanárnak!” Aztán észrevette, hogy tükör van előtte, és saját magát látja benne. Ez az eset megmutatja, hogy ez emberek mennyire kevés figyelmet fordítanak önmagukra, még a saját külsejükkel kapcsolatban is, mennyire kevésbé foglalkoznak önismerettel. Mach egy másik esetről is beszámolt, amikor egy tükrös vitrin mellett haladt el. Ebben ismét önmagával találkozott, és felbőszítette az a valamiféle annyira gyűlöletesen kinéző tanár. Ez a Mach sokak körében népszerű, és ugyanazt a nézetet vallja, mint Avenarius. Azt mondja, hogy nincsenek sem szubjektív képzetek sem objektív dolgok, hanem csak az érzékelések tartalma létezik. Önmagam számára én is érzékelések tartalma vagyok. Az asztal érzékelések tartalma, minden csak az érzékelések tartalma. A fogalmak, melyeket az ember alkot, csak a gazdaságosság eszközei. 1881-ben vagy 1880-ban volt alkalmam részt venni a Bécsi Tudományos Akadémia ülésén, ahol Mach előadást tartott a gondolkodás gazdaságosságáról, „Gondolkodás a legkisebb energiáfordítás elve alapján” címmel. Meg kell mondanom, hogy húszas évei elején járó fiatalemberként ez a jelentés szörnyű benyomást tett rám. Hallgattam őt, és világossá vált számomra, hogy vannak olyan radikalizmussal rendelkező emberek, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy a gondolkodás útján az érzékfeletti első hirdetése, első kinyilatkoztatása lép be az emberi lélekbe; olyan határozottan utasítják el a fogalmakat, hogy azokra mindössze az emberi lélek gazdaságosságra irányuló tevékenységének eredményeként tekintenek. És mindez Machnál és Avenariusnál – helyesen értsenek engem – a tökéletesen tisztességes gondolkodás határain belül mozog.

Nem lesz hibás a következtetés: mind az említett urak, mind pedig minden követőjük jó, polgári gondolkodású ember, akik mindegyike mind a gyakorlati-radikális, mind a forradalmi gondolattól olyan távol áll, amennyire csak lehet. És tessék, ők válnak a bolsevizmus hivatalos filozófusaivá! Ez egyszerűen

érthetetlen! Ha elolvassák Avenarius könyvecskéjét az erők gazdaságosságáról, lehet, hogy még érdekesnek is, nagyon kedvesen megírták találják. De ha elkezdik a „Tiszta gyakorlat kritikáját” olvasni, akkor valószínűleg nagyon hamar unalmasnak találják, és félreteszik. Teljesen professzori stílusban íródott, és egyetlen ponton sem lehet bolsevista szellemű következtetéseket levonni belőle. A gyakorlatias világnézetnek a legcsekélyebb nyoma sincs benne, a radikalizmusnak a legcsekélyebb nyoma sincs benne.

De tudom, hogy azok az emberek, akik hajlamosak a tüneteket összetéveszteni a valósággal, vitatkozhatnak velem. Néhány megrögzött pozitivista azt mondhatná, hogy mindez tökéletesen egyszerűen megmagyarázható. A bolsevikok között az összes értelmiségi Zürichből származik. Zürichben tanított Avenarius, és tanítványai között voltak olyanok, akik értelmiségiként a bolsevik szférában tevékenykedtek. Ezen kívül Mach tanítványa volt továbbá a fiatal magánorvos Adler, aki később Ausztriában merényletet követett el Stürgkh ellen. Zürichben, amikor Avenarius ott tanított, sok Lenin-rajongó volt, és talán maga Lenin is sokat vett fel közvetlenül tőle.

De mindez nem több, mint véletlen egybeesés. Tudom, hogy a nehézkes, esetlen pozitivisták mindent meg tudnak így magyarázni, ez magától értetődik. De nemrég adtam egy példát arra, hogy egy olyan teljesen költői személyiség, mint Robert Hamerling, hogyan vezethető le abból az esetből, amikor a derék Kaltenbrunner rektor elhagyta Hamerling pályázatát egy budapesti tanári állásra, és ennek következtében valaki más kapta meg az állást. Ha Kaltenbrunner nem veszíti el ezt a kérvényt, Hamerling a 60-as években gimnáziumi tanár lett volna Budapesten, és nem került volna Triesztbe. És ha elképzeljük mindazt, amivé Hamerling az adriai Triesztben töltött tíz év alatt vált, akkor Hamerling egész költői élete ennek az esetnek az eredményeképpen tárul elénk. A felszínen persze a grazi gimnázium derék rektora, Kaltenbrunner, miután elvesztette a kérvényét, ürügyet adott Hamerlingnek, hogy Triesztbe utazzon. Az ilyen dolgokat azonban nem a valóságnak kell tekinteni, hanem annak szimptomáinak, amit belsőleg fejeznek ki.

És az, ami Bergyajevet annyira megdöbbenetette, mégpedig hogy a bolsevikok a bátor polgári filozófusokat, Avenariust és Machot választották bálványaiknak, visszavezet bennünket előadásunk elejére, ahol azt mondtam, hogy az élet realitása, a megfigyelhető valóság egészen más, mint a logikai valóság. Természetesen magából Avenariusból és Machból nem következett, hogy a bolsevikok hivatalos filozófusaivá válhatnak. Ugyanígy minden következtetés, amit logikusan le lehet vonni ebből az esetből, csupán külső tünet. A valósághoz csak az ebből a valóságból eredő kutatással lehet eljutni. A valóságban szellemi lények hatnak.

És itt sok mindent elmondhatnék, ami világossá tenné a szükségszerűséget, amellyel az olyan filozófiák, mint amilyeneket Avenarius és Mach fejlesztett ki, következetesen, az életnek megfelelően, a modern idők legradikálisabb szocializmusához vezetnek. Mert a lét kulisszái mögött ott vannak azok a szellemek, akik Avenarius vagy Mach filozófiáját cseppenként vezetik be az emberi tudatba, és az emberi tudatba csepegtetve például a bolsevizmushoz vezet. Logikailag nem lehet az egyiket a másiktól levezetni. De a valóság képes erre. Arra kérném önöket, hogy ezt mélyen véssék a szívükbe, hogy legyen önökben valami abból, amit újra és újra hangsúlyozok. Ma arra van szükség, hogy az emberek egy napon megtalálják az átmenetet a szokásos logikai sekélyességből, amelyről manapság nem szabad azt gondolni, hogy képes betekintést nyújtani a valóságba, az igazi valóságba. Jó, ha látjuk a tüneteket, ismerjük az értéküket, akkor komolyabban lehet a valósághoz eljutni.

Itt sok mindent elmondhatnék, amire egy másik, aki nem vesz tudomást a szellemtudományról, még csak nem is figyelne, mindent csak egy frázisnak, egy másodrendű gondolatnak tartana. Látják, Mach pozitivista, de radikális pozitivista, arra a következtetésre jut, hogy minden – érzékelés. A tanítás – amelyről a fiatal Adler, a zürichi magándoktor is olvasott tanulmányokat –, amely olyan sokat jelentett

neki is, Machnak és Avenariusnak is, ez a tanítás azt állította, hogy minden érzékelés, és nincs jogunk elválasztani a fizikai és a pszichikai dolgokat. Az asztal ugyanabban az értelemben van fizikailag-pszichikailag, mint a fizikai-pszichikairól való képzetem, a fogalmak pedig egyszerűen a gazdaságosság kedvéért vannak.

De Machnál valami figyelemre méltó dologgal találkozunk. Néha ösztönösen visszahőköl saját világnézetétől, ettől a radikalista, pozitivistá világnézetétől. És visszahökölve aztán azt mondja: „Igen, amikor felfogom az Új Korszak minden vívmányát, nincs értelme azt mondani, hogy van még valami az érzékelésen kívül, vagy hogy különbséget kellene tennem a fizikai és a pszichikai között. Ugyanakkor mégis, amikor meglátom az asztalt, újra és újra késztetést érzek arra, hogy ne csak az érzésről beszéljek, hanem higgyem el, hogy van még valami fizikai is odakint. És megint, amikor van egy képzetem, egy észlelésem, egy érzésem, akkor nem csak érzékelem, hogy mi történik, a jelenséget, hanem hiszem – bár tudom, hogy az általam alkotott tanítás szerint ez teljesen jogtalan – hogy belül van a lélek, kívül pedig az objektum. Valami arra késztet engem, hogy különbséget tegyek. De mi is ez? – Mach így folytatja: – Valahogy oda jutok, hogy hirtelen be kell vallanom: van valami lelki belül, kívül pedig valami nem-lelki? Mert tudom, hogy itt nincs semmilyen különbség. És mégis valami arra késztet, hogy másképp gondolkodjak, mint ahogy azt a tudományom feltételezi” – ezt mondja Mach néha magának, amikor visszahőköl a dolgoktól, és ez áll a könyveiben is. Még a következő megállapítást is teszi: „Néha a körülmények olyanok, hogy az ember elgondolkodik, vajon nem valami gonosz szellem vezeti-e az embert egy ördögi kör mentén? – És ezt válaszolja: „Hajlamos vagyok azt hinni, hogy ez így van.

Tudom, hogy hányan mennek el e hely mellett csak úgy, pusztán egy frázisnak tartva. De ez a hely szimptomatikus. Itt a lélek válla mögött a dolog tényszerű oldalába pillanthatunk. Egy ahrimáni szellem az, ami az embereket egy ördögi körbe tereli, hogy úgy kezdjenek el gondolkodni, mint Avenarius és Mach. Ugyanaz az ahrimáni szellem az, amelyik a gondolkodás bolsevista alakjában hat. Ezért nem meglepő, hogy a valóság logikája eredményként ide jut. És világossá válik az önök számára, hogy az élet jelenségeibe való mélyebb behatolással mélyebben megértik magát az életet is. Korunk és a közeljövő szociális problémái szempontjából ez valóban nem lényegtelen. Hiszen olyan következtetések merülnek fel, amelyek nem esnek egybe azzal, amire Wagner, Spencer, John Stuart Mill [*Adolph Wagner (1835-1917), politikai közgazdász. Herbert Spencer (1820-1903), angol filozófus, John Stuart Mill (1806-1873), angol filozófus] vagy bárki más eljut, hiszen a szociális szférában a valósággal, a valóság logikájával összhangban lévő következtetéseket kell levonni. És a legrosszabb az, hogy a kortárs agitációs törekvésekben és abban, ami ezekből az agitációs törekvésekből fakad, a szokásos logikai következtetések, illúziók élnek; ezek a törekvések a valóságban illúziókká válnak. Ezért szeretnék két példát mondani. Az egyiket már jól ismerik, és csak ebben az összefüggésben lesz érdekes az önök számára.

A marxistán színezett szocialisták – és mint már sokszor mondtam, szinte az egész modern proletariátus ilyen – Marx hatására azt mondják, hogy a gazdaság, a gazdasági antagonizmus, a gazdasági antagonizmusból eredő osztályellentét az, ami az igazi valóságot alkotja; minden más ideológiai felépítmény. Minden, amit az ember gondol, ír, alkot, minden, amit az államról, az életről és minden másról gondol, mindez annak az eredménye, hogy milyen módon áll a gazdasági élet szférájában. Emiatt – ezt mondják a modern proletárok – az új rend bevezetésekor nincs szükségünk általános nemzetgyűlésre, mert a kispolgárság ismét be fog lépni abba, és a gazdasági életben elfoglalt burzsoá helyzete által előidézett pozíciókból fog megszólalni. Erre nekünk nincs szükségünk. Olyan emberekre van szükségünk, akik azt mondják, ami egy proletár fejében születhet, mert az ilyen embereknek kell átalakítaniuk ma a világot. Egyáltalán nincs szükségünk gyűlésre, elegendő néhány proletár, akik már fent vannak, hogy meg lehessen valósítani a diktatúrát, hiszen ők proletár világszemléletűek, és ezért helyesen gondolkodnak. Mint Lenin és Trockij Oroszországban, úgy Karl Liebknecht is Berlinben [*Karl

Liebknicht a szocialisták vezetője. Az un. Spartacus-felkelés során a kormánycsapatok megölték Berlinben, 1919 januárjában] elvetik a nemzetgyűlést. Ez utóbbi ezt mondja: „Ez nem lehet más, mint a régi állami fecsegőbanda új kiadása” – a német parlamentet értve ez alatt.

De mi is az alapja mindennek? Az alap az, ami miatt engem tizenhat évvel ezelőtt – erről már beszéltem önöknek, amikor a „Szabadság filozófiájának” történetét kifejtettem – egy berlini szocialista munkásiskolából kiszorítottak. Ebben az iskolában többek között természettudományos kérdéseket fejtettem ki, beszédfejlesztő gyakorlatokat tartottam, és történelmet is tanítottam. Úgy tanítottam, ahogyan azt szükségesnek tartottam ahhoz, hogy objektív legyen. A tanítványaim számára ez teljesen elfogadható volt. És ha nem lettek volna azok a mesterséges akadályok, amelyek a tanításom végéhez vezettek, az jó gyümölcsöt teremhetett volna. De jöttek a szociáldemokrata vezetők, és rájöttek, hogy nem a marxizmust vagy a marxista történelemfelfogást fejtegetem, hanem – furcsa módon! – egyenest bakugrást teszek, – amiről most akarok mesélni –, de a tanítványaim, a munkások nagyon jól értenek engem. Elmondtam például, hogy az egyszerű történészek képtelenek megérteni a hét római király történetét; egyesek még mítosznak is tartják, mert Livius szerint ez a hét király egymást követve először egyfajta felemelkedést alkot, egészen Ancus Martiusig, a negyedik királyig, majd leereszkedik, és a hetedik király, Tarquinius Superbus (a Büszke) alatt teljes hanyatlásban végződik. És elmagyaráztam az embereknek, hogy itt Róma fejlődésének egy régebbi, a köztársaság előtti korszakáról van szó, hogy a köztársasághoz vezető fordulópontra éppen abban állt, hogy az ősi atavisztikus szellemi szabályszerűségek egyfajta népi káoszba mentek át, míg korábban, például az egyiptomi fáraók alatt, a szellemtudomány segítségével vizsgált igazságok szolgálták az államrendszer alapjául. Az a történet pedig, hogy Numa Pompilius megtermékenyítette Egeria folyónimfát, és így kezdődött minden, nem alaptalan. Aztán arról beszéltem, hogyan kaptak az emberek inspirációkat, mielőtt bármilyen parancsot adtak volna, így az alattvalók nem úgy követték az uralkodójukat, mint a későbbi időkben, hanem a szellemi világból kapott törvényeknek engedelmessé váltak. Innen ered az a ritmus, amellyel az egyiptomi fáraók és a római királyok, Romulus, Numa Pompilius és így tovább, egészen Tarquinius Superbusig, egymást követik.

Ha most egy bizonyos szempontból megvizsgálják a „Teozófia” c. könyvemben lefektetett hét alapelvet, akkor Róma hét királyának sorában nem találnak mást, mint ezeket az alapelveket. Mindezekre a dolgokra most csak rámutatni tudok; itt önök között elég, ha csak rámutatok ezekre a dolgokra, de önmagukban, megfelelő köntösben, tökéletesen objektív igazságok, míg a maguk sajátosságában bizonyosan nem érthetők meg a közönséges materialista gondolkodású történészek számára. Ezért a hét római király a jelenlegi történészek számára nem más, mint mítosz. Látják, ha továbbmennék, akkor ezeket a dolgokat másképp fejteném ki; és ha megfelelő módon tenném, akkor a valósággal való megfelelésük teljesen nyilvánvalóvá válna. De a „materialista történelemfelfogást” ez nem érdekli. A történelem materialista megértéséhez feltétlenül meg kell vizsgálni, hogy milyenek voltak a gazdasági viszonyok abban az időben, milyen volt a földművelés és az állattenyésztés, és hogyan kapcsolódott a földművelés a kereskedelemhez. Ezután meg kell vizsgálni, hogyan jöttek létre a városok, milyen gazdasággal rendelkeztek az etruszkok, milyen kereskedelmet folytattak az etruszkok a felemelkedő Rómával, és hogyan alakították a gazdasági tényezők a Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius stb. alatti kapcsolatokat. De tudják, ilyen úton haladva semmit sem lehet megérteni. Amikor tehát a fent említett munkásiskolában előadást tartottam, megpróbáltam ragaszkodni a valósághoz, és úgy alakult, hogy mivel az igazi valóságból indultam ki, ez az igazi valóság a segítségemre sietett. El kell mondani, hogy a hallgatóim köre nem csak ártatlan, fiatal emberekből állt, és ez természetes. A hallgatók között voltak olyanok, akik már bizonyos mértékig átvették a proletár gondolkodást, és olyanok is, akiket sok előítélet hatott át. Az ilyen embereket általában nem könnyű meggyőzni arról, ami távol áll tőlük. Egyszer például a művészetről beszéltem, ahol elmagyaráztam, mi a művészet és hogyan hat a művészet. Hirtelen a leghátsó sorokban egy hölgy felkiáltott: „No de akkor a verizmus nem művészet?” [*A verizmus egy

művészeti irány, a naturalizmushoz közel áll. Különösen Olaszországban terjedt el a XIX. század végén (ford.megj.)] Úgyhogy ezek között az emberek között nem lehetett egyszerűen a tekintélyre támaszkodni. És a feladat az volt, hogy megtaláljam a hozzájuk vezető utat, de nem kerülőutakon keresztül, hanem a valóság és az igazság érzékeléséből kiindulva. Ezért nem csak lehetséges, hanem szükségszerű is volt elmondani nekik: tele vagyunk olyan fogalmakkal, amelyek a materialista történelemfelfogásnak felelnek meg, amiből az következik, hogy minden a gazdasági viszonyoktól függ, és az egész szellemi élet nem más, mint fata morgana, olyan ideológián alapul, amely maga is egy felépítmény a gazdasági viszonyokra alapozva. Marx mindezt okosan és szellemesen mutatta be. De miért volt ez így? Miért gondolta, hogy ez a helyzet? Mert Marx csak a saját közvetlen jelenét látta, és nem fordult az ókor felé. Az emberiség történelmi fejlődését csak a XVI. századtól kezdve vette számba. És ebben az időben az emberiség valóban olyan korszakba lépett fejlődésében, amelyben a szellemi élet, ha nem is egészen úgy, ahogy Marx-nál, de bizonyos értelemben mégis a gazdasági viszonyok kifejeződésévé vált a világ nagy részén. – Igaz, a goetheanizmus nem a gazdasági életből ered, és Goethét ezek az emberek is úgy tekintik, mint aki távol áll a gazdasági élettől. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a hiba itt abban rejlik, hogy ami csak egy bizonyos időre, nevezetesen a legutóbbi időkre igaz, azt általános érvényűnek hirdetik. De csak az elmúlt négy évszázad történelmét lehet materialista módon megérteni.

És most elérkeztünk a legfontosabb dologhoz, ez abban rejlik, hogy a közönséges fogalmi logika segítségével nem lehet messzire jutni, mert a fogalmi logikának szinte semmi ellenszere nincs. Karl Marx jól megválasztott téziseivel szemben, hanem csak az élet logikájának, a valóság logikájának, a megfigyelésnek a segítségével lehet előrehaladni. Ebben az esetben kiderül, hogy az úgynevezett evolúció, amely a XVI. század óta zajlik, és amely történeti-materialista módon értelmezhető, magában hordoz egy lényegi fejlődést, amely az ellenkező irányba megy, valami olyan, ami láthatatlanul, érzékeletti módon átfolyik a külső érzéki-láthatón. És ez az, ami a felszínre akar lépni, ami meg akar nyilvánulni az emberi lelkekben, mint a materializmus közvetlen ellentéte. Tehát a materializmus olyan hatalmas méreteket öltött és olyan erővel hat, hogy a tudati lélek korában a vele küzdő ember képesnek találja magát arra, hogy belülről keresse a szellemit, és ezen az úton jusson el a szellem tudatosságához.

A feladat tehát nem az, ahogy Karl Marx véli, hogy egyszerűen megfigyeljük a valóságot és leolvassuk belőle: a gazdaság az ideológia valódi alapja, hanem az, hogy elmondjuk magunknak, hogy a valóság a XVI. század óta nem azt adja, ami valóban valóságos, ez utóbbit a szellemben kell keresni. Olyan szociális rendet kell találni, amely a külső jelenségek, a XVI. századtól kezdve külsőleg megfigyelhető dolgok felett uralkodhat. Az idő arra kényszeríti az embert, hogy ne a szokásos külső folyamatokat figyelje, hanem a valóságot azok korrigálásával próbálja megérteni. Amit a marxizmus a fejére állított, azt vissza kell állítani a lábára.

Rendkívül fontos tudni, hogy ebben az esetben a valóság logikája pontosan az ellentéte Karl Marx egyszerűen szellemes dialektikájának. De sok víz fog a Rajnán lefolyni, mire elegendő számú ember megérti ezt a szükségszerűséget: a megfigyelés logikájából a valóság logikájába kell átmenni. Ezt azonban meg kell érteni. – Erre éppen az égető szociális kérdések miatt van szükség. Ez az egyik példa.

A másik példa arra vonatkozik, amiről tegnap beszéltem. Mondtam, hogy a korszak legjellemzőbb vonása Ricardo-tól, Adam Smith-től és másoktól kezdve az volt, hogy az emberek észrevették, hogy milyen következményekhez vezet az a gazdasági szerveződés, hogy az emberek közös szociális létében az emberi munkaerőt árucikként használják, piacra viszik, és mint árucikket a kereslet és kínálat szerint forgalmazzák. Tegnap mondtam, hogy ez az, ami a proletár világnézetet leginkább érinti, ez a motorja. A fogalmi logikát követve mindezt megfigyelik, és azt mondják magukban, hogy szükség van egy olyan gazdasági doktrínára, egy olyan társadalmi doktrínára, egy olyan szociális életszemléletre, amely mindezzel együtt a legjobban tudná megválaszolni a kérdést: hogyan lehet a munkaerőt, mivel árucikk,

megvédeni a kizsákmányolástól? – De a kérdés ilyen feltevése helytelen. Nemcsak elméletileg hamis, hanem az élet szempontjából is. A hamis kérdésfeltevés ma romboló, pusztító módon hat, és rablófogyasztást idéz elő. És ha nem alakul ki a dolgok megfelelő megértése, a rablófogyasztás csak növekedni fog. Mert itt is a fején álló dolgot kell talpra állítani. Nem szabad azt kérdezni: „Milyen szociális struktúrát kell kialakítani, hogy az embert ne zsákmányolják ki, tekintet nélkül arra, hogy a munkaereje, mint áru, a piacon a kereslet és a kínálat függvénye, mint más áruké?”. Mert ez ellentmond a fejlődés belső impulzusának, amely a valóság logikájának felel meg; ellentmond annak a belső impulzusnak, amelyet nem könnyű megfogalmazni, de amely pontosan megfelel a valóságnak, és amely a következőképpen fejezhető ki. A görög kor, a számunkra oly fontossá vált görög kultúra még úgy képzelhető el, hogy a görög lakosság többségét rabszolgák alkották. A rabszolgaság volt a számunkra oly fontos kultúra előfeltétele. Olyannyira meghatározta a görög kultúrát, hogy még egy olyan filozófus is, mint Plátón, aki a maga nemében zseniális gondolkodó volt, jogosnak és szükségesnek tartotta a rabszolgaságot az emberi kultúra számára.

Az emberi fejlődés azonban halad előre. A rabszolgaság az ókorban volt, és tudják, hogy az emberiség fellázadt a rabszolgaság ellen, ösztönösen ellenállt annak, hogy az ember eladható és megvásárolható legyen. Az egész embert nem lehet eladni vagy megvenni. Ma már ez axióma, mondhatjuk, és ha valahol még található rabszolgaság, akkor azt barbársággként emlegetik. Plátón számára a rabszolgaság egyáltalán nem volt barbárság, számára a rabság létezése magától értetődő volt. Számára ez magától értetődő volt, mint minden Plátón gondolkodásmódját követő görög számára, általában minden politikailag gondolkodó görög számára. A rabszolgaságra nem gondoltak másként, mint hogy: természetes, hogy egy embert el lehet adni, hogy egy embert el lehet vinni egy olyan piacra, ahol van rá kereslet, persze másfajta, mint a tehénre. De ez csak álca volt, mert a rabszolgaságnak ezt a formáját később egy enyhébb formája, a jobbágyság váltotta fel. A jobbágyság viszonylag sokáig tartott. De az emberiség ellene is felkelt. Végül, korunk rabsága nem engedi meg az egész ember eladását, csak egy részének – a munkaerejének az eladását. Ma azonban az ember a munkaerő eladása ellen is lázad. A munkaerő adás-vételével szembeni ellenállás csak a rabszolgasággal szembeni ellenállás kiterjesztése. Ezért természetes, hogy az emberi fejlődés során a munkaerő áruformájával, a társadalmi struktúrában árucikként való működésével szembeni ellenállás erősödött. Ezért nem lehet így feltenni a kérdést: hogyan védjük meg az embert a kizsákmányolástól? – ha közben axiómának vesszük, hogy a munkaerő árucikk, ahogy ez Ricardo és Adam Smith óta van; sőt, Karl Marx és az egész proletár életszemlélet ugyanezt a nézetet vallja a munkaerőről. Hiszen axiómává vált a munkaerőre áruként tekinteni. De ugyanakkor meg akarják védeni a kizsákmányolástól, meg akarják védeni a munkást a munkaerejének kizsákmányolásától, annak ellenére, hogy ez egy áru. Az egész gondolkodás abba az irányba halad, amelyben – ösztönösen vagy sem, ahogyan Marx és a karokon működő tucatnyi politikai gazdaságtan tanár is teszi – a munkaerő árucikként való kezelése axióma.

Igen, az ilyen dolgokat ma az előítéletek uralják, és ezek az előítéletek vezető szerepre törekszenek. De a szociális szférában az előítéletek különösen szörnyűek. Nem tudom, hányan tartják túlzásnak, még önök közül is, akik most itt ülnek, hogy kötelességük ezeket a dolgokkal foglalkozni, tanulmányozni őket. De hiszen ha nem gondolkozunk ezeken, az azt jelenti, hogy nem gondolkozunk az életen. Ha nem gondolkozunk ezeken a dolgokon, az azt jelenti, hogy mindenhol hagyjuk magunkat becsapni. Az elmúlt néhány év ezt teljesen világossá tette. Mit nem hozott ez az elmúlt négy év! Igazán különös dolgokat lehetett tapasztalni. Az egyikről szeretnék példaként mesélni.

Németországba érkezve, minden alkalommal találkozhat – és ez mindenhol így van – új hazafias útmutatásokkal. Nemrégiben például hazafias felhívás hangzott el a készpénzmentes fizetések használatára – a készpénz helyett csekket kell használni. Ezzel összefüggésben az embereknek elmagyarázzák, hogy rendkívül hazafias dolog készpénzmentes fizetséget adni, mert ez szükséges ahhoz,

hogy megnyerjék a háborút. És senki sem érti, hogy ez nem több mint triviális ostobaság. De erről nemhogy nem beszélnek, ezt az ideát propagálják az erre a legkevésbé alkalmas emberek – azok, akik ipari vállalatokat vezetnek, és akikben természetes lenne feltételezni a nemzetgazdasági kérdések megértését! Ezek az emberek azt állítják, hogy a készpénzmentes fizetés hazafias dolog. Természetesen bizonyos meghatározott feltételek között a készpénzmentes fizetés lehet hazafias. Ez akkor lenne így, ha a megtakarított időt minden egyes alkalommal elszámolnák, de erre csak nagyon kevesen képesek. Ha az emberek többsége össze tudná adni az összes időt, amit a készpénzmentes kifizetéseken keresztül megtakarított, és aztán azt mondaná: „Tessék, van egy kis plusz szabadidőnk, kérem, használjon fel minket egy kis munkára”, csak akkor beszélhetnénk valódi megtakarításról. De az emberek ezt nem teszik, és nem is gondolnak arra, hogy csak ilyen előfeltételek mellett lehet gazdasági hatása egy ilyen hazafias intézkedésnek. És ez a tény borzasztóan beszédes az elmúlt négy és fél év számára, amikor minden fordulóponthoz érkezett. A legelképesztőbb dilettantizmus valósul meg. A lehetetlen valósággá válik, mert az emberek, beleértve azokat is, akik mindezt véghez viszik, semmit sem tudnak az élet ezen szféráiban létező összefüggésekről.

A kérdéssorozat, amelyet az utóbbi időben feltettem Önöknek, egyetlen fő kérdés tanulmányozására kívánja felhívni a figyelmet: milyen legyen a társadalmi struktúra, hogy az emberek közös társadalmi életében az értékek, javak, termékek szétválaszthatók legyenek a munkaerőtől? És mindaz, amire a nemzetgazdaságnak törekednie kell, az az, hogy a termékeket, a piacon forgó árucikkeket elválassza a munkaerőtől. Ezt a problémát a nemzetgazdaságnak kell megoldania. Ha azonban axiómának tekintjük, hogy a munka az árukban kristályosodik ki, és hogy lehetetlen szétválasztani őket, akkor ezzel eltávolodunk a fő problémától, és fejre állítjuk azt, aminek a lábán kellene állnia. Teljesen figyelmen kívül hagyják, hogy az alapkérdés, amelytől a civilizált világ boldogsága vagy boldogtalansága a gazdasági szférában függ, és amelyre a gondolkodó ember minden impulzusának irányulnia kell, a következő: hogyan lehet objektív módon elválasztani a létező javakat, értékeket a munkaerőtől, hogy a munkaerő ne árucikk legyen? Ezt az általam említett (társadalmi) hármas tagozódás megvalósításával lehet elérni. Ez az a mód, ahogyan az objektíven leválasztott javak, értékek leválaszthatók az egyénről, valamint a munkaerőről. Ez az az út, ahogyan az embertől objektíven elválasztott áruk, értékek elválaszthatók a munkaerőtől is. Ugyanakkor az ilyen, közvetlenül a valóságból fakadó dolgok megértése manapság rendkívül ritka. 1905-ben a Lucifer-gnózis c. lapban publikáltam egy cikket „A teozófia és a szociális kérdések” címmel. [„A teozófia és a szociális kérdések” GA34]. Ebben a cikkben arra a magasabb alapelve fordítottam a figyelmet, amit meg kell valósítani, hogy a termék el legyen választva a munkától. Ez az alapelv az, hogy egészséges szociális kérdések csak akkor merülhetnek fel, ha a termelésről és a fogyasztásról megfelelőképpen gondolkodunk. Ma már teljes mértékben a termelés oldaláról gondolkodunk. Ezt a gondolkodásmódot meg kell változtatni! A kérdést a termelésről el kell vonni és a felhasználásra kell irányítani. Lehetett volna részben néhány tanácsot adni, de sajnos a nem megfelelő hozzáállás és hasonlók miatt ezeknek nem lehettek volna helyes valós következményei. Ezekhez lassanként a saját tapasztalaton keresztül kell eljutni. De a helyzet az, hogy az emberek ma bizonyos logikai sorrendekben hisznek, és nem tulajdonítanak jelentést annak, amit a valóságban lehet meglátni. De a valóság az, ami a megfelelő kérdések feltevéséhez vezet a szociális szférában. Ma az emberek mindenütt ezt mondják: „De hát nem világos, hogy ahhoz, hogy egy árut kapjunk, munkát kell végezni?”. Kétségtelen, hogy munkát kell végezni ahhoz, hogy áru jöjjön létre. Logikailag az áru a munkából következik. De a valóság valami más, mint a logika.

Ezt már egyszer elmagyaráztam a barátainknak, csak más szemszögből. Akkoriban azt mondtam, hogy erre a materialista darwinizmus szemszögéből tekintenek. Élénken emlékszem, hogy sok évvel ezelőtt hogyan próbáltam mindezt elmagyarázni a müncheni zweig-beli barátainknak; akkoriban gyakran ismételtam. Azt mondtam akkor: „Csak próbálj meg egyszer elképzelni egy igazi haeckeliánust”. Ő azt

hiszi, hogy majomszerű állattól származik az ember. És természettudóként meg kell alkotni a majomszerű állat fogalmát, majd az ember fogalmát. Ha az ember még nem létezne, de már kialakult volna a majomszerű állat fogalma, akkor ebből a fogalomból sohasem lehetne kidolgozni, keresni, kivonni az ember fogalmát. De a haeckeliánus tudja, hogy a majomszerű állat fogalmától az ember fogalmáig azért lehet eljutni, mert ez utóbbi a valóságban már létezik. Általánosságban elmondható, hogy a való életben az ember látja a különbséget a fogalmi logika, a képzetek logikája és a megfigyelés logikája között. De ezt a legkomolyabb módon kell elsajátítani, különben soha nem jutnak el ahhoz a rendszerhez, azokhoz a szociális és politikai viszonyokhoz, amelyek a jelenben és a közeljövőben szükségesek. Ha nem akarnak a valóságnak megfelelő gondolkodáshoz fordulni úgy, ahogy azt ma ismét bemutattam, akkor a közéletben soha nem jutnak el a goetheanizmushoz. De a goetheanizmus képes belépni a világba; ennek tüzes jele a dornachi dombon magasodó Goetheanum.

Viccesen azt tudom tanácsolni, hogy olvassák el a nagy közleményeket a „Basler Nachrichten”-ben. Mai számuk utolsó oldalán arra szólítanak fel, hogy tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy hamarosan eljőjön a világtörténelem nagy napja, a wilsonizmus győzelme! De ezek csak közlemények, nem igaz? És ezt csak futólag tudom megemlíteni. De legalábbis az emberek lelkében nagy erővel épül a „wilsonianum”. [*A lap felhívást tett közzé adományok gyűjtésére a „Wilsonianum” építésére, „az egész emberiség megmentőjének, a világ legigazságosabb bírójának, a világ legzseniálisabb és legtehetségesebb reformátorának, a népek legzseniálisabb és leghatalmasabb felszabadítójának, a legnagyobb élő embernek” stb. tiszteletére. („Basler Nachrichten”, 1918. december 14.)].

Nemrégiben beszéltem Önöknek a Goetheanum építésének jelentőségéről, és ennek során „negatív gyávaságról” volt szó. A Goetheanumnak egy ellentétet kell kifejeznie, egy tiltakozást a gyávaság ellen. És már most elmondhatjuk, hogy a jövőben olyan események fognak bekövetkezni – még ha ezek a közlemények csak egy mulatságos kísérletnek is minősülnek, előlegnek –, amelyek miatt ez a tiltakozás egy bizonyos világnézetből profétailag indokoltnak tűnik majd. És ha a wilsonianumról szóló féloldalas közleményt nem is veszik komolyan, elég, ha felismerik: a wilsoniania már alapozódik. Ezért már korábban kellett a tiltakozásnak: a Goetheanumnak létrejönnie!

Tartalom: Az intelligencia (értelem) szerepe a 4. és az 5. kultúrkorszak emberének fejlődésében. A fogalmak érzékelése és a fogalmak kidolgozása. – Az intelligencia fejlődésének formái a „Nyugat-Közép-Kelet” földrajzi felosztásban. Hármass tagozódás és differenciált megközelítés. Dogmatizmus és konkrét hozzáállás. – Az ember fiziológiai hármass tagozódása a földrajzi felosztásban. – Szociális hármass tagozódás mint Szabadság, Egyenlőség, Testvériség. Ellentmondás és valóság. Az Antropozófiái Mozgalom sajátossága más okkult mozgalmakkal, vallási mozgalmakkal és a modern tudománnyal összehasonlítva. – A gondolkodás és az akarat anyagi alapja

Tegnap Bergyajev egyik cikkének szenteltem a vizsgálódásunk egy részét, amely, mint látták, csakis előítéletből, a modern tudományba vetett feltétlen hitből indul ki. Vizsgálódásunk másik része egy meglepő tény regisztrációjával volt kapcsolatos, mely tény érthető lesz, ha az értelmi logika – amely egyúttal a természettudomány logikája is – és a tények logikája közötti különbségből indulunk ki. Ez a tény pedig az, hogy Avenarius, Mach és a pozitívizmus hasonló filozófusai bizonyos értelemben a bolsevizmus főállású filozófusává váltak. Talán alá kell húznom, hogy az a cikk, amiről beszéltem, még 1908-ban íródott, és elég figyelemre méltó – csak a mi szellemtudományunkból kiindulva lehet megérteni, hogy miről van itt szó –, hogy a jelenleg oly gyakori ítéletet (eközben mindegy, hogyan viszonyulnak ezekhez a dolgokhoz) ez az orosz író fogalmazza meg. Valószínűleg azt is fontos volt meghallgatniuk, hogy Mach és Avenarius bizonyos értelemben bolsevik filozófusok lettek, miközben talán – ebbe egyáltalán nem akarok belemenni, tehát "talán" – az önök nagy része sem volt tisztában azzal, hogy mi is valójában a bolsevizmus. A nyugat- és közép-európai emberiség nagy része ugyanis csak nemrégiben szerzett tudomást a bolsevizmusról, miközben ez maga már régi jelenség.

És most szeretnék valamit hozzátenni azokhoz a vizsgálatokhoz, amelyeket itt már régóta folytatunk. Észrevehették, hogy fontos számomra, hogy megmutassam önöknek, hogyan kell megítélni korunk szociális impulzusait, ha szellemtudományosan vizsgáljuk őket. És komolyan meg kell fontolni – nem úgy, ahogyan manapság szokás, elvont dolgokra alapozva –, hogy ne engedjünk annak a hitnek, miszerint az emberek a világ minden táján ugyanúgy gondolkozhatnak a társadalmi impulzusokról. Nem, éppen azok a gondolatok és elképzelések vezetnek a téveszmékhez, amelyek nem veszik figyelembe azt a tényét, hogy a civilizált emberiségben a közösségeket alkotó emberek különbözőek. Ezt figyelembe véve elkerülhető a hiba, és nem teszünk általános kijelentéseket, miszerint a szociális kérdésekben az egyik vagy a másik érvényes, és hogy ezért az emberi társadalmat az egyik vagy a másik módon kell megszervezni. – Inkább azt a kérdést kell feltenni: milyenek azok az erők a kelet-európai népekben, milyenek azok az erők a nyugat-európai népekben és a közép-európai népekben, amelyek szociális követelésekhez vezetnek. A külső szimptomák szempontjából, valamint belső-okkult szempontból már a legkülönbözőbb módon jellemeztük, hogy miként kell gondolkodni ezekről a Nyugat, Közép-Európai és a Kelet emberei közötti különbségekről, mely utóbbihoz Európa keleti részét és Oroszországot is hozzá kell vennünk. E különbségek ismerete nélkül egyáltalán nem lehetnek gyümölcsöző elképzelések a szociális kérdésekről.

Most tegyük fel magunknak a kérdést: a lélek melyik tulajdonsága a legfontosabb ebben a korban – ezt már többször érintettük, ma néhány részletről szeretnék beszélni – egy olyan korszakban, amely a XV. században kezdődött, és amely, mint mondtam, a harmadik évezredben is folytatódni fog, melyik fő tulajdonság vezeti az emberi lelket a fejlődés felé? Ez a fő minőség, amely ma még alig látható valódi

formájában, amely fejlődésének legelején áll, és a jövőben egyre inkább fejlődni fog, az emberi intelligencia, az értelem, az intelligencia mint lelki minőség.

Tehát az ember az említett korszak folyamán egyre inkább arra lesz hivatott, hogy mindent a saját intelligenciája alapján ítéljen meg, beleértve a szociális, tudományos és vallási dolgokat is, mivel ezekben merül ki az emberi élet köre: a vallási, tudományos és szociális impulzusok.

Talán, hogy könnyebben el tudják képzelni az intelligencia lényegét, az emberi lényegét, amelyet fel kell ébreszteni, észre kell venniük, hogy az Atlantisz utáni negyedik korszakban nem lehetett ugyanolyan értelemben mondani azt, mint most, hogy az ember, mint egyén, teljesen az intelligencia talaján akar állni. Ezt különösen élesen hangsúlyoztam a filozófiai elmélkedésekkel kapcsolatban „A filozófia rejtélyei” című könyvemben. Az Atlantisz utáni negyedik korban, ami a Krisztus születése utáni XV. században ért véget, az embernek nem kellett személyesen használnia az intelligenciát. A körülötte lévő világ észleléseivel együtt, az életnek a világhoz fűződő minden kapcsolatával együtt, a fogalmak, az ideák, valamint az intellektualitás úgy áramlottak belé, mint a színek és a hangok is az észleléseken keresztül.

A XV. századtól kezdve az intellektualitás az ember számára már nem észlelés eredménye. A fogalmak észlelése többé nem jön az észlelések világából. Az ember már nem szívja magába a fogalmakat, ideákat az észlelésekkel együtt. És csak tévedés azt állítani, hogy a XV. századba való átmenetben nem történt nagy fordulópontra. Ez egy téveszme, amely a megkülönböztetésre való képesség hiányán alapul, sok mindent már a külső életben is fel lehet fedezni. Egy európai például hajlamos minden japánt abszolút egyformának tartani, pedig ők, akár az európaiak, különbözőek. De nem különbözteti meg őket. Ugyanígy a modern tudomány nem különbözteti meg az egyik kort a másiktól, mindegyiket egyformának tartja. De ez nem így van, és épp a XV. századba való átmenetnél egy kolosszális törés ment végbe, amikor az emberek többé nem kapták meg a fogalmakat az észlelésekkel együtt, és kénytelenek voltak elkezdni kidolgozni a fogalmakat. A modern embernek a saját személyiségéből kiindulva kell a fogalmakat kidolgoznia. Ez még csak elkezdődött, és egyre jobban és jobban ki fog fejlődni. És a Nyugat, a Kelet és Közép-Európa emberei éppen az intelligencia viszonyában a legkülönbözőbbek. És amikor ma a proletariátus elméleti követelése éppen intellektuális követeléseként jelennek meg, ami teljesen természetes az Atlantisz utáni ötödik korszak, a tudati lélek korszaka számára, rendkívül fontos, hogy a társadalmi impulzusokra való hivatkozáskor is szem előtt tartsuk az emberi lélek intellektuális lényegét, ahogyan az a Föld különböző részein megjelenik.

Látják, ezeknek a dolgoknak a jelentőségét az emberek alábecsülik azon az alapon, hogy ma még főként csak a tudatalattiban működnek. Az ember nem szeret megkülönböztetni a kényelmes gondolkodásával teljes tudatosságban. De minden embernek van önmagában egy belső embere, amelyik a tudatban csak egy bizonyos mértékig ragyog fel. Aki képes különbséget tenni, annak számára a Nyugat, Közép-Európai és a Keleti emberei azért különböznek egymástól, mert a világ egyik vagy másik részéhez tartoznak. Ez nem az egyes individualitásokra vonatkozik, hanem arra, ami a népihez tartozik. Kérem, hogy ezt mindig különböztessék meg. Az egyedi persze a népi fölé emelkedik. Természetesen vannak olyan emberek, akikben a népi alig hat, vannak olyan emberek, akik szisztematikusan arra törekszenek, hogy úgy legyenek emberek, hogy közben ne engedjenek teret magukban a népnek; de ha a népi hat, akkor az olyan módon fejezik ki magát, amit mi már különböző módon jellemeztünk, és amiről beszélni akarunk még a szociális kérdésekkel kapcsolatban.

Amikor olyan dolgok merülnek fel, mint a szociális kérdések, és olyan dolgok, amelyek a szociális közösségtől, és nem az egyéntől függenek, akkor a népiséget kell figyelembe venni. Akár a brit képviselője, akár a német nemzet képviselője, akár az orosz területek lakója – szándékosan teszem ezt a különbséget –, még ha ez a három képviselő pontosan ugyanúgy ítéli meg a brit, a német és az orosz

politikát vagy a szociális struktúra kialakulását, ennek ellenére ők maguk nem lehetnek egyforma emberek, különbséget kell tenni közöttük, mivel a vizsgálatba be kell vonni a csoportost. Itt tehát nem annyira az egyénnek az egyénhez való viszonyával foglalkozunk, hanem inkább azzal, ami a népek között hat, és népi vonásként megkülönböztető jegyekkel bír. Ezt élesen hangsúlyoznom kell, mert részben jó, részben rossz szándékból ezeket a dolgokat újra és újra félreértik.

Vegyünk egy példát. Kérem, hogy „Sine ira” [* (latin) - harag és elfogultság nélkül] fogadják ezeket a dolgokat, mivel ezek nem kritikák, hanem ténymegállapítások; azt is kérem, hogy szimpátia vagy antipátia nélkül fogadják ezeket a dolgokat. Képzeljünk el egy közép-európaít, aki egyrészt az angol nyelvű nép, másrészt az orosz nyelvű nép életét nézi, és azt vizsgálja, hogyan fejeződik ki az életük a népi ábrázolásokban, de ismét nem egyéneknél, hanem népek egészénél. A közép-európai népek képviselője valószínűleg tudatosan fog minderről ítélni. Ma persze ezt vagy azt az általános vélemény szerint ítélik meg, ami mindig nem más, mint egyéni lustaság. Legyen így, de a belső ember, a belső közép-európai emberre gondolok, amikor ítélik - amit nem kell a tudatba emelnie -, amikor a Nyugatot, az angolszász népeket nézi, amikor a népit veszi ott, ahol ez politikailag és társadalmilag megnyilvánul, akkor jön az ítélet: ez mind filiszterség. És amikor Oroszországhoz fordul, az ő ítélete ilyen: mindez bohémság. Ez természetesen kissé radikálisan hangzik, de igaz. Persze ő maga jobbról és balról ezt hallja magáról: „Hívhatsz minket bohémeknek, hívhatsz filisztereknek, de te magad pedáns vagy!”. Legyen mindez így, különösen, ha más szemszögből ítéljük meg. De ezek a dolgok valóságosabbak, mint gondolnánk, és valóságukat az emberré válás alapjaiból kell kihozni.

A fejlődésben most valami kivételes dolog mutatkozik meg – ez abban áll, hogy az angol nyelvű népek körében az intelligencia ösztönös. Ösztönösen hat, ez egy új ösztön, amely itt lép be az emberiség fejlődésébe, az intellektuális gondolkodás ösztöne.

Amit a tudati lélekkel, az intelligenciával kell kinevelni, azt az angol nyelvű népek körében ösztönösen gyakorolják. Ezek a népek ösztönösen hajlamosak az intelligencia gyakorlására.

Az orosz nép úgy különbözik az angol nyelvű néptől mindenben, ami az intelligencia lényegének fejlesztésére irányuló impulzust illeti, mint ahogy az Északi-sark különbözik a Déli-sarktól, vagy – még jobb lenne azt mondani – ahogy az Északi-sark különbözik az Egyenlítőtől. Közép-Európában az intelligenciával – erre már utaltam – nem ösztönösen rendelkeznek, hanem azt nevelik önmagukban, nevelés révén sajátítják el. Ez egy hatalmas, óriási különbség. Angliában, Amerikában az intelligencia ösztönös. Ott minden ösztönös vonása megvan. Közép-Európában az intelligencia nem veleszületett, hanem az emberré formálódás folyamatában kell elsajátítani. Oroszországban – itt különböző irodalmi bizonyítékokra támaszkodhatnánk, hogy ne higgyék, hogy mesterséges konstrukciókat gyártok – Oroszországban az a helyzet, hogy arról, hogy mi is az intelligencia valójában, vita folyik. A példák, amilyenek az orosz tudósok, egészen másolyanok, mint amit ott intelligenciának tartanak, és ahhoz képest is, amit Közép-Európában intelligenciának tartanak, nem is beszélve arról, amit Angliában tartanak intelligenciának. Oroszországban nem azt az embert nevezik intelligensnek, aki sokat tanult. Kit sorolunk mi az intelligensek közé? Azokat, akik valamit tanultak, valamit elsajátítottak, és ennek köszönhetően gondolkodásukban tanulttá váltak. Ahogyan már mondtam, Nyugat-Európában és Amerikában ez már veleszületett. És nem engedhetjük meg magunknak, hogy a kereskedőket, a köztisztviselőket vagy bármely liberális szakma képviselőit ne számítsuk az intelligenciához. Az orosz nem ezt teszi. Távol áll tőle, hogy egy kereskedőt, vagy egy alkalmazottat, vagy bármilyen szabad foglalkozás képviselőjét minden további nélkül az értelmiséghez sorolja, hanem az intelligens embernek az oroszoknál olyan embernek kell lennie, aki eljutott egy bizonyos öntudatra, aki felébredt. Egy sok mindenre képzett, sok mindenben ítélőképés köztisztviselő nem feltétlenül felébredt ember. Ugyanakkor az a munkás, aki a társadalmi rendhez való viszonyáról elmélkedik, a társadalomban elfoglalt helyére vonatkozóan felébredt,

intelligens. És elég sokatmondó, hogy ott az intelligencia szót egészen más értelemben kell használni. Hiszen láthatják, míg Nyugaton az intellektualitás ösztönös, veleszületett, Közép-Európában a neveléssel lehet beoltani, vagy legalábbis fejleszteni, Keleten pedig úgy kezelik, mint valami olyasmit, ami nyilvánvalóan nem veleszületett, nem lehet neveléssel beoltani, nem lehet a szokásos módon fejleszteni, hanem a lélek mélységeiből lehet felébreszteni. Az intelligencia – felébredés. Különösen az úgynevezett Kadet Párt egyes tagjai figyelték meg, hogy ez az ébredésbe vetett hit az alapja annak a bizonyos gögnek, önmaga bizonyos túlértékelésének, amely minden egyéb alázatos tulajdonsága ellenére megfigyelhető az orosz intelligencia körében.

Az intelligencia Oroszországban egészen különös helyet foglal el az emberiség fejlődésében. Ha nem hagyják magukat félrevezetni, ha nem engednek a külső tünetek illúzióinak, hanem a befelé mennek, akkor képesek lesznek az orosz intelligenciáról, még akkor is, ha az az önök nyugati vagy közép-európai elképzeléseik szerint egyik vagy másik oroszban nagyon kis mértékben jelenik is meg – ha nem hagyják magukat a külső tünetek által befolyásolni, hanem az alapokig mennek, akkor elmondhatják maguknak, hogy ők megvédik magukat minden ösztönöstől. Az intelligenciának – így gondolja az orosz – nem szabad hagynia, hogy bármiféle emberi ösztön szétforgácsolja; és nem szabad azt gondolni, hogy az intelligencia nevelésével valami különlegest el lehet érni. Az orosz – természetes módon, öntudatlanul – meg akarja őrizni az intelligenciát az Atlantisz utáni hatodik korszakig, az ő korszakáig, hogy aztán ezen az intelligencián keresztül ne húzódjon le az ösztönökbe, hanem magát az intelligenciát is felemelhesse arra a helyre, ahol a Szellemén kivirágzik. Míg az angol nyelvű népek az intelligenciának megengedik, hogy az ösztönökbe süppedjen, addig az orosz ettől éppen meg akarja védeni. Nem akarja megengedni, hogy az intelligencia az ösztönökbe süllyedjen, meg akarja védeni azt, bármilyen kevésbé is jelenik meg most, a jövő kultúrkorszakra akarja megőrizni, ahol a Szellemén, a teljesen spirituális, átítatódik ezzel az intelligenciával.

Ha az ügyet a maga alapjában vizsgáljuk, világossá válik valami, amit minden elfogult ítéletnek ízzéporrá kellene kritizálnia, de mégis, az emberiség fejlődésének valamilyen szükségyszerűsége miatt el kell mondani. Maguk az oroszok, az okos oroszok, akik beszélnek ezekről a dolgokról, egész helyesen úgy vélik, hogy az orosz értelmiség fejlődésének két alapja van. Azt a konfigurációt, azt a jelleget, amellyel az orosz intelligencia ma rendelkezik, azért kapta, mert az intelligensen fejlett oroszokat, akik felébredettek akartak lenni, a rendőrhatalom először is elnyomta. Egészen a mártíromságig kénytelenek voltak megvédeni magukat ettől a rendőri hatalomtól. Ezt el lehet ítélni, de egy elfogulatlan ítéletet is alkotni kell: ennek az orosz intelligenciának a sajátos jellege, amely éppen az emberiség jövőbeli spirituális impulzusa számára akarja megőrizni magát, teljes egészében a rendőri elnyomásnak köszönhető, amely ott a mártíromságig jut. Ezért magától értetődik – az orosz írók ezt állandóan hangsúlyozzák –, hogy az orosz intelligencia, amely meg akarja őrizni magát a jövő idők számára, magában hordoz valamit, ami idegen a világtól, valami olyasmit, ami nem könnyen talál kapcsolatot az étellel, ami valami egészen másra törekszik, mint ami közvetlenül a világban lüktet. Így elmondhatjuk: az orosz lelki élet ebben a tekintetben is ellentéte az angol nyelvű népek életének. Mondhatjuk, hogy Nyugaton a rendőrség támogatja az értelmiséget, míg Keleten az értelmiségieket a rendőrség visszatartja. Lehet, hogy ez egyeseknek tetszik, másoknak pedig nem, de ez egy ténymegállapítás. Ilyen módon az intelligenciát, ahogy mondtam, nyugaton protezsálják. Az intelligencia sajátos jellegének be kell szívárognia a külső életbe, mindenütt át kell hatnia a szociális struktúrát. Az embereknek a saját intelligenciájukból kiindulva kell részt venniük a szociális struktúrában stb. Oroszországban pedig, akár a cár, akár Lenin alatt, az értelmiséget rendőrségi módszerekkel nyomják el, és még sokáig el fogják nyomni. Valószínűleg az a titka az erejüknek, hogy a rendőrség elnyomja őket. Ebben a tekintetben nem annyira sematikus, mint inkább érvényes összehasonlítást lehet végezni. Azt lehet mondani, hogy Oroszországban az értelmiséget üldözik, Közép-Európában szelídítik, Nyugat-Európában az értelmiség már szelídek születik.

Ha ilyen felosztást, tagolást hajtanak végre, akkor bármennyire meglepően hangzik is, a dolgok helyes megértéséhez jutnak el. Angliában és Amerikában, ami a jogállamot, a külpolitikát és a szociális struktúrát illeti, az értelmiség már szelídnek születik. Közép-Európában megszeli. Keleten szabadon barangolhatnak, de üldözni fogják őket.

Ezeket a dolgokat érdemes szem előtt tartani, ha az ember látni akarja, milyen a valóság, ha nem adjuk át magunkat kaotikusan az eseményeknek, amikor nincs lehetőség arra, hogy bármilyen nézőponthoz eljussunk. A mi esetünkben a lényeg az, hogy az emberek intelligencia tekintetében különbözőek, mivel a népi jelleg működik bennük. Olyan módon differenciálódnak, ahogy azt különböző szempontok alapján bemutattam, ahogyan ma is beszéltem erről. Ugyanakkor a tudati lélek korábban ezt a differenciálódást meg kell látni, és az embernek meg kell találni a lehetőséget, hogy túllépjen rajta.

Ezt kétféleképpen lehet megtenni, a gyakorlati életbe lépve. Először is, ha ismerik ezt a különbözőséget. Ha teljesen általános, elvont nézőpontból helyesnek hirdetnek egy-egy szociális álláspontot, anélkül hogy ismernék az emberek közötti különbségeket, akkor annak az értéke nulla; ebben az esetben a megbeszélések a valóság megkerülésével folynak. Másodszor – ha valamilyen módon, minden saját emberi tapasztalatukkal képesek lesznek túllépni ezeken az absztrakt fogalmakon, és számolnak az emberek közötti különbségekkel, ha gyakorlatiasak akarnak lenni; ha nem hiszik, hogy az emberek az egész világon egyformák, és hogy a szociális kérdéseket az egész földön ugyanolyan módon lehetne megoldani. Tudni kell, hogy a szociális kérdéseket azért oldják meg különböző módokon, mert ők maguk akarják másképp megoldani, a népek impulzusai alapján.

De mindez csak az itt szellemtudományosan kifejtett előfeltételezés alapján lehetséges. Mert hogyan akarják azokat a többé-kevésbé kaotikusan vagy harmonikusan kapcsolatban álló szociális ideálokat, amelyek önmaguknál megvannak, minden emberre alkalmazni? Csak egyoldalúan tudják azokat alkalmazni. Ha az embernek megvannak a legkiválóbb, és öszerinte legjobban bebizonyított ideái, akkor nem hihet többé semmi másban, csak abban, hogy ezekkel az ideákkal képes boldoggá tenni a Föld összes emberét. Korunk szerencsétlensége éppen abban áll, hogy az emberek megszállottjai az ilyen vágyaknak. Ki ne hinné ma azok közül, akik szociális és politikai ideákról beszélnek az embereknek, arról, hogyan kellene megszervezni a világ viszonyait az egész Földön, hogy az általa felvetett eszmék mindenkit boldoggá tehetnek? – Ezek az emberek ma pontosan ezt gondolják. És a ma megszokott gondolkodásunk előfeltételeiből kiindulva aligha lehet másként gondolkodni, kedves barátaim.

De vegyük a szociális problémát úgy, ahogyan azt a szellemtudomány felveti, ahogyan azt itt egy ideje kifejtettem önöknek. Akkor látni fogják, hogy itt legalábbis szakítunk korunk gondolkodási szokásaival, itt ez a probléma egészen más jellegű. Azt mondtam önöknek: „A lényeg az, hogy megvizsgáljuk: mi akar a valóságban létre jönni?, és nem az, hogy valamilyen eszményképünk legyen”. – És itt éppen az élet hármasságára mutattam rá, amelyet eddig olyan kaotikusan egytagú államra redukáltak. Ma mindenhol egy kabinetet, egy parlamentet látunk, és az emberek ideális állapotnak tartják, amikor minden ilyen kaotikusan egy parlamentre redukálódik. Elmondtam önöknek, hogy a valóság arra törekszik, hogy azt, ami egyesítve van, elemekre bontsa. A szellemi élet, beleértve a jogtudományt – nem a közigazgatási jogot, hanem a polgári és büntető jogot – képezi az egyik elemet, a gazdasági élet pedig a másik elemet. Az élet pedig, amely e két elemet szabályozza, egy a harmadik, irányító elemet képez, amely gondoskodik a biztonságról stb. Ezt a három elemet, a három tagot egymás között olyan viszonyba kell állítani, amilyen most az államok között zajlik. Kommunikálniuk kell egymással, képviselőikön keresztül különböző kapcsolatokat kiépíteni, de mindegyik, ha szabad így fogalmaznom, önmagában szuverén.

Amit ily módon elmondtam, ízzé-porrá lehet kritizálni, de közben nem a nézet lesz kritizálva hanem az, ami a következő 40-50 évben meg akar valósulni. Ez a hármasság az egyetlen, ami lehetőséget ad, hogy számoljunk az emberiség differenciálódásával. Hiszen ha egytagúsággal van dolgunk, akkor azt

az egész emberiségre rá kell erőltetni – ez ugyanaz, mintha a kicsi, közepes és nagy méretű emberre ugyanazt a ruhát akarnánk ráadni, ekkor a termetet csak magyarázatként vesszük, és nem abban az értelemben, hogy vannak kicsi és nagy népek. De a hármastagozódást véve, azon belül lehetőségük lesz valami univerzálisra. A mostani időkben a Nyugatnak olyan szociális struktúrája van, amiben minden felett az adminisztráció, az alkotmány, és általában a külső élet szabályozása van túlsúlyban, és a másik két tag eközben alárendelt, függő helyzetben van. Más szférákban mindez másként van – ott a három tag közül másik van túlsúlyban a két másikhoz képest, és törekszik azokat magától függővé tenni. Önöknek, hármastagoltságuknak köszönhetően lehetőségük van, hogy a valóság differenciálására saját szemléletük legyen. Ami egytagú, azt lehet akarni az egész Földön elterjeszteni, de a háromtagúról azt mondjuk, hogy Nyugaton az egyik van túlsúlyban, Közép-Európában a másik, Keleten pedig a harmadik. Ennek köszönhetően az, amit önök a szociális struktúra eszményképének tartanak, az égtájtól függően differenciálódik. Ebben áll az alapvető különbség az itt kifejtett szellemtudományos nézet és a többi nézet között.

A szellemtudományos alapokon kifejlesztett nézet kezdettől fogva alkalmazható a valóságra, mivel képes önmagában differenciálódni, majd ilyen osztott formában lehet ezt a valóságra alkalmazni. Az absztrakt és a konkrét nézet közötti különbség abban áll, hogy az absztrakt nézet fogalmak összességét tartalmazza, mellyel az ember abban reménykedik, hogy szerencsésé válik, és az egész emberiséget szerencsésé tudja tenni, a konkrét nézet pedig olyan, amelynél tudják, hogy önmagában olyan, hogy lehetővé teszi, hogy kinőjön belőle hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik. Aztán ez az egyik, másik, harmadik alkalmazható más külső viszonyokra. Ebben különbözik a valóságnak megfelelő nézet a mindenféle dogmatizmustól. A dogmatizmus a dogmákra esküszik. A dogmák pedig csak akkor hatásosak, ha zsarnokoskodnak a valóság felett. Ha pedig a világnézet a valóságnak felel meg, akkor mint maga a valóság, élő önmagában. Ahogyan az emberi vagy más organizmus önmagában mozgékony és életteli, nem tartalmaz megkeményedéseket, ugyanígy a valóság világnézete is élő, és ebbe vagy abba az irányba nő.

Ha figyelembe vesszük ezt a különbséget a valóság világnézete és a dogmatizmus között, akkor ennek kivételes jelentősége lesz a lelkükben a gondolkodási szokásaik azon változása szempontjából, melyek annyira szükségesek a mai embereknek, de amelytől az emberek ma oly távol állnak – sokkal messzebb, mint ahogy azt el tudják képzelni. És az, amit önöknek mondom, mindez ismét a legmélyebb belső kapcsolatban áll az antropozófiailag orientált szellemtudománnyal.

Látják, a szokásos tudomány számára, mely ma monopol módon uralkodik, az ember egy egység. A modern anatómus, a modern fiziológus az agyat, az érzékszerveket, az idegeket, a májat, a lépét, a szívet egy egységes organizmusnak látja. Önök tudják, hogy mi nem ezt tesszük. Megkülönböztetjük a fejembert vagy az idegi-érezkervi embert, a mellkas-embert, ami a légzést és a vérkeringést foglalja magába, és az anyagcsere-embert vagy végtag-embert, vagy izom-embert. Ahogyan tudják, háromtagú emberről beszélünk, amilyenként él a világban. És mivel az antropozófiailag irányultságú szellemtudományban nem egytagú embert veszünk alapul, úgy az antropozófiailag irányultságú szellemtudomány szerint az embert háromtagú lényként kell magába foglalnia a szociális berendezkedésnek is. Itt a vezetés az ember antropozófiailag tagozódása. Ez a három tag többé-kevésbé az emberi lény külső szimbóluma, mivel az ember az összes világban gyökerezik. És amikor ezt a hármastagozódást vizsgáljuk, akkor ez vezetőül szolgál a földi emberek megkülönböztetéséhez.

Most megint kérem, hogy „Sine ira” viszonyuljanak a következőhöz, mivel jellemzek és nem kritizálok, nem közlök olyat, ami egyik oldalról értelmetlenül hatna, másik oldalról hasznos lenne. Kezdjük az orosz emberrel, a kelet-európai emberrel. Semmilyen módon nem lehet őt tanulmányozni, ha csak a modern anatómiát, fiziológiát vagy pszichológiát vesszük figyelembe, és nem azt a háromtagú embert,

akiről legalábbis főbb vonásokban szól a könyvem, „A lélek rejtélyeiről”. Ha ahhoz fordulunk, ami ma – kérem, figyeljenek erre: ma! – orosz lelki és általánosságban népi sajátosság, akkor azt mondhatjuk, hogy Oroszországban – bocsássanak meg nekem az oroszok, de ez az igazság – a fejember a főnök. Ezt mondom – bocsássanak meg nekem az oroszok – hiszen ők ebben nem hisznek, de tévednek. Lehet, hogy azt mondják, hogy Oroszországban a szívember a főnök, és a fejember éppen hátralép. De ezt csak akkor lehet állítani, ha nem kellőképpen tanulmányozták a szellemtudományt. Az orosz fejkultúra ugyanis bizonyos mértékig szív kultúrájának tűnik, amit triviálisan úgy lehet kifejezni, hogy az orosz embernek a szíve a fejében van, vagyis a szív oly erősen hat, hogy tevékenységével a fejet is átöleli, hogy átível az egész intelligencián, áthat mindent. A szív hatása a fejre, a fogalmakra, az ideákra egy meghatározott konfigurációt ad az egész kelet-európai kultúrájának.

Ne sértődjenek meg rám a közép-európaiak, de a helyzet itt a következő: náluk az a lényeges – és ez jellemzi az egész közép-európai kultúrát – hogy a fejük állandóan a mellkasukba süllyed, a test alsó része pedig, a végtagok, állandóan a szívükbe tolódik. Ez lényeges a közép-európai embernél: azért is annyira bizonytalan, mivel sem egyik, sem másik oldalról nem talál támaszt. Elmagyaráztam ezt önöknek, amikor azt mondtam, hogy a közép-európai a Küszöbőrnél kétséget, bizonytalanságot, tétovázást tapasztal.

És most ne sértődjenek meg rám a nyugat-európaiak, hiszen – ahogyan azt már sejthetik – az ő kultúrájuk a végtagok kultúrája, izomkultúra, mivel jellegzetessége az, hogy minden, ami az izom kultúrájából ered – ez a népre egészében vonatkozik, és nem az egyes emberre – erősen hat a fejben is. Ezért itt egy ösztönös intelligenciáról van szó, ezért keletkezett itt az izmok kultúrája, a modern élet értelmében, a sport stb. Mindazt, amit önöknek elmondok, mindenütt megtalálhatják a külső életben, ha csak akarják, ha komolyan és elfogulatlanul akarnak az életviszonyokba tekinteni. Csak az antropozófiailag orientált szellemtudomány ad önöknek ehhez vezérfonalat.

Az oroszoknál az a helyzet, hogy a szívük a fejükbe füstöl, az angol nyelvű népeknél a test alsó része füstöl a fejbe, de eközben a fej a test alsó részére hat és irányítja azt. Nagyon fontos, hogy ezeket a dolgokat szem előtt tartsuk. Nem szükséges mindig annyira radikálisan kifejezni ezeket, mint ahogyan mi ezt egymás között tesszük; mi végül is meg tudjuk érteni egymást, mert a mi közegünkben elegendő jóindulat van ahhoz, hogy ezeket a dolgokat objektíven, szimpátia és antipátia nélkül vegyük.

De látják, hogy figyelembe kell venni a háromtagú embert, feltétlenül tudni kell, még a fiziológiai és pszichológiai különbségeket is tanulmányozva, hogy az ember háromtagú lény, a hármasság elve alapján épül fel. És lényeges, hogy ne csak úgy nyilvánítsanak az emberek érdeklődést egymás irányában, ahogyan ezt a pap mondja, hanem egymás iránt valódi érdeklődésnek kell uralkodnia. De ez csak egy meghatározott világnézeten nyugodhat. Minden pusztán absztrakcióhoz vezet, ha ezt mondják: „Minden embert szeretek”. Megértéssel kell az emberekhez fordulni, sőt az emberi közösségekhez is, ha az emberi közösségekről és az emberi közösségek szociális struktúrájáról akarnak ítélni. Ezt pedig csak akkor lehet megtenni, ha az emberi természet háromtagúságából indulunk ki. Ha nem tudják – ezt ne értsék félre – hogy ennél vagy annál az emberi közösségnél melyik rész a leglényegesebb, akkor nem lehet az embereket egyénileg megismerni. Egyfajta vezérfonallal kell rendelkezni, hogy kidolgozzuk a világnézetet, ellenkező esetben minden összedől. Ez a lényeg. Ezért az antropozófiailag irányultságú szellemtudomány a kötelezettségét abban látja, hogy számoljon a valósággal. De épp emiatt sok ember számára valami erősen kellemetlen jelent. Hiszen az emberek meghatározott előítéletek miatt egyáltalán nem akarják, hogy megértsék őket. Sőt a magánéletben az embereknek különösen kellemetlen, ha kezdik őket megérteni, és majdnem azt mondhatjuk, hogy tíz emberből legalább kilenc ellenséggé válik, ha megértik őket; még ha némelyikük öntudatlanul is, de mégis azzá válik. Az embereknek kellemetlen, ha megértik őket, még akkor is, ha ez fényben történik, mint itt, amikor ennek az emberi szeretet felemelését kellene szolgálnia. Az absztrakt emberi szeretet – gyakran hoztam ezt a hasonlatot – arra a szeretetre

hasonlít, amelyet a kályhának kell a melegével fejleszteni. Ha azt mondják neki: te kályha vagy és a te kályha-kötelességed, hogy felmelegítsd a szobát – de eközben hidegben maradnak, akkor nyilvánvaló, hogy erre az egész moralizációra nincs szükség. Ugyanez a helyzet a vasárnap délutáni prédikációkkal. Ha az embereknek gyakran mondják, hogy „Szeretet, szeretet, szeretet”, de eközben nem adnak nekik üzemanyagot, nem adják azt, aminek köszönhetően megismerhető az ember és az emberi közösség, akkor az egész prédikáció hasztalan.

Ebben az összefüggésben láthatják, hogy az antropozófiai szellemtudományt üzemanyagként kell vennünk, az ember ember iránti érdeklődésének kifejlesztéséhez, a valódi emberi szeretet kifejlesztéséhez. Valójában a fontos történelmi eseményeket – nemrég szimptomatológiaként hoztam fel önöknek –, azokat az eseményeket, melyek a jelenkori szociális impulzusok mögött állnak, az emberek csak a valóságnak megfelelő világnézet alapján érthetik meg.

Ha figyelembe vesszük mindazt, amit elmondtam a nyugati, közép-európai és keleti népek közötti különbségről, és ami még gazdagabban áll az önök lelke előtt, ha figyelemmel tekintenek ezekbe a világokba, akkor lehetségessé válik, hogy megkérdezzék maguktól: „A már elmondottakon kívül még honnan fakad például az orosz intelligencia törekvése, hogy megőrizze magát a következő kultúrkorszak számára?” Sokkal nagyobb erőre van szükség, hogy az intelligenciát valamilyen módon megőrizzük az ösztönök támadásától, mint amennyi a született, ösztönös intelligencia gyakorlásához szükséges. Az első esetben nagy erőre van szükség. Ezt is a nyugati emberiség fejlődésének bizonyos eszközeivel sikerült elérni. Vegyék csak azt a körülményt, hogy Oroszország sok tekintetben elmarad a kulturális élet nyugati áramlataitól. Különböző nézőpontokból már jellemeztem önöknek az elmúlt kulturális korszakok stagnálását Keleten. Emlékezzünk a IX. században bekövetkező, és a X. században véget ért egyházszakadásra, ahogy a kereszténység korai formája keletre szorult, és ott megdermedt és konzerválódott. Mondhatjuk, hogy az az állapot, ameddig az egész kereszténység az első évszázadokban fejlődött, keletre tolódott és ott változatlan maradt. Nyugat pedig az idővel a kereszténységét továbbfejlesztette. Ebből valami keletre is eljutott. Ez az egyik. Másrészt Keletre a még tőle is keletebbre lévő tatár elem lett bevive, mindez Ázsiából jött. Mindez annak a kifejeződése, hogy orosz talajon stagnáltak a korai emberi erők, hogy ez a talaj a nyugati emberiség ellensúlyozására fiatal állapotban őrizte meg az Ázsiából érkező emberi erőket.

Most nézzék meg a közép-európai kultúra protestantizmustól való függőségét. Ez a függőség jelentősen több, mint azt általában gondolják. Lényegében a közép-európai kultúra egész konfigurációját a protestantizmus impulzusa határozza meg; nem ez vagy az a vallás, hanem a protestantizmus impulzusa, hiszen a magasabb vizsgálódás számára a protestantizmus is csak egy tünet. A lényeges a protestantizmusban ható szellemi impulzus. Az egész tudomány, ahogy foglalkoznak vele Közép-Európában, az a forma, amit itt magára ölt, a protestantizmus nyomát viseli magán. És a protestantizmus nélkül a közép-európai kultúra értelmetlen. Ami ez egyik helyen különösen kiemelkedő módon lép elő – pontosan úgy, ahogy az antropozófia szociális feladataival kapcsolatban már megmutattam önöknek, melyeket differenciált módon kell megközelíteni – az a másik helyen, másik alakban, más módon válik életté. A protestantizmus arra készítette a közép-európai embereket, hogy saját intelligens lényükre támaszkodjanak. Ez volt a fő szerepe. A közép-európai intelligencia, amit nevelni kell, a protestantizmussal áll kapcsolatban. Még a protestantizmus elleni katolikus akciók is, ha helyesen látjuk azokat, protestánsok, kivéve azokat, amik közvetlenül a jezsuitizmusból indulnak ki, ami tudatosan gátolja azt, ami a protestantizmuson keresztül érkezett. A protestantizmuson keresztül ható impulzus, azt mondanám, hogy legtisztább formájában Közép-Európában hat. És hogyan hat Nyugat-Európában? Ha a történelmi szimptomatológiához ragaszkodva tanulmányozzák a történelmi viszonyokat, észreveszik: Nyugat-Európában és Amerikában a protestantizmus úgy hat, hogy valami magától értetődő módon megfelel a született intelligens ösztönöknek, melyek inkább a politikában, mint a vallási életben élnek ki

magukat. A protestantizmus ott teljesen magától értetődő módon hat. Ott valami olyasmi, ami mindent áthat, és nincs szüksége különös struktúrára, hogy itt vagy ott lángra lobbantsa a református szíveket; nincs szüksége arra a lenyűgöző Reformációra, ami Közép-Európában lezajlott. Nyugaton a protestantizmus magától értetődő dolog. Ott olyan, amiről el lehet mondani: „A modern nyugati ember már protestánsnak születik; a közép-európai ember úgy vitatja meg a dolgokat, mint egy protestáns”. Pont a protestantizmus az, ami intelligens dolgokról való diszkussziókat idéz elő. És itt nem veleszületett. Az orosz a protestantizmust azért nem veszi fel, mert orosz. Nem akarja, hogy dolga legyen vele, azért nem, mivel ő orosz. Oroszország és a protestantizmus – összeegyeztethetetlen.

Mindezt, amit elmondok önöknek, nem lehet csak a vallásos hitre hivatkozva meglátni; ez az egyes kulturális impulzusok érzékelésén keresztül fejeződik ki. Például kutathatnák a marxizmust a nyugati országokban. Ezekben az országokban kezdettől fogva úgy fogták fel, mint a tulajdonhoz stb. való régi hozzáállás elleni tiltakozást. Közép-Európa országaiban sokat kénytelenek vitatkozni ezekről a dolgokról, veszekedni, kételkedni, eközben mindenféle ostobaságot mondva. Kelet-Európában a marxizmust általában véve különleges módon fogadják el, Kelet-Európában mindenekelőtt teljesen megváltoztatják. És ha a marxizmust Kelet-Európában vesszük, akkor kiderül, hogy azt valójában az orosz ortodoxia (pravoszlávia) hatja át és színezi. Nem eszméiben, hanem azon a módon és abban az alakban, amelyben az oroszok felveszik, az ortodox (pravoszláv) hit lenyomatát viseli magán.

Így kell megmutatni, mennyire a külső jelenségek fölé kell emelkedni, és a belsőbe tekinteni. Sok mindenre tesznek szert, ha az élet nagyszámú tényével kapcsolatban szokássá teszik, hogy ezt mondják maguknak: „Abban a formában, ahogy ma használjuk a szavakat, azok már jórészt kopott érméket képviselnek”. Az, amit ma a szóhasználatnak megfelelően gondolnak a dolgokról – a legkisebb mértékben sem felel meg a valóságnak. Mindenütt mélyebben kell beletekinteni a dolgokba.

Azt mondanám, hogy a protestantizmus, ahogyan azt a modern gondolkodás szokásai meghatározzák, valójában nem fejez ki semmit, ami megfelel a valóságnak. A protestantizmust úgy kell érteni, hogy azt mondhatjuk: „Abban, ahogyan a protestantizmus megjelenik a marxizmusban, esetleg a politikában vagy a tudományban, van valami, ami megfelel a valóságnak.” Ma radikálisan el kell távolodnunk a verbális délibáboktól, a fogalmi délibáboktól, és a valóság élő felfogása felé kell haladnunk. Minden ezen múlik, és ezen múlik mindenekelőtt a modernitás legfontosabb impulzusainak, a szociális impulzusoknak a helyes megértése. Ettől függ a kor viszonyainak helyes értékelése is. Éppen azért, mert az emberek egyáltalán nem szoktak hozzá, hogy a valósággal számoljanak, mert az emberek távol tartják magukat a valóságnak megfelelő képzetekről, az idő viszonyairól téves ítéletek születnek.

Önök állandóan azt kérdezik, hogy ki bűnös vagy ki nem bűnös az elmúlt háborús katasztrófa keletkezésében, és ez a kérdés nem alaptalan. Ezért már hosszú ideje beszéltem önöknek arról, milyen kapcsolata van az eseményeknek a világ-impulzusokkal. Ahogyan az a kép realizálódik ma, amit felvázoltam önöknek, pontosan ugyanúgy realizálódnak más dolgok is. Pontosán annak megfelelően realizálódnak és fognak realizálódni, ahogyan itt megbeszéltük. Az embernek érzéke kell, hogy legyen ahhoz, hogy mi a valóság, nem pedig verbális burkok. A verbális burkokat gyakran használják jellemzésekre, de nem szabad sokáig rajtuk időzni. Ha tehát valaki a valóságot látja, akkor ennek a valóságnak a szemszögéből kell megértenie azokat az ítéleteket, amelyeket az Antant és az amerikaiak ma fogalmaznak meg Közép-Európáról. Már elmondtam, hogy amikor ez a katonai katasztrófa elkezdődött, sok oldalról hallottam, hogy milyen könnyörtelenül kritizáltak mindent, amit Közép-Európa országaiban tettek. Most pedig, amikor már elegendő lezajlott abból, amit hatalmi politikának és ahhoz hasonlóknak neveznek, azok, akik korábban kritizáltak, sokkal kevesebbet kritizálnak, pedig van elég alapjuk az éles kritikára. Senkit sem akarok védelem alá venni, a viszonyokat akarom jellemezni. Egyáltalán nem feladatomban megvédeni azokat a személyeket, akiknek a létezése, amely korábban álarc mögé bújt,

nemrégiben lelepleződött. És legyen szó például a wilsonizmus esztelen istenítéséről, mely a széles körben elterjedt bálványimádásra emlékeztet, vagy a Ludendorff-eposz, a szociál-pszichiátria tárgyának kialakulásáról, mindkettő olyan dolgokkal foglalkozik, melyeket rendkívül óvatosan kell kezelni, és amelyekről nem lehet csak úgy mellékesen beszélni.

De egy másik szemszögből nézve, már elmondtam önöknek egyszer, hogy amikor az egyik ember szidja a másikat, gonosz dolgokat mond neki, akkor nem mindig, sőt csak nagyon ritka esetben van ennek oka a szidott személyben. Lehet persze, hogy gonosz, de benne ez a gonoszság a valóság objektív szemlélete szempontjából a legkevesebb okot adja a szidásra. A szidás alapja jórészt a szidás igénye. És ez az igény tárgyat keres magának, Ez az igény olyan áramlatot igyekszik adni az ideáknak, hogy úgy tűnhet, jogosan fakadnak ki egy szidó ember lelkéből. Gyakran történik ez az egyes emberek között. De világon nagyban sem történik ez másként. És természetesen mély alapok is vannak ekkor. Látják, összességében érthető, sőt magától értetődő, hogy az Antant országaiban és Amerikában az emberek nemcsak a hatalmon lévőket, hanem Közép-Európa valamennyi népét is egészében a földbe ássák. Ez érthető, hiszen hogy néznének ki az Antant országainak politikusai, ha országaiknak lakói ezt mondanák: „Hiszen Közép-Európa országainak lakói nem is annyira rosszak, csak némely dolgon kellene javítaniuk, és akkor minden rendben lenne velük”. Igen, ha ezt mondanák, akkor ez kevésbé állna összhangban azzal a politikával, ami onnan ered. A világon sok mindent önigazolás céljából mondanak. És tudni kell, hogy valójában mi a helyzet. Ehhez mély világnézettel kell rendelkezni. És magától értetődik, hogy az Antant országaiban a közvélemény nem azért ilyen, mert ez az igaz, hanem azért, mert igazolniuk kell az országoknak a viselkedésüket, éppúgy, mint ahogy ez az egyes emberek között történik, amikor szidják egymást, és ezt nem azért teszi, mert a másik rossz, hanem azért, mert igénye van a szidásra, és azt ki kell elégíteni. A helyzet az, hogy a dolgokra másképp kell tekinteni, hogy megértsük őket. Ez minden. A szellemtudományt a lelkünk legmélyebb alapjaiba venni sok esetben valami más, mint amit sokan azok közül képzelnek, aki az antropozófiai mozgalomhoz sorolják magukat

Külső, absztrakt módon közelítve – most a másik részhez fordulunk – hinni lehet abban, hogy a modern szocializmus, a kor szociális követelményei szociális impulzusokból erednek. Nemrég rámutattam önöknek, hogy az ember hogyan ingadozik hol az egyik, hol a másik oldalra a szociális és az antiszociális szükségletek, ösztönök között. Az absztrakt módon gondolkodó önmagától értetődőnek tartja, hogy a proletariátus, a modern társadalmi struktúra elemeként a szociálisból született, hiszen ez kényelmes – a szociálist szociálisként meghatározni, nem igaz? De ez helytelen. Aki a modern kor proletár-szocializmusát a valóságával összhangban vizsgálja, azt tudja, hogy a szocializmus, amilyenként a marxizmus jegye alatt előlép, egy antiszociális jelenség. Antiszociális impulzusokból ered. Ez a különbség az absztrakt definíciók, az absztrakt gondolkodás és a valóságnak megfelelő gondolkodás között. Mi készíti az embereket arra, hogy egy ilyen értelmű szocializmus megvalósítását kívánják? Szociális ösztönök? Nem, antiszociális ösztönök. Tegnap ezt egy külső példán mutattam meg, amikor a „Világ proletárijai, egyesüljete!” lózung háttéréről beszéltem, amely lózung ezt jelenti: tápláljatok gyűlöletet más osztályok irányában, hogy egyesültenek érezzétek magatokat! – Önök előtt itt antiszociális impulzusok állnak, ha a modern kor szociális pszichológiájának tanulmányozásával foglalkoznak. Ez a különbség a gondolkodásnak olyan módja között, ami fejlődik, aminek fejlődnie kell, amelynek fejlődését az antropozófiai irányultságú szellemtudománynak segítenie kell, és a ma általánosan elfogadott gondolkodási mód között.

Azért találkozik ma akkora ellenállással a szociális kérdésekre való antropozófiai nézőpont, mert az emberek nem tudnak a valósággal összhangban gondolkodni, mert az emberek, először is, nem tudnak differenciált módon gondolkodni, sőt gyakran azt tartják, hogy ha valaki differenciált módon gondolkodik, akkor ellentmond önmagának.

A modern kor fontos problémái csak a valóságnak megfelelő gondolkodás segítségével oldhatók meg. Ezzel kapcsolatban az ilyen problémák közül egyet meg akarok önöknek mutatni. Már mondtam: „A proletár-fejekben feltámadó kísértet, amely a mindent mozgásba hozó motort alkotja: a munkaerő rabszolgasága, a modern társadalmi struktúrában árucikként létező munka, amely az ősi rabszolgaság helyére lépett.” Tegnap különleges módon aláhúztam, hogy a szociális gondolkodás feladata éppen abban áll, hogy az árunak a munkaerőtől való elkülönítésére összpontosítson. A hármas tagozódású szociális struktúra, amiről beszéltem, olyan impulzusokat tartalmaz, amelyek képesek elkülöníteni az árut az emberi munkától, mivel az, ami ebben a szociális hármas tagozódásban hat, nem logikai következmény, hanem a valóságból ered, megfelel a megfigyelt valóságnak.

E mellé a probléma mellé egy másik, mondhatni, égető probléma társul. Önök tudják, hogy a proletár, marxista módon színezett materializmus alapkövetelménye a termelőeszközök közösségi tulajdonba helyezésében áll. A termelőeszközöknek közös használatba kell kerülniük. Ez a társadalmiasítás kezdetévé kell, hogy váljon, aztán el kell terjednie az egész Földön, stb. Azt is tudják, hogy az orosz Köztársasági Tanács programjának megfelelően, amit ismertettem önökkel, Oroszországban a termelési eszközök és a föld állami tulajdonná válnak, pontosabban közösségivé. Ebből kiindulva megfogalmazhatják a modern kor legfontosabb előzetes szociális kérdését. Ez a következőből állhat: a döntő szociális intézkedéseknek a modern kultúrában vagy a modern káoszban is, ha Közép-Európára vagy Kelet-Európára tekintünk, olyan módon kell végbemenniük, hogy aközben a jövőbe való haladás mértékében egy olyan tendencia keletkezik, hogy az egyes embereket részesítik mind nagyobb tulajdonban, tulajdonossá téve őket, vagy pedig a társadalmi tulajdont kell fejleszteni? Önök megértik, mit értek ez alatt. Úgy kell-e történni, hogy az egyes embernek tulajdona legyen, vagy hogy elkerüljük az igazságtalanságot, mindent, ami tulajdon: föld, termelőeszközök stb. közös tulajdonba kell venni? Ez egy nagyon fontos szociális kérdés. Ma a proletár gondolkodás arra törekszik, hogy közösségi tulajdont valósítson meg. De a legfontosabb szociális impulzussal kapcsolatban semmilyen különbség nincs, hogy a tulajdonnal az egyes ember, társaság vagy a közösség rendelkezik. Aki el tud igazodni a valóságban, annak számára világossá válik, hogy a közösség rosszabb vállalkozó lehet, mint az egyén. Ez, mint természeti törvény, maguknak a tényeknek a természetében van, de ezt nem látják, és ezért esnek tévedésbe. Hiszen a kérdés a következő: minden embernek tulajdonosnak kell-e lennie? A társadalmi tulajdonnak hiányoznia kell-e – a technikába nem akarok belemenni, az elsajátítható – és az egyes individualitásoknak kell jog szerint tulajdonnal rendelkezniük az egyes országok, területek lehetőségeivel összhangban: Mindenkinek tulajdonosnak kell lennie, vagy ahogy a modern proletárok akarják, mindenkinek proletárrá kell válnia? Ez az alternatíva. A modern proletár gondolkodás azt tartja, hogy mindenkit proletárrá kell tenni, a társadalmat pedig – vállalkozóvá. De ha a valóság felé fordulunk, akkor valami ellentétes keletkezik. Hiszen szociális hármas tagozódást nem lehet képezni, ha minden embert proletárrá teszünk. A szociális hármas tagozódásra való tendencia oda vezet, hogy az egyes ember testi, lelki és szellemi szabadságra tesz szert. Ezt nem lehet elérni, ha mindenki proletárrá válik; de minden egyes ember számára elérhető, ha mindenkinek van lehetősége tulajdonnal rendelkezni.

A második, amit el kell érni – a kapcsolatok olyan szabályozása, hogy a törvény, az alkotmány, vagy általában a kormányzat előtt mindenki egyenlő legyen. A szellemi úton való szabadság, az állampolgári egyenlőség, a harmadik pedig a gazdasági élet területén megvalósuló testvériség legyen. Ismerek nagyon okos, valóban kiemelkedő könyveket, amelyek a három idea: a szabadság, egyenlőség és testvériség ellentmondásáról beszélnek. Eszerint az egyenlőség tökéletesen ellentmond a szabadságnak, ezt 1848-ban, sőt még korábban egészen tehetséges írók jelentették ki; és ez teljesen igaz. Ha mindent egy kalap alá vesszünk, akkor az ellentmondásokon kívül semmire sem jutunk. Szabadságra kell törekedni a szellemi, jogi szférában, a vallásban, a képzésben, a jogtudományban; egyenlőségre – a törvény, a hatalom előtt, a biztonság szolgálatában; testvériségre – a gazdasági szférában. A gazdasági élet számára

– tulajdon, aminek a jövőben megfelelő módon kell fejlődnie; a biztonsági szolgálat, a vezetés szférája számára – egyenlőség; a szellemi és jogi élet számára – szabadság. Ha ezeket a dolgokat így három részre tagoljuk, akkor nem fognak egymásnak ellentmondani, mivel a gondolkodásban felmerülő ellentmondás a valóságban megszűnik, annak köszönhetően, hogy ott nem összefüggő részekre választódnak szét. A gondolat törekszik az ellentmondásokra; a valóság az ellentmondásokból él. És nem lehet megérteni a valóságot, ha nem értjük meg az ellentmondásokat, ha a gondolatokban nem követjük az ellentmondásokat. @@Mindebből láthatják, hogy az itt értett szellemtudomány valóban tud valamit mondani a modern kor legfontosabb kérdéseiről. Önök közül legalább néhányan megérthetik, hogy az antropológiai irányultságú szellemtudománynak van mint mondanivalója, és azt, hogy miként kell róla gondolkodni, alapvetően befolyásolnia kell annak a megértésnek, amelyet a kor legfontosabb követelményeivel szemben tanúsít.

A modern kor szellemtudomány általi megértése, ahogyan például én elképzelhetem ezt individuálisan, belülről kapcsolódik korunk egész szellemi életéhez, amelyben elhelyezkedik, amelyben el kell, hogy helyezkedjenek a hordozói, az egész antropológiai irányultságú mozgalom. Mindezt persze kortársaink nem láthatják meg egyből helyes fényben. Ne gondolják, hogy mindezt ostobaságból vagy személyes hiúságból mondom; azok számára, akik ismernek engem, világos, hogy nem ez a helyzet. A tények szükségszerűségének hatása alatt vagyok kénytelen újra és újra jellemezni az ilyen dolgokat, hol az egyik oldalról, hol a másiktól. Ez valóban így van, és ezt már különböző indítékokból elmondta, és egyáltalán nem hajlok arra, hogy túlértékeljem, amit én magam tudok vagy akarok. Látom a határokat, és sok olyat tudok, amiről az emberek még csak nem is gyanítják, hogy tudom. És aki nem képes megítélni engem ebben a viszonyban, annak mégis el kell mondanom, hogy én – ha használhatok olyan kifejezést, amit általában nem használnak, de nincs másik – szeretném „herbeiwünschen” (kívánni valakinek valamit), hogy érthető legyen: van egy meghatározott különbség aközött, ahogyan itt kívánnak, és azok között a dolgok között, amiket kívánnak, ezt gyakran összekeverik. Hogy elszaporodtak ma az okkult vagy magukat okkultnak nevező társaságok, és sehol sem akarják az egészséges emberi értelmet használni, hogy eligazodjanak abban, amit itt meg lehet találni! Hiszen igaz, hogy még nem modern formában, de már erőfeszítések történnek, hogy valóban figyelembe vegyük a kor tudatát. Ugyanakkor megfigyelhetik, hogy az okkult és hasonló mozgalmakban elhangzó összes ostobaság hogyan számol a kor tudatával. Ez az összes magasabb és alacsonyabb szabadkőműves-fokozat, de még a különböző vallási közösségek is, is, avitt tartalmuk következtében, nem képesek valóban a kor tudatát figyelembe venni. Hiszen hol beszélnek-e ott modern, érthető módon, a valóságot figyelembe véve, a modern kor égető problémáiról? Az egyik vagy másik szabadkőműves páholy vagy vallási közösség szertartásaiban vagy előírásaiban semmi sem található meg abból, ami a modern kor érzékfeletti alapjaként létezik. De szükséges, hogy az idő felismerésének képessége megtalálja a helyét!

Természetesen van egy nehézség – tudom ezt – ami a történelmi viszonyokból keletkezik, amilyeneként leírtam azokat, melynek eredményeként az Antropológiai Társaság kezdetben a Teozófiai és minden más, hozzá hasonló társasággal össze volt kapcsolódva. Külső értelemben lehet ezt hibának tartani; de karmikusan igazolható. Több értelme lenne, ha az Antropológiai Társulat teljesen önmagára hagyatkozna, és más társulatokkal való mindenféle kapcsolat nélkül jönne létre. Természetesen ha külsőleg nézzük, ez értelmesebb lenne, mivel megmenekülne a Teozófiai Társaság minden filiszteri burzsoizmusától, ezzel az egész elavult kacattól. És habár mindez nem lépett be az antropológiába, de a társaságban sokféle menedéket talált. Ha az antropológia helyesen élne a társaságunkban, ami valójában nincs így, akkor ez a társaság, legalábbis a saját szociális struktúrájának egyharmadában, ahogyan ez magából az antropológiából következik, a szellemi harmadban, beleértve a jogot, mintaszerű lehetne. Hiszen az, aminek az antropológusok között jogként kellene uralkodni az egyik individuumnak a másik individuummal való kapcsolataiban, egy magától értetődő dolognak kellene lennie. Mindig éles

szakadékot erős szakadást érzek azzal kapcsolatban, aminek ki kellene köztünk fejlődnie, amikor egyikünk úgy beszél a másikról, hogy a másiknak valahová el kell mennie panaszkodnia. A jogtudatnak olyan mértékben kell kialakulnia, ahogyan azt a szociális struktúra egyharmadában értjük. De ez a tudat még messze van attól a mértéktől, amilyenek az Antropozófiai Társaságban lennie kell, az antropozófiai impulzusoknak, mint olyanoknak megfelelően. Ezért ki kell fejlődnie a belső igazság hallásának, annak amivel ma kevesek rendelkeznek. Mivel az a megkülönböztetés, amelynek kívülről kellene jönnie, nem jön onnan, ezért vagy az egyik, vagy a másik nézőpontból kell rámutatni arra, amit meg kell különböztetni. Néhány dologgal kapcsolatban, különösen ma, azt mondhatnám, hogy ami az antropozófiai mozgalomban nekem magamnak köszönhetően él, az abban különbözik minden mástól, hogy mindent azon az alapon fejlesztettem ki, amelyet a „Teozófia” művemben első bevezetőjében kifejtettem: semmi olyat nem közlök, ami nem a saját személyes tapasztalatom volt. Itt nem mást mondok, mint amit a személyes tapasztalatomra építettem. Itt, eltérően attól, mint amit mindenütt tesznek, a közlések megerősítésére nem a tekintély szolgál.

Ebből egy másik dolog is következik, amiről beszélnem kell, hogy az antropozófiai mozgalom által vezetett szellemi áramlat semmilyen más áramlattól sem függ, csupán attól a szellemiségtől, ami a modernitáson átárad, és csak attól. Ezért – kérem, hogy ezt teljes komolysággal fogadják – én senkinek semmivel sem tartozom, senki előtt sem hallgathatom el azt, amit a jelen korban szükségesnek tartok közölni. A hallgatás parancsát nem lehet arra helyezni, aki senkinek sem tartozik a saját szellemi vagyonáért. Ez alapot ad arra, hogy megkülönböztessük az antropozófiai mozgalmat minden másiktól. És mindaz, aki valamikor is azt állította, hogy amit az antropozófiai irányultságú szellemtudomány hirdet, azt a szónak nem abban az értelmében hirdeti, ahogyan az a Teozófia c. művemben áll – amiért személyesen kiállok – az ilyen ember legalábbis nem ismeri a kapcsolatokat, és leginkább nem azok közegeiben áll, hanem kívülről nézi azokat, és ezért gonosz szándékkal-e vagy sem, hazugságot állít. De az is, aki gyakran volt nálunk, és itt tanulmányozta a kapcsolatokat, de azt állítja, hogy a mi szellemi mozgalmunk valamilyen kapcsolatban áll a múlttal, vagy valami más mozgalommal, az szintén hazugságot mond. A dolog ily módon abban áll, hogy vagy a viszonyokat nem ismerve hazudik valaki, vagy ismerve azokat. Így kell érteni az ellenségességet e mozgalom iránt.

Ezért ismét kénytelen vagyok aláhúzni: „Csak arról hallgatok, amiről tudom, hogy a modern emberiségnek az éretlensége következtében nem lehet közölni.” És ez az egyedüli ok, míg mások az általuk tett fogadalom miatt hallgatnak. Bármely más oldalról ebbe a mozgalomba semmi sem tud behatolni. Ez a mozgalom szellemileg nem függ semmilyen más mozgalomtól; és azokkal a kapcsolata csak külső lehet. Lehet, hogy eljön az idő, amikor önök is meg tudják látni – és jó lesz, ha akkor erre emlékezni fognak – hogy előre megmondtam dolgokat, amelyek csak később váltak érthetőkké a megfelelő összefüggéseikben. Lehet, hogy egyszer, ha meglesz önökben ehhez a jóakarát, jó szolgálatot tesz, ha emlékeznek arra, hogy milyen értelemben őrződik az a szellemi kincs, amelyhez az antropozófiai mozgalmon keresztül juthatunk el.

Mindenki számára, aki meg akarja különböztetni az antropozófiai mozgalmat bármely másiktól, ez próbakővé válhat. Ennek a próbakőnek három része van. Először is, ez a mozgalom a modern kor tudományos és intellektuális követelményeiből áll össze. Vegyék a tőlem induló irodalmat, még ha benne valami tökéletlen is, egészében benne azt a törekvést látják, hogy egy olyan mozgalom alakuljon meg, ami nem a régi, elavult alapul, hanem ami ismeri a modern kor tudományos eszközeit, ami a modern kor tudományos tudatával teljes összhangban áll. Ez az egyik.

A másik, hogy ez a mozgalom életteli módon tud beszélni a modern kor életkérdéseiről, például a szociális kérdésekről. Hasonlítsanak össze mindent, amit más mozgalmak tudnak mondani erről a

témáról, azzal, amit az antropozófia mond, és világossá válik az előbbieket elavultsága, a valóságtól való idegensége.

A próbakő harmadik része abban áll, hogy ez a mozgalom képes tudatosan tisztázni magának a vallási szükségleteket, abban az értelemben tisztázni, hogy ezeknek a vallási szükségleteknek a tisztázása kapcsolatban áll a valóság teljes, közvetlen ismeretével. Pusztán ennek az egynek köszönhetően meg tudják különböztetni ezt a mozgalmat az összes többi mozgalomtól, amelyek lényegében egy délutáni prédikációra szűkülnek arról, hogyan kell viselkedni, stb., ahol nincs semmi a konkrét, a modern szociális struktúrában ható fogalmakról, ahol minden elidegenedik a világtól. A modern valódi tudománynak a munkáról, a tőkéről, a hitel- és földviszonyokról, mindazokról, amik a mai életet képezik, a szociális élet kialakulásáról oly módon kell tudnia beszélni, ahogyan beszélni tud az embernek az isteni lényekhez való viszonyáról, a felebarátja iránti szeretetről, stb. Amit az emberiség hosszan elmulasztott: felülről lefelé kapcsolatot kell találni az élet minden közvetlen, konkrét formációjához és folyamatához. Éppen ezt mulasztják el megtenni korunk teológusai és teozófusai a különböző intézményekben, és az okkult kutatásaikban is. Elkezdik mondani, úgymond felülről, és arra a felhívásra jutnak: „Emberek, legyetek jók, stb”. De az ilyen felhívások nem gyümölcsözőek, sterilek, és nem adnak választ a modern kor égető, konkrét kérdéseire. A külső tudomány is a valóságtól idegen módon beszél az életet közvetlenül érintő kérdésekről. Tegnap rámutattam, mennyire idegenen állnak szemben az emberek a valósággal. Vajon sok ember tudja-e ma, hogy például mi a tőke, mi az valójában? Természetesen önök tudják, hogy ha van a zsebükben valamennyi pénz, akkor ez is tőke. De ez nem jelenti, hogy tudják, mi a tőke. Tudni, hogy mi a tőke, azt jelenti, hogy tudjuk, hogyan szabályozódnak meghatározott dolgok és folyamatok a szociális struktúrában. Abszolút ugyanúgy, ahogy az antropozófiának ismernie kell az emberi életet ritmikusan szabályozó viszonyokat, ugyanúgy ismernie kell a szociális élet lüktetéseit is. A modern pszichológia, a maga materialista módszerével nem képes fontos kérdéseket megoldani, és ezek csak akkor lesznek megoldhatók, ha eljutnak a háromtagú ember antropozófiái megértéséhez.

Mit tud a modern tudomány válaszolni például erre a nagyon fontos kérdésre: min alapszik teljesen materiálisan a képzelet? Min alapszik teljesen materiálisan az akarat? – Az ilyen dolgokról azért beszélek, mert az életemből 30-35 évet ezek kutatására fordítottam, amire mással kapcsolatban már utaltam. Az ember gondolkodása azon alapul, hogy a vérkeringés folyamatában például van benne szén-sav, amit még nem lélegzett ki, és ez az, ami a gondolkodás anyagi megfelelője, anyagi korrelátuma. Ha az emberben van oxigén, ami még nem lett szén-savvá átdolgozva, oxigén, ami kerülő úton megy, hogy szén-dioxidá alakuljon, hogy szén-dioxidként leülepedjen, akkor bizonyos értelemben ez az akarat materiális korrelátuma.

Ahol az oxigén lüktet az emberben, amely még nincs teljesen feldolgozva, még működőképes, ott az akarat anyagilag aktiválódik. Ahol az emberben már szén-sav van, amely még nem ürült ki, az a gondolatformák anyagi alapjául szolgál. Annak ismerete, hogy ez a két pólus – a gondolatok pólusa, amit a szén-sav pólusának is nevezhetünk, és az akarat pólusa, amit az oxigén pólusának nevezhetünk – hogy hogyan szabályozható ez a két pólus – ennek ismeretét csak a valóságnak megfelelő tudomány adhatja. Ilyen igazságokat, mint amiket én közlök önöknek, nem találnak egyetlen modern könyvben sem. És mivel az ember nem neveli a gondolkodását ilyen valóságokra, nem tudja a gondolkodását a jelenkor számára szükséges módon nevelni a szociális struktúra kérdésében sem. De ez bekövetkezhet; ez szükséges a valóság számára és megtörténhet, hogy az ember szellemi-lelki bekapcsolódása a társadalmi struktúrába a mi társadalmi kérdéseink közé fog tartozni.

De ezzel nem sietnek. Csak gondolják meg, mennyire megváltozna minden, ha ebben vagy abban az üzemben az egyes munkás lelkileg-szellemileg be lenne kapcsolva abba az egész folyamatba, aminek eredményeképpen a világba lépnek az általa előállított áruk, hogyha megértené, milyen az ő pozíciója a

szociális struktúrában annak köszönhetően, hogy előállítja az árukat. De ez csak akkor válik lehetővé, ha az emberek között az egymás iránti érdeklődés fog uralkodni, ha többé-kevésbé minden felnőtt, igazi ember a megfelelő módon fog rendelkezni a legfontosabb szociális fogalmakkal. El kell jönnie annak az időnek – és ez szociális követelmény – amikor az ember, csupán azért, mert ember, ugyanolyan jól fogja tudni, hogy mi a tőke, a hitel, az adópénz, a csekk, a népgazdaság hatékonyságához viszonyítva – ezt pedig egyáltalán nem bonyolult tudni, hogy mindazoknak tudniuk kell, akiknek ez elsősorban szükséges – mint ahogyan ma jól tudják, hogy a levest kanállal kell enni, nem pedig villával. Ugye igaz, ha valaki a levest villával eszi, akkor nyilvánvalóan nincs nála minden rendben; de nem ismerni némely dolgot, pontosan ugyanígy nem teljes egészséget jelent. Ennek mindenki által elfogadott nyílt véleménynek kell lennie.

Akkor a modern kor legfontosabb impulzusai, a szociális impulzusok egészen más alapra lesznek állítva.

11 GA186/ 11. Dornach, 1918. december 20.

Tartalom: A szellemtudomány, mint a Golgotai Misztérium új kinyilatkoztatása; a múlt kinyilatkoztatásaihoz és a modern gondolkodásmódhoz való viszonya. A Vele szembeni ellenségesség okai. A Személyiségzellemelek (Fényszellemelek) kinyilatkoztatása, mely a Formaszellemelek kinyilatkoztatását váltja fel. – A sötétség szellemei a modern korban. A gépek értelme. Mechanikus elképzelés és azok valós helye (szerepe). – Magasabbra és hétköznapira való felosztás a modern tudatban: a vallás és tudomány polaritása. A Bölcsesség és a Szeretet közötti harc az ember lelkében, és ennek szociális tükröződése. – „A Világtól az Emberig” – archaikus megismerés. A Szellemtudomány, mint „Az Embertől a Világig”-megismerés. A szimbólumokhoz és rituálékhoz való viszony. – Törekvés az új megismerésére és törekvés az új megismerésre. Absztrakt és valós ideák.

Az utóbbi hetek vizsgálódásaiban arra törekedtünk, hogy különféle nézőpontokból értsük meg az idők leghatalmasabb követelményeit, az úgynevezett szociális követelményeket. Próbáltuk meglátni az idők követelményeinek szellemtudományos alapjait. Hiszen csak ezen az úton lehet helyes módon eligazodni abban, hogy mit is – hogy úgy mondjam – olvasztanak magukba az időknek ezek a követelményei. És csak ha mindazt figyelembe vesszük, amire rá kellett mutatni ezekben a vizsgálódásokban, akkor tudja megtalálni impulzusait és önmagát megérteni a mai, próbatételekkel túltelített kor és a közeljövő. Holnap ismét visszatérek erre a témára, de ma valami epizódszerűt kell közölnöm, ami bizonyos értelemben folytatása annak, amit nemrégén itt érintenünk kellett, mivel rámutat, hogy az itt előttünk fellépő szellemtudomány hogyan viszonyul a modern kor és a közeljövő tudatának – így mondanám - belső állapotához.

Ezzel kapcsolatban nemrégén már felhoztam némely dolgot, melyek a legjelentősebbek. Arra fordítottam az önök figyelmét, hogy mindenki, akinek erre jóakarata van, az egészséges emberi értelmet használva, amilyenek az a mai korig kifejlődött, megtapasztalhatja és ellenőrizheti mindazt, amiről a szellemtudomány beszél, megértheti, hogy ez az antropozófiai irányultságú szellemtudomány valóban képes figyelembe venni a mai kor lelkiismeretét és gondolkodásmódját. És ez épp a mi szociális vizsgálódásainkból következik. Ezért minden alkalommal, amikor a szellemtudományunk erről vagy arról a tárgyról beszél, rá kell mutatni, hogy minden közölt dolgot bárki ellenőrizhet, használva a modern gondolkodást, különösen a modern tudományos gondolkodást. Sőt azt is mondhatjuk, hogy a szellemtudományra irányuló támadások többsége abból ered, hogy annyira csodálatos módon ellenőrizhető a jelenkor és a közeljövő lelkiismeretével. Sok embernek ez egyáltalán nem kívánatos és különösen kényelmetlen. Pont azért, mert a szellemtudományos közlések a mai kor minden tudományos követelményének és tudományos gondolkodásmódjának megfelelnek, ezért sok fejben, pontosabban sok szívben utálat él az ilyen szellemi ismeretekkel szemben, és ellenségesség ébred irányukban; csak azért kényelmetlenek, mivel teljességgel ellenőrizhetőek korunk tudományos követelményeinek pozícióiból. Az pedig, amiben egyetért a szellemtudomány – ez az emberi fejlődés belső, szellemi tényei, melyek a mai korról kezdődően, egyre világosabban fognak megjelenni a jövőben a világjelenségek és világesemények leple alatt. Az emberek sokáig tisztán érzéki képzetekben éltek. És az, amivel ezeknek a képzeteknek köszönhetően rendelkeztek, lényegében régiak, a múltból átvettek voltak, amikor még az emberek atavisztikus tisztánlátással rendelkeztek, és amikor az emberiség közegébe a bölcsesség egészen más úton érkezett, nem úgy, mint ahogy a jövőben fog érkezni. A múlt időknek megfelelő bölcsességből sok minden napjainkig megőrződött. Korábban, és sok ember számára ma is, a bölcsesség egyedüli eszköze volt. A modern természettudomány számára is a bölcsesség egyedüli eszközének marad. Ezt megláthatjuk, ha figyelmesen ránézünk. De ennek az ősi bölcsességnek még az elemi kinyilatkoztatásai is

régen kialakultak. És az emberiség földi fejlődése sötétségbe merült, olyan sötétségbe, melyben nem nyilatkozik meg közvetlenül a szellemi. Most olyan idő kezdődött, amikor az események leple alatt új kinyilatkoztatások lépnek fel az ember szellemi és lelki horizontján. Ezért sok dolog számára egy megújulás megy végbe. Ezzel kapcsolatban rámutathatunk a legfontosabb jelenségre: a Golgotai Misztériumra. A Golgotai Misztérium, kétségtelenül, elsőként adott értelmet a Föld fejlődésének. A Föld bolygó nem az lenne, ami, ha nem ment volna végbe rajta a Golgotai Misztérium. De egy dolog a Golgotai Misztérium, mint tény, aminek helye van, és másik dolog azok a tanítások, melyek mint keresztény tanítások uralkodtak évszázadokon keresztül. Aki ezt nem veszi figyelembe, aligha tudja elsajátítani korunk alapvető követelményeit.

Összehasonlításképp vegyünk valami egészen hétköznapi dolgot. Bizonyára egyetértenek, hogy csak kétféle lehet: egy esemény vagy az Önök szeme láttára zajlik, vagy más emberek látták azt és elmesélik önöknek. Magasabb szellemi értelemben a Golgotai Misztériumról mint tényről az embereknek csupán annyi ismert, amennyit elmondanak róla az évszázadok során. De az, amit elmondanak erről a szellemi eseményről – és a Golgotai Misztérium épp ilyen, tekintet nélkül arra, hogy fizikai síkon játszódtott le – a bölcsesség ősi képességének nézőpontjából mondják. Valójában az Evangéliumok is – ahogyan ezt önök tudják a „Kereszténység mint misztikus tény” c. könyvből – az ősi bölcsesség nézőpontjából lettek megírva. Ez pedig azt jelenti, hogy az ősi misztériumok képzeiből, vagy általánosítva a múltból öröklött képzetekből. Ezekbe a szavakba öltöztetik a képzeteket, melyekkel arról beszélnek, mi történt a Golgotán. De ezek a képzetek az emberiség fejlődésének atavisztikus periódusához tartoznak. Kezdetben ahhoz, hogy egyáltalán bármit is megértsünk, szükséges volt a Golgotai Misztériumot ezekbe a szavakba foglalni. De most olyan időben élünk, amikor a szellemi világ vizsgálatának ez a fajtája, amely az ősi idők számára helyes volt, elavult. Hiszen a szellemi világ új kinyilatkoztatásai, még ha az emberek ezeket nem is akarják elismerni, előlépnek és fokozatosan egyenértékűvé válnak a régi atavisztikus kinyilatkoztatásokkal. Ezért ha a kor követelményeivel számolunk, akkor a Golgotai Misztériumról, mint tényről, új szavakkal, új képzetekben kell beszélni. Ez pedig azt jelenti, hogy a keresztény képzeteknek is számolniuk kell azzal, ami az emberség fejlődésébe belép. Másként a kereszténység a múltból áthozott képzetek összege marad. És mindaz, ami az ember bensőjében az idő követelményeként él, mindaz meghalna, ha csak a múltból megőrzött képzetekből kapna táplálékot. Éppen ezt akarja figyelembe venni az antropozófiai irányultságú szellemtudomány; azt akarja, hogy érthetőek legyenek az új szellemi kinyilatkoztatások, és hogy a Föld legnagyobb eseménye, a Golgotai Misztérium, ezeknek az új szellemi kinyilatkoztatásoknak a képzeibe legyen öltöztetve.

Most egy kérdés ébredhet, és ez egy kivételesen fontos kérdés lesz: ki rejtőzik a szellemi kinyilatkoztatások mögött, melyek a jelenségek leplén keresztül az új időkbe hatolnak az emberiség történelmébe? Önök ismerik a hierarchiák rendjét, melyet körvonalaztam a könyveimben. A hierarchiáknak ebben a szellemi rendjében ismertek önök számára az úgynevezett Személyiségszellemek. Tudják, hogy ezek a Személyiségszellemek egy fokkal lejjebb állnak azoknál a szellemeknél, akikhez például Jahve tartozik, a Formaszellemeknél.

Azokat a kinyilatkoztatásokat, melyek az emberiséghez a Formaszellemeken keresztül közelednek, most a Személyiségszellemek akarják megközelíteni, kezdetben természetesen előkészítő módon, nem azzal az erővel, ahogyan a Formaszellemek nyíltak meg. Ha megkeressük azt a szót, ami kifejezné, hogy mik a Formaszellemek, akkor az ősi „Teremtő” szón kellene megállnunk. A „Teremtő” bibliai szó mindazt magába foglalja, ami a Formaszellemekkel kapcsolatos, amikor az emberekre való hatásukat vizsgáljuk az ősi Lemúriától a jelen korig, sőt a jövőig. Cselekedeteiket ők nem szakítják meg, de más szinten fogják végrehajtani.

Ha figyelembe vesszük mindazt, amit itt szellemtudományosan vizsgáltunk, akkor a Formaszellemeket teremtő szellemeknek nevezhetjük. Mindenekelőtt nekik köszönhető, hogy az ember földi emberként elnyerte a létét. A Személyiségsszellemek pedig egészen a jelen korig nem voltak teremtő szellemek. Hiszen ők olyan szellemek voltak, akiket a szellemi szférákból utasítottak különböző teljesítményekre. „A szellemtudomány körvonalai” c. könyvemben olvashatnak a Személyiségsszellemek tevékenységéről. De eljön az az idő, amikor hatékonyan be akarnak lépni az emberi fejlődés teremtésébe. Később más birodalmak teremtésében fognak részt venni. Hiszen a hierarchiákban is fejlődés megy végbe. A Személyiségsszellemek teremtő tevékenységre emelkednek. Ezzel az emberiség fejlődésének jelentős titkára mutatunk rá. Aki az emberi fejlődést nem csupán felületes természeti nézőpontból igyekszik magáévá tenni, ahogyan ez manapság szokásos, hanem belsőleg érzékeli azt a szellemtudományos impulzusok segítségével, az tudja, hogy az általunk különböző nézőpontokból megtárgyalt ötödik kultúrkorszak kezdetével az emberben valami elkezdett meghalni. Ezzel a sorvadással, mondhatnám hasadással áll kapcsolatban a természetünkben az egész lelki és szellemi fejlődésünk.

Többé már nem vagyunk élő emberi lények abban az értelemben – ezt különösen alá akarom húzni – amilyenben évszázadokkal sőt évezredekkel előbb voltunk. Korábban erősebb életerővel rendelkezünk, sok erővel magunkban, olyan erővel, amely egyedül a testiségből indult ki. Hiszen az ember a halált csak akkor ismeri meg, amikor a földi élet radikális módon megszakad. És mégis, a szellemtudományos vizsgálatokból önök tudják, hogy bennünk valami állandóan meghal. És ha nem halna meg valami állandóan, akkor semmilyen tudatunk nem lenne. A tudat közvetlen módon kapcsolatban áll a bennünk lévő halálfolyamattal. De ez a halál, ez a halálfolyamat, most intenzívebb módon megy végbe, mint például az első keresztény évszázadban, vagy még inkább, mint a kereszténység előtti időkben. Az, amit az emberek a teremtő Formaszellemektől kaptak – az kezdett, ha szabad így kifejezni, intenzív módon meghalni, és új teremtésnek kell az emberi természetbe áramlania, olyan teremtésnek, amely elsősorban a szellemből indul ki. És valóban úgy történik, hogy az emberhez, aki nem áll ennek ellen, a korunktól kezdve a szellemből teremtő erők áradnak. Ezek a teremtő erők törekszenek megérteni a szellemtudományt. Törekszenek, gondolkodva és érzékelve, megérteni azt, ami új szellemiségként lép be az időbeli fejlődésbe azokból világokból, amelyek egészen eddig az ideig nem engedték meg, hogy impulzusaik beáradjanak az emberiség fejlődésébe. Ez a szellemiség valójában a modern értelemben orientált szellemtudomány. Nem egy tudományos vagy valamilyen más program értelmében lép fel, hanem azért, mert a menny az embereknek új kinyilatkoztatást küld és mivel ennek az új kinyilatkoztatásnak érthetőnek kell lennie.

Aki nem ebben az értelemben érti az antropozófiai irányultságú szellemtudomány feladatait, az egyáltalán nem érti. Hiszen az antropozófiai irányultságú szellemtudomány hallgatna, ha nem lenne szükség, hogy hirdesse az új, a mennyből az emberiség közegébe – ha szabad így mondanom – berobbanó kinyilatkoztatást.

És az, ami a jelenségek leplén keresztül megnyilatkozik – ez az új teremtő princípium kifejezése, amiről a Személyiségsszellemek gondoskodnak. Ezzel áll kapcsolatban korunk jellemző vonása, mely kor, ahogyan már elmondtuk, a keresztény időszámítás XV. századában kezdődött, – hogy ez a kor a személyiség impulzusának kifejeződése. A személyiség azt akarja, ha egy triviális kifejezést használunk, hogy saját lábára álljon, és ezt egyre inkább akarja majd a harmadik évezredben. Akkor más impulzusok is fellépnek a személyiség tökéletesítésére.

Ha mindazt átgondolják, amit elmondtam önöknek, akkor bizonyos módon meglátják, hogyan lép az emberekhez a Fényszellemekek, a Személyiségsszellemeknek ez az új kinyilatkoztatása. De ennek az új, Atlantisz utáni ötödik kultúrának a kezdetétől fogva ellenállnak némely sötétségsszellemek. Hiszen ahogyan bepillantunk a jelenségek leple mögé, rögtön észrevesszük, hogy másfajta szellemek egy

bizonyos csoportja ellenáll ennek. Látjuk egyik oldalról a Személyiségsszellemeket, akik a leírt módon nyilvánítták ki magukat. De a másik oldalról olyan sötétségsszellemeket látunk megnyilvánulni, akik minden módon érdekeltek abban, hogy ne engedjék a Személyiségsszellemek új kinyilatkoztatásának hatásait az emberekre. Ezek az új, homályos, sötét szellemek lehetőséget találnak arra, hogy megvalósítsák magukat egy jelenségnek köszönhetően, amelyre sajnos szinte egyáltalán nem fordít figyelmet a modern emberiség.

Láthatják, hogy amikor ma megkérdezzük, hogy hány ember él a Földön, ekkor erre általában ez a válasz érkezik: 1,5 milliárd ember. De ez nem így van. Az Atlantisz utáni ötödik kultúra kezdetével kialakult egy lehetőség, hogy az 1,5 milliárd munkáskézen kívül, amiről általában beszélnek, még körülbelül 500 millióét lehessen használni. És ez a gépeknek köszönhető! Ha ma minden munkát az emberek végeznék, akkor ehhez még 500 millió emberre lenne szükség. Ebből láthatják, hogy az emberi munka a Földön egyfajta helyettesítőt talált, valamit, ami az emberhez hasonló módon hat, de nem hús-vér ember. Ez a körülmény kivételesen fontos az egész emberiség fejlődése számára. A modern fejlődésben ez a körülmény még egy másik körülménnyel is kapcsolatban áll. 500 millió ember, akik végül is nem hús-vér emberek, hanem csak munkások – a munkát a gépek ugyanúgy hajtják végre, mint ha ezt emberek végeznék – és az emberi munkának ezek a végrehajtói lehetőséget hoznak létre a sötétségsszellemek számára, hogy az emberi fejlődésünkön belül valósítsák meg önmagukat, azoknak a sötétségsszellemeknek a számára, akik az új kinyilatkoztatást hordozó Személyiségsszellemek ellenségei.

Ilyen módon láthatják az egyik oldalról az új tisztánlátásnak megnyilatkozó égi kinyilatkoztatásokat, a másik oldalról pedig bizonyos módon az alvilágból kiinduló testiséget az ellenségek számára, démoni szellemek egy bizonyos fajtája, a sötétség szellemei számára, akik most nem hús-vér emberekön keresztül valósítják meg magukat, hanem annak köszönhetően vándorolnak közöttünk, hogy az emberi erőt mechanizmusok, gépek váltották fel.

Ez adja az alapot korunk szociális szféráiban mindenféle diszharmóniához. Ugyanebből az okból kifolyólag a modern kor emberi gondolkodása hamis úton megy, ami viszont szociális téveszméket is szül. Hiszen az emberi gondolkodás az utóbbi évszázadok folyamán egy bizonyos módon alkalmazkodott a mechanikus rendszerhez. Az emberi gondolkodás olyan elképzelésekkel van áthatva, átítatva, melyek tisztán mechanikus rendszerhez valók. Mondhatjuk: a természettudomány sok területén, de az élet sok területén is, a modern szociális vagy szocialista gondolkodás sok területén hiányoznak a másfajta elképzelések azokon kívül, amelyek hasznosak a mechanizmusok működési módjának megértéséhez, de haszontalanok a mechanizmusokon túli dolgok megértéséhez. Mégis a kinyilatkoztatás világában minden dolognak két oldala van, ezért nem szabad ezt mondani: mivel az a helyzet, hogy az emberi fejlődésbe mechanisztikus elképzelések kúsztak be, ezeket el kell kerülni. – Nem, ez teljesen hibás lenne! Amennyire veszélyesek ezek a mechanisztikus elképzelések, mivel a sötétség meghatározott szellemeinek lehetőséget adnak a magukról hírt adó Személyiségsszellemek elleni fellépésre, amennyire veszélyesek ezek a mechanisztikus elképzelések, különösen az őket létrehozó mechanisztikus rend, másrészt ugyanannyira hasznosak az ilyen mechanisztikus elképzeléseken alapuló gondolatok. Hiszen az új idők feladata éppen abban áll, hogy a lelki képességeinket felvértezzük ezekkel az elképzelésekkel – melyek a modern természettudományban is és általában a modern gondolkodásban mégiscsak élnek – hogy felvértezzük magunkat, hogy átítatódjunk ezekkel a fogalmakkal, de aztán az egek új kinyilatkoztatásának szolgálatába állítsuk őket. Más szavakkal: a mechanisztikus gondolkodásnak meg kell tanítania az emberiséget, hogy világos, szigorú kontúrokban gondolkozzon. Korábban nem gondolkodtak úgy, mint ahogyan a mechanisztikus elképzelésekben gondolkodnak. Az ősi idők elképzeléseinek elmosódó kontúrjai voltak. Aki vizsgálja az idők szellemi történelmét, az tudja ezt. Még az olyan éles eszűeknél is, mint amilyen Platon, a fogalmak kontúrjai elmosódottak. Szigorú gondolatformákban gondolkodni – ezt előbb az egyoldalúságba való esés útján kell az embernek megtanulnia, azon az úton, hogy

mechanisztikus elképzeléseket alkot a világról. A világról való egyoldalú mechanisztikus elképzelések tartalmában végtelenül szegények; lényegében csak halott dolgot tartalmaznak. De különös típusú nevelési eszközök; ezt ma meg kell látni. Valójában ma szigorúan gondolkodni csak azok az emberek tudnak, akik elsajátítottak valamilyen természettudományos elképzelést. A többiek elmosódottan gondolkodnak.

De azt a nevelést, melyet az emberiség a szigorúan körülhatárolt gondolkodás útján szerzett meg, most egy új szellemi kinyilatkoztatás felé kell fordítani, és a szellemi világot ugyanazzal a világossággal kell megragadni, mint amilyen világossággal meg szoktuk a természettudományos világot érteni. A modern intellektuális lelkiismeret követelménye, az, ami nélkül az emberiség nem boldogulhat, nem tudja a saját legfontosabb feladatait megoldani, amelyek a mai időkben és a közeljövőben fognak jelentkezni, ez a követelmény abban áll, hogy a szigorú gondolkodást, amely a modern természettudományos elképzeléseken nevelődött, a szellemi világra fordítsa, amely most új módon nyílik meg az emberek számára. Valójában ez adja az antropozófiai irányultságú szellemtudomány konfigurációját. Ilyenn akar lenni, mivel számol a modern kor szükséges követelményeivel. Ezért képes leereszkedni meghatározott magasságokból annak megértéséhez, amire az embernek a mindennapokban szüksége van. Ismételten rá kell mutatni, hogy a szellemtudomány ilyen irányultsága abból a vágyából ered, hogy új segítséget hozzon az embernek a munkájában, az erőfeszítéseiben.

Vegyük a régi időkben alkalmazott tradicionális dolgok közül a különböző vallásokat. Egy bizonyos számú ember ma is ezekhez a vallásokhoz folyamodik, meghatározott tanítást keresve. Ezeknek az embereknek aztán a régi vallások öléből mesélnek az isteni-égi birodalomról, mesélnek az érzéki jelenségek fátyla mögött rejtőzöről. Ez odáig megy, hogy az emberek prédikálnak: legyenek jók, szeressék egymást stb. Más szavakkal ezek a vallások bizonyos erkölcsi követelményekhez emelkedhetnek.

A másik oldalról, ma a hétköznapi követelményekre akarnak szemléletet kidolgozni, melyek bizonyos módon az élet másik pólusán helyezkednek el. A természetről törekszenek ismeretekre szert tenni. És ahogyan azt önök tudják, a botanikát, a zoológiát a lelkészek és prédikátorok csak ritka esetben hirdetik az embereknek a délutáni prédikációkban magasabb kinyilatkoztatásokkal kapcsolatban. Amit ott hirdetnek a Mennyei Birodalomról, nem ér le a földre. És a bennünket minden órában, minden percben körülvevő közvetlen követelmények magyarázatát az emberek másik póluson keresik; a szociális követelményekről is e másik pólus felől beszél a természettudományos gondolkodás. És láthatják, hogy az, amit az emberek a mindennapi élet követelményeiről gondolnak, és az, amit a lelkészek a Mennyei Birodalomról hirdetnek, egymás mellett állnak. Két, egymással nem érintkező világ áll előttünk. Az emberek dolgozni akarnak – amikor valóban akarnak –, azt akarják, hogy legyenek gondolataik is a munkáról, aztán amikor a munkát elvégezték, arról akarnak hallani, mi a helyzet a halállal, a halhatatlansággal, az istenivel. De ez két teljesen elválasztott világ. És hogy úgy áll a dolog, hogy az embereknek nincs szükségük, hogy egybekapcsolják ezt a két világot, hogy ez emberek az egyik oldalról – erről nemrégén egy más nézőpontból beszéltem – a tőkéről, a pénzről, a hitelről, a munkaerőről stb. akarnak gondolkodni, a másik oldalról pedig – a morális, etikai követelményekről, hogy az emberek mindabból, ami a szellemről elhangzik, nem merítenek ugyanakkor a mindennapi életre vonatkozó gondolatokat, ahol az Isten vagy az istenek nem kevésbé nyilatkoznak meg, mint a másik szférában – ez adja a modern kor nagy szerencsétlenségét. Ezt kell mindenekelőtt meglátni, ha meg akarják érteni, miért álltak elő az emberiség számára ennyire katasztrofális idők. Az emberek számára ismét tudomány kell, amely a leghatalmasabb isteniről beszélve képes lenne ugyanakkor a hétköznapi életbe is belépni. Máskülönb ez a hétköznapi szükségletek abban a kaotikus berendezkedésben maradnak, melyet Leninék és Trockijék látnak. És az ég titkairól hirdetett tanítások – ha csak tisztán egoisztikus módon melegítik fel a szíveket – a külső élet számára természetlenek maradnak.

De a jövőben ennek nem így kell lennie. A jövőben nem kell vasárnap délutáni prédikációkat felolvasni, melyekben az emberek a saját egoista vallási szükségleteiket akarják felmelegíteni, hogy aztán csak külsődleges, alacsony gondolatokkal menjenek az Istent nélkülöző hétköznapiakba, és csak ilyenek lássák azt. A szellem szférájában már egy hatalmas követelmény keletkezett, melyet az idő állít elé. Addig nem lesz rend a mi időnkben, amíg az emberek nem hajlandók figyelembe venni azt, amiről itt szó van.

De ezzel kapcsolatos az idő impulzusainak egy egész sora. Ezeknek a közepén, és nem a végén helyezkedünk el. Teljes tudatossággal mondom: a harc idejének nem a végén, hanem a közepén állunk, abban az időben, amelyben az emberi fejlődés közegében kaotikus események zajlanak, olyan események – sokszor beszéltem már erről – melyek során az embereknek tanulniuk kell. Sajnos sokan semmit sem tanultak azokból az eseményekből, amelyek az utóbbi négy és fél évben zajlottak, és a gondolkodásuk ugyanolyan maradt, mint volt négy és fél évvel ezelőtt. Olyan események játszódnak, melyek a külső emberiség számára, sőt az emberiség élete számára vizályt és harcot hoznak. Háborúk és harcok természetesen a múltban is voltak, de a mi korunk háborúi és vizályai egészen más jellegűek. És ezt a különös jelleget akkor láthatjuk meg, ha nem maradunk a felszínen, hanem mélyebbre tekintünk, ha megértjük, hogy ma sok minden, aminek az emberek belsejében kellene játszódnia, a felszínen játszódik.

Könnyen megérthetik, hogy a mennyek új kinyilatkoztatásának befogadásával kell kapcsolatban állnia a belső emberi természet elmélyülésének. A belső emberi természetnek ez az elmélyülése egyfajta belső háborút hoz a lélekbe. Ennek a belső háborúnak a lehetősége nem szabad hogy pesszimizmusba döntsön bennünket, hiszen csak ennek köszönhetően válhat az ember belülről erőssé. Az az ember, aki ezt ma még nem akarja, hajlik arra, hogy vallásának a hordozói, a papok, egyfajta leplet borítsanak arra, ami még tudat alatt él a lélekben. Őnekik kell meleget teremteniük a lelke számára, nekik kell őt vigasztalniuk, csupán szép történeteket kell mesélniük Isten emberrel kapcsolatos szándékairól anélkül, hogy az embernek közben magának is tennie kelljen valamit. De a közeljövőben az istenek szándékai csak azzal lesznek kapcsolatosak, amit az ember maga meg tud tenni. Az embernek át kell mennie a belső lelki harcon, amely erőssé teszi őt. A jövőt nem szabad úgy tekintenünk, mint ami valami kényelmesebb, mint a múlt vagy a jelen. Az ilyen látszólagos ideál nem több, mint a kábítás modern eszköze – ez hazugság, ez a hétköznapi wilsonizmus. Arról beszélni, hogy kétszer hét pont segítségével – nem tudom, ők misztikusan gondolkoznak-e, akkor ez egy ostoba fajta miszticizmus – egy egészen más kort lehet megalkotni, a modern babona egy teljesen különös formájába esését jelenti.

Ami a jövőt illeti, a külső élet nem válik kényelmesebbé. Az emberiségnek a földfejlődés hátralévő periódusában még nagyobb kényelmetlenséget kell a vállaira venni, mint amilyenek ma vannak. És meg fogja tenni, mert a belső lelki harcon keresztül az emberek – mindenki külön-külön – erősebbé válnak. Ha áthatolunk a jelenségek leplén, akkor nem olyan világot látunk, amiben az istenek mesésen békések, az emberek pedig csendes életet élnek, mindenki a saját ágyában pihen, ahogyan azt gyakran képzelik, és ez nem más, mint a lustaság egy másik formája. Nem, ilyen nem lesz! Ha áthatolunk a jelenségek leplén, akkor nem egy isteni-szellemi áloméletet látunk, hanem a hierarchiák isteni-szellemi munkálkodó életét. És ami először is megragadja a tekintetünket, az a nagy harc, amely a fizikai-érzéki világ színpadja mögött dúl a bölcsesség és a szeretet között. És az ember be van kapcsolva ebbe a harcba. Hosszú időn keresztül ő ezt nem ismerte fel; a jövőben egyre tudatosabban fog bekapcsolódni ebbe a harcba, amely a világban a bölcsesség és a szeretet között zajlik. Hiszen az embernek minden zajló dologban, ami ingához hasonlóan állandóan a bölcsesség és a szeretet között lengedezik, hol a bölcsesség oldalára, hol a szeretet oldalára kell állnia. Hiszen a világban a lét az ingaszerű ritmikus lengéseknek, nem pedig az álomnyugalomnak köszönhetően valósítja meg magát.

A bölcsesség és a szeretet közötti harc az ősi atavisztikus időkben is zajlott, és a nem régi múltban is, egészen a mai időkig, de az emberi lélek tudatalatti alapjaiban. Ott lent, ahol tudat nélkül pulzálnak az ösztönök. A Bölcsesség Szelleme szemben áll a Szeretet Szellemével, a Szeretet Szelleme pedig a Bölcsesség Szellemével. De a tudatba ez csak a tudati lélek fejlődésének korában kezd belépni. Az embernek ki kell állnia ezt a benne zajló harcot. Ebben a belső lelki harcban, amely az emberi természetben zajlik, egyre erősebbé és erősebbé válik. Habár az emberek ma ellenállnak ennek a belső fejlődésnek. Érzik ezt és félnek, nincs elég bátorságuk ehhez a belső harchoz. A „Hogyan jutunk el a felsőbb világok megismeréséhez?” c. könyv tartalma el kell hogy vezesse az embert ennek a belső harcnak a győzelmes befejezéséhez. De ez kényelmetlen az emberek számára. Rettegve meghátrálnak ez előtt, nincs bátorságuk kiállni ezt a belső harcot. Ilyen az idők jele, hogy az emberek nem akarják elviselni ezt a belső harcot, elfutnak előle, még nem akarják, hogy dolguk legyen ezzel a belső harccal. És mivel nem akarják, hogy dolguk legyen vele belül, ezért az kívülre vetül. Erre rámutattam az egyik misztérium-drámámban [A lélek megpróbáltatása, 8.jelenet]: „Ellenfeleink harca ellenünk – Csak annak a nagy háborúnak mása, Melyet szívünkben szüntelen, Egyik erő a másik ellen Viselni kénytelen.”], ahol elolvashatják, hogy az, ami az emberek között külső harcként zajlik, a belső harc kifejeződése. Ott megtalálhatók azok a dolgok, amik jóval azt megelőzően lettek írva, mint ahogy a mai katonai világháború kitört, de éppen ez a katasztrófa tanúskodik az ott megírtak igazságáról. Ott rámutatok, hogy minden, ami ma a külső harcban jelenik meg – más korokban a harcnak más jellege volt, hiszen minden változik, minden metamorfózison megy keresztül – egy olyan harc, amely az emberek belsejéből kívülre tört. De egy másik dolognak kell eljönnie: az embereknek be kell fogadniuk belülről azt, amit ma külső harcon keresztül reménykednek megoldani. A harcmező az ember belsejében – ebben áll a gyógyszer ahhoz, ami ilyen romboló módon lép elő az emberek között. Ahogy a harcmező belép az emberi lelkekbe, lecsillapodhat az, ami mint külső, mint annyira szörnyű katasztrófa, az emberek körébe érkezett. Hiszen ez e külső nem más, mint az, amit az emberek kívülre vetítenek, mivel nem akarják azt belül hordozni. Minden más csak a látszat, de ez – a valóság.

Ezt a körülményt megint csak számításba veszi az antropozófiai irányultságú szellemtudomány. Ezt azáltal veszi számításba, hogy nem valamiféle elavult tanításokkal foglalkozik, hanem valójában olyasmint akar bevinni a modern ember közegébe, ami a jelen és a jövő szempontjából nyeri el a mennyország új kinyilatkoztatásának értelmét. Ezt a megkülönböztetést meg kell tenni, máskülönben az itt értett szellemtudomány össze lesz keverve más dolgokkal, melyekhez semmi köze nincsen. Önöknek az antropozófiai irányultságú szellemtudományt nem szabad ugyanolyan módon hirdetniük, mint amilyen módon sok mást hirdetnek, ami lényegében a múlt dolga. Az antropozófiai irányultságú szellemtudománynak az emberiség teljes, tiszta tudatához kell szólnia. Amikor ezt mondjuk, ugyanakkor sokak büszkeségét megsértjük. Hiszen a modern emberek feltételezik, hogy mindannyian tiszta, fényes gondolkodással rendelkeznek. De csak figyeljék meg, hogyan mutatkozik ez meg; figyeljék csak meg, mi megy végbe, amikor a szó a szellemi eseményekre terelődik, és akkor meglátják, mennyire nem lehet messzire eljutni ezzel a teljes, tiszta gondolkodással. A modern kor szociális és – ha akarják – háborús problémái, nem oldhatók meg másképpen, mint világos új gondolatok segítségével, melyekkel tanulmányozni lehet a szellemi világ új kinyilatkoztatására irányuló gondolkozást, azét a világét, amely a jó Személyiségszellemtől jön. Mivel a szellemtudomány ilyen szempontból annyira új, ezért ellenségeskedéssel találkozunk mindazok részéről, akik nem akarnak aktív módon, igazán behatolni mindebbe az újba. Hiszen a fejlődés számára igazából jóakaratra van szükség.

El kell mondani, hogy a szellemtudomány idege, ahogyan azt itt értjük, tökéletesen különbözik mindattól, ami a korábbi kinyilatkoztatásokból ered. Más nem egyszer rámutattam: ma gyakran lehet azzal találkozni, hogy az emberek, akik valahogy tanulmányozni szeretnék a lét titkait, régi szórakoztató regényekhez fordulnak, melyek a tisztánlátásról atavisztikus tanításokat tartalmaznak. Ahogyan

fellelkesülnek az emberek, amikor olyan könyveket találnak, melyek semmit sem tartalmaznak a modern természettudományos ismeretekből, és arról adnak magyarázatokat, amit ma már nem ismernek, de ami ismert volt a korábbi (ősi) embereknek, akik még beszéltek a sóról, a higanyról, a kénről és az ezekhez hasonló dolgokról. Magától értetődik, hogy az ezekben a könyvekben álló emelkedett dolgok rászolgálnak a tiszteletre. De a világban fejlődés megy végbe, és az, ami jó volt a korábbi korok számára, már nem jó a jelenlegi kor számára. A korábbi korokban az emberek a saját módjukon tudtak behatolni annak értelmébe, ami a Sól, Higany, Kén szavak mögött állt. De a modern kornak újat kell keresnie. Mivel az önök szelleme az emberiség gyógyítására törekszik, ezért ez az új nem hagyható figyelmen kívül, mivel épp ezt a célt szolgálja. Egészen másként kell az újat képezni, mint a régit. Ebben áll az alapvető különbség az új és a régi között. Régen egy grandiózus világmegértés volt, annak megértése, ami az emberen kívül van. És az, ami még az olyan koponyáknál, mint Paracelsus vagy Jakob Böhme, az ősi bölcsességből eredt, az a világ mélyreható megértése volt. Később a világnak ez a megértése az ember megértésére irányult. Az embert a világból kiindulva értették meg – az ősi bölcsességnek ez képezte az alapjellegét. Ahogyan kívülről, a természetben a különböző elemeken keresztül nyilvánul meg a szellemi, és a szellemi lények is különböző szinteken – ezt egy bizonyos szintig képesek voltak érzékelni az atavisztikus tisztánlátás segítségével, amit ma már nem tudnak megtenni. A hatalmas, mindent átölelő természetben először megismerték a planetáris, a csillagéletet, aztán az elementárist az elemek segítségével, a só, higany, kén segítségével; és aztán tudták magukat megkérdezni: És hogy van mindez az emberben? A világtól jutottak el az emberhez.

Ez az út már nem az az út, amin az emberek a mai korban és a közeljövőben fejlődni tudnak. Jakob Böhme még mondhatta: só, higany, kénes-higany, kén. De nekünk másként kell beszélünk, mivel ellenkező úton kell mennünk; ez az ellenkező út a jövő útja. Az embertől indulunk ki, először megismerjük az embert, és az ember megismerésétől megyünk át a világ megismeréséhez. A megismerésnek ez az útja van felvázolva a „Szellemtudomány körvonalai” c. könyvemben, és a jövőben ez lesz az egyetlen elfogadható út. Nem a sóról beszélünk, hanem arról, hogy mi él az emberi szervezetben, az ideg- és érzékszervi rendszerben, mint fordított irányban fejlődő folyamat, és ilyen módon az az idegi-érzéki rendszert úgy vesszük, mint valami fordított irányú fejlődést. Korábban a természetre tekintettünk, az elemek közegeiben mindarra, amit a só idéz elő. Kívül láttuk mindazt, amit most látunk az idegi-érzékszervi rendszert szemlélve a szellemtudomány nézőpontjából. Korábban a külső természetre néztünk, hogy valahogy a higany világának megértésére jussunk. Az emberi szervezet belsejébe tekintünk, és ritmust találunk. Az emberben a ritmikus élet – erre már gyakran rámutattunk – nem más, mint ami kívül a higany (a Merkúr). Az emberre nézünk, és arra törekszünk, hogy megértsük, és az ember megértésétől a világ megértéséhez jutunk.

Az életünkben minden szellemit az új hatalmas kinyilatkoztatásoknak megfelelően kell megérteni. A világ megértésétől az ember megértése felé haladó régi kinyilatkoztatásokból indultak ki az ősi vallások és hagyományok, amelyek még a mai napig is élnek az elavult világnézetekben. Az emberiség számára csak abban az esetben gyümölcsözőek, ha történelmileg nézünk rájuk, ha megfelelő módon törekszünk átélni a múltat. A vallások végső soron ebből a forrásból erednek. Ma az ember egy új út kezdetén áll, ahol az ember megértését ki kell szélesíteni a világ megértésére.

Ennek egy új útnak kell lennie, drága barátaim, és ezzel sok minden kapcsolatos. Hogy miben áll ez a sok, annak a példáján láthatják meg, hogy milyen módon próbálnak ítélkezni e fölött az építkezés fölött [A Goetheanumról van szó]. Tudják, hogy különböző helyeken különös erővel aláhúztam, hogy ez rágalom – még ha sokak oldaláról nem is szubjektív rágalom, habár azoknak, akik az épületünket nem értik meg, nem szabad beszélni sem róla – hogy objektív rágalom, amikor azt mondják, hogy ebben az építkezésben ez vagy az „szimbolikusan” értendő. Ebben az épületben valamilyen szimbólumot keresnek, de nem találnak. Nincs benne sehol sem szimbólum! Közvetlenül a szellemi világból kiindulva nem

szimbólumokat törekedtünk alkotni, hanem a szellemi valóságot, amilyennek az ma kinyilvánítja magát. Hiszen szimbólumokban a múltban beszéltek az embereknek. Az emberiségben a fejlődés éppen abban áll, hogy az érzékelések, amik szimbólumokon keresztül az ösztönökre hatottak, most a teljes tudatosságba vezetnek, ahol a valóságot fogják érzékelni, a szellemi valóságot.

A szellemi valóságnak ezek az érzékelései a szellem egy meghatározott aktivitását követelik. A szimbólumok érzékelése pedig az embereket egy bizonyos módon alvónak hagyja. Nemrég elmondtam önöknek, hogyan megy ez végbe például a szabadkőművesekkel, akik azt állítják, hogy nagyon örülnek annak, hogy nem magyarázzák el nekik a szimbólumokat; itt mindenki azt gondolhatja, amit akar, sőt még értéket is láthat abban, hogy a szimbólumokról nem kell gondolkozni, hanem csak engednie kell, hogy tudattalanul hasson rá. Mindez az ősi időkből maradt és metamorfózison keresztül kell megújulnia. A szimbolikának, ahogyan azt önök tudják, nincs döntő, lényegi szerepe abban, amit itt mi antropozófiai irányultságú szellemtudománynak nevezünk. Ezért újból beszélnünk kell róla. És amikor időről időre ismét rámutatnak a szimbólumokra, akkor azokat egyfajta „szimbólum-korlátként” használják, melyek ezt vagy azt illusztrálják, vagy összhangot mutatnak az újonnan megtalált és aközött, ami a múltból mint elavult, régi megmaradt.

De mindez bizonyos módon az emberi természetén alapul, és az, amit most mondok, holnap elvezet bennünket a szociális élet vizsgálatához, ahol mindig azt ellenzik, ami valóban újként lép elő; és főként azok ellenzik, akik egy bizonyos fokig a réginek az őrzői, védői. Ezzel áll kapcsolatban az a tény, hogy az új, antropozófiai irányultságú szellemtudományhoz azok az emberek állnak ellenségesen, akik a régi őrzőinek tartják magukat. De ez nem zavarhatja az antropozófiai irányultságú szellemtudományt abban, hogy a saját útján haladjon, amely egyben az új emberiség szükséges és magától értetődő útja is.

Néhányan önök közül tudják, hogy még a mi körünkben is, azoknak, akik ezzel akarnak foglalkozni, nehéz megállniuk, hogy ne foglalkozzanak az ősi időkből megmaradt szimbólumok és rituálék lényegének kifejtésével, de más értelemben, nem úgy, mint ahogy ezt azokban az esetekben teszik, amikor a szimbólumokat és rituálékat nagy értékűnek ismerik el, de elavult értelemben, hogy megőrizték az emberi fejlődés folyamatosságát, ehhez ma egy meghatározott viszonyba kell kerülni a rituáléhoz és szimbolikához. De a mi körünkben senkinek sem szabad a rituálét és szimbolikát valami olyasmin tartani, ami szellemi valósághoz vezet, ami közvetlenül betagozza a szellemi valóságot a modern értékekbe. Ezért éppen az antropozófiai irányultságú szellemtudomány közegében adunk magyarázatot minden a múltban létező rituálisra és szimbolikusra. Rá kell mutatni, hogy a most elavulttá váló bölcsességet az emberek más utakon fogadják be, hogy az megfosztja az embereket a szabadságuktól, és hogyan kell a bölcsesség más útját járni. A bölcsességnek ezek a más útjai kényelmetlenek sok ember számára, különösen a múlt őrzői számára, akik a múlt bölcsességének gazdagságával akarják az embereket elringatni. Nincs értelme ezt mondani a negyvenéves embernek: fogékonyra válhatsz, ismét képes leszel tanulni, ha húsz évet fiatalodsz. Kétségtelen, ha húsz éves lenne, képes lenne tanulni. De ez nem történhet meg. Az emberiség fejlődését nem lehet visszafordítani. Nem szabad tanácsolni az emberiségnek, hogy azt tegye, ami a Föld régi korszakaiban volt megszokott. És mégis, éppen ezt a múltban megszokottat akarják ma elterjeszteni a vallások és mindenféle egyesülések hívei. És ami el akar terjedni az emberek között, és ami egyedülként tudja az emberiség egészségét szolgálni, azzal áll szemben a régi, és ebben rejlik sok minden abból, ami korunk katasztrofális folyamataihoz vezet.

Ezt szem előtt tartani rendkívül fontos. A legbelsőbb, legmélyebb értelemben embernek lenni annyit jelent, hogy összekapcsoljuk magunkat mindazzal, amit a mennyek új kinyilatkoztatása kíván a földfejlődéstől – csak ez most az egésznek a lényege. És enélkül az emberiség külső, exoterikus problémái is kudarcot vallanak. Ma szükségszerű, hogy olyan szellemtudománnyal rendelkezünk, amely eléggé erős, és amelyiknek olyan fogalmai vannak, melyek képesek átölelni és mozgásba hozni az emberi

lelkeket az egész Földön – természetesen különböző módokon, ahogy ezt már kifejtettem önöknek – mindenütt mozgásba hozni őket. A jövőben lehetetlenné válik egyoldalúan élni, lehetetlenné válik, hogy egyrészt napról-napra szomorú profánként tekintsünk az életre, másrészt pedig látogassuk a templomot vagy a kőműves templomot. És ezt a két világot teljesen szétválasztva hagyni, hogy a templomnak vagy kőműves templomnak ne legyen semmiféle fogalma arról, hogyan érdemes a külső szociális életet szervezni. És a szociális élet haladna a saját útján, és semmi nem lenne benne mindabból, ami bizonyos módon kívánatos belül, ami az ember tudatalattijában kívánatos a rituáléknak és szimbólumoknak köszönhetően. A jövőben az ember tudata lesz megszólítva. Ez fontosabb minden, a régire vagy újra vonatkozó szimpátiánál és antipátiánál, hiszen a megértésből kell mindent elvégezni, ami elvégzendő; nem szimpátiából vagy antipátiából kell ennek eljönnie. Láthatják, a szellemi világ megértésének idege abban áll, hogy minden, ami a múltból maradt, belsővé válik, hogy a külső belsővé válik. Ugyanis ilyen módon, ugyanolyan mértékben, mint korábban, a szent dolog bekerül az emberi tudatba. Ennek a tendenciának kell helyet foglalnia az emberiség új fejlődésén belül. Ez a XX. század kereszténységének az egyedüli tendenciája. Az itt rámutatott tendencia ellen, ez ellen a szándék ellen lázad minden, ami a múltba akar kapaszkodni. Ez az emberiség nagyobb részének egy meghatározott, múltból megmaradt gondolkodási és érzékelési szokásaival kapcsolatos. A múlt azért kényelmes az embereknek, mert nem igényel megértést. Ugyanemiatt az ok miatt a szellemtudomány nem kényelmes az emberek számára. Ezt a szellemtudományt meg kell érteniük. És megérthető, ha az egészséges emberi értelmet használják mindent átfogóan. Megérthető, de inkább nem értik meg!

Ma inkább törekszenek a meg nem értésre, mint a megértésre. Ezért a szellemtudomány, ahogyan itt értendő, még hosszú ideig ellenségeskedésről ellenségeskedésre fog találni. Valami ebből az ellenségeskedésből egészen jóindulatú lehet, de könnyen átfordul a jóindulatúság ellenkezőjébe. A szellemtudomány szabadon és pártatlanul, a modern gondolkodás szellemében kíván beszélni a legmagasabb szellemi dolgokról, de ellenségei újra és újra azokból az irányokból érkeznek, amelyek régi egyházi vallási formákhoz, szabadkőműves és hasonló, mindenféle régi módon szervezett egyesületekhez hajlanak – erre már gyakran felhívtam a figyelmet. Ezek bizonyos módon a természetes ellenségek. Teljesen meg kell érteni az ellenségességet! A szellemtudomány ezen a területen is lehetővé teszi, mint magától értetődő dolgot, hogy világos fogalmunk legyen a dolog lényegéről, és ne ködös értetlenség. A modern antropozófiai irányultságú szellemtudománynak nincs szüksége, hogy régi módon létrejött egyesületként lépjen elő – és ezen nincs mit csodálkozni – mivel nincs szüksége, hogy olyan utat járjon, mint amelyet jártak korábban a titkos társaságok vagy járnak még ma is. Ezeket az utakat a modern emberiség ki akarja a közegéből zárni. Ma nyílt, exoterikus körökben beszélnek a titkos diplomácia megszűnéséről. És azt gondolom, joggal, teljes joggal! Aki ezen a területen tanulmányozza a történelmet, az tudja, hogy a titkos diplomácia nem más, mint a régi titkos társaságok gondolkodásmódjának legújabb leszármazottja. Valami mást is le kell küzdeni abból, amiről sok ember mint alapvető követelményről beszél. Figyelemre méltó, hogy mennyi értetlenség tapasztalható ezen a területen. Egy úr, akiről már nem egyszer beszéltem önöknek, elküldött nekem egy kéziratot, ahol a „Szellemtudomány körvonalairól” [németül a könyv címe: Die Geheimwissenschaft im Umriss = A titoktudomány körvonalai] megközelítőleg a következőt mondja: a titkos tudomány valójában nem létezhet, hiszen a tudomány csak nyíltan tud létezni, és ezért titkos tudományról beszélni azt jelenti, hogy visszaélünk a szavakkal. – De hiszen ez teljes értelmetlenség. A könyvet nem így hívtam, hogy „Titkos tudomány”, ami ahhoz lenne hasonló, ha ezt mondanám: „természetes tudás”. Ahogyan nem létezik „természetes tudás”, csak „természettudomány”, ugyanúgy létezik a nyílt „titoktudomány”, vagyis annak tudománya, amit intimnek, rejtettnek lehet nevezni. Tehát minden a szavak pontos megértésén múlik. Eközben nem szabad arra gondolni, hogy ha „nyitottságról” van szó, akkor minden közlésre kerül: sok minden abból, amit exoterikusan kimondanak, még sokáig ezoterikus marad. Hiszen sok exoterikus könyv azok közül, amit

meg lehet mindenütt venni, sok ember számára – udvariasságból nem mondom, hogy a többség számára – valójában ezoterikus marad. Némely reklám-könyvecske, amit pár centime-ért meg lehet venni, sokak számára kizárólag ezoterikus marad a tartalma alapján. De nem erről van szó, hanem a dolgokkal való olyan kapcsolatról, amibe az emberek be akarnak lépni. Ezt a kitérőt helyezzük zárójelbe, hiszen a figyelmüket főként annak szükségszerűségére akarom irányítani, hogy a régi, elavult rejtett motívumokat valami másra kell cserélni.

De a szellemtudományos élet az emberiség közegében más, mint a mindenféle titkos szövetségek által oly gondosan őrzött élet. Ezek a titkos szövetségek, melyeken ma végig lehet nézni, egyáltalán nem titkosak azok számára, akik ezzel foglalkoznak – ezek a szövetségek jogosulatlan módon akarják a titok princípiumát megőrizni, bizonyos módon a saját szokásaikban akarják megőrizni, a saját struktúrájukban. Ez valami sokkal fontosabb, mint sok más. Hiszen önök mindannyian tudják, hogy vannak ilyen és olyan fajta titkos társaságok, közösségek, amelyek a vallásból származnak, olyan közösségek, amelyek az embereket különös módon vezetik. Az idő előrehaladtával az ilyen titkos társaságokban mindenféle nünaszok keletkeztek, melyek a közöttük lévő kapcsolatokat a késhegyre vitték, egyes esetekben ez a harc teljesen indokolt volt. De annak, ami azokban az emberi közösségekben él, melyek az antropozófiai irányultságú szellemtudomány pozícióján állnak, nincs szükség a védelemnek arra a fajtájára, amelyhez a titkos társaságok folyamodnak saját titkos szokásaik védelmében. Nincs szükség arra, hogy ami az antropozófiai irányultságú szellemtudományon belül fellép, azt különleges művészzel vagy különleges eszközökkel megvédjék. Közlöm önökkel a legegyszerűbb eszközt, aminek segítségével megvédhető az antropozófiai irányultságú szellemi mozgalom. Annak védelmére, ami az antropozófiai irányultságú szellemi mozgalom talaján végbemegy, nincs semmi egyébre szükség, minthogy az igazat mondjuk és ne hazudjunk. Aki igazat mond az antropozófiai irányultságú szellemtudományról – és minden embernek dolga, hogy igazat mondjon –, az megvédi azt; tudom, hogy ezt állítva mit mondom. És semmilyen más védelem nem szükséges az antropozófiai irányultságú szellemtudomány számára, mivel minden embernek dolga, hogy a hazugságnak ellenálljon.

Ezzel valami különösen fontosra hívom fel a figyelmüket, ami kapcsolatban áll az antropozófiai irányultságú szellemtudomány princípiumával. Az antropozófiai irányultságú szellemtudomány nem keres kerülőutakat, hanem ugyanolyan módon beszél az emberekhez, mint a modern tudomány. Csak ennek a tudománynak a terminusaiban a szellemtudomány, ha szabad így kifejeznem magam, arról beszél, amit jelenleg a menny akar feltárni az embereknek, És ez valami olyan, amit meg kell érteni. Ez valami olyan, ami a szellemtudományt, mint olyat állítja előtérbe, és nem a társasági életet; objektív módon állítja előtérbe, a Társaság pedig csak a hordozója.

Körülbelül nyolc nappal ezelőtt mondtam itt, hogy különbséget kell tenni az antropozófiai irányultságú szellemtudomány és minden más között. Ezt a különbséget teljesen fel kell ismerni, különben elszalasztódik az emberiség modern fejlődésében a legfontosabb, amit semmi esetre sem szabad elszalasztani, ha becsületesen meg akarják találni a viszonyt az életbevágó, a katasztrofális jelenben és a jövőben gyógyító módon hatni tudó impulzusokhoz.

Reménykedhetünk, hogy valóban megtaláljuk az ítéletalkotás új módját, annak a képességét, hogy felismerjük azt, ami újként az emberiség fejlődésébe lép. Nem az ütött-kopottal kell összehasonlítani azt, ami a földi fejlődés alapvető követelményeiből a modernitásba és a közeljövőbe igyekszik behozni azokat a dolgokat, amelyeket be kell hozni, hogy ami a régi hatása alatt keletkezett, azt az új impulzusok hatására az új válthassa fel.

Képzeld el: a kereszténység fejlődése közel kétezer évig tartott. Az első évszázadban másmilyen volt, mint ma; ezt mindenki tudja, aki tanulmányozza a kereszténységet. Ma a kereszténységnek ismét másmilyenné kell válnia. De az, aki tanulmányozza az elmúlt négy és fél év alatt történeteket, az ebből a

próbatételből láthatja, hogy nem a kereszténységnek, hanem egyfajta keresztény szemléletnek ez az ága mennyire igazolta magát, és mennyire nem a modern katasztrófákkal kapcsolatban. Természetesen ha absztrakcióknál és általánosságoknál maradunk, akkor bármit lehet állítani. Hiszen az absztrakt világnézetek lényege az, hogy mindent absztrakt formulákba öltöztetnek.

Amikor azokhoz a fogalmakhoz és ideákhoz fordulunk, amelyeket itt nemrég a jövő lényegi szociális ideáiként fejtettem ki, a hármas tagozódás ideái, akkor ezek az ideák, abban a formában, ahogy azokat múlt vasárnap megadtam, megfelelnek a valóságnak és konfigurációjuknál fogva lefedik a valóságot. Ezekkel az ideákkal csak a valóságot lehet lefedni, ezek megfelelnek a valóságnak. Az absztrakt ideákkal bármit le lehet fedni. A valódi ideákról lehet úgy beszélni, ahogyan én azt teszem a különböző emberekkel, akikhez fordulok. A hármas tagozódás ideájáról beszélek nekik, de nem úgy, mint egy meggyőződéses dogmatikus: „Neked ezt el kell fogadni, különben rossz lesz!” A valódi ideákkal nem szabad így bánni. Ezért az embereknek másként beszélek. Azt mondom, hogy ezekben az ideákban nem mint dogmákban kell hinni, hanem a valósággal kell valamit kezdeni, és akkor már magában a valóságban világossá válik, hogy ezek segítségével dolgozható át. Valószínű, hogy amikor csak a valóság egy kisebb részére van meg a készség, hogy átdolgozzák, akkor egész más a helyzet.

Egyáltalán nem csodálkoznék, ha a valóságban, amikor az ideák benne megvalósulásukhoz érnének, kő kövön nem maradna abból, amit korábban behoztak. Ha az ember nem dogmatikusan halad előre, ha nem tartja magát annyira makacsul a programokhoz, mint ezt azok teszik, akik a programok, társadalmi tervek és statútumok létrehozásának kedvelői, hanem hagyják, hogy a valóságban megjelenjen az, ami történni akar; akkor ez alkalmazható lesz a valóságra. Csak el kell kezdeni! Lehet, hogy később egész más ideák jelennek meg, mint a kezdetben. Mindaz, ami megfelel a valóságnak, éppen abban áll, hogy megváltozhat az élet folyamán, az élet pedig állandóan változik. A fő dolog nem az, hogy csodálatos ideákkal rendelkezünk, hanem olyan ideákkal, amik megfelelnek a valóságnak, amelyeket nem absztrakt, hanem élő módon jelentenek ki, hogy azokat be lehessen oltani a valóságba. Így természetesen borzasztóan érzékenyek az absztrakciókra. Az antropozófiai irányultságú szellemtudományban az újdonság nem az, hogy újat gondolnak, hanem az, hogy új módon gondolnak. Ebben az a lényeg, hogy új módon gondolkozva a valóságba mélyednek a gondolatokkal és benne élnek. Absztrakciókkal mindent be lehet bizonyítani. Absztrakciókat használva, ha azok az Istenre vonatkoznak, bátor monarchikus alattvalóként azt mondhatnánk, hogy a király Isten kegyelméből foglalja el a trónt. – A mai időkben ennek a királynak leckét adhatnak: Isten kegyelméből fogja azt elveszíteni is! Amikor absztrakciókat használnak, akkor a feketét és a fehéret felcserélhetik, állíthatják, hogy a seregeket mindkét oldalon Isten irányítja. Ha az igazi valóságra törekszünk, ami az antropozófiai irányultságú szellemtudomány alapja, akkor a lényeg, hogy az élethez való absztrakt hozzáállást, az absztrakt felhívásokat, melyek annyira rombolóak a valóságra, a valóságnak megfelelő gondolkodással helyettesítsük, olyan szavakkal, melyek élettől teltek, a valóságba mélyednek, és magából a valóságban hangzanak fel. A gondolkodás, amely nemcsak újat gondol, hanem új módon gondol a múlttal összehasonlítva, ehhez az ideálhoz közelít: „Nem én, hanem Krisztus énbennem” – ahogyan azt kifejjezi Pál apostol. Hiszen Krisztus összhangba akarja hozni a külső emberit a belső emberivel.

Ennek kell ideállá válnia minden emberi törekvés számára.

Tartalom: A népek differenciált vizsgálata. A Nyugat viszonya Kelethez és Közép-Európához. „Öntudatlan önmegismerés” a népek viszonyában. – Az ember megismerési lehetőségeinek evolúciója a Golgotai Misztérium előtt és után. Ősi bölcsesség. A természettudomány értelme. – A modern vallások ahrimáni vonásai. – Ahrimáni módon színezett filozófia és annak szerepe az illúziók keletkezésében. Mach és Avenarius mint a bolsevizmus filozófusai. Az 1914-es katonai katasztrófa szellemi értelme. A világesemények káoszon és szenvedésen keresztüli megismerése, mint a Golgotai Misztérium szellemi megismerése. Az ember belső szellemi aktivitása. – „Kérdés a munkaerőről”. A rabság mint a 4. kultúrkorszak öröksége

Amikor szívünkben ismét feléled a századok óta hangzó kijelentés a magasságokban kinyilatkoztatott isteni titkokról, a Földön pedig a jóakarató emberek számára a békéről, akkor a mi korunkban különös erővel ébred a kérdés: az emberek földi fejlődése szempontjából mire van szükség szerte a Földön ahhoz a békéhez, amiről az Evangélium beszél? Már a második hete beszélünk arról, hogy különösen korunkban mire van az embereknek szerte a Földön szükségük. És ha egyetlenegy mondatban akarunk összefoglalni sok mindent abból, aminek hagytuk az elmúlt napokban, hogy keresztüljárja a lelkünket, akkor mondhatjuk: az embereknek az egyre teljesebb és sokoldalúbb megértésre kell törekedniük.

És itt egybeárad az igazi sokoldalú emberi megértés keresése azzal, amit tegnap fejtettem ki, mint sarkalatos impulzust, amiről az antropozófiai irányultságú szellemtudomány beszél. Ez az antropozófiai irányultságú szellemtudomány arra törekszik, hogy meglássa azt, ami nem látható meg a világnak és fejlődésének belsejében. De amikor arra tekintenek, aminek az emberi lélekben a világ ilyen értésének köszönhetően kell ébrednie, akkor a modern szociális követelményeknek nem a látszólagos, illuzórikus, hanem a valódi tartalmát látják meg, ami abban áll, hogy az emberek között egy mindent átfogó, valódi megértést idézzen elő. Az embereknek erre a megértésre kell törekedniük az egész Földön, egyrészt – becsületesen, másrészt – erőteljesen. Ma ezt csak az aktív szellemi élet értelmében lehet tenni, olyan szellemi étellel, ami nemcsak passzív módon akarja magát átadni a világnak, hanem belsőleg tevékeny akar lenni, hogy a lét impulzusaiban részt véve, a világ és az ember valódi megértéséhez jusson el. Tegnap beszéltem arról, hogy olyan korban élünk, amikor új szellemi kinyilatkoztatások hatolnak át a külső jelenségek leplén át. Ezt az igazságot nem kellően komolyan veszik. Hiszen csak azok, akik teljes komolysággal veszik, csak azok lesznek képesek megbirkózni azokkal a követelményekkel, melyeket korunk minden olyan emberrel szemben támaszt, aki éber akar lenni az életben.

Most ha gondolatban visszatérnek néhány vizsgálódáshoz, melyekkel az elmúlt hetek során foglalkozunk, akkor megértik, hogy az embereknek a Földön a fogalmakat megérteni nem annyira egyszerű, mint azt sokan gondolják. Törekedtünk, hogy rávilágítsunk a Nyugaton, Keleten és Közép-Európában élő népek sajátosságaira. Törekedtünk, minden szimpátiát és antipátiát kizárva, megértsük, hogy milyenek a népek legmélyebb sajátosságai Nyugaton, Közép-Európában és Keleten. Miért tettük ezt? Ismertté vált számunkra, hogy a mi korunk az intellektualizmus különös fejlődésének kora, hogy ez az intellektualizmus a nyugati népeknél, mégpedig az angol nyelven beszélő népeknél oly módon fejeződik ki, hogy ösztönösen él, úgy hat, mint ösztön; Közép-Európa népeinél az intellektus nem hat ösztönösen, és általában nem veleszületett, hanem nevelés útján kell kifejleszteni. Rámutattunk, hogy ez hatalmas különbség a Nyugat és Közép-Európa népei között. Aztán rámutattunk a Kelet népeire, és akkor azt mondtuk: ott az intellektus fejlődése olyan módon fejeződik ki, hogy a Kelet népei

mindenekelőtt ellenállnak annak, hogy életükben az intellektualizmust felébredjék, mivel ők meg akarják azt őrizni a jövőbeni Szellemén általi megismerésre.

A földi felszínen megmutatkozó más különbségekre is rámutattunk, és ma feltesszük magunknak a kérdést: „Miért vezettük be ezt a differenciálást? Miért törekedtünk a valóság szempontjából jellemezni a különböző népcsoportokat a Föld különböző részein?” Azért törekedtünk ezt tenni, mivel a jövőben nem szabad megelégedni azzal, hogy egyszerűen „szeressétek egymást”, mert a jövőben az emberek csak akkor fogják megérteni a saját feladatukat, ha tudni fogják, mi hat a Földnek ezen vagy azon a részén, ha tudatosan nézni tudják azokat a sajátosságokat, melyekkel a különböző népcsoportok rendelkeznek. Ha ezáltal képesek felemelkedni az ilyen megértéshez szükségszerűen hozzátartozó érzékelésekhez, akkor ez elkerülhetetlenül magával vonja az önmegértést is. A szükséges érzékelés abban áll, hogy amikor ilyen módon kezdik el jellemezni a Föld különböző részein lévő embereket, akkor megszűnik a készletelés arra, hogy ugyanolyan módon értékeljük őket, mint ahogy az emberről morális tulajdonságai alapján ítélnék. Ha jellemezni akarnak egy népet, erre nem felelnek meg azok az értékelések, melyeket az egyes emberekre alkalmazunk. Az ember individuális fejlődésében épp az a lényeges, hogy az ember, mint külön lény, ahogy itt van, fejleszti a morált. A morált csak az egyes ember tudja fejleszteni, az emberek csoportja nem tud morált fejleszteni. A leggonoszabb illúzió lenne azt hinni, hogy az emberi csoportok, vagy ahogyan azt ma szeretik mondani, a népek ugyanolyan kapcsolatba tudnak egymással kerülni, mint az egyik ember a másikkal. Aki képes teljesen konkrétan megérteni, hogy mik is azok az emberi csoportok vagy népek, az meglátja, hogy a népeket – erről a néplelkekről szóló ciklusból tudunk – az Arkangyalok hierarchiájából való lények vezetik. És ezért a népek közötti viszonyok semmiképpen sem tulajdoníthatók ugyanannak a dolognak, mint ami két egyén kapcsolatában látható. A népek lényei isteni lények előtt nyilatkoznak meg, és ott más értékeléseknek van helyük, mint amit két külön ember viszonyában láthatunk. Az ember individuumként a saját fejlődése során azért szakad el mindattól, ami népi, hogy képes legyen teljesen belépni abba, amit a világ morális rendjének nevezünk. És ez a morális világrend egy individuális emberi dolog.

Az ilyen dolgokat a valódi megismerésen keresztül kell megérteni. A kereszténység valódi fejlődése a mai időkben abban áll, hogy érthető legyenek az ehhez hasonló dolgok. Beszéltem arról, hogy egy olyan korban élünk, amikor a Személyiség-szellemek egy bizonyos módon teremtő tevékenységre emelkednek, teremtőkké válnak. Ez kivételesen fontos, hiszen amikor teremtőkké válnak, a jelenségek fátylán keresztül valami olyan hatol át, amit tegnap új kinyilatkoztatásnak nevezünk. Ily módon a Személyiség-szellemek teremtő jellegre tesznek szert, és lényegük alapján közel kerülnek ahhoz a jelleghez, amivel a Formaszellemek rendelkeztek a földi fejlődésben a Lemúriai korról kezdődően. Így az ember egy teljesen megváltozott világkép előtt találja magát. Ezt fel kell ismerni, hiszen rendkívül fontos a mi időkben, hogy az ember egy megváltozott világkép előtt áll.

Mondhatjuk, hogy ez a világkép egy bizonyos módon, Goethe kifejezését használva „a szellem szürke mélységeiből” lép elő.

Ha szellemtudományosan tekintünk az emberiség történelmi fejlődésére, akkor láthatjuk, hogy a kereszténység előtti időkben, jóval a kereszténység előtt az emberek egy ősi, ösztönös módon rendelkeztek a világ széles körű ismeretével, annál nagyobb mértékben, minél inkább haladunk visszafelé. Ez a világismeret annál nagyobb áhítatot idéz elő, minél jobban elsajátítja az ember. Végül arra a tényre jutunk, hogy a Föld fejlődésének kiinduló pontján nagy mennyiségű bölcsesség lett az emberiség földi életébe árasztva, aztán ez fokozatosan eltűnt, mintegy elnyelődve ebbe az életbe. És bármilyen különösen is hangzik, de amikor ez a tudás a legnagyobb hanyatlás szakaszába került, a Golgotai Misztérium beteljesülése áldotta meg az emberiséget. Mindaz, amit az emberek korábban tudtak, erre az időre az emberi tudatban káoszba süppedt. És azok, akik ezekből a dolgokból valamit értenek,

egyöntetűen beszélnek erről a tényről: a fejlődés, amibe az emberek bele lettek szöve, erre az időpontra a tudatlanságba süppedt. De ebbe a szürke tudatlanságba, ami egy olyan emberiség fölött áradt szét, mely legfeljebb az ősi időkben származó mítoszokból élt, berobbant a legnagyobb földi kinyilatkoztatás, a Golgotai Misztérium – az új tudás kiindulópontja, az emberiség számára történő új kinyilatkoztatás kiindulópontja. Ugyanakkor a szürke tudatlanság évszázadokon át megmaradt, mert az emberek bizonyos értelemben ragaszkodtak hozzá.

Ez a legmélyebb módon érthetővé válik, ha tekintetünket az elmúlt két évezredre vetjük, és józanul megkérdézzük magunkat: „Végül is, mit produkáltak magukból az emberek ez alatt a két évezred alatt?” Az egész bölcsesség, amivel a Golgotai Misztérium előtt rendelkeztek, a független bölcsesség, egy ősi tradíció volt, egy örökség. Helyesen értsenek engem: magától értetődően nem azt akarom állítani, hogy az emberiség az elmúlt két évezredben semmilyen bölcsességgel sem rendelkezett, és nem akarom leértékelni azt a bölcsességet, amivel rendelkezett. De a következőt kell szem előtt tartani: azt a bölcsességet, amely a kereszténység előtti ősi időkben létezett, és amelynek maradványait a Golgotai Misztérium előtti utolsó évszázadban láthatjuk, az ősi időknek ezt a bölcsességét – bár ösztönösen – de szemlélték az emberek. És az a képesség, hogy önmagukat szemlélő viszonyba állítsák az ősi bölcsesség tartalmával szemben, elveszett. Egy bizonyos fokig, mintegy történelmi emlékezetként, a történelmi visszaemlékezésekben megőrződött az, ami megvolt az ősi időkben. És ami azt illeti, még a Golgotai Misztériumot is, ahogy tegnap mondtam, megpróbálják az ősi bölcsességbe öltöztetni, megpróbálják az ősi bölcsesség, a bölcsesség-emlékezet képzetain keresztül kifejezni. Ez évszázadokra nyúlik. Az emberek világbölcsességbe való új behatolásának előhírnökeként, azt mondanám, hogy minden istenit megtagadva, a gondolkodás természettudományos módja lép fel elsőként az új időkben. Ez valami olyan, amit az ember lelkének saját aktivitásán keresztül akar kidolgozni. És a lényeg az, ahogyan azt gyakran hangsúlyoztam, hogy a jövőben, a szellemi világot antropozófus módon vizsgálva, ezt ugyanolyan módon tegyék, mint ahogy Kopernikusz óta a természet tisztán mechanikus külső rendjét nézik. Megtanulni az istenit ugyanúgy nézni, mint ahogyan tanulják nézni a világban a külsőt, a mechanikus, Kopernikusz, Galilei, Giordano Bruno kora óta – ez az a szempont, amivel rendelkezni kell, ha korunk helyes értéséhez akarnak eljutni.

Korunknak e helyes értésével természetesen nagyon sok minden szemben áll. Ahogyan önök tudják, ehhez a megértéshez szükséges olyan dolgokat közölni, mint amilyenek például a „Hogyan jutunk el a magasabb világok megismeréséhez” c. könyvemben vannak. Az emberek számára meg kell mutatni azt az utat, amire a léleknek lépnie kell, hogy a szellemi világba hatoljon, mint ahogy Kopernikusz, Galilei, Giordano Bruno a természet külső mechanikus építményébe törekedett behatolni. Akik nem ismerik mélyen a különböző emberek ambiciózus törekvéseit, azok közül sokan könnyen meglepődhetnek, hogy azzal a törekvéssel szemben, amely rámutat arra az útra, amelyet az emberi léleknek be kell járnia ahhoz, hogy behatoljon a szellemi világba, az ősi vallás szelleme, ha lehet így nevezni, különösen a jezsuitizmus formájában, erővel lép fel.

A különböző buta vádak között, amelyek ebben az évben az „Idő Hangjában” publikált három cikkben jelentek meg, szerepel az, hogy az egyház tiltja az emberi lélek felkészítését a szellemi világba való út megtalálására. Ez ma sok hívő számára, a tekintélyben való hívő számára valami különösnek hangzik. De azért hangzik ilyenek, mert nem akarják megfontolni ezt a gondolatot: de hiszen ez az egyház nem tiltotta-e meg Kopernikusz kísérleteit, Galilei kísérleteit? Az egyház így lépett fel a külső kísérletekkel szemben, és nincs mit csodálkozni azon, hogy ugyanígy lép fel a belső kísérletekkel a szellem területén. Hiszen csak a régi szokásaihoz tartja magát. Ahogyan 1827-ig a katolikus egyház ellenállt a kopernikuszi tanításoknak, úgy áll ellen a szellemi világba való behatolásnak. De ez a szellemi világba való behatolás egészen konkrét, és nem korlátozódik absztrakt fecsegésre. A szürke tudatlanság felé emelkedik, és a dolgok tudásával valósul meg. A szürke tudás hajlamos arra, hogy tekintetével vándoroljon a világban,

népeket lásson, embercsoportokat, és róluk mint káoszról beszéljen. Beszélnek a Nyugat népeiről, Közép-Európa népeiről, Kelet népeiről, de nem tesznek közöttük különbséget, nem képesek jellemezni azokat. A legtöbb, amit fel tudnak ismerni – hogy az egyes népek vezetői az Arkangyalok. Amikor valóban arra nézünk, milyen az egyes Arkangyalok tevékenysége a Földön, akkor ez az új kinyilatkoztatásokhoz tartozik. Ez az emberi tudatnak a Föld fölé való tényleges, valós felemelkedése. Ha nem képesek a sötét tudatlanságtól felemelkedni a valós megkülönböztetés képességéig, akkor hozzák létre azt a szakadékot, amiről tegnap beszéltem, ami a vasárnap délutáni prédikáció és a világ külső életének érdekei között nyílik meg. Beszéltem arról, hogy ahogyan a vallásos hitvallás területén beszélnek az isteni világról és annak viszonyáról az emberekhez, mennyire gyengének mutatkozik mindez az emberek földi szükségleteinek valódi megértésében, és nem képed az embereknek annál többet mondani, mint hogy: „Szeressétek egymást!” Hiszen ennek ugyanannyira kevés értelme van, mint ha azt mondanám a kályhának: „Melegítsd fel a szobát, ez a te kályha-kötelességed!” Az ilyen tanításnak nincs ereje ahhoz, hogy valóban megragadja az emberek szívét, ha minden másban kénytelenek a mindennapi gondokkal küzdeni, nem találva semmilyen kapcsolatot azok között és a szellemi világról való absztrakt tézisek, szokások és dogmák között. Ez a szakadék uralkodik ma, és ezt a szakadékot a vallások fenn akarják tartani.

Észre kell venni, hogy e szakadék létezésének és a rajta való legyökerezés vágyának köszönhetően egészen figyelemre méltó virágok nyílnak. Így például a jezsuiták részéről amiatt lesz ellenállás az antropozófiai irányultságú szellemtudománnyal szemben, mivel annak az a törekvése, hogy az emberben valami olyasmit találjon, ami fejlett lévén az embereket az istenihez vezet, De ez eretnecség, hiszen az egyház azt tanítja – és megtiltja, hogy másként tanítsák – hogy az Istennek a maga lényegében semmi köze sincs a világhoz, és szubsztanciális identitásának sincs köze az ember lelkéhez. Aki azt állítja, hogy az ember lelke bármilyen módon hordoz valamit az „isteni lényből”, az a katolikus egyház szempontjából, jezsuita értelemben eretneknek minősül.

Az ilyen állításba kúszott be ennek az egyháznak az a belső törekvése, hogy ne engedje az embereknek az istenihez való közeledését, hogy elkülönítse az embereket az istenitől. A dogma olyan formát ölt, amelyben az embereket távol kell tartania az istenitől. Ezért semmi csodálkozni való sincs abban, hogy mivel nem teszik lehetővé az embereknek az Isten felé való közeledést, úgy az Atlantisz utáni ötödik korszakban, aminek el kell hoznia a tudati lelket, a világ dolgairól való tudás nem isteni, hanem tisztán ahrimáni jelleget ölt. Hiszen az, amit ma természettudománynak tartunk, tisztán ahrimáni vívmány – erről már gyakran beszéltünk. Emellett egészen feltűnő, hogy a katolikus egyháznak kedvesebb az ahrimáni természettudomány, mint az antropozófiai irányultságú természettudomány; hiszen ma már nem tartja az ahrimáni természettudományt eretneknek, de az antropozófiai irányultságú természettudományt eretnekként szapulja.

Ezekkel a dolgokkal kapcsolatban a felvilágosult embernél világosságnak kell uralkodni. Neki meg kell értenie, hogy a szellemi úton ugyanazok a teendők, mint a természettudomány útján, mivel csak ennek köszönhetően lehet megóvni a természettudományos utat is az ahrimáni tévedéstől. Ez utóbbi azért került tévútra, mivel a szellemi út csak őt követően tudott fellépni. De a jelenlegi időkkel kezdődően és a jövőben az emberiségnek arra kell jutnia, hogy a természettudományt ismét az isteni-szellemi magasságokba emelje, és ezzel együtt az élet, amiben a születés és halál között tartózkodunk, ismét egyesítve kell, hogy legyen azzal az élettel, amiről a szellemtudománynak kell hírt adnia, és amiben a halál és az új születés között tartózkodunk. De ez a mi időnkben csak akkor tud megtörténni, ha meg lesz az akaratunk arra, hogy valóban megértsük az életet az egész földön, úgy értsük meg, ahogyan az az emberben hat. És csak akkor értjük meg az egyes embert is, ha megértjük az emberi csoport jellegét is, és csak ezen a módon leszünk képesek helyesen nézni az igazi valóságra.

Nemrégem egy figyelemre méltó jelenségre hívtam fel a figyelmüket, ami sokakat megdöbbenhet. Röviden megismétlem ezt. Ahogyan tudják, Svájcban volt egy derék professzor, név szerint Avenarius, aki tökéletesen őszintén jószándékú állampolgárnak tartotta magát, és még csak távoli viszonyt sem ápolt holmi forradalmárokkal. Egy olyan tanítást alapított, ami annyira nehéz nyelvezetű, hogy kevesen olvasták el. Egy kicsit elfogadhatóbb nyelven fejezte ki magát egy hasonló áramlatból való filozófus, aki Bécsben és Prágában tevékenykedett, Ernst Mach, aki szintén derék polgárnak tartotta magát. Ez a két férfi nyilvánvalóan egyáltalán nem rendelkezett forradalmi vénával. És tessék, egy különös dolog – már beszéltem erről – ezek a mi filozófusaink váltak a bolsevizmus hivatalos filozófusaivá, a bolsevikok úgy tekintenek rájuk, mint – ha ezt a kifejezést helyesen értik – állami filozófusokra. Egy ismert kifejezés szerint, amit szívesen használnak a világon, mondhatnánk: ha megtudnák ezek a filozófusok, Avenarius és Mach, hogy a bolsevikok saját állami filozófusaikként ismerik el őket, akkor valószínűleg forognának a sírjukban. Mondtam önöknek, hogy az emberek csak azért nem értik ezt a jelenséget, mert az absztrakt logikához tartják magukat, és nem a valóság és a tények logikájához, nem a megfigyelés logikájához. De tekintet nélkül arra, hogy ez a dolog annyira távol állhat önöktől, még egyszer szeretném mindezt egy másik nézőpontból önöknek megmutatni, Avenarius filozófiájából szeretnék egy pontot kiemelni, ami elvezetheti önöket annak a kérdésnek a megválaszolásához: hogyan jutott Avenarius és Mach oda, hogy a bolsevizmus állami filozófiai filozófusaivá váljon? A tény, bármit is mondunk, jellemző a modern kor téveszméire.

Látják-e, Avenarius különböző kérdéseket vet fel, és ha az ő szavaival beszélünk az introjekcióról és hasonló dolgokról, tisztán elméleti-megismerési fogalmakról, amelyeket ő fejlesztett ki, akkor ez a beszéd széles kör számára szinte érthetetlennek tűnik. És ennek az érthetetlen beszédnek a segítségével bizonyos kérdéseket tesz fel, melyek éppen szellemtudományos nézőpontból egészen érdekesek. Avenarius feltesz egy ilyen kérdést: ha egyedül lenne az ember a világban, meg tudná-e látni a különbséget a között, ami a lelkében van, és aközött, ami a külvilágban van, a szubjektum és az objektum közötti különbséget? – Richard Avenarius elég éles eszű ahhoz, hogy ezt mondja: csak az csábít bennünket, hogy a szubjektum és az objektum közötti különbségről beszéljünk, hogy amikor egy másik emberrel állunk szemben – ha nem egyedül vagyunk a világban – feltételezzük, hogy mindaz, ami a mi agyunkban van, például az asztal vagy valami más, benne is megvan. Ezen a kerülő úton, annak köszönhetően, hogy kivetítjük az ő agyába ugyanazt az alakot, amit mi hordunk magunkban, és aminek köszönhetően minden dolog képszerű jelleget ölt, ennek köszönhetően különböztetjük meg a lelkünkben lévő dolgokat azoktól a dolgoktól, amik kívül vannak, amikkel szemben állunk. Avenarius azt tartja, hogy ha a világon senki sem lenne rajtunk kívül, akkor nem beszélnek a lelkünkben lévő és a külső dolgok különbségéről, hanem önmagunkra egy egységként tekintenénk, magunkat a dolgokkal összeolvadónak látnánk, és sohasem különböztetnénk meg magunkat a világtól.

Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy egy bizonyos nézőpontból Avenariusnak igaza van, amikor ezt állítja, de más nézőpontból egyáltalán nincs igaza. Annyiban van igaza, amennyire általában van jelentősége annak a ténynek – amiről az idő menetében tökéletesen elfeledkezünk – hogy az élet kezdetén érintkezünk emberekkel; ennek egy meghatározott értelme van. Ez hatással van az összes képzeletünkre. Ha nem érintkeznénk emberekkel, akkor ez másként lenne, de nem úgy, ahogy Avenarius tartja. Ha szellemi látás segítségével közelítjük meg azt, ami valójában mindennek az alapja, akkor el lehet jutni az igazi megértéshez. Kétségtelenül egészen másfajta világképünk lenne, ha az életutunkon abban a periódusban, amikor még nem tudunk tudatosan gondolkodni, nem találkozoznánk más emberekkel. De itt egy meglepő ténnyel van dolgunk: ez a másik világkép olyan szellemeket tartalmazna, amelyek a világ alapjában találhatóak. Úgyhogy nem Avenarius értelmében nem tudnánk magunkat a világtól megkülönböztetni, ha csak mi lennénk benne egyedül és senki más. Ha a világban egyedül lennénk – csak képzeljük el ezt a szörnyű absztrakciót – akkor természetesen nem különböztetnénk meg magunkat az

ásványoktól és a növényektől, de mindamellett a növények és ásványok mögött az isteni-szellemi világot észlelnénk. Ott mellesleg állatoknak sem kellene lenniük, mivel ők is megváltoztatnák a világ képét. – Ebből a tényből következik, hogy az emberekkel való együttes élet az oka annak, hogy naiv módon nem észleljük a a növények és az ásványok mögötti szellemi világot. Közöttünk és a között a világ között más emberek állnak. Gondolják csak meg: az isteni világ hierarchiáinak nem-észlelése az ára annak, amivé válunk a földön a más emberekkel való közös életnek köszönhetően! Az ember bizonyos módon eltakarja az isteni világot. Ezt természetesen nem ismerte fel Avenarius, és ezért a kérdéseket vakvágányra terelte. Feltételezte, hogy ha nem lennének más emberek, akkor magunkat a világgal elválaszthatatlan egységben látnánk, nem különítenénk el magunkat a világtól. Az igazság a következő: igaz, hogy nem különböztetnénk meg magunkat más emberektől és a növényektől és az ásványoktól, de ugyanakkor megkülönböztetnénk magunkat az istenektől, akik akkor körbevennének bennünket. Ez az igazság!

Ha ezt megfontolják, akkor valami olyat mondanak maguknak, amit a mi korunkban rendkívül fontos mondani: felettébb figyelemre méltó, hogy korunk sorsa sok tekintetben olyan, hogy legélesebb elméi csak érintik a legfontosabb kérdéseket, csak könnyedén érintik a legfontosabb kérdéseket, és akkor tévútra vezetik őket, amelyen addig vezetik azokat, amíg el nem vezetik a szellemi megértésétől. Avenariusnál radikálisabban aligha lehet a szellemi megértésétől elvezetni. Hiszen az ő filozófiája éles elméjű, rafinált professzori nyelven lett megírva, és ezért a legmagasabb fokon megfelel arra, hogy elaltatva elvezesse az embereket a szellemtől. Ha pedig az emberek elaltatva eltávoznak a szellemtől, akkor ezt a szellemtől való eltávozást szükségszerűségnek értékelik, mint valami olyat, ami hasonlít a matematikai szükségszerűséghez. Hacsak nem veszik észre, hogy elvezetik őket a szellemtől, ezt tudományos bizonyítéknak veszik. Ez a dolog egyik oldala.

Ilyen módon láthatják, hogy ezeknél a filozófusoknál – minden elmondott Machra is vonatkozik – az egész gondolkodásuk belső idege abban állt, hogy olyan tudományt alapítsanak meg, ami az embereket radikálisan elvezeti a szellemtől. A bolsevizmussal egy olyan szociális rendet kellett megalapítani, ami kizár minden szellemit; az emberiséget szociálisan úgy kellett csoportosítani, hogy eközben a szellem semmiféle szerepet ne játsszon. Ahogy látják, itt van a belső kapcsolat. A tények logikája lép működésbe. Nem külső alapon, hanem belső, lényegi rokonság legfelsőbb oka miatt lett Avenarius és Mach a bolsevikok állami filozófusává.

Innen érthetővé kell válnia, hogy miért lehet lebénulni a megszokott, ma használt fogalmakkal. Csak csodálkozni tudnak: hogyan tudták a bolsevikok saját állami filozófusaikká megtenni Avenariust és Machot? De ezt a kapcsolatot ma már át lehet tekinteni. E célból szellemi alapokhoz kell fordulni. Amit itt mi meg is tettünk. Emellett még a következőre is rá kell mutatni. Kérdezzük meg magunktól még egyszer: „Hogyan állna a dolog a valóságban, ha az ember egyedül lenne a Földünkön?” Ma egyszerűen vannak olyan jelenségek, és különösen az emberek különböző egymáshoz való viszonyában – itt beszélhetünk szellemi és hétköznapi jelenségekről egyaránt –, amelyek felbukkannak az emberek életében, és mintegy lenyűgözik őket, mert a hozzájuk való viszonyulásukban az emberek nem képesek semmilyen megértésre jutni, hacsak nem szellemtudományosan vizsgálják őket.

Ne gondolják, hogy ez mindenkor így történt. A régi időkben is igaz, hogy voltak ilyen jelenségek, de az emberek ösztönösen értették az ősi ösztönös tisztánlátás alapján. Aztán a „szürke tudatlanság” hosszú periódusában ilyen jelenségek nem voltak az emberek egymás közötti kapcsolatában. Most ismét megjelennek. És nemcsak azért, mert az emberek lelkei fejlődtek, a világ is fejlődött; a közeljövőben ilyen változások fognak fellépni az embernek a többi természeti birodalommal való kapcsolatában is. Érthetetlen marad az emberi élet a jelenben és a közeljövőben, ha ezt, ezt az életet nem akarják szellemtudományosan vizsgálni. Egyik illúzió a másik után fogja az emberi lelkeket megragadni, ha nem akarnak szellemtudományos fogalmakhoz fordulni.

Vannak itt néhányan azok közül, akiknek a háborús katasztrófa kezdetén ismét és ismét elmondtam, hogy az utóbbi évszázadok úgynevezett világtörténelmi eseményeiről lehet írni archív bizonyítékok alapján, amikor alapjában azzal foglalkoznak, hogy keresik ezeket a bizonyítékokat, mindenféle nyomokat és ilyen történelmi feljegyzéseket. Ennek a háborús katasztrófának a keletkezéséről nem szabad így írni. Hiszen ha csak előásunk az archívumból mindenféle anyagot, akkor a figyelem határán túl marad az, hogy milyen volt a lelki állapota éppen azoknak az embereknek, akik részt vettek e háború keletkezésében, a lelkeknek ez az állapota hogyan tette lehetővé az ahrimáni erők behatolását a földi mechanizmusba, és hogyan lettek előidézve ezeknek az ahrimáni erőknek köszönhetően azok az okok, amelyek ehhez a háborús katasztrófához vezettek. Ha nem akarják szellemtudományosan tanulmányozni e háborús katasztrófa kiinduló pillanatát, akkor ez a pillanat sötét is marad. Magában a háborús katasztrófában van a követelmény az emberek számára, hogy tanuljanak belőle. Sokan tanulhatnak abból, ami annak következtében történt az utóbbi négy-öt évben, ami még korábban volt. Mindenekelőtt megtanulhatunk kérdéseket feltenni az idők követelményeinek megfelelően, nem pedig egyoldalúan, mint korábban.

Gyakran mondtam, hogy nincs alapja annak, hogy önn nyugtatással foglalkozzunk az idők szerencsétlenségeivel kapcsolatban, és bezárjuk előttük a szemünket. De pesszimizmusra sincs alapunk. Csak a következőt kell átgondolni: végtelen szörnyűség zajlott az utóbbi négy és fél évben Európában; de mi az ami különösen lényeges ebben a szörnyűségben? – Az, amit az emberek megtapasztaltak ez alatt az idő alatt: amit ezeknek az emberi lelkeknek a földi evolúció során végbement fejlődése kapcsán tapasztaltak meg. De akkor felmerül egy tartalmas, jelentős kérdés. Ez a kérdés paradoxonnak tűnhet, de csak azért, mert nagyon tartalmas és a szokásos gondolkodás számára nem megszokott. Ez a kérdés a következő: lehet-e kívánni, hogy az emberiséget elkerülje egy hasonló katasztrófa, és továbbra is úgy folytassa az életet, ahhoz hasonlóan, ahogy 1914 előtt élt. Lehet-e ezt feltétel nélkül kívánni? – Ilyen kérdést feltéve, ismét rá kell mutatnom arra, amit ennek a háborús katasztrófának a kezdete előtt mondtam fontos előadás-ciklusomban: ha megnézzük, mi él az emberek világában, akkor az emberek egymáshoz való viszonya, a szociális élet szociális rákbetegségnek látszik [* Az ember belső lényé és élet a halál és az újjászületés között” c. előadás-sorozat, 6 előadás, GA153, az 1959-es német kiadás 164. oldala], rákos daganatnak, ami lopakodva terjed az emberiségben. De az emberek természetesen szemet hunynak a szociális élet rákjára felett. Nem akarnak a dolgok tényleges helyzetére nézni. Ugyanakkor egyetlen ember sem állíthatja, aki a dolgok mélyére néz, hogy jó lenne az emberek számára, ha minden így folytatódna tovább is. Ezen az úton egyre inkább elszakadnának a szellemtől. És az, amire fájdalommal túlcsoordult szívekkel tekintünk, a földi színről e szörnyű háború következtében eltávolítottak millióira, akik most mint lelkek élnek – ők azok, akik mindennél többet gondolnak a helyzetükre, ami olyanná vált, hogy az életük maradékát a szellemi világban járják, és ha a karmájuk megengedte volna nekik, hogy életüknek ebben a maradékában a Földön maradjanak, akkor a helyzetük egészen más módon lenne.

Sub specie aeterni [*az örökkévalóság szemszögéből (lat)] a dolgok másként néznek ki. Körülbelül ezt mondhatjuk. Csak nem szabad a dolgokat könnyelműen venni. Bármennyire is igaz, hogy ez a háborús katasztrófa egy végtelenül tragikus esemény, ugyanakkor igaz az is, hogy ennek a katasztrófának köszönhetően az emberiség megmenekül a materializmusba és utilitarizmusba való szörnyű belesüppedéstől. És ha ez ma még nem nyilvánult meg, akkor a jövőben fog megnyilvánulni. Ez elsősorban Közép-Európában és a Keleten fog megnyilvánulni, ahol a materializmust magába foglaló rendszer helyén káosz fejlődik ki. Természetesen nem lehet a szenvedés érzése nélkül beszélni arról a káoszról, ami Közép-Európa és a Kelet országait sújtja, ahol egyelőre, az idő viszonyában, kevés remény van a harmónia gyors helyreállítására. De valami más is van itt. Ahol elterjed ez a káosz, ott idővel béke jön létre, amit a fizikai szinten szokásos úton haladó ember nem képes a közeljövőben létrehozni. A

fizikai szintű áldások Közép- és Kelet-Európában csekélyek lesznek. Mindaz, amit az embernek a külső hatalom ad – nem sokat ér. Az embernek a saját lelkében kell uralnia önmagát, hogy keményen álljon. És azáltal, hogy belülről uralja magát, hogy keményen álljon, az ember hajlamossá válhat, hogy olyan úton menjen, ami a szellemi világba vezet. Döntést hozhat arról, hogy közeledjen a szellemhez, mert csak a szellemtől jöhet a jövő gyógyulása. Hiszen a jövő számára épp az a lényeges, hogy külső testiségünk kicsúszik a kezünkől, hogy külső testiségünk – beszéltem erről tegnap – már nem annyira egészséges, mint a múltban, hogy több halált tartalmaz, mint a korábbi időkben. Az annak a felismerésére szolgáló impulzus, hogy nem a testiséggel való kapcsolat segítségével lehet a világrejtélyek megoldását megtalálni, hanem a szellemi világokba kell felemelkedni, az impulzus ehhez, és ahhoz is, hogy a szociális berendezkedést a szellemi világokból kell meríteni, akkor lesz adott, ha az emberek minél kevesebbet találnak a fizikai világban. Ez a fizikai világ abban az esetben ölt harmonikus jelleget, ha ezt a jelleget a szellemi életben fogja keresni. Ahogy a Biblia az első oldalon elmondja, nem Ahrimán és nem Lucifer űzte ki a paradicsomból az embert, hanem maga Jahve Isten tette ezt. Ugyanakkor tudjuk, hogy a kiűzetés a paradicsomból az ember számára a szabadság megszerzését jelenti, a szabadság megtapasztalását az emberek által, mivel a szabadság magvát ez a kiűzetés vetette el. De megfelel-e a bibliai bölcsességnek, ha ezt kérdezzük: szintén isteni bölcsesség volt-e az, ami az embereket a materializmusba és utilitarizmusba vezető jelenből kiűzte, hogy azokhoz a magvakhoz vezesse őket, melyeket a világnak szellemileg kell megérteni? És az utóbbi négy és fél év beteg alapjaiból erre valami ilyesmi hangzik: „A szellemi akar megnyilatkozni a külső jelenségek leplén keresztül; a csapás által az embereknek meg kell tanulniuk a szellemi kinyilatkoztatásokra figyelni, és ez szolgálja majd a gyógyulásukat.”

De ezek a szavak is paradoxonként hangzanak a modern kor sok embere számára. Ugyanakkor ezek azok a szavak, amelyeket Krisztus a mai időkben mond, tanítva minket. Magának a kereszténységnek a fejlődésében rejlik ugyanis a keresztény igazságok új megértésének szükségessége. És ezt csak abban az esetben tudjuk megtenni, ha szellemileg értjük azokat. A Golgotai Misztérium szellemi esemény, ami a földi fejlődésben ment végbe. Csak a megismerés szellemi módján válhat teljességgel érthetővé. És ahogy az emberiség szenvedés által találta meg Krisztust a múltban, úgy szenvedés által kell nekünk is Krisztust keresni új szemszögből, új formában.

Természetesen az elmondottak nem szolgálhatnak hétköznapi vigaszként. De ha távol akarunk maradni minden trivialitástól, akkor a szó mélyebb értelmében minősülhet ez vigasznak, ami a mai időkben az emberi méltósághoz illik. Természetesen nem vigasz, ha ezt sugallják az embereknek: „Várákossal, és a te részvételed nélkül megy végbe minden, amit az Istenek elrendeltek – de vigasz lesz, ha ezt mondják nekik: Forduljatok a saját erőitekhez, és megtaláljátok, mi az, ami a lelketekben beszél és növekszik Isten ereje által, és a lelketekben beszélő és erősödő Istennek köszönhetően megtaláljátok Istent a világban is, és Istennel. mint fő erővel, együtt tudtok hatni a világban!” – Fel kell hagyni az érzékfeletti látással szembeni passzív viszonytal. Az embernek erőt kell gyűjtenie ahhoz, hogy belsőleg megtalálja önmagát, és ezzel a belső tudatossággal a világrend tagjának ismerje fel magát. Itt neheztelhetnének azok a vallások, amelyek azért olyan kényelmesek az ember számára, mert – képletesen szólva – először tömjénnel nyugtatják a szellemét, hogy azután passzívan, saját részvétele nélkül találja meg az utat az istenihez. Ezek a vallások, melyek az ember kényelmével törődnek, mindig is ellenálltak annak az igénynek, amely most a szellemi világból tör elő, és ami abban áll, hogy az ember belső aktivitásban, belső tevékenységben, a szellemi élet aktív belső fejlesztésében keresse saját jelentőségét!

Erre van most szükség, különösen ha eközben figyelembe vesszük azt, ami mindenféle módon álcázva, különböző öltözetekben lép elő, mégpedig korunk szociális követelményét. Ezekben a hetekben már elmondtam, hogy mi a görög kultúra vívmányaival élünk – legalábbis a képzetesebb embereink nagyobb része. Eközben nem gondolunk arra, hogy mindaz, amivel élünk, annak köszönhetően jött létre, hogy az

emberek nagy része rabként kellett, hogy éljen, hogy mindaz, amit most a görög kultúra áldásaként érzékelünk, egyáltalán tudjon létezni. És ha elég erősen tisztázzuk magunkban, hogy minden, amit görög művészetnek nevezünk, a gyönyörű visszaemlékezések a görög életről, a görög tudomány mégis a rabság alapján jött létre, akkor már más intenzitással kérdezzük magunkat: „Akkor milyen okból nem tartjuk a rabságot valami olyan magától értetődőnek, mint ahogyan ezt tették a nagy filozófusok, Platon és Arisztotelész? Korábban még a legbölcsebb emberek számára is magától értetődő volt, hogy az emberiség 9/10-ének rabként kell élnie. Számunkra ez most egyáltalán nem magától értetődő, az emberi méltóság lealacsonyításaként tekintünk arra, ha valaki ilyen módon gondolkozik. De mi volt az oka az emberi elképzelések átalakulásának az európai emberiség körében? – A kereszténység! A kereszténység szabadította fel az emberiséget a rabságból, a kereszténység vezetett oda, hogy legalábbis elvekben el lett ismerve: az ember lelkét illetően olyan, mint az Isten. És ez kizárja a rabságot az emberi szociális rendből. Habár valami megmarad. A legkülönbözőbb nézőpontokból rá kell erre mutatnunk.

Egészen a mostani korokig megmaradt az a vélemény, amiről már beszéltem önöknek, hogy mi az, ami mint punctum saliens [* Fontos pont, betű szerint „kiemelkedő pont” (lat)] a proletariátus tudatában él. Ez abban áll, hogy a mi szociális rendünkben az emberi fizikai lény egy része, a fizikai ereje, eladható és megvásárolható. Ez nyomasztó és nyugtalanító. A szociális kérdések punctum saliens-e az, hogy a munkaerőt meg kell fizetni. Ez az egész szociális életünkben alapot teremt az egoizmus számára, hiszen egoizmusnak kell uralkodnia a szociális rendben, ha az ember a munkaerejével kénytelen fizetni azért, amire szüksége van, kénytelen pénzt keresni. A rabság leküzdésének következő lépésévé annak a helyzetnek kell válnia, amelyben egyetlen ember munkájára sem tekintenek áruként! Ez a szociális kérdések valódi punctum saliens-e, amit az új kereszténység fog megoldani. Már közöltem egy s más a szociális kérdések megoldásáról, és a szociális organizmusnak az a hármas tagoltsága, amiről beszéltem önöknek, az elválasztja az árut a munkaerőtől, úgyhogy a jövőben az ember csak az árut fogja eladni és megvenni, csak a külsőt, ami elkülönül az embertől, és testvéri szeretetből fog az egyik ember a másik ember számára dolgozni, ahogyan beszéltem erről az 1905-ben kiadott „A teozófia és a szociális kérdés” c. cikkben. [GA34]

Az ennek elérésére vezető út hosszú lehet, de semmilyen szociális kérdés sem oldható meg ennek a kérdésnek a megkerülésével. És aki ma azt tartja, hogy a későbbiekben is mindennek úgy kell mennie, mint most, az hasonlít ahhoz az emberhez, aki a kereszténység fellépésének idején meghirdette volna, hogy a rabságnak örökké kell léteznie. És ahogy nem lenne igaza annak az embernek, úgy ma nincs igaza annak, aki azt mondja: „A munkát mindig meg kell fizetni”. A múltban lehetett nem gondolni arra, hogy a rabságnak nem szabadna léteznie, erre sem Platónnak, sem Arisztotelésznek nem kellett gondolnia. Ma a művelt emberek nem tudják elképzelni, hogy létezhet olyan szociális struktúra, amiben a munkaerőnek valami más jelentősége lehet azon kívül, hogy fizetnek érte. Természetes, hogy más esetben is a munka fogja a terméket termelni, de a termék válik azzá az egyedülivé, amit eladnak és megvesznek. Ez az embert szociálisan felszabadítja. Ezeknek a dolgoknak a megértésére szolgál a megfigyelésen keresztüli megismerés, a megfigyelés logikája. És enélkül a megfigyelési logika nélkül az emberiség nem fog előre menni, mert ez az üzemanyaga annak, aminek a jövőben az emberi szférába el kell jönnie: az ember ember általi megértéséből keletkező emberi szeretetnek. Ma ez különösnek hangzik, mivel az emberekből minden oldalról atavisztikus maradványok lépnek elő, mindenre szimpátiával és antipátiával tekintenek. Ha például különbséget teszünk, amire egy bizonyos idővel azelőtt rámutattam, amikor azt mondtam, hogy az emberi természet három tagjából a Nyugat embereinek a test alsó részének természetét kell fejlesztenie, Közép-Európa népeinek – a szív természetét, Kelet népeinek pedig a fej természetét, akkor azok a dolgok, amiket most megtárgyalunk, nagyszámú „osztályzatot” kapnak, legalábbis az ember legfelsőbb részében mindig van egy kicsi sarok, ami az osztályzás felé húz. De ennek az osztályozásnak meg kell szűnnie, hiszen éppen a népek közötti különbségek megfigyelése teremti meg a Földön a

szeretettel telt megértés megalapozásának előfeltételeit. A megértésből és nem a tudatlanságból fog elterjedni a föld egészén a tudati lélek korában a valódi emberi szeretet. Az emberek akkor megértik, hogy a Földön mindenütt Krisztusban kell magukat keresni. Krisztus nem ennek vagy annak a népnek a dolga. Krisztus az egész emberiség dolga. De hogy Őt az egész emberiség dolgaként ismerjük meg, meg kell szabadulni sok illúziótól, az embereknek a dolgok valódi és nem illuzórikus lényegének érzékeléséhez kell felemelkedniük. De ma a legkülönbözőbb területeken nem akarják ezt megtenni. Tudom, hogy mások számára újévi mesének tűnik az, amit most akarok mondani. Önök tudják, hogy nem egyes emberekről, hanem népekről beszélek, amikor a köztük lévő különbségekről beszélek. Ezeket a dolgokat könnyű hibásan érteni, ha nincs meg a jóakarát. De már sokszor aláhúztam, hogy a népekre gondolok, de az egyes individualitások túlnőhetnek a népükön. Kérem, ezt tartsák szem előtt, amikor tovább beszélek.

Vizsgáljunk meg néhány bírálatot, melyek Közép-Európa államairól hangzottak el az utóbbi négy évben. A legkevésbé sem akarok mondani semmit az Antant iránt lelkesedő emberek ellen, mivel számomra teljesen érthetőek a hasonló hangulatok. Távoll áll tőlem ennek kritikája. Mindenkinek megvan a saját véleménye, s egy meghatározott szempontból az indokolt. De fordítsuk el a tekintetünket ettől a véleménytől, amilyen volt az az elmúlt években, és forduljunk ahhoz, amilyen a mostani időkben. És itt valószínűleg sok minden érthetetlennek mutatkozik. Megkérdezhetjük magunkat: van-e értelme most is ahhoz a véleményhez ragaszkodni, ami akkoriban alakult ki, amikor Közép-Európa földjei hatalommal, erővel rendelkeztek? Miért tesznek meg mindent, amit csak lehet, ilyen ravaszul, hogy fenntartsák ezt a véleményt? Van-e erre szükség? És meg lehet-e ezt érteni? Felületesen nézve azt természetesen nem értjük meg. Itt nem annyira világos minden, mint korábban volt. De ha mélyebbre tekintünk, ezt is meg lehet érteni. Elmélyült pillantással érthetővé válik, ha nem az egyes emberekből indulunk ki – ez egyes embereknek még a nyugati országokban is egészséges viszonyuk van ehhez – hanem azokból az emberekből, akik népi alapon ítélkeznek, a népben élő előítéletek alapján. Az ilyen embereknek a tudatalattijában van valami, amit a következő módon lehet jellemezni.

Néhány héttel ezelőtt mondtam, hogy a világnézetünkben, pontosabban az elképzeléseknek abban a fajtájában, ami a mostani időkben elterjedt, sok minden él az ószövetségiből, úgyhogy a kereszténység fő idege egyelőre kevésbé észlelhető. Jahve kultuszának jellegzetessége abban áll, hogy nem arra vonatkozik, amit a születés és halál között nevelés által tudunk megszerezni, hanem arra, ami a vérünkben van, és akkor gyakorol hatást, amikor alszunk, amikor a testünktől el vagyunk választva. Ez a Jahve-világnézet még különféle módon pulzál a mai időkben. Csak akkor tudunk Krisztus megértéséhez, a keresztény világnézethez felemelkedni, ha az intellektualizmus századaiban minden erővel a szellemi világ elérésére törekszünk; nem azzal az erővel, ami a születéssel kapunk, hanem azzal, amire nevelés útján teszünk szert. Természetes úton a Nyugat emberei nem predesztináltak a Jahve kultuszától Krisztus kultuszához való átlépésre. Ez a predesztináció Közép-Európában kezdődik és Keletre terjed: magától értetődik, hogy a népekre vonatkozik, és nem az egyes emberekre. Ezért az a kizárólagos wilsoni gondolkodásmód, ami még teljes egészében ószövetségi alapokon nyugszik, valójában úgy cselekszik, hogy – még ha tagadja is – ki akarja irtani azt, amit szellemileg fel akar emelkedni Közép-Európában és Keleten. Ezért olyan érthetetlen napjainkban, hogy miután fel lett számolva az, aminek a felszámolása mellett érveltek, miután olyan népek maradtak, amelyek nem akarnak kárt okozni, ugyanazok a hangulatok különböző ürügyekkel továbbra is fennmaradnak. Ez azért folytatódik, mert akadályozni akarják azt a szellemi fejlődést, amire Közép-Európa és Kelet az elmúlt évszázadok során az emberiség szellemi evolúciójának szükségessége miatt lépett. Ezt ki lehet oltani tudat alatt, ha nem megyünk bele ezekbe a dolgokba.

Most egy kivételes világkrízis korában élünk. Gyakran hallom ezt a kérdést: „A Nyugat emberei, pontosabban az angolok és a franciák, miért gyűlölik annyira félelmetesen a németeket?” Erre van egy

nagyon egyszerű és igazából kimerítő válasz, ami abban áll, hogy az ember önmagára, mint egy meghatározott nép képviselőjére, egészen másként tekint, mint más emberekre. És biztosíthatom önöket, hogy olyan gondolatok, mint amilyenek Machnak voltak, amikor felszállt az omnibuszra vagy végigsétált az utcán, nagyon gyakran vannak az ember tudatalattijában. Tudják, Mach mesélte magáról, hogy egyszer, fáradt lévén felszállt az omnibuszra, és nem vette észre, hogy a bejáratnál szemben egy tükör helyezkedik el. Úgy tűnt neki, hogy a másik oldalról egy másik ember is felszállt, és ezt gondolta róla: „Ki ez a szörnyű iskolai tanító, aki ott vis-a-vis [*szemben] felszállt?” Nem ismerte meg magát, annyira kevésbé ismerte a saját személyiségét; de amikor magára ismert, akkor önmaga számára egyáltalán nem szimpatikusnak mutatkozott.

Nézzenek magukra Közép-Európa szemszögéből, ne intim vonásokban nézzenek magukra, hanem általánosságban és egészében. Egészen Lessingig és még tovább is, a XVII. század utolsó harmadáig a németek arra törekedtek, hogy úgy lépjenek fel, mint a franciák. Ezt mindenben megláthatják. Egy meghatározott időponttól kezdve, körülbelül a XVII. századtól, egészen a második feléig, és részben még a XVIII. század második felében is a németek arra törekedtek, hogy olyanok legyenek, mint a franciák, hogy minden lehetségest megtegyenek, hogy megfeleljenek a franciáknak. És az, amit a franciák nem láttak magukban, vagy ha láttak, nem különösebben értékelték, szörnyen gyűlölték, amikor mindezt másokban tükröződve látták. Az ember öntudatlanul is figyelemre méltó módon gyakorolja az önismeretet. A németek tulajdonképpen legmélyebb lényükben nem voltak gyűlöletesek a franciák számára, hanem a franciák önmagukat gyűlölték, amikor látták a saját képmásukat, saját tükörképüket a német lélekben. Egy meghatározott időtől kezdődött egy figyelemre méltó, ma még nem értékelhető angol hatás. Az angolok valójában ugyanannyira kevésbé látják magukat, mint ahogyan Mach látta magát, de észreveszik magukat, amikor arra a képmásra néznek, amelyik a XVIII. századtól kezdve a német lélekben különös módon éled. Az angolokat a németekben ítélik meg. Ilyen a pszichológiai döntés. Ha nem történt volna meg az a világkrízis, még sokáig folytatódott volna ez az állapot, léteztek volna egyes individualitások, és ők a legbensőbb részükben német lényt hordtak volna magukban. De a katasztrófák, a káosz lehetővé teszi, hogy a világkrízisből éppen az jöjjön létre, aminek létre kell jönnie, ami mindig jelen volt itt, de a Nyugat fennhatósága alatt nem tudott kibomlani. Ezek a valódi tények. Pesszimizmusra semmilyen alap nincsen, még Közép-Európában sem. De el kell jutni a világ alapjaiban nyugvó mély okokig. Hogy mi az Antant ereje, arra így is és úgy is lehet nézni. De a lényeg szinte teljes egészében nem ebben van, hiszen az Antant tagjai a lelkük alapjaiban lehetetlent akarnak. Meg akarják zavarni annak a fellépését, aminek Közép-Európában és a Keleten kell kifejlődnie. Ez pedig az egész emberiség szellemi fejlődésével kapcsolatos. Ezt lehetetlen megzavarni. És ezzel áll kapcsolatban még valami más is, mégpedig: az embernek, ha komolyan viszonyul a Föld jövőjéhez, hinnie kell a szellemben. Csak a szellemből, a szellem erejéből jön az, aminek jönnie kell, beleértve még az égető szociális követelmények megoldását is.

Szükséges volt, hogy a gépek korában létrejöjjön ötször százmillió láthatatlan ember, vagyis olyan ember, aki gépnek látszik, hogy ezen keresztül az emberek fokozatosan megtanulják érezni: ők nem szabad, hogy ugyanolyan módon legyenek megfizetve, mint ahogyan a gépeket megfizetik. És szükséges volt, hogy ez a szörnyű katasztrófa bekövetkezzen a gépek diadalának korában. Ebből a katasztrófából az emberek új erővel emelkednek fel. És az ember ezeket az erőket fejlesztve meghatározott lehetőségeket hoz létre, hogy igazából összekapcsolódjon az istenivel, a szellemivel. Amennyire kevésbé volt szerencsétlenség az emberek számára – hasonlítsuk össze a földi fejlődés kiindulópontját azzal, amit sokan joggal tartanak a világtörténelem legszörnyűbb eseményének –, hogy az emberek ki lettek űzve a paradicsomból, ugyanolyan kevésbé szerencsétlenség az embereket érő katasztrófa. A teljes értékű igazságok valójában paradoxonok. Hiszen ma – gyakran rámutattam erre – azt mondhatnánk: az emberek annyira hitványak voltak, hogy Földön megjelenő legdrágább Lényt, Krisztus Jézust keresztrefeszítették.

Ők ölték meg. És mondhatjuk: ez emberek számára ez aljasság volt. De valójában ez a halál a kereszténység tartalma! Mert ezen a halálon keresztül történt meg az, amit a Golgota Misztériumának nevezünk. E halál nélkül nem lenne Kereszténység. Ez a halál boldogság az emberek számára, ez a halál a földi ember ereje. A dolgok a valóságban ilyen paradoxonok. Egyrészt azt mondhatjuk: hitványság volt, hogy az emberek keresztre feszítették Krisztust – és mégis ezzel a halállal, ezzel a kereszthalállal teljesedett be a legnagyobb esemény a Földön. A szerencsétlenség nem csak egy szerencsétlenség. A szerencsétlenség gyakran az emberi nagyság és az emberi erő elérésének kiindulópontja.